

TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

4

ROČNÍK 20 (52)

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc.,
PhDr. Antonín Rašek

Rodící se nová ohrožení v neklidném světě

Úvodem

Žijeme v turbulentní době. Žádný světový ozbrojený konflikt sice nehrozí, nicméně sílí příznaky selhávání dosavadní podoby uspořádání a fungování světového systému. I když hlavní rozbuškou probíhajících změn se stala až krize globálních finančních trhů v roce 2007, napětí a nerovnováhy se samozřejmě vyskytovaly již dříve.

Je-li dnešní svět globální vesnicí, nelze se uzavírat v hranicích jednoho národního státu a domnívat se, že může být připraven na řešení budoucích problémů bez důkladného povědomí o možném budoucím vývoji jeho širšího kontextu. Tím spíše, jde-li o Českou republiku, zemi, která má jeden a půl promile světového obyvatelstva a produkuje čtyři promile světového hospodářského produktu.

Rozhodli jsme se proto identifikovat rodící se nová ohrožení globálního charakteru, s nimiž bude v blízké budoucnosti Česká republika pravděpodobně konfrontována. Definovali jsme je jako taková ohrožení, která mohou ovlivnit globální bezpečnost a kvalitu života. Signály o jejich vynořování se buď staly zřetelnými teprve nedávno, nebo budou pravděpodobně identifikovány v průběhu následujících tří let. Dobu jejich zrání (to znamená situace, kdy se jejich efekty stanou významnými) je možno odhadnout na dva až deset let. Za rodící se nová ohrožení přitom nepovažujeme dnes již široce známé problematiky, jako například zvyšující se hladina oxidu uhličitého v atmosféře nebo hospodářský vzestup Číny.

Studii nabízíme odborné veřejnosti k široké diskuzi. Inspirací je pro nás v tomto směru i průběh debaty k návrhu novelizované Bezpečnostní strategie České republiky 2011, kde zaznívaly podněty ke kontinuálnímu zpracovávání bezpečnostních scénářů, které by přispívaly k identifikaci možných bezpečnostních hrozeb. Studie také navazuje na „Divoké karty v budoucím vývoji světové bezpečnosti“ (M. Balabán, A. Rašek), které byly publikovány ve VR č.2/2008.

Metodologický přístup

Teoretickým, metodologickým i obsahovým základem našeho přístupu se staly více než desetileté zkušenosti našeho pracoviště se souhrnným prognózováním vývoje České republiky v kontextu globalizace a evropské integrace (srovnej Studie CESES v Pramenech). Souhrnně se s nimi lze seznámit v publikaci POTŮČEK a kol. (2011).

Dále jsme navrhli a uplatnili specifickou metodologii identifikace a prioritizace rodících se nových ohrožení, sestávající z následujících kroků:

1. Realizace sekundární analýzy stěžejních prognostických a strategických studií, zabývajících se problematikami a vynořujícími se trendy, souvisejícími s problematikou bezpečnosti a kvality života v globálním kontextu (srovnej Zdrojové studie v Pramenech).

2. Návrh anotací rodících se nových ohrožení, generovaný podle výše uvedené definice nezávisle všemi třemi autory.
3. První heuristická diskuze autorů, na níž byly navrženy anotace rodících se nových ohrožení posouzeny. Některé návrhy byly po této diskusi vyloučeny, některé modifikovány; v několika případech splynulo více původních návrhů do jednoho nového. Bylo vybráno celkem čtrnáct nových ohrožení.
4. Vypracování pracovních verzí úplných charakteristik vybraných rodících se nových ohrožení, které si autoři rozdělili podle své profesní orientace.
5. Druhá heuristická diskuze autorů, na níž byly navrženy pracovní verze úplných charakteristik rodících se nových ohrožení prodiskutovány a na základě vznesených připomínek dopracovány do definitivní podoby.
6. Návrh pořadí rodících se nových ohrožení podle jejich důležitosti z hlediska zajištění globální bezpečnosti a kvality života, seřazený třemi autory nezávisle na sobě od nejvyšší k nejnižší.
7. Stanovení pořadí rodících se nových ohrožení generované prostým součtem jejich pořadí podle návrhu jednotlivých autorů.
8. Konfrontace takto stanoveného pořadí s výsledky sekundární analýzy stěžejních prognostických a strategických studií, zabývajících se problematikami a vynořujícími se trendy, souvisejícími s problematikou bezpečnosti a kvality života v globálním kontextu (srovnej Zdrojové studie v Pramenech).
9. Třetí heuristická diskuze autorů, na níž bylo stanovené pořadí diskutováno na pozadí provedené sekundární analýzy tak dlouho, až se dospělo ke shodě ve stanovení pořadí rodících se nových ohrožení podle jejich naléhavosti.

Z důvodu omezeného rozsahu celého příspěvku zde uvádíme úplné charakteristiky jen u prvních sedmi nejnaléhavějších rodících se nových ohrožení. U zbývajících sedmi nabízíme jejich stručné anotace. Pořadí rodících se nových ohrožení samozřejmě odpovídá postupu uvedenému v bodě 9. zvolené metodologie.

Rodící se nová ohrožení

1. Kolaps světového měnového systému a globální ekonomická válka

Rozbuškou globální ekonomické krize byl kolaps finančních trhů, způsobený závažnými deficity jejich regulace. Projevem politiky ovládané ideologií volného trhu bylo mimo jiné i otevírání národních ekonomik globální ekonomice, odstraňování monopolu států ve vnějších ekonomických vztazích, a tím i odpoutávání se ekonomických procesů a ekonomické moci od teritoriálních vazeb na jednotlivé státy. Od šedesátých let minulého století byla odstraňována národní omezení kontrolující finanční trhy. S koncem mezinárodní dohody z Bretton Woods, která platila od roku 1950 do roku 1972, padla fixace směnných kurzů hlavních světových měn. To, spolu se zrušením vazby amerického dolaru na zlato v roce 1971, vyústilo do do té doby bezprecedentní liberalizace finančních trhů. K dalšímu výraznému uvolnění došlo zrušením *Glass-Steagallova zákona* za působení Billa Clintona v čele americké exekutivy v roce 1999. Tento zákon od konce velké hospodářské krize ve 30. letech 20. století od sebe odděloval finanční a investiční banky, omezil možnosti komerčních

bank podnikat na trhu obligací a zavedl povinné pojištění vkladů. V takzvané kreativní ekonomice vznikaly jako houby po dešti různé pseudobanky (například hedge funds, private-equity funds nebo mortgage brokes); ty byly pokud možno ještě méně regulovány než banky a půjčovaly (nebo prodávaly) finanční prostředky nebo finanční závazky (například kolateralizované dluhové obligace) za ještě výhodnějších podmínek než ony samotné. Tím se ztrácela přímá vazba na subjekty nesoucí riziko takových půjček. Finanční sektor se stále více odpoutával od reálné ekonomiky produkující statky a služby. Obraty finančních transakcí začaly mnohonásobně překračovat objem samotné produkce zboží a služeb i proto, že nabízely vyšší zisky než tradiční ekonomika. Rozkvět těchto institucí umožnily nové informační a komunikační technologie (především internet), chování privátních úvěrových ratingových agentur, motivovaných výší vlastních zisků k příznivému hodnocení rizik svých klientů, a zájem vrcholového managementu firem na bezprostředním zisku, promítajícím se do výše jejich platů a prémie. Tento proces, nazývaný financionalizací ekonomiky, se vyznačoval posunem ekonomické aktivity od výroby k finančnictví. Je také nazýván monetární expanzí. V letech 1995-2005 vzrostl světový HDP o 52 %, nicméně kapitalizace na burzách o téměř 400 %. Poměr mezi ročním světovým exportem a ročním obratem světových finančních trhů se od začátku 80. let 20. století, kdy činil 1:12, se zvýšil v desetiletí 1995-2005 na více než stonásobek. Financionalizace ekonomiky generovala nafukování cenových bublin a jejich následná splasknutí (umělé navyšování cen komodit způsobené přebytkem kapitálu, následované strmým pádem cen) v různých sektorech hospodářského života a vedla k rychlému růstu zadlužování obyvatelstva, firem i veřejného sektoru. Zatímco z autonomie finančních trhů profitují konkrétní mezinárodní finanční instituce, rizika jejich operací (negativní důsledky ztráty finanční stability, případně ztráty politické autonomie) dopadají anonymně na celá národní společenství. Je tedy možno je politicky prosadit snáze vzhledem k tomu, že není nikoho, kdo by se příslušným liberalizačním návrhům vzepřel.

Transfery astronomických částek z veřejných rozpočtů na záchranu privátních finančních institucí z let 2007-2009, které byly vnímány jako záchrana světového hospodářství před hrozcí hlubokou depresí, byly učiněny bez větších záruk, že se jejich chování v budoucnu změní – a bez zásadních proměn v globálním regulačním prostředí.

Je pravděpodobné, že dosavadní způsob řešení krize finančních trhů a s ní spjaté krize světové ekonomiky nebude schopen se důsledně vypořádat se skutečnými příčinami vzniklých problémů. Jedním z příznaků trvajících problémů je hluboká nejistota týkající se možného budoucího vývoje světového monetárního systému. Dochází k rychlému oslabování postavení amerického dolaru jako základní světové rezervní měny. Eurozóna (a tím i euro) trpí problémy spjatými s hrozbou insolvence některých států, které do ní patří. Čína je vystavena kritice kvůli podhodnocení své národní měny juanu (žen-min-pi, renminbi), což se Spojeným státům severoamerickým jeví jako základní příčina ohromného deficitu ve vzájemné obchodní výměně. Vynořující se velmoci (Brazílie, Rusko, Indie a Čína) již naopak zformulovaly požadavek na ustavení nové mezinárodní měny, která by mohla být definována jako koš hlavních světových měn. Na komoditních burzách se mezitím ceny zlata, stříbra a dalších drahých kovů rychle vyšplhaly do bezprecedentní výše.

Odpůrci myšlenky možného rozpadu světového měnového systému věří, že jednotlivé jeho součásti jsou propojeny tolika vazbami a přitom natolik závislé na fungování

globální ekonomiky, že si ani ti nejsilnější hráči nedovolí uplatňovat politiku prosazování jednostranných kroků sledujících pouze jejich partikulární zájmy. Bez elementární důvěry mezi těmito hráči navzájem, opřené o solidní fungování měnového systému nezvýhodňujícího či neznevýhodňujícího tu či onu stranu, však reálně hrozí jeho rozpad na relativně autarktní, pravděpodobně geograficky ohraničené oblasti – například realizace na politické úrovni již diskutovaného propojení čínského jüanu s ruským rublem, návrat některých zemí eurozóny k původním národním měnám nebo rychlý ústup amerického dolaru jako univerzálního platidla na světových trzích. To by samo o sobě nejen podvázalo růst světové ekonomiky jako takové, nýbrž by se mohlo stát katalyzátorem vypuknutí globální ekonomické války mezi všemi klíčovými aktéry světové ekonomiky a následné nové krize světového hospodářství, vypuknuvší s možná ještě větší silou a ničivějšími důsledky, než tomu bylo v případě krize minulé.

2. Krize globálního vládnutí

V následující dekádě se bude dále složitě vytvářet nový model globálního vládnutí, který by odpovídal reáliím multipolárního světa 21. století. Nadále bude existovat Organizace spojených národů jako jediná univerzální globální platforma pro politickou komunikaci mezi drtivou většinou států světa, jejíž role a pravomoci jsou stále mezinárodním společenstvím uznávány. Akceschopnost OSN bude ale limitována tím, že se zřejmě nepodaří realizovat její reformu, jejíž podstatnou částí je zvýšení reprezentativnosti klíčového rozhodovacího orgánu Rady bezpečnosti OSN. Nedá se očekávat, že by došlo k rozšíření počtu členů rady o nové členy, které by zajistilo její větší reprezentativnost proti současnému stavu, který je fakticky odrazem výsledků druhé světové války. Vedle existence OSN proto bude posilovat vliv platformy G20, sdružující na počátku druhé dekády 21. století dvacet nejvyspělejších a nejdynamičtější se rozvíjejících zemí. G20 také definitivně nahradí roli G8, tedy uskupení nejsilnějších západních ekonomik, Japonska a Ruska.

Role G20, která byla až do vypuknutí ekonomické a finanční krize spíše „ad hoc diskuzním klubem“ se ale právě vlivem krize změnila a jejím primárním cílem je nyní koordinovat postupy zemí, které mají největší globální politický a ekonomický vliv v úsilí jak stávající krizi řešit, resp. ji předcházet. Další růst významu G20 je pravděpodobný, s tím, že nelze vyloučit eventuální rozšíření o další země s velkým ekonomickým a geopolitickým potenciálem (např. z tzv. skupiny Next 11 – konkrétně zde v úvahu připadají Egypt, Írán, Vietnam, Nigérie).

Akceschopnost G20 (potenciálně G24) ale může ohrozit skutečnost, že se v jejím rámci budou více projevovat spory mezi „západními“ a „nezápadními“ aktéry o pojetí globálního vládnutí a fungování globální ekonomiky. Konflikty se mohou týkat rozdělení vlivu v institucích, jakými jsou Mezinárodní měnový fond nebo Světová banka, přístupů k eliminaci ekonomických krizí a globálních ekonomických nerovností (zde se jedná např. o udržitelnost role dolaru jako světové rezervní měny v podmínkách extrémního dluhového zatížení Spojených států) a v neposlední řadě i přístupů k boji s negativními klimatickými změnami, kdy rozvíjející se země v čele s Čínou nebudou ochotny zcela přijmout z jejich pohledu omezovací regule vlastního ekonomického rozvoje prosazované Západem (především EU). Na činnosti platformy se ale může negativně odrážet i určitý ideologický spor mezi modelem liberální demokracie a modelem „neliberálního“ (autoritářského) kapitalismu, který může být po selhání ekonomického

liberalismu v ekonomické krizi na konci první dekády atraktivnějším modelem pro řadu zemí v Asii, Africe a Latinské Americe.

Vytváření nového modelu globálního vládnutí může ovšem komplikovat i paralelní proces „vnitřních“ krizí klíčových globálních aktérů. Ekonomický rozvoj Spojených států bude výrazně limitovat jejich velká zadluženost, což povede i ke snížení jejich globální angažovanosti s projevy ekonomického (protekcionsmus) i bezpečnostního (snižování zájmu o NATO) izolacionismu. Čína bude konfrontována s velkými vnitřními sociálně-politickými tenszemi vyplývajícími z nerovnoměrného vývoje země a bude se tak více koncentrovat na vnitřní ekonomický a politický rozvoj a profilovat se více jako regionální hráč. EU bude muset překonávat krizi eurozóny a vyrovnávat se s dopady vnitřních sociálně-politických tenzí (střety o podobu, resp. uchování modelu sociálního státu) i nepříznivých dopadů geopolitického vývoje v bezprostředním okolí EU (nestabilita v severní Africe a arabském světě). Rusko bude čelit dopadům silného demografického poklesu limitujícího i jeho ekonomický rozvoj a stále bude příliš závislé na surovinové ekonomice. Indie je sice potenciálně silným aktérem, ale taktéž bude mít velké množství vnitřních problémů (masová chudoba). V situaci „světa bez supervelmocí“ bude také svět mnohem zranitelnější vůči dopadům dalších potenciálních ekonomických krizí.

Za této geopolitické situace není vyloučeno, že bude docházet i k uzavírání ad hoc spolenectví mezi mocnostmi, jejichž vznik budou diktovat pragmatické geopolitické a geoeconomické zájmy. Může dojít např. ke vzniku uskupení G2 (Čína a USA), což by mohlo znamenat i jakýsi stav „limitované bipolarity“. Posilovat může i vliv uskupení klíčových „nezápadních“ aktérů BRICS (Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jihoafrická republika), jejichž hlavním ekonomickým zájmem bude „dedolarizace“ světové ekonomiky.

3. Od kybernetických útoků ke kolapsu informační infrastruktury

Stejně jako se mezi dvěma světovými válkami podstatně změnil obranný zákopový způsob vedení boje na útočný s vyspělejšími zbraňovými systémy či zcela novými, daleko dynamičtěji došlo ke změnám způsobu boje i používaných zbraních v lokálních válkách a v boji proti terorismu. Charakter boje nabyt zcela zjevně asymetrického charakteru. Ve druhé světové válce převažovalo nasazení tankových seskupení, dělostřelectva, raketových zbraní, letectva a při ničení zápolí bombardovacího letectva, v závěru války i jaderných zbraní; v námořních bitvách kromě křižníků a mateřských letadlových lodí byly nasazovány hlavně ponorky. Pokud jde o pozemní boje, málo se např. ví, že neúčinnější zbraní byly minomety, které způsobily 40 % ztrát živé síly; na druhé straně k zabití jednoho vojáka ručními zbraněmi bylo zapotřebí kolem miliónu kusů munice.

Současný asymetrický způsob boje kromě využití letectva a námořních sil vyžaduje spíše taktiku boje proti gerilám, i když to nevyklučuje nasazení i ostatních zbraňových systémů. Je však patrné, že jsou používány stále sofistikovanější zbraně včetně neletálních. Jedním z důvodů je snížit ztráty mezi civilním obyvatelstvem, i když situace je stále opačná: zatímco v první světové válce činily ztráty civilního obyvatelstva kolem deseti procent, ve druhé světové válce to již byla polovina a nyní 90-95 %.

Na existenci neletálních zbraní upozornilo použití grafitových pum k vyřazení elektrárenských sítí při bombardování Jugoslávie v polovině devadesátých let minulého století. Už tehdy se usuzovalo, že mohou mít jako netradiční bojové prostředky rozhodující roli

v budoucích válkách včetně boje proti teroristům. Základní charakteristikou neletálních zbraní je, že při použití nemají zničit živou sílu, ale ji jen dočasně vyřadit. Nová teorie boje s použitím neletálních zbraní vznikla již na začátku 90. let v USA. Vycházela z ideje, že válka či boj proti teroristům, např. s rukojmími či nevinnými občany, by neměly ohrozit nezúčastněné civilní obyvatelstvo.

Mezi neletálními zbraněmi mají stále významnější místo útoky na počítačové sítě, jejichž počet za posledních deset let činí řádově statisíce, škody desítky miliard USD, a účastní se jich i po dobu několika týdnů až milion počítačů. Tyto aktivity začínají mít podobu tzv. kybervátky, připomeňme známé útoky na internetovou síť v Estonsku nebo webové stránky Bílého domu, americké vlády, armády, NASA a NATO. Kybervátky se stala realitou a mohla by vést ke kolapsu globální informační infrastruktury. Následkem by mohl být i blackout, jak se to již mnohokrát stalo, zkolabování elektrické sítě s katastrofickými následky.

Klíčovými aktéry útoků jsou hackeri. Proti jejich aktivitám jsou přijímána stále tvrdší opatření i ve formě zákonů, jsou postihováni, zatýkáni, jak se tomu stalo např. v poslední době ve Spojených státech, a odsuzováni i k tvrdým trestům. Zčásti je to nerovný boj, útoky hackerů jsou nenákladné, kdežto obrana proti nim mnohonásobně dražší. Vážným problémem jsou osobnostní charakteristiky hackerů, zvláště jejich psychologický profil, proto lze těžko předvídat jejich záměry. Jejich zneužití pro vedení kybernetických útoků je proto vážnou bezpečnostní hrozbou. Paradoxem je, že čím technologicky vyspělejší technika se vyvíjí a zařazuje to provozu, tím vážnější je hrozba. Svým způsobem to potvrzuje ideu rizikové společnosti Ulricha Becka. Proto se v řadě zemí na obranu proti takovým ohrožením systematicky připravují a preventivně testují odolnost svých i cizích počítačových sítí. Evropská unie např. pro tyto účely zřídila agenturu ENISA. Některé armády si vytvářejí speciální kybernetické jednotky; podobné aktivity organizují i zpravodajské služby. Objevují se hypotézy, že kybernetické aktivity mohou být integrální součástí příštích konfliktů. Vážnou hrozbou je, že hackeri mohou kybernetické útoky vést sami.

Za nejvážnější hrozbu lze považovat internetovou „černou díru“, tj. vytvoření sofistikovaného způsobu likvidace zasílaných informací vedoucích k ekonomickému kolapsu a politickému chaosu. NATO se proto rozhodlo rozšířit možnost uplatnění článku 5 Severoatlantické smlouvy na útoky v kybernetickém prostoru. To je u kybernetických útoků hůře realizovatelné, jejich původce bývá zpravidla odhalen až po velmi dlouhé době, pokud vůbec. Je to však nutné, kybernetický útok může předcházet válce, jako tomu bylo v případě rusko-gruzínského konfliktu. Kybernetická hrozba má proto i vážné geostrategické důsledky, jimž je možné čelit spojeným úsilím takových organizací, jako je OSN, EU, NATO a další. Na bezpečnostní hrozbu kybernetického útoku zareagoval po dvouleté přípravě i Pentagon. Dal najevo, že kybernetický svět je novou bezpečnostní a válečnou zónou. V nové strategii počítá nejen s obranou vlastních počítačových sítí, jichž má kolem patnácti tisíc, ale i s odvetnými útoky. Mají být zaměřeny proti tzv. *hackerským státům*, tj. těch států, které organizují nebo připouštějí internetové útoky. K realizaci této strategie podepsal prezident Barack Obama dekret stanovující pravidla, jak mají americká armáda a zpravodajské služby postupovat při použití prostředků kybernetické války, a k čemu event. potřebují jeho souhlas. Američané chtějí zajistit proti útokům i sítě klíčových institucí a zařízení důležitých pro bezpečnost jako jsou banky, elektrárny, rozvodné sítě apod.

4. Ekonomické, sociální a geopolitické důsledky rostoucí spotřeby a nedostatku klíčových komodit (ropa, plyn, uhlí, další nerostné suroviny, voda, potraviny atd.)

Ve stávající dekádě bude potvrzen již dlouhodobý trend: stávající model spotřeby energetických zdrojů, nerostných surovin /vody /potravín v USA a Evropě a enormní růst spotřeby především v Číně a Indii vytváří obrovský tlak jak na dostupnost komodit, tak i na jejich cenu.

Dostupnost a cenu komodit ale bude ovlivňovat i politická a ekonomická nestabilita v produkčních regionech. Týká se to např. ropy a plynu. Podstatná část světových zásob se nachází v aktuálně či potenciálně rizikových teritoriích: na Blízkém východě, v Íránu, Nigérii a Venezuele. Ale např. i 50 % celosvětových zásob stříbra se nachází v zemích, kde je denní příjem na hlavu 10 dolarů nebo méně. Dále se může projevat i snaha o monopolizaci přístupu k některým surovinám. Příkladem je např. monopolizace světového trhu kovů vzácných zemin Čínou na konci první dekády 21. století – ovládla ho z 97 %. Jedná se o sedmáct prvků strategického významu, které se v zemském nitru sice vyskytují poměrně hojně, ale jen málokdy v takové koncentraci, aby jejich těžba byla rentabilní. Průmysl jich potřebuje málo, avšak bez nich se neobejde – jako třeba automobilky, výrobci počítačových komponentů, ale i vojenských radarů.

V této dekádě se nedá očekávat zásadnější průlom v přestavbě tradiční energetické architektury (masovější rozšíření obnovitelných zdrojů energie, nové zdroje energie), naopak výrazně poroste spotřeba/spalování uhlí v čínských a indických elektrárnách, nepředpokládá se masivní rozšíření modelů bezemisních automobilů. Na Západě pod vlivem havárie v japonské jaderné elektrárně Fukušima po zemětřesení a tsunami v březnu 2011 dojde k odklonu od rozvoje jaderné energetiky, a tím i k uchování stávajícího modelu energetiky využívající především ropu, plyn a uhlí s negativními dopady na životní prostředí v globálním měřítku.

Tyto dopady se přitom nejvíce projeví v regionech s nedostatkem zemědělské půdy a obrovským počtem obyvatel (subsaharská Afrika, Blízký východ, jižní Asie), kde se velmi složitě zajišťuje jejich výživa, resp. dostatek potravin. K ubývání zemědělské půdy bude ale docházet na celém světě, což vyvolá i růst cen potravin, které se stanou hůře dostupné pro nejchudší vrstvy obyvatel. Růst cen může ještě akcelarovat díky spekulativním nákupům zásob potravin (pšenice, rýže) na světových trzích. Nedá se tak vyloučit opakování scénáře ze zemí severní Afriky a Blízkého východu, kdy se rapidní zvyšování cen potravin stalo jedním z impulzů pro rozsáhlé společenské nepokoje v letech 2010-2011.

Do popředí globální agendy se bude dostávat zajišťování potravinové bezpečnosti. Novým fenoménem budou v této souvislosti masivní nákupy zemědělské půdy v zahraničí těmi zeměmi, které pocítují její deficit, a mají dostatek finančních prostředků k její koupi (Čína, Saúdská Arábie, země Perského zálivu).

Více se dostane do popředí problém dostatku pitné vody – má to svoji silnou ekonomickou, sociální a bezpečnostní dimenzi. 1,2 miliardy lidí nemá přístup k nezávadné pitné vodě a 2,4 miliardy kvůli tomu nežije v odpovídajících hygienických podmínkách (desítky milionů lidí v městských slumech nemají žádné sanitární zařízení). Pro tuto dekádu to představuje zdroj vážných zdravotních rizik a sociálních tenzí s regionálními a globálními dopady. Kvůli dostatku, resp. nedostatku vody mohou vypuknout i lokální

nebo regionální konflikty – vyplývá to z faktu, že 40 % lidstva žije ve 260 povodích, které sdílejí dva nebo více států. Je indikováno celkem 20 rizikových oblastí, ve kterých může dojít ke konfliktu o přístup k vodě. Za nejvíce rizikové je možné identifikovat pro příští dekádu např. Tigris, Eufrat, Jordán na Blízkém východě nebo Nil v severní Africe.

5. Hrozba migrace jako důsledek dění v arabském světě

Sotva se alespoň zčásti stabilizoval Irák a spojenci jsou před stažením vojsk z Afghánistánu, došlo k převratným událostem v arabském světě a na Středním východě. Je skutečně toto neklidné teritorium před historickými změnami? Arabský svět lze rozdělit na bohatý východ, který má příjmy z ropy, a chudý západ, představující sever Afriky. Mezi oběma územími se nachází Levanta, tedy arabské země východního Středomoří, kromě Izraele. Ve všech zemích arabského světa žije okolo 300 milionů lidí, mluvící jedním jazykem – arabštinou, ta má ale různé dialekty. Celková rozloha této oblasti je srovnatelná s rozlohou španělsky mluvící části Jižní Ameriky. Při vypuknutí pouličních demonstrací v Egyptě jako regionální mocnosti, a zatím nejkrvavěji v Libyi, Jemenu, Bahrajnu a rozsáhle v Sýrii, na to nebylo lehké odpovědět a není tomu ani nadále.

Kdo je přesvědčen, že jde o revoluce, tak se zatím s vysokou měrou pravděpodobnosti mýlí. Wikipedie je pokud jde o definici revoluce poněkud matoucí. Považuje ji za lidové povstání, jehož součástí je mimoprávní akce mas, kterou se usiluje o změnu politického systému, nikoli jen vládnoucí elity. Nerozeznává tedy pojetí legální a legitimní. Kromě revolucí politických mohou být podle Wikipedie jako revoluce označeny zásadní změny i v jiném oboru, příkladem může být třeba průmyslová revoluce v 19. století nebo vědecká revoluce. V případě, že nejde o lidové povstání, jedná se o puč, který je charakteristický tím, že jej provádějí zpravidla úzké skupiny lidí a nedochází při nich k vystoupení mas. Podle Anthony Giddense se každá revoluce vyznačuje třemi charakteristikami: musí splňovat charakter masového sociálního hnutí, vést k procesu zásadních reforem nebo změn musí v ní být přítomna hrozba násilí či skutečné použití násilí ze strany účastníků. V průběhu revoluce dochází zpravidla k rozsáhlejším společenským změnám, které se netýkají jen výměny vládnoucích elit, ale i celkové změny společenského uspořádání. Velké revoluce jsou většinou spojeny s masovým násilím a chaosem, kdy na čas prakticky přestává platit právní řád. Národně osvobozovací revoluce jsou zvláštním případem revoluce politické. Jedná se o násilné prosazení práva na sebeurčení národa, jehož cílem je vznik nezávislého národního státu.

V arabském světě jde převážně o lidové rebelie, bouře a vzpoury, prezentující se v pouličních střetech, které ani po několika měsících nemají konkrétní politické cíle, nesměřují k podstatné změně politického uspořádání, protože nemají vyhraněné politické vedení, organizaci a chybějí jim charismatičtí vůdci. O postavě, která by udávala směr v celém tomto prostoru, jako byl třeba Atatürk či Bolívar ani nemluvě. Povstání začalo zdola, ne jako obvykle vojenským pučem. Moderním prvkem v jejím průběhu je využití internetu. Slabinou, jak se ukázalo zejména v Libyi, malé vojenské zkušenosti rebelů. Příčinami odporu jsou dlouhodobá nespokojenost, nenávisť ke zkompromitovaným diktátorům a chudoba znásobená potravinovou krizí. Vzpoury mohou vést ke změnám vládců, ale převážně ne politického systému a způsobu vládnutí s výraznějšími demokratickými prvky. Na to tento svět potřebuje více času a myšlenkového a politického vývoje.

Země arabského světa jsou si v mnohém podobné, rozhodujícími silami jsou armáda, islámský fundamentalismus a konzervativní a rigidní sociální skupiny, především rodina,

rod a kmen jako sociální jistoty. Dynamičtější a cílevědomější úsilí v tomto geostrategickém prostoru má své historické limity, které pravděpodobně nejlépe charakterizuje výrok izraelského ministra zahraničí Abby Ebana z roku 1973, že „Arabové nikdy nepromarní příležitost promarnit příležitost“. Aby dosáhli nějaké podstatné změny, museli by být jednotní, což se jim v moderní historii nedařilo.

Dění v arabském světě prokázalo, že místní a regionální bezpečnostní problémy mají celosvětový politický, bezpečnostní a energetický dopad, proto je na jedné straně třeba je nějakým způsobem ovlivňovat, ale zároveň si počínat velmi obezřetně. A to zvláště probíhají-li paralelně ve světě další ozbrojené konflikty, ve kterých se spojenci angažují. Nemluvě již o tom, děje-li se tak za probíhající či končící ekonomické krize, zvláště není-li jasné, nebude-li mít pokračování. Jinou hrozbou je, že probíhající dění může mít návodný charakter, tzn., že se může přenést do jiných teritorií, např. Latinské Ameriky či do dalších částí Asie. Proto se např. čínské politické vedení rozhodlo informace o dění v arabském světě kontrolovat.

Probíhající dynamické procesy v arabském světě mohou mít, jako tomu bývá, další fáze. Rozhodující jsou zejména události v Egyptě. Vracejí-li se demonstranti znovu na káhirské náměstí Tahrír, aby protestovali i proti armádě, dávají najevo, že nechťejí, co bezpečnostní experti předvídali, aby prezidenta Husního Mubaraka, bývalého generála, vystřídal pro změnu třeba předseda Nejvyšší rady ozbrojených sil polní maršál Muhammad Husajn Tantávi. Budou-li opoziční síly úspěšné, mohly by vytvořit předpoklady pro jistou revoluční změnu. Ne ovšem, aby v pozadí bylo Muslimské bratrstvo; i když i to má složky ochotné participovat na pozitivním demokratičtější vývoji.

Čím mohou probíhající procesy ohrozit Evropu? Je zřejmé, že arabský svět čeká nejspíš dlouhodobé období nestability, pokračující politické zvraty a výměny mocenských elit. To již nyní limituje vývoz některých strategických surovin a vede ke zvýšené migraci. Pokud by neklidná situace v tomto teritoriu trvala delší období, může vrhnout statisíce a možná i miliony vyděděnců do Evropy. To by mohlo vést k velmi komplikované situaci, protože už nyní je idea multikulturního světa ve velmi vážné krizi. Zlomem pravděpodobně bylo 11. září 2001 a dění, které po něm následovalo. Události v arabském světě prověřily i funkčnost schengenské dohody. Opatření k ochraně svého území přijalo např. i Dánsko, které je vzdálené od krizového teritoria.

To je i základní důvod, proč je nutné přijmout novou strategii, navazující na Lisabonskou smlouvu, která by měla větší naději na úspěch než dosavadní spojení řady západních zemí se zkompromitovanými diktátory a autoritáři. Strategii, která by hrozbu masové migrace minimalizovala. Nejrozumněji investované prostředky by měly směřovat k rozvoji vzdělání a odstranění sociální frustrace mladých lidí z rostoucí nezaměstnanosti. Zároveň by se západní země měly od tohoto světa odpoutávat, ponechat mu prostor pro vlastní vývoj.

6. Evropské unii hrozí rozpad

Duchovní otcové a zakladatelé Evropské unie Jean Monnet a Robert Schuman, či později význační předsedové Evropské komise jako Jacques Delors, patřili všichni ke generaci, která na vlastní kůži zažila katastrofu druhé světové války. Jejich odhodlání změnit bezpečnostní architekturu Evropy, která do té doby vitálně závisela na měnící se mocenské konfiguraci evropských velmocí, pramenilo právě z této jejich neopakovatelné životní zkušenosti. Hlavní poučení druhé světové války spočívalo v tom, že mír

založený jen na politických ujednáních mezi suverénními národními státy se ukázal jako vratký a nejistý, neschopný zabránit největší humanitární katastrofě způsobené ozbrojeným konfliktem v dějinách lidstva. A nejdůležitější inovace politického myšlení – která po složitých vyjednáváních vyústila až do podepsání římské smlouvy mezi prvními zakládajícími členy Evropských společenství Francií, Německem, zeměmi Beneluxu a Itálií v roce 1957 – vycházela ze svázání evropské politické integrace s integrací ekonomickou: Budou-li na sobě jednotlivé země závislé ekonomicky, omezí to výrazně prostor pro politické, tím více pak ozbrojené vojenské konflikty. Ne náhodou bylo proto prvním krokem na této cestě ustavení Evropského společenství uhlí a oceli a Euratomu na počátku 50. let.

Železná opona, která po válce rozdělila Evropu na Západ a Východ, se zhroutila v roce 1989. V očích obyvatel bývalých komunistických zemí byl západoevropský model ekonomicky prosperujícího demokratického kapitalismu s rozvinutým sociálním státem příkladem hodným následování. Nebylo proto pochyb o tom, že bezprostředním cílem transformace bývalých východoevropských satelitů Sovětského svazu bude příprava na vstup – a později i vstup – do společenství, které se v mezidobí rozrostlo už na 12, posléze 15 států, bylo však nicméně omezeno jen na západní část evropského kontinentu. Tehdejší členové Evropských společenství zformulovali v roce 1993 takzvaná *kodaňská kritéria* podmiňující přistoupení nových zemí – tržně kompatibilní ekonomiku, demokratické politické instituce a respektování lidských práv. S jejich vydatnou pomocí se východoevropské země dokázaly relativně rychle vypořádat s nejdůležitějšími handicapami vyvolanými jejich komunistickou minulostí. Evropská unie se tak mohla v roce 2004 rozrůst o 8 postkomunistických zemí (Českou republiku, Polsko, Maďarsko, Slovensko, Slovinsko, Litvu, Lotyšsko a Estonsko) a dále Maltu a Kypr.

V roce 2007 došlo k poslednímu rozšíření Evropské unie o další dva východoevropské státy – Bulharsko a Rumunsko. Celkový počet členských zemí vzrostl na 27. Evropská unie je dnes mnohem větší, ale také kulturně, jazykově, ekonomicky i politicky mnohem heterogennější, než byla na konci 80. let minulého století. Spravovat takový celek představuje řádově náročnější úlohu. Příznačné je, že ve stejném roce se zrodila globální krize, která se začala negativně podepisovat především na jádru evropské integrace – na její ekonomice. Výrazně zpomalil hospodářský růst a vzrostly deficity státních rozpočtů, celková zadluženost zemí a nezaměstnanost. Krachy velkých finančních korporací vyvolaly zvýšené nároky na jejich sanaci z již tak děravých veřejných rozpočtů a vedly k finančním ztrátám milionů domácností. Některé země eurozóny (sdružující ty členské země, které se rozhodly užívat společnou měnu – euro) se nebezpečně přiblížily propasti státního bankrotu. Evropskou unií koordinovaná pomoc Řecku, Irsku, Portugalsku má dosáhnout astronomických výšek několika set miliard euro – s nejistým výsledkem. Veřejnost reaguje rozsáhlými protesty, legitimita národních vlád i Evropské unie klesá, politicky jsou na vzestupu různá extremistická seskupení. Obyvatelé bohatších zemí západní Evropy vnímají nově přichozí členské země z východní Evropy jako nepříteli vítané chudé příbuzné.

Kromě těchto historicky vzniklých tenzí se bude Evropská unie muset vyrovnávat i s dalšími zdroji vnitřního napětí. Půjde zvláště o neshody v zajišťování energetické bezpečnosti, vážné rozdíly v přístupu k definování vztahů privilegovaného partnerství s Ruskem a Tureckem, spory o podobu NATO, respektive společné bezpečnostní a obranné politiky EU, ale i o politiku vůči arabskému světu.

Existující zárodky krize Evropské unie se v budoucích letech projeví zřetelně a naplno především vážnou krizí společné evropské měny – a z ní vyplývající krizí politickou. Několik zemí eurozóny bude kvůli neschopnosti splácet astronomicky vysoké dluhy nuceno vyhlásit státní bankrot. Některé z nich budou možná donuceny okolnostmi vrátit se ke svým původním národním měnám. To dále destabilizuje evropskou ekonomiku a sníží ochotu věřitelských členských zemí investovat prostředky do společných evropských projektů (včetně dalších „záchranných balíčků“). I když jednota evropského integračního seskupení zůstane formálně zachována, prakticky dojde k rozštěpení Evropské unie na několik frakcí. Původní „tvrdé jádro“ velkých západoevropských zemí se semkne a uhájí euro jako stále vyhledávanou měnu globálních finančních trhů. Nepřekvapí, že k němu až na výjimky nebudou patřit bývalé postkomunistické země ani státy z jižního křídla Evropské unie (Řecko, Portugalsko, možná ani Španělsko a Itálie); tyto země se fakticky ocitnou na okraji evropského integračního procesu. Rozhodnou se jít nezávislejší cestou, nicméně bez možnosti čerpat výhody vyplývající z příslušnosti k onomu „tvrdému jádru“. Mezi těmito „odpadlíky“ se uplatní dvě „strategie přežití“: jedna rozvine analogickou politiku fiskální konsolidace na pozadí národní měny, druhá vsadí na kartu politického extremismu založeného na vypjatém nacionalismu a xenofobii, přičemž se bude stále více prosazovat nejen euroskepticismus, nýbrž i vypjatý a otevřený antieuropeismus.

Hledat společného jmenovatele takto rozrůzněných vývojových orientací ve společném integračním seskupení bude na konci druhé dekády 21. století mimořádně náročnou úlohou. Může dojít k situaci, kdy její řešení bude nad síly i těch nejschopnějších a nejzkušenějších evropských byrokratů, diplomatů a státníků. Hrozba rozpadu Evropské unie už nebude vnímána jen jako divoká karta spekulujících prognostiků, ale jako reálná vývojová alternativa evropského kontinentu.

7. Krize Severoatlantické aliance

V roce 2010 byla přijata nová strategická koncepce Severoatlantické aliance, která má lépe zajišťovat obranu euroatlantického prostoru a světovou bezpečnost: „Základním a neměnným účelem NATO je chránit politickými a vojenskými prostředky svobodu a bezpečnost všech svých členů. V současné době zůstává Aliance nepostradatelným zdrojem stability v nepředvídatelném světě.“

V souladu se širším pojetím bezpečnosti má také komplexně zajistit trvale udržitelný rozvoj a kvalitu života. Globální strategické řízení vyžaduje zvláště řešení vážných bezpečnostních hrozeb.

To vyžaduje enormní úsilí všech světových organizací a institucí jako aktérů světové bezpečnosti, na prvním místě právě Severoatlantické aliance, která byla pro řešení většiny z nich vytvořena nebo se následně k jejich řešení přihlásila.

Uvnitř tohoto zatím neúspěšnějšího bezpečnostního seskupení se objevily a budou se s vysokou mírou pravděpodobnosti dále projevovat příznaky prohlubující se krize.

Příčinou byla a je malá schopnost adekvátně reagovat na nové bezpečnostní hrozby, které se spíše prohlubují a rozšiřují o další, konkrétně i na rozhodnutí americké vlády vstoupit vojensky do Afghánistánu a svrhnout Saddámův režim v Iráku bez ohledu na mínění klíčových evropských spojenců. Není ani možné se nevrátit k řešení jugoslávská krize, zejména pokud jde o podporu kosovských Albánců.

Aniž by v těchto zemích byl konflikt vyřešený, v Afghánistánu se spojenci spíše dostali do vojensky neřešitelné situace. Francie a Velká Británie sice bez většího nadšení

Spojených států, ale přesto, přiměly NATO angažovat se i v lidových vzpourách v arabském světě a v nejbližším okolí, v tomto případě v Kaddáfího Libyi. Tím došlo ke kumulaci událostí, které negativně ovlivnily atmosféru v Alianci a transatlantické vztahy.

Bez následků na alianční jednotu nezůstalo ani to, že před nástupem Obamovy vlády Spojené státy pokračovaly v unilateralistické preventivní politice preemptivního charakteru a bez ohledu na pochyby evropských spojenců o míře hrozby raketového útoku z Íránu začaly budovat systém protiraketové obrany ve střední Evropě.

Vedlo to k vážnému porušení principu konsenzu v Alianci. Tyto jednostranné kroky zhoršily nejen vztahy v NATO, ale i v Evropské unii. Rusko jako reakci na rozmístování systémů protiraketové obrany ve střední Evropěablokovalo jednání Rady Rusko – NATO a trvalo delší dobu, než byla situace napravena.

K jednotě Aliance nepřispělo úsilí Spojených států vytvořit ze Severoatlantické aliance „globální obranné společenství“, tj. přijmout např. Austrálii, Nový Zéland či Jižní Koreu.

V Alianci se stále vede diskuze o tom, zda NATO může být i nadále de facto jediným formátem transatlantického bezpečnostního dialogu v situaci, kdy je nutné pojímat bezpečnost v širším měřítku, tj. řešit např. energetickou a environmentální bezpečnost. Podle názorů některých členských zemí se transatlantický bezpečnostní dialog měl stále více odehrávat i na úrovni EU – USA. Spojené státy tento záměr odmítají. V Evropě nekončí ani diskuze, zda neuvažovat o rychlejším vytváření skutečně samostatných a akceschopných vojenských kapacit EU nezávislých na USA.

Zjevný nesoulad v klíčových bezpečnostních otázkách mezi Evropou a Spojenými státy byl jednou z hlavních příčin, proč se nepodařilo již na summitu k 60. výročí vzniku NATO v roce 2009 přijmout novou strategickou koncepci Aliance a oddálilo její přijetí na rok 2010.

Vše rozhodující měrou závisí na postoji Spojených států k existenci či změny modelu NATO, jak dalece je pro USA tato aliance užitečná. Je dlouhodobě neudržitelné, aby financovaly 75 % aliančního rozpočtu, když svůj rozpočet chtějí při vysokém státním dluhu výrazně snižovat. Stejně ekonomicky silná Evropa jej hradí jen ze čtvrtiny. Navíc USA uvažují o stažení osmdesáti tisíc amerických vojáků ze svých základů ve světě.

Roli v těchto souvislostech může hrát ruský návrh na novou evropskou bezpečnostní architekturu, jejímž důsledkem by mohla být tři centra euroatlantické bezpečnosti – USA, EU a Rusko. Americké podpoře by mohl přispět reset vztahů USA-Rusko, v jistých ohledech i vstřícnost Německa, Francie a Itálie – a to vše vzhledem k potřebě čelit stále patrnějším globálním záměrům Číny, nutnosti vyřešit situaci v Afghánistánu a čelit krizi v arabském světě.

Evropě za takové situace nezbyvá než vyrovnat se s ní emancipovanější bezpečnostní politikou, méně závislou na Spojených státech, což nemůže nemít vliv na podobu Aliance.

Spojené státy budou muset nejspíš rezignovat na přijetí Austrálie, Nového Zélandu a event. i Jižní Koreje do NATO pro jeho nereálnost, bude pro ně výhodnější mít s těmito zeměmi bilaterální bezpečnostní vztahy, zejména v souvislosti s čínskou globální výzvou a vojenským posilováním.

I přes přijetí nové alianční strategické koncepce Severoatlantickou alianci čeká do dvou let, a možná dříve, skutečná strategická diskuze o její budoucnosti a orientaci.

Bude reakcí na dosud nestabilní situaci v Iráku, kritickou situací v Afghánistánu a nevyzpytatelný vývoj v arabském světě včetně Libye, kde se NATO angažuje.

Angažovanost v tomto de facto třetím ozbrojeném konfliktu bylo pro Alianci, zvláště její evropskou část, testem úrovně její bojovosti, bohužel ne příliš přesvědčivým. A tak bylo zajímavé, jak na Rasmussenovu výzvu o pomoc v tomto konfliktu evropské země zareagují. Ochotu připojit se k Francii, Velké Británii, Itálii, Španělsku a Maltě spolu s Katar, Gambií a Jordánskem projevily jen Dánsko, Švédsko, Norsko a Belgie.

Do deseti let Alianci zřejmě čeká podstatná proměna, nebude vypadat jako nyní. Nutně musí dojít k delimitaci jejích funkcí s bezpečnostní politikou Evropskou unií, stejně tak k vyjasnění vzájemných vztahů evropských členských zemí se Spojenými státy a Kanadou, které mohou skončit i tím, že funkce Aliance bude postupně přenášena na Evropskou unii, která s USA a Kanadou vytvoří ve vzdálenější budoucnosti jiný typ vzájemného společenství.

Evropa by se ale neměla snažit vymezovat jako jakási vojenská protiváha NATO. Naopak, evropské země by měly v rámci NATO začít hlouběji spolupracovat, a to jak politicky, tak jednotnými principy řízení obrany a bezpečnosti – stanovování cílů, plánování, programování a rozpočtování, jednotnou akviziční politikou, jednotným výcvikem, logistickým zabezpečením apod., to vše se záměrem posilovat jednotný evropský trh a jednotnou evropskou obranu. Měly by se situovat do role rovnoprávného spojence v alianční triádě USA-Kanada-Evropa, a ne vytvářet paralelní vojenskou strukturu jakýchsi „eurocorps“.

Rýsuje se pravděpodobně nové rozdělení světa, jehož aktéři zřejmě budou daleko méně vybíraví v metodách prosazování svých zájmů nejen v boji o tenčící se světové zdroje. Evropa je kontinent zahnaný do pomyslného geografického rohu své polohy mezi oceánem, Asií a Středním východem, a zároveň do stále bezvýhodnějšího rohu stagnujícího sociálního a politického vývoje.

Ačkoli se to v konfrontaci s uvedenými argumenty na první pohled nejeví, přesto lze v krátké době předpokládat zvýšené úsilí vojenské výdaje zmrazovat i snižovat, což se výrazněji projeví v horizontu deseti let. Rostoucí zadlužení představuje vážnou bezpečnostní hrozbu. Lze předpokládat i vyšší občanskou aktivitu proti vojenským výdajům a zbrojení včetně omezení vývozu zbraní do rozvojových a ohrožených zemí, který v konečném důsledku zabíje i občany zemí, které tyto zbraně vyvážejí. Toto úsilí bude konfrontováno s lobbisty zbrojního průmyslu a představiteli militantních seskupení.

Jako kdyby nastával soumrak evropského válečnictví. A začalo období výmluv, at si bojují ti, kterým se do boje chtělo. Aniž by dostatečně věděli, za koho vlastně bojují, což se neví dodnes. A jako by nevěděli, že podobné akce nekončí za pár dnů a těžko se obejdou bez obsazení území pozemními silami. I o tom se už mluví, ale chybí nejen mandát OSN, hlavně však odhodlání. I munice údajně docházela, počítalo se nejspíš jen s tou, která byla před vyřazením. Ostatně je známo, že její delaborace je často dražší než bojové použití.

Jak jsme upozornili již v úvodu, z důvodu omezeného rozsahu této stati uvádíme dalších sedm rodících se globálních ohrožení, která se v našem pořadí hodnocení důležitosti ocitla níže, pouze v podobě stručných anotací, jejichž plná znění jsou k dispozici u autorů.

8. Ofenziva organizovaného zločinu k ovládnutí států

Organizovaný zločin v současnosti představuje jednu z klíčových bezpečnostních hrozeb. Jeho výrazné posílení v posledních dvou dekadách výrazně souvisí s rozpadem bipolárního světa a pádem komunistických režimů a tím i ekonomických a politických bariér, které mu do určité míry omezovaly jeho globální působení. V postkomunistických zemích („křehkých“ a slabě rozvinutých demokraciích nebo zemích s autoritativním stylem vládnutí) se pro organizovaný zločin vytvořily ideální podmínky pro jeho expanzi. Příkladem může být v tomto směru především Rusko, ale i další postkomunistické země, včetně České republiky, Slovenska, Polska, Maďarska, Rumunska a Bulharska. Globální vliv organizovaného zločinu pak posílily dva další faktory: proliferace bezpečnostní nestability prakticky na všech kontinentech v podobě regionálních i lokálních ozbrojených konfliktů vedoucích často ke vzniku „zhroucených států“ (failed states) jako ideálních základů organizovaného zločinu a stále více vzájemně ekonomicky a informačně propojený (a tím i hůře kontrolovaný) svět.

9. Proliferace zhroucených měst

Rozsáhlá urbanizace v rozvojových zemích (především jižní Asie, východní Asie, subsaharská Afrika, Latinská Amerika) bude pokračovat. Nebude ale stejně jako dosud řízeným procesem, což s sebou přinese obrovské množství společenských, ekonomických, sociálních a bezpečnostních problémů. Dojde k proliferaci tzv. zhroucených měst, která mohou mít negativní vliv i na globální ekonomickou a bezpečnostní situaci.

10. Čínská globální infiltrace

Začíná převažovat mínění, že 21. století je stoletím Asie. Zároveň se znovu objevují vize „o soumraku Západu“. Ty se zatím nenaplnily. Mluví-li se současně o přesunu těžiště světa do asijského prostoru, obvykle je míněna Čína, zčásti Indie a Indonésie jako budoucí regionální mocnosti. Čína se suverénně prosazuje na ekonomickém trhu, stává se světovým věřitelem, její menšiny se usazují nejen v Asii, ale po celém světě. Čína pronikla i do Evropy nákupem španělských, portugalských a řeckých dluhopisů, a tím rozhodla stejně jako Evropská unie hodit těmto zemím spolu s dalšími investicemi záchranné lano. Zároveň tím i pomohla zachránit krizí ohrožené euro. Pro Čínu jako exportéra to není charitativní počín, má zájem na stabilizaci evropské měny, a zároveň v Evropě posílit svůj politický vliv. Pro lidnatou Čínu se specifickým podílem 118 mužů na sto žen ve struktuře populace je i lákavá Sibiř, kde žije deset milionů lidí, většinou žen a starších.

11. Svět před odzbrojováním

Ročenky stockholmského institutu SIPRI pravidelně informují o vojenských výdajích ve světě. Rok od roku stoupají. Také v roce 2010, i když ne tak výrazně jako v letech předchozích. I v této oblasti jsou zčásti patrné důsledky finanční a hospodářské krize. Zbrojní výdaje jsou nadále vysoké proto, že lokální konflikty se stávají v Afghánistánu, stále ještě v Iráku a nově v Libyi nezvladatelnými. Ačkoli Rusko a Čína plánují modernizaci svých armád, Obamova vláda signalizuje, že chce i přes svou vojenskou angažovanost v příštích letech ušetřit na vojenských výdajích 400 miliard USD. Dluhy amerického rozpočtu se stávají větším bezpečnostním rizikem než bezpečnostní hrozby jiné. Lze proto tvářit v tvář ekonomické situaci ve světě očekávat zvýšené úsilí po snižování vojenských výdajů.

12. Nárůst vlivu regionálních seskupení

Nárůst regionalismu v globální politice a ekonomice patrný v prvních dvou dekádách po konci studené války bude pokračovat. Dojde k rozšiřování agendy stávajících regionálních politických, ekonomických a bezpečnostních organizací, zvýší se jejich vliv v globální politice a ekonomice.

13. Rozkvět „nového náboženství“ na pozadí ekologické katastrofy

Lidé, zneklidnění problémy světové ekonomiky, poklesem životní úrovně v rozvinutých zemích, růstem bezvládní, chaosu a chudoby v selhávajících státech třetího světa a autoritářskými excesy ambiciózních politických vůdců, hledají východisko z těchto život ohrožujících situací v příklonu k „novému náboženství“. Přispěje k tomu i dosud nevídaná ekologická katastrofa – série výbuchů vulkánů na Islandu, v jejímž důsledku dojde k humanitární krizi globálního rozsahu.

14. Budou žít bohatí déle?

Pokroky lékařského výzkumu a nové postupy prevence a léčení dávají lidem naději na delší život, na druhé straně vedou ke vzniku dříve neznámých ekonomických a politických problémů. Nákladnost těch, které vedou k zásadnímu prodloužení lidského života, neumožňuje nabídnout je všem. Omezení jejich aplikace pouze v bohatých zemích a pro bohaté klienty povede k rostoucímu sociálnímu a politickému napětí, které se promítne i do mezinárodních vztahů.

Studie vznikla v rámci řešení výzkumného záměru FSV UK a FF UK „Rozvoj české společnosti v Evropské unii: výzvy a rizika“, dílčího projektu CESES „Vize a strategie rozvoje české společnosti v EU, MSM0021620841, a projektu výzkumu, vývoje a inovací „Trendy, rizika a scénáře bezpečnostního vývoje ve světě, Evropě a ČR – dopady na bezpečnostní politiku a bezpečnostní systém ČR“, VG20102013009, a Bezpečnost občanů a krizové řízení (VF 20112015018).

Prameny:

1. Zdrojové studie

- Beyond the Financial Crisis. The Oxford Scenarios.* (on line) Institute for Science, Innovation and Society. The James Martin 21st Century Scholl, University of Oxford. Available at: <http://www.sbs.ox.ac.uk/centres/insis/projects/Documents/financial-scenarios.pdf>.
- Europe 2020: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth.* (on line) 2010. Brussels: European Commission. Available at: http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso___007_-_europe_2020_-_en_version.pdf.
- FRASER Moleketi (ed.). *Dosažitelný svět: Správa globálního vládnutí.* Praha: Ministerstvo vnitra, Odbor rozvoje lidských zdrojů ve veřejné správě, 2007.
- Future Security Environment.* (on line) HQ SACT, March 2007. Norfolk, Virginia. Available at: http://www.fpvmv.umb.sk/fpvmv_www/phprs/storage/File/ksp/GLUN/IGO_NATO_2007_future_security_environment_2025.pdf.
- GLENN, J. C., GORDON T. J., FLORESCU E. *State of the future: The Millennium Project.* Washington, 2010, ISBN: 978-0-9818941-3-3.
- GLENN, J. C., GORDON T. J. *Stav budoucnosti: Vybrané kapitoly z let 1997-2007.* The Millennium Project, World Federation of UN Associations. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, ISBN: 978-80-244-1818-6.
- Global Strategic Trends – Out to 2040. Strategic Trends Programme.* Fourth Edition (on line) 2010. Ministry of Defence. DCDC. Available at: http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/38651ACB-D9A9-4494-98AA-1C86433BB673/0/gst4_update9_Feb10.pdf.

- Global Trends 2025: A Transformed World*. National Intelligence Council. Washington: US Government Printing Office, 2008, ISBN: 978-0-16-081834-9. Available at: http://www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html.
- GNESOTTO, N., GREVI, G. *The New Global Puzzle: What World for the EU in 2025?* (on line) Paris: EU. Institute for Security Studies, 2006, ISBN 92-9198-096-X. Available at: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/NGP_01.pdf.
- GRANT, C. *Is Europe doomed to fail as power?* London: Centre for European Reform. Available at http://www.cer.org.uk/pdf/essay_905.pdf.
- GRANT, C. (with BARYSCH, K.). *Can Europe and China Shape a New World Order?* London: Centre for European Reform. Available at http://www.cer.org.uk/pdf/p_837.pdf.
- HAASS, N. R. The Age of Nonpolarity. *Foreign Affairs*, 2008. Available at: <http://www.foreignaffairs.org/20080501faessay87304/richard-n-haass/the-age-of-nonpolarity.html>.
- Human Development Report 2010*. 20th Anniversary Edition. The Real Wealth of Nations. New York: Pathways to Human Development, UNDP, 2010. ISBN: 9780230284456 90101. Available at: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Complete_reprint.pdf.
- PENTTILÄ, R. *Multilateralism light: The rise of informal international governance*. London: Centre for European Reform. Available at: http://www.cer.org.uk/pdf/penttila_essay_july09.pdf.
- Projekt Evropa 2030: Výzvy a příležitosti*. Zpráva pro Evropskou radu předložená Reflexní skupinou pro diskuzi o budoucnosti EU 2030. Stuttgart: EU, 2010. Available at: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/cs_web.pdf.
- RASMUSSEN, B., ANDERSEN, P. D. *Report 2009: Review of science and technology foresight studies and comparison with GTS2015*. (on line) Forsknings- og Innovationsstyrelsen. ISBN (internet): 978-87-923-7277-2 Available at: <http://www.teknologiportalen.dk/NR/rdonlyres/43A17153-8159-4FD5-83BB-67D33F650897/3636/Reviewofscienceandtechnology.pdf>.
- RODRIGUES, M. J. On the EU 2020, From Lisbon. On the EU 2020 Strategy: Contributions after the Lisbon Agenda Experience. (on line). 2010. Available at: http://www.notre-europe.eu/uploads/tx_publication/EU202020_Contributions_100112a.pdf.
- Special Issue On Healthcare*. Healthy ageing and the future of public healthcare systems. 2009 (on line). European Foresight Monitoring Network. EFMN Project. November 2009 (EUR 24044). Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-79-13120-2. Available at: http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/efmn-special-issue-on-healthcare_en.pdf.
- The DCDC Global Strategic Trends Programme 2007-2036*. Third Edition. 2007. (on line). Ministry of Defence. DCDC. Available at: http://www.prisonplanet.com/articles/april2007/strat_trends_23jan07.pdf.
- The World in 2025*. Contributions from an expert group. (on line) (EUR 23864) European Commission. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, Brussels, 2009. ISBN 978-92-79-11482-3. Available at: http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/report-the-world-in-2025_en.pdf.
- The World in 2025*. Rising Asia and Socio- Ecological Transition. (on line) (EUR 23921 EN) European Commission. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, Brussels, 2009, ISBN 978-92-79-12485-3. Available at: http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/the-world-in-2025-report_en.pdf.
- VEIT W. (ed.). *The Geneva Scenarios on Global Economic Governance 2020*. Geneva: Fridrich-Ebert Stiftung, 2009, ISBN 978-3-86872-092-1.
- World and European Sustainable Cities*. Insight from EU research. European Commission. (on line) (EUR 24353) Luxembourg: Publications Office of the European Union, Brussels, 2010, ISBN 978-92-79-15700-4. Available at: http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/sustainable-cities-report_en.pdf.

2. Studie CESES

- BALABÁN, M. *Megatrendy světového vývoje*. [Megatrends of World's Development] Prague Social Science Studies: Filozofická fakulta UK, Fakulta sociálních věd UK, 2008. Available at: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/281_031%20-%20Balaban.pdf.
- BALABÁN, M., POTŮČEK, M. Aktuální stav a perspektivy globálního vládnutí. [The Current State and Prospects of Global Governance] *The Science for Population Protection*, No. 1, 2009. Available at: http://www.population-protection.eu/attachments/033_vol1n1_balaban_potucek.pdf.

- BALABÁN, M. Europe and the United States in the 'Asian' 21st Century: the Political, Economic and Security Context. *Central European Journal of International & Security Studies*, No. 1, 2010. Available at: <http://cejiss.org/issue/2010-volume-4-issue-1/balaban>.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Nezápadní aktéři světové bezpečnosti [Non-western Actors of World's Security] Praha: Karolinum, 2010.
- FRIČ, P., POTŮČEK, M. Model vývoje české společnosti a její modernizace v globálním kontextu. [Model of the Development of the Czech Society and its Modernization in the Global Context.] *Sociologický časopis*, No. 3, 2004, pp. 415-431.
- FRIČ, P. VESELÝ, A. (eds.). *Riziková budoucnost: Kniha scénářů vývoje české společnosti do r. 2030*. [A Risk Future: Scenarios for the Development of the Czech Society until 2030] Praha: Matfyzpress, 2010.
- GÁL, F., FRIČ, P. Problem-Oriented Participative Forecasting. Theory and Practice. In *Futures*, December, 1987, pp. 678-685.
- POTŮČEK, M. a kol. *Jak jsme na tom. A co dál?* Strategický audit České republiky. [How Are We. And What Next? Strategic Audit of the Czech Republic.] Praha: Sociologické nakladatelství, 2005.
- POTŮČEK, M. a kol. Strategic Governance and the Czech Republic. Praha: Karolinum, 2009.
- POTŮČEK, M. a kol. Poznávání budoucnosti jako výzva. [Cognition of the Future as a Challenge.] Praha: Karolinum, 2011.
- POTŮČEK, M. Priority Issues and Strategic Concepts of the Development of the Czech Republic. In Chin-Seung Chung and Jin Park (eds.). *National Visions and Strategies*. Seoul: KDI School of Public Policy, OECD and World Bank, 2003, pp. 193-230.
- POTŮČEK, M. a kol. Putování českou budoucností. [Traveling in the Czech Future]. (In Czech, with extensive English Summary.) Praha: Gutenberg, 2003.
- POTŮČEK, Martin & MAŠKOVÁ Miroslava (eds.). *Česká republika: trendy, ohrožení, příležitosti*. [The Czech Republic: Trends, Threats, Opportunities] Prague: Karolinum, 2009.
- POTŮČEK, Martin (ed.). *Manuál prognostických metod*. [Handbook of Forecasting Methods] Praha: Sociologické nakladatelství, 2006.
- POTŮČEK, M., MUSIL, J. & MAŠKOVÁ, M. (eds.) *Strategické volby pro českou společnost: teoretická východiska*. [Strategic Choices for the Czech Society: Theoretical Background]. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008.
- POTŮČEK, M. Innovations as a Tool in Strategic Thinking: The Czech Experience. In Klucznik-Törö, A., Csépe, A., Kwiatkowska-Ciotucha, D. (eds.). *Higher Education, Partnership, Innovation*. Budapest: Publikon Publishers, 2009, pp. 103-108.
- Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. [A Guide to the Landscape of Priorities for the Czech Republic.] Praha: Gutenberg, 2002.
- Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. [Visions of Development of the Czech Republic until 2015], in Czech. Praha: Gutenberg, 2001.

3. Další zdroje:

- Aktualizace bezpečnostní strategie ČR: zapojení bezpečnostní komunity do tvorby české bezpečnostní politiky*. Seminář I, CEVRO Institut, 1. února 2011. Přehled návrhů, námětů, komentářů a připomínek.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Divoké karty v budoucím vývoji světové bezpečnosti: Trendy do roku 2040. *Vojenské rozhledy*, 2009, roč. 14 (49), č. 3, s. 3-17, ISSN 1210-3292.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Bezpečnost. In Potůček, M., Mašková, M. a kol. *Česká republika – trendy, ohrožení, příležitosti*. s. 280-306. Praha: Karolinum, 2008.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A., STEJSKAL, L. The Extended Concept of Security and The Czech Security Policy. *Central European Journal of Public Policy*, December 2008; Vol. 2, No. 2, pp. 40-63. Available at: <http://www.cejpp.eu/index.php/volume-2-number-2-december-2008/view-category.html>.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Klíčové geopolitické, ekonomické a sociální bezpečnostní hrozby v Evropě a jejich dopady na ochranu kritické infrastruktury. In *Operační příprava státního území České republiky*, s. 3-12. Sborník konference GŠ MO Praha 3.- 4. 11. 2009.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Evropská bezpečnost v globálním kontextu: Reflexe bezpečnostních analýz a prognóz ve světě, v EU a v ČR v letech 2003-2008. *Vojenské rozhledy*, 2009, roč. 18 (50), č. 1, s. 23-30, ISSN 1210-3292.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Energetický kolaps. *The Science for Population Protection*. 2009, No. 2, s. 7-18.

- BALABÁN, M., RAŠEK, A. a kol. Nezápadní aktéři světové bezpečnosti. Praha: Karolinum, 2010.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Evropa a Česko odvrací energetický kolaps. In *Riziková budoucnost: Devět scénářů vývoje české společnosti*, s. 72-79. Praha: Matfyzpress, 2010.
- BECK, U. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.
- BERGH, P. Dialectic and Functionalism. Toward a Theoretical Synthesis. *American Sociological Review*, 1963, No. 28.
- BOYER, R., DRACHE, D. (eds.). *States Against Markets: The Limits of Globalization*. London and New York: Routledge, 1996.
- CASTELLS, M. *Informationalism, Networks, and the Network Society: a Theoretical Blueprinting*. The Network society: a Cross-Cultural Perspective. Northampton: MA, Edward Elgar, 2004.
- ČERNÝ, K. Je Amerika skutečně v úpadku? *Lidové noviny*, příloha Orientace, 31. 7. 2010, s. 24.
- DAWKINS, R. *Boží blud*. Praha: Academia, 2009.
- DENNETT, Daniel C. *Breaking the Spell: Religion as a Natural Phenomenon*. New York: nakladatelství Viking, 2006.
- EICHLER, J. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha, Portál, 2009, 328 s.
- FATUN, M., VALENTA, O., POKORNÝ, O. (Technology Centre ASCR), POPPER, R., NUGROHO, Y., RAVETZ, J., SVENSDOTTIR, T. (University of Manchester, UK). *Wild Cards in Turbulent Times: Report of the iKNOW Workshop in Prague (CZ) March 29th 2010*.
- FOSTER, John Bellamy, MAGDOFF, Fred. *Great Financial Crisis*. New York: Monthly Review Press, 2009.
- GOLINOWSKA, St., HENGSTENBERG, P., ZUKOWSKI, M., eds. *Diversity and commonality in European social policies: the forging of a European social model*. 1st ed. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2009, s. 33-69. ISBN 978-83-7383-347-0.
- HITCHENS, Ch. *God Is Not Great: How Religion Poisons Everything*. New York: nakladatelství Hachette Book Group, 2008.
- HUNTINGTON, P. S. *Kam kráčíš, Ameriko?* Praha: Rybka Publishers, 2010.
- KLVAČOVÁ, Eva. Finanční krize: destruktivní kreace není kreativní destrukce. *Scientia et Societas*, 2009, 5 (2), s. 10-31.
- KRUGMAN, Paul. *The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008*. Norton, W. W. & Company, 2008.
- KULIŠANOVÁ, H. Bludní Holanďané. *Lidové noviny*. Orientace/Studovna, 29. 1. 2011. Čerpá z následujících knih: Ian Baruma, Vražda v Amsterdamu: Smrt Thea van Gogha a meze smířlivosti. Praha: Academia 2010; Rob Riemen, De eeuwige terugkeer van het fascisme. Amsterdam: Atlas, 2010; Pim Fortuyn, De verweesde samenleving. Utrecht: Bruna 2010.
- MERLE, R. *Malevil*. Praha: Svoboda, 1992.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady ES č. 460/2004 ze dne 10. března 2004 o zřízení Evropské agentury pro bezpečnost sítí a informací*.
- OLSHANSKY, J. S. et al. In Pursuit of the Longevity Dividend, 2006. Available at: <http://www.the-scientist.com/article/display/23191/>.
- POTŮČEK, Martin. *Nejen trh. Role trhu, státu a občanského sektoru v proměnách české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1997.
- POTŮČEK, M. Will Global Public Policy Arise from Global Crisis? *Central European Journal of Public Policy*, 2009, Vol. 3, No. 2, pp. 4-21. ISSN 1802-4866.
- PUTNAM, Robert D. *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-First Century*. Nordic Political Science Association, 2006.
- RAŠEK, A. The Media and Strategic Governance. In *Strategic Governance and the Czech Republic*. s. 131-143. Praha: Karolinum, 2009.
- RAŠEK, A. a kol. Aktéři světové bezpečnosti: K nové teorii středního dosahu v bezpečnostní oblasti. *Vojenské rozhledy*, 2007, roč. 16 (48), č. 2, s. 12-28, ISSN 1210-3292.
- RAŠEK, A. 2009. Odkaz Samuela Huntingtona: Od převahy konfliktů ideologických ke konfliktům kultur. *Vojenské rozhledy*, 2009, roč. 18 (50), č. 2, s. 152-155, ISSN 1210-3292.
- RAŠEK, A. 2009. Úvaha nad Obamovou bezpečnostní politikou. *Vojenské rozhledy*, 2009, roč. 18 (50), č. 3, s. 3-11, ISSN 1210-3292.
- RAŠEK, A. 2009. Rostoucí role Číny a Indie v prognóze světové bezpečnosti: Prognostické scénáře. *Vojenské rozhledy*, 2009, roč. 18 (50), č. 1, s. 54-34, ISSN 1210-3292.
- RAŠEK, A. Strategický rozhodovací proces o dislokaci radiolokátoru americké protiraketové obrany. In *Strategické řízení ve veřejné správě a přístupy k tvorbě politiky*. FSV UK, s. 128-153. Praha: Matfyzpress, 2010.

- RAŠEK, A. 2010. Obamův první rok v Bílém domě. *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 1, s. 3-23, ISSN 1210-3292.
- RAŠEK, A. NATO připravuje novou strategickou koncepci. *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 2, s. 3-21, ISSN 1210-3292.
- RAŠEK, A. Nová strategická koncepce Aliance. *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 3, s. 3-15, ISSN 1210-3292.
- RAŠEK, A. 2011. Systémový přístup ke globální bezpečnosti: Barack Obama v polovině prezidentského mandátu. *Vojenské rozhledy*, 2011, roč. 20 (52), č. 1, s. 3-37, ISSN 1210-3292.
- RUDD, Kevin. 2009. The Global Financial Crisis. *Monthly*, (February): 20-29.
- RAŠEK, A., EICHLER, J. Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. [Sécurité internationale dans un monde globalisé]. Prague: Portal, 2008; *Défense et Stratégie*. Revue électronique publiée par l'Observatoire Européen de Sécurité. Sommaire du N. 28 – 4e Trimestre 2009, s. 42.
- Jan Eichler: Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. [Recenze monografie J. Eichlera „Terorismus a války na počátku 21. století“ od A. Raška.] *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 3, s. 191-195, ISSN 1210-3292.
- SCHUMACHER, E. F. *Small is Beautiful: 25 years later*. Hartley & Marks, 1999.
- Special issue on healthcare*. Healthy ageing and the future of public health systems. Brussels: European Commission, Directorate-general for Research, 2009.
- STIGLITZ, J. A Social Democratic Response. In *Dialogue on Globalization*. Re-Defining the Global Economy, s. 5-6. New York: Friedrich Ebert Stiftung, (42)/April, 2009. Available at: <http://library.fes.de/pdf-files/iez/global/06293.pdf>.
- STIPP, D. The Youth Pill: Scientists at the Brink of an Anti-Aging Revolution. *Current*, 2010.
- VOLNER, Š. Asymetrické války. *Vojenské rozhledy*, 2007, roč. 16 (48), č. 3, s. 15-26, ISSN 1210-3292.
- WALLERSTEIN, I. *Úpadek americké moci: USA v chaotickém světě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005.
- WEINER J. *Long for This World: The Strange Science of Immortality*. New York: Harper Collins Publishers, 2010.
- ZAKARIA, F. *Postamerický svět*. Praha: Academia, 2010.
- ZLÁMALOVÁ, L. Obří banky a firmy nesmí krizi přežít. Rozhovor se Simonem Johnsonem. *Lidové noviny*, Byznys rozhovor, 9. 1. 2010, s. 16.

Proč se v době míru vůbec věnovat bezpečnostním otázkám? Proč se raději nevěnovat stavbě nových domů, nemocnic, škol? Proto, že jak před více než čtyřiceti lety řekl britský labouristický státník Denis Healey, „snížíme-li prostředky na obranu natolik, že naše bezpečnost bude ohrožena, nebudeme mít žádné domy, žádné nemocnice, žádné školy. Budeme mít jen hořící trosky“.

Zajištění bezpečnosti občanů je základní funkcí státu. Vláda České republiky si je této své povinnosti vědoma, a proto, mimo jiné, přistoupila i k aktualizaci Bezpečnostní strategie České republiky. Ta poslední byla zpracována v roce 2003. Od té doby se bezpečnostní prostředí i mezinárodní kontext proměnily. Přijetím Lisabonské smlouvy získala Evropská unie nový institucionální rámec. Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO) na svém summitu v Lisabonu na podzim 2010 přijala novou Strategickou koncepci.

Bezpečnostní strategie České republiky tento vývoj zohledňuje. Sdílí východiska své předchůdkyně z roku 2003, ale v novém kontextu je rozvíjí. Nejvíce se od ní liší v tom, že pojímá bezpečnostní otázku uceleně. Nejdříve definuje naše hodnoty a zájmy a následně popisuje současné bezpečnostní prostředí, včetně trendů a hrozeb i jejich možných dopadů na naše zájmy. Ve druhé části pak stanovuje přístupy, jak těmto hrozbám čelit – využitím všech možných národních, bilaterálních i multilaterálních nástrojů.

**Petr Nečas, Úvodní slovo předsedy vlády České republiky
Bezpečnostní strategie České republiky 2011.
Praha: MZV ČR, 2011, 21 s., ISBN 978-80-7441-005-5.
Schváleno vládou České republiky v září 2011.**

Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc.

Formování bezpečnostní kultury Evropské unie

(Evropská bezpečnostní strategie 2003)

Úvod

Evropská unie je jedním z nejvýznamnějších aktérů mezinárodních vztahů po skončení studené války. Sdružuje téměř půl miliardy lidí z celkem 27 států, generuje nejvyšší HDP, je největším světovým exportérem. Dlouho se jí vytýkalo, že je ekonomickým obrem, ale politickým trpaslíkem. Po skončení studené války nedokázala nalézt účinnou odpověď na násilí v bývalé Jugoslávii.

Velmi nejednotná byla EU i v období tzv. irácké krize na přelomu let 2002 a 2003. A právě pod jejím vlivem byl nakonec sepsán první dokument doktrinálního charakteru nazývaný **Evropská bezpečnostní strategie 2003**, ESS 2003. [1] Ten položil základ k rozvíjející se evropské bezpečnostní a strategické kultuře. Tento dokument je výsledkem několika faktorů, zejména pak historických a politických. Těm jsou věnovány první dvě části tohoto pojednání, po něm již následuje podrobnější rozbor hlavních rysů ESS 2003 a jejího dopadu na formující se bezpečnostní a strategickou kulturu EU.

Vymezení základních pojmů

Pojem **bezpečnostní kultura** (security culture) vychází z toho, že kultura v nejobecnějším slova smyslu funguje jako forma, vzor, jako model, který po generace ovlivňuje vědomí a chování lidí. Bezpečnostní kultura má dvě základní dimenze – vnitrostátní a mezinárodní. První z nich se vymezuje na základě přístupu k vnějšímu prostředí, politických cílů, ustálených názorů a jejich vlivu na zahraniční a bezpečnostní politiku. [2] V mezinárodní dimenzi jde především o přístup k bezpečnostním hrozbám. [3] Dále jde o to, zda se upřednostňuje unilateralismus nebo multilateralismus, donucovací nebo přesvědčovací strategie, vojenské nebo nevojenské nástroje, preventivní působení nebo preemptivní úder.

Pod pojmem **strategická kultura** (strategic culture) se rozumí nasazování síly k dosahování bezpečnostních cílů stanovených na nejvyšší politické úrovni. Jestliže bezpečnostní kultura je záležitostí nejvyšších politických činitelů, pak strategická kultura je pojímána především jako záležitost nejvyšších vojenských činitelů. Ti vycházejí ze zásadních politických rozhodnutí a zadání, a proto hledají neúčinnější vojenské prostředky a uplatňují nejvhodnější způsoby vedení bojové činnosti, jejichž posláním je zajistit naplnění zadaných politických cílů. [4]

Pojem **mentální model** (mental model) je jedním z relativně nových pojmů na poli výzkumu a analýzy zahraniční a bezpečnostní politiky. Zaměřuje se především na to, co nejvyšší političtí a případně i vojenská činitelé (decision makers) říkají, proč to říkají a jak to říkají. Pracuje se čtyřmi základními kritérii, jimiž jsou: vyhodnocování

bezpečnostních hrozeb, hodnocení jejich původců, přístup ke spojencům a vztah k mezinárodními organizacím. [5]

1. Historické faktory ESS

Prvním, a také nejdůležitějším historickým faktorem pro Evropu je přesný opak toho, co bylo dlouholetou výhodou USA. Na rozdíl od USA, *Evropa není nezranitelná, naopak byla dějištěm spousty velkých ničivých válek*, které na jejím území proběhly počínaje první polovinou 17. století (třicetiletá válka v letech 1618-1648), přes napoleonské války, první světovou válku, druhou světovou válku, studenou válku až po války na území bývalé Jugoslávie. Po každé z těchto válek se ve větším či menším rozsahu překreslovaly hranice evropských států či soustátí (v nedávné minulosti jimi byly např. Rakousko-Uhersko, SSSR nebo SFRJ) – zanikaly říše, vznikaly nové státy (např. Československo nebo Jugoslávie po první světové válce). Ale především, každá z těchto válek přinesla nesmírné lidské utrpení obrovské hmotné škody.

Klíčový význam pro Evropu mělo uspořádání po druhé světové válce, které do dějin vešlo pod zažitým označením studená válka. Těžké ekonomické, politické a v neposlední řadě i psychologické dopady měly především tzv. periferní války. Korejská válka (1950-1953) vyvolala strach z možné války v Evropě a přivodila výrazné zvýšení výdajů na obranu, militarizaci ekonomiky, nárůst počtu vojáků na tisíc obyvatel a budování nových bojových útvarů a velitelství. Vietnamská válka (1965-1973) neměla bezprostřední, přímé dopady, ale dále umocnila odpor k válce. [6]

Všechny dosavadní války vedené na evropském území a spolu s nimi i dlouhodobý strach ze zničující konfrontace během studené války měly závažné psychologické dopady na obyvatele i politické činitele evropských zemí. V jejich důsledku v Evropě panuje strach z další války. Ničivé zkušenosti z minulosti jsou, jak píše jedna z předních britských specialistek, generátorem úlohy celosvětového tvůrce míru, kterou EU naplňuje ve svojí zahraniční politice. [7]

Druhý historický faktor je dán tím, že na rozdíl od USA byla *naprostá většina evropských armád až do samého konce devadesátých let 20. století budována na základě systému odvodů*. V důsledku toho se na válku nenahlíží jako na rutinní záležitost vojenských profesionálů, ale jako na záležitost, která se více či méně dotýká celého národa. A dalším důvodem zdrženlivého přístupu k válkám a váhavosti evropských politiků při nasazování ozbrojených sil do bojových akcí je skutečnost, že do bojových akcí v zahraničí nelze vysílat vojáky základní služby. Evropa se od USA výrazně odlišuje také v dalších třech faktorech. Po skončení studené války se nestala supervelmocí, pouze nastoupila cestu postupného sjednocování a hledání společných zájmů, přístupů a stanovisek. Vůbec nemohla uvažovat o úloze celosvětového balancéra. Její ambice byly mnohem skromnější – omezovaly se na překonání čtyřicetiletého rozdělení a na preventivní stabilizační působení směrem na Jih, tedy do severní Afriky a na Střední východ.

Souhrnný význam historických faktorů pro postup EU na poli zahraniční a bezpečnostní politiky snad nejvýstižněji vyjádřil *Romano Prodi*, předseda Evropské komise v letech 1999-2004, když napsal: „My, Evropané, sdílíme averzi vůči naší vlastní minulosti plné válek a národních řevnivostí, a proto chceme budoucnost stavět na míru, jenž spočívá na dialogu a na sdílených hodnotách. Evropané si uvědomují, že válka je nejhorším ze všech možných řešení a že vždy musí být pojímána až jako to nejzazší řešení.“ [8]

2. Politické faktory ESS

Politické faktory můžeme rozdělit na dvě základní skupiny: dlouhodobé a krátkodobé. Pokud jde o *dlouhodobě působící faktory*, ty jsou spojeny především s charakteristikou politických systémů. V žádné zemi EU není spojena funkce prezidenta a šéfa výkonné moci. Nikde v Evropě nemá prezident tak silný vliv a rozhodující slovo v oblasti zahraniční politiky a bezpečnostní strategie. V žádné evropské zemi není možné, aby se rozhodování o tak zásadní věci, jakou je velmi rozsáhlá válka, stala záležitostí prezidenta a jeho nejbližších spolupracovníků. Do těchto rozhodovacích procesů se vedle prezidentů zapojují i premiéři, ministři obrany, zahraničí, předsedové koaličních stran a v neposlední řadě i národní parlamenty. Jejich jednání a rozhodování jsou složitější nežli v USA, a také trvají delší dobu.

Krátkodobě působící faktory se vyprofilovaly ve vztahu ke dvěma významným událostem, které měly doslova celosvětový význam. Byly jimi teroristické útoky ze dne 11. září 2001 a rok a půl po nich následující tzv. druhá irácká válka. V letech 2001–2003, tedy během necelých dvou let, došlo k zásadním změnám v mentálním modelu EU. V roce 2001 se všechny státy EU shodly na přístupu k hrozbě islámského terorismu zosobňovaného tálibánskou vládou v Afghánistánu, na způsobu jak ji odstranit, a také na vzájemné spolupráci při respektování úlohy RB OSN. V té době bylo možno hovořit o mentálním modelu EU, který byl v přístupu k Tálibánu modelem konfrontačním.

Naproti tomu v době příprav a zahájení druhé irácké války se konsenzus zcela vytratil, mentální model EU jako takové vůbec neexistoval. Namísto toho se prosadilo několik typů mentálních modelů, které vyjadřovaly zájmy a přístupy nejvýznamnějších členských států EU, zejména pak Velké Británie, Francie a SRN.

S určitou dávkou zjednodušení lze říci, že existovaly dva zcela odlišné mentální modely. Na jedné straně to byl britsko-španělský model, který byl ve své podstatě jednoznačně proamerický a svým založením (přístup k hrozbě Saddámovy Iráku, k jiným názorům z řad spojenců a k RB OSN) byl modelem konfrontačním. Na druhé se vyprofiloval model francouzsko-německý, který odmítal konfrontaci a byl svým založením modelem kooperativním. Jeho podstatou bylo odmítnutí války a stupňování diplomatického a politického nátlaku na Saddámův režim v Iráku.

3. Základní charakteristika Evropské bezpečnostní strategie 2003

Irácká válka působila jako katalyzátor nejen v rovině stanovisek evropských států, ale také v rovině doktrinní. Nedlouho poté, co se vítězství v Iráku začalo měnit ve vleklou asymetrickou válku, byl dokončen významný programový dokument EU nazvaný „Bezpečná Evropa v lepším světě. Evropská bezpečnostní strategie“. [9] Z hlediska základních kritérií mentálního modelu se výrazně odlišil od přístupů tehdejší americké administrativy. Platí to především o přístupu k nejvýznamnějším a nejnaléhavějším bezpečnostním hrozbám po skončení studené války, kde se jasně projevuje rozdíl historických faktorů.

Na jedné straně USA byly v minulých desetiletích zvyklé, že závažné bezpečnostní hrozby se jich nedotýkaly přímo. Pokud se válčilo, tak to bylo dostatečně daleko od jejich

území. O to větším šokem pak bylo 11. září 2001, jež přineslo zhroucení symbolu amerického úspěchu WTC (World Trade Center) a téměř jednorázovou smrt třem tisícovkám lidí. Proto je tak silně vnímána hrozba soudobého terorismu a jeho možného propojení se šířením zbraní hromadného ničení. Proto americká Národní bezpečnostní strategie (NSS 2002), vyznívá v závěr, že současný svět je nebezpečnější, než byl svět za studené války. [10] Zanikl bipolární systém, v jehož rámci stále existovala hrozba jaderné války ale vznikla nebezpečí nová, komplexnější, je ohroženo vlastní americké území.

Na druhé straně Evropané vnímají terorismus a další bezpečnostní hrozby dnešního světa méně dramaticky, a to jako hrozby, které jsou méně viditelné a předvídatelné, než tomu bylo v době bipolární konfrontace. Svět po skončení studené války je podle Evropanů méně předvídatelný, ale přesto celkově bezpečnější. Proto ESS 2003 zdůrazňuje základní krédo, že Evropa nikdy nebyla tak bezpečná jako nyní.

Analytická rovina ESS 2003

ESS 2003 byla sepisována za situace, která se vyznačovala třemi hlavními rysy. Prvním z nich byly masové protesty proti operaci *Trvalá svoboda* v Afghánistánu (OEF – Operation Enduring Freedom), a to zejména ve Španělsku, ve Velké Británii, ve Francii a v SRN. Dále již v Evropě byly známy poznatky z neblahého dopadu operace *Irácká svoboda*, OIF 2003 (Operation Iraqi Freedom) na NATO a na EU. A v neposlední řadě bylo známo, že snadno vyhraná válka se přeměnila na vleklou asymetrickou válku s vážnými destabilizačními dopady nejen v Iráku, ale i v zahraničí, jmenovitě pak v Sýrii a Jordánsku, kam se uchýlilo několik set tisíc uprchlíků z Iráku.

Analytická část ESS 2003 se zaměřila na rozbor hlavních rysů mezinárodních bezpečnostních vztahů na konci roku 2003. Zásadní význam má již první kapitola nazvaná *Nové hrozby a nové bezpečnostní prostředí*. Potvrzuje základní shodu s USA v tom, že za nejvážnější hrozby dnešního světa považuje terorismus, proliferaci ZHN a zhroutené státy. Pokud jde o terorismus, ESS 2003 jej stejně jako NSS 2002 hodnotí jako hrozbu globálního rozměru a strategické povahy. Zdůvodňuje to slovy, že teroristé jsou odhodláni použít neomezeného násilí, mařit lidské životy a boj proti nim je nákladný a ohrožuje otevřenost a snášenlivost evropských společností.

Také druhou hrozbu, tedy proliferaci ZHN, hodnotí ESS 2003 velmi podobně jako USA. Považuje ji za nejzávažnější hrozbu mezinárodního míru a bezpečnosti. Z toho vychází závěr, že nejnebezpečnějším scénářem by byl stav, kdy by se ZHN dostaly do rukou teroristických organizací. A v neposlední řadě se EU s USA shoduje, že takový scénář je tím pravděpodobnější, čím rozsáhlejší je proliferace. Shoda je i v případě třetí hrozby, jejímž původcem jsou tzv. zhroucené státy. EU zdůrazňuje, že její základní příčinou je špatné vládnutí, od kterého se odvíjí snadná dostupnost malých zbraní a propukání vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Tyto krizové jevy všestranně využívá a častokrát i podněcuje mezinárodní organizovaný zločin.

Ale pokud jde o podstatu tří výše vzpomínaných hrozeb, tam už se ESS 2003 od NSS 2002 výrazně odlišila. Platí to především o závěru, že žádná z nich není hrozbou čistě vojenského charakteru, a proto nelze žádné z nich čelit jenom vojenskými nástroji. A od tohoto závěru se pak odvíjí i svébytný přístup k původcům tří globálních hrozeb.

ESS 2003 zdůrazňuje, že každá ze tří hlavních hrozeb vyžaduje kombinaci různých nástrojů, zejména pak politický dialog, diplomatický nátlak, mechanismy sledování

a vyhodnocování situace a v nezbytných případech i donucovací opatření. Vojenské operace jsou považovány za akci nejzazšího řešení (last resort). ESS 2003 přisoudila velký význam multilateralismu a legitimizaci na základě mezinárodního práva (jde zejména o to, aby každá velká vojenská operace měla jasný mandát RB OSN) a položila důraz na peacekeeping a peacemaking, na state-building, post-conflict peacebuilding a na nevojenské aspekty intervencí. [11]

Programová rovina ESS 2003

Druhá kapitola nazvaná Strategické cíle už ukazuje, jaké jsou rozdíly v konkrétních akcentech dlouhodobého boje proti terorismu a dalším bezpečnostním hrozbám dnešního světa. Prvním cílem EU je *rozšiřování zóny bezpečnosti kolem Evropy* v zájmu toho, aby země na hranicích Evropské unie byly dobře spravovány a řízeny. EU chce podporovat rozšiřování této zóny ve dvou strategických směrech. První jde na východ od hranic EU a jeho cílovou skupinu tvoří postsovětské republiky, jež nejsou členy EU. Druhý směr jde na jih, k velmi choulostivé oblasti Středomoří, a zejména pak Blízkého východu. V obou směrech jsou země, pro které má šíření stability velký ekonomický, politický a nakonec bezpečnostní význam.

Druhým strategickým cílem EU na počátku 21. století je *vyřešení vleklého izraelsko-palestinského konfliktu*. Dosažení tohoto cíle je pro EU základním předpokladem pro úspěšné řešení ostatních problémů spojených s Blízkým východem, který je nejmýšnější oblastí světa a generuje nejvíce hrozeb teroristické povahy. EU se plně angažuje při pokračování barcelonského procesu [12] a při naplňování cílů tzv. čtyřky, kterou tvoří USA, EU, OSN a Ruská federace.

Právě v přístupu k izraelsko-palestinskému konfliktu (IPK) se EU velmi výrazně odlišila od strategie Bushovy administrativy. Nepřevzala její filozofii „širšího Středního východu“ (Greater Middle East), podle níž by se měly nejprve svrhnout ty nejhorší režimy v islámském světě a teprve potom by mělo přijít na řadu řešení izraelsko-palestinského konfliktu. ESS doporučila přesně opačný postup. Nejprve vyřešit nejmýšnější záležitost celého islámského světa, na kterou se odvolávají všechny islamistické teroristické organizace v čele s *al-Ká'idou*, a tím jim sebrat argument, který nejčastěji používají při náboru nových členů a při jejich následném ideologickém a psychologickém zpracování.

Při vysvětlování druhého strategického cíle ESS 2003 se můžeme inspirovat přístupem Samuela Huntingtona, konkrétně pak tím, že aktéry dnešních civilizačních konfliktů rozdělil na tři skupiny: primární, sekundární a terciární. [13] V rámci IPK primárními aktéry jsou na jedné straně palestínští radikálové a teroristé, na druhé straně Stát Izrael a jeho ozbrojené síly. Palestinci často sahají k teroristickým útokům a k odpalování raket na civilní cíle na izraelském území. Stát Izrael odpovídá vojenskými operaci svých ozbrojených sil (IDF – Israel Defence Forces), při kterých se zaměřuje na rozbití infrastruktury palestinských radikálů a na likvidaci jejich výzbroje, ale při nichž zároveň s tím, bohužel, zabíjí více bezbranných civilistů než ozbrojených radikálů nebo teroristů. Poslední z nich nesla název *Lité olovo*, proběhla na přelomu prosince 2008 a ledna 2009 a na jejím konci bylo 13 zabitých Izraelců a 1300 zabitých Palestinců. Vojenské úderů tohoto typu však dále jít celý islámský svět a stupňují napětí v celé této oblasti, a tak nemohou být spolehlivým konečným řešením.

Vedle Palestinců a Izraelců ještě působí sekundární aktéři. Na jedné straně jsou to USA, které dlouhodobě podporují Stát Izrael, finančně, politicky i vojensky. Mimořádně

důležitá je i jejich diplomatická pomoc [14] – vždy v rámci RB OSN vetují ty rezoluce, které jsou kritické vůči Izraeli, mnohokrát stačí jen to, že pohrozí vetem a text rezoluce se zmírňuje. [15] Dalším sekundárním aktérem jsou islámské státy, které sponzorují palestinské radikály a teroristy. V době sepisování ESS 2003 jimi byly zejména Kaddáfího Libye, Saddámův Irák, dále pak Sýrie a zejména Írán.

Terciárními aktéry jsou ty státy a mezinárodní organizace, které mají schopnosti a prostředky, aby působily na obě strany a aby je dovedly k nevojenskému řešení jejich vzájemného sporu. V této skupině se opět setkáváme s USA jakožto nejsilnějším a nejvlivnějším státem dnešního světa, dále pak s Ruskou federací, s OSN a samozřejmě také s EU.

Pokud jde o USA, podstatou řešení G. W. Bushe jakožto 43. prezidenta USA bylo nejprve vojensky svrhnout ty vlády v islámském světě, které v úloze sekundárních aktérů sponzorovaly palestinské teroristy. Teprve potom mělo přijít na řadu závěrečné řešení IPK. V praxi se tento přístup naplnil nejprve svržením Saddámova režimu na jaře 2003, po kterém se počítalo a dalšími podobnými zásahy. Pod vlivem tohoto nesporného úspěchu nastaly výrazné změny. Nejprve se zásadně změnilo chování výstředního diktátora Kaddáfího, zároveň s tím zavládl strach v teheránu a v Damašku. [16] Jenomže pak se vyhraná válka v Iráku změnila v prohraný mír a účinnost Bushova řešení prudce poklesla.

Naproti ESS 2003 vychází ze skutečnosti, že al-Ká'ida a všechny další teroristické organizace na ni napojené se vždy odvolávají právě na „utrpení palestinských sester a bratří“, a tím zdůvodňují nábor nových atentátníků i atentáty samotné. Proto ESS 2003 navrhuje, aby se nejprve přistoupilo k pacifikaci primárních aktérů, a teprve potom se postupně začal proces demokratizace celého islámského světa. V tom bylo jádro odlišnosti ESS 2003 od dlouholetého přístupu USA.

Přístup ESS 2003 v žádném případě neznamená podporu palestinskému extremismu a terorismu, jehož druhou stránkou by byl nepřátelský nebo nátlakový přístup ke Státu Izrael. Neznamená, že EU by byť třeba implicitně souhlasila s výkřiky radikálů volajících po zničení Státu Izrael. Podstatou ESS 2003 v tomto směru je především snaha, aby EU působila jako zodpovědný terciární aktér, který by ve vztahu k oběma aktérům primárním prosazoval vyvážený a vyrovnaný přístup, a tím by oslaboval konfliktní potenciál celé této oblasti, která má výrazný vliv na mezinárodní bezpečnostní vztahy v celosvětovém měřítku.

A konečně třetím strategickým cílem EU je *posílení mezinárodního řádu* v rámci stávajícího globalizovaného světa. EU přitom klade velký důraz především na zvýšení účinnosti multilaterálního systému a na větší otevřenost takových organizací, jakými jsou WTO (World Trade Organization) a mezinárodní finanční organizace, samozřejmě za předpokladu zachování jejich vysokých standardů a účinnosti. V tomto směru se EU implicitně, ale přitom zcela jasně distancovala od Bushovy aktivistické strategie *Regime Change Policy*, která vůbec nevyklučovala zásadní rozhodnutí unilaterálního charakteru a jejich prosazování i bez mandátu RB OSN.

ESS 2003 dokázala jasně vyjádřit základní sdílené hodnoty a principy na poli mezinárodní bezpečnosti, a zároveň s tím stanovila své hlavní priority a způsoby jejich naplňování. Společným jmenovatelem těchto priorit je „důraz na takové mezinárodní uspořádání a chování, která se zakládají na pravidlech multilateralismu, prosperity, svobody a sociální stability“. [17]

Tab. 1: Strategické cíle ESS 2003

	Oficiální znění cíle	Skutečný význam
Strategický cíl č.1	Rozšiřování zóny bezpečnosti kolem Evropy.	Důraz na dlouhodobé preventivní působení jako alternativa preemptivních vojenských úderů.
Strategický cíl č.2	Vyřešení izraelsko-palestinského konfliktu.	Alternativa vůči koncepci Greater Middle East.
Strategický cíl č.3	Posílení mezinárodního řádu v rámci stávajícího globalizovaného světa.	Implicitní nesouhlas s válkami bez mandátu RB OSN.

Odlíšnosti mezi ESS 2003 a NSS 2002

V této části textu bude ESS 2003 srovnávána s americkým doktrinálním dokumentem NSS 2002, který byl zveřejněn rok a čtvrt před ESS 2003. Nebude srovnávána s doktrinálními dokumenty USA z pozdějších let, protože ty v době sepisování nikdo nemohl znát. [18]

Přestože NSS 2002 a ESS 2003 jsou dva dokumenty doktrinálního charakteru, které byly sepsány ve stejné době a zabývaly se stejnými bezpečnostními hrozbami, je mezi nimi řada významných rozdílů. Ty se projevují ve třech nosných směrech, jimiž jsou vymezení záběru působnosti USA resp. EU, jejich přístup k hlavním bezpečnostním hrozbám dnešního světa a nástroje volené k dosahování vytyčených strategických cílů. [19]

Pokud jde o oficiálně vyhlášený záběr působnosti, ESS 2003 se od NSS 2002 odlišuje ve dvou základních východiscích. Především není dokumentem jedné komplexní a všestranné supervelmoci, jakou jsou USA. Je platformou uskupení, které sdružuje několik středních mocností a malých států, které si jsou dobře vědomy limitů své síly a moci. Druhý rozdíl spočívá v tom, že ESS 2003 není psána pod vlivem triumfalismu vítěze studené války, jako tomu bylo v případě NSS 2002, a proto je ve srovnání s NSS 2002 podstatně skromnější

ESS 2003 nevyhlásila celosvětový záběr zodpovědnosti, nestanovila cíl zbavit svět hrozeb globálního charakteru. Na rozdíl od NSS 2002 se vůbec nezaměřila na aktivistické prosazování teorie demokratického míru jako NSS 2002, tedy na svrhávání vytipovaných nepřátelských režimů, ale klade důraz především na šíření stability do nejbližšího okolí samotné EU, zejména pak na jih a na východ. Zároveň s tím její pojetí stability klade hlavní důraz nikoliv na vojenskou, ale na ekonomickou, sociální a politickou dimenzi formování vnějšího prostředí. Z hlediska vytyčených strategických cílů je tedy ESS 2003 méně ambiciózní než NSS 2002.

Velmi výrazný je rozdíl také v náhledu na nástroje bezpečnostní strategie. ESS 2003 se od NSS 2002 odlišuje tím, že se dominantně zaměřuje na nevojenské nástroje bezpečnostní kultury, že vůbec nepoužívá pojem preempce, který je v případě NSS 2002 pojímán jako klíčový vojenský nástroj využívaný k dosahování politických cílů. ESS 2003 proto nebyla koncipována jako strategie určená k přeměně mezinárodního uspořádání [20] ESS 2003 na rozdíl od NSS 2002 nevyhlásila odhodlání používat vojenskou sílu EU při prosazování svých zájmů, ani k ochraně svých spojenců.

Zcela zásadní význam má ta skutečnost, že v přístupu k hrozbě terorismu ESS 2003 ani jednou nepoužívá americký termín „válka“, ale orientuje se na „*boj proti terorismu*“.

Za hlavní nástroj pro dlouhodobé působení proti této hrozbě považuje „kulturu preventivního působení“ zaměřenou nikoli na vojenské operace, ale především na odstraňování ekonomických příčin terorismu a na dlouhodobé postkonfliktní působení. Tímto přístupem se tedy ESS prezentovala jako aktér, který klade hlavní důraz na *soft power* a na její dlouhodobé využívání.

Javier Solana při vysvětlování významu evropské bezpečnostní strategie výstižně poukázal na vzájemné propojení mezi přístupem k bezpečnostním hrozbám a nástroji volenými k tomu, jak těmto hrozbám čelit. Zdůraznil základní premisu, podle které žádná z nových hrozeb nemá čistě vojenský charakter a nemůže být řešena jenom za použití pouze vojenských nástrojů. Z toho pak vyplývá nezbytnost „kombinovat politický dialog, diplomatický nátlak, mechanismy sledování a vyhodnocování situace a v nezbytných případech i donucovací opatření“. [21]

EU se vypracováním své ESS 2003 jasně a výrazně odlišila od administrativy USA, především v tom smyslu, že „nesdílí americkou ideologii *rogue states* a osy zla, ani její posedlost vojenskými technologiemi jakožto odpovědí na nové hrozby“. [22] Klade naopak větší důraz na preventivní politické a ekonomické působení a na politické řešení regionálních konfliktů, především pak izraelsko-palestinského. Za základní mezinárodně politické podmínky úspěšnosti boje proti terorismu označuje fungující multilateralismus, dodržování mezinárodního práva a plné respektování úlohy a významu OSN. Doktrinální dokument ESS 2003 byl koncipován jako „vědomý a záměrný kontrast vůči NSS 2002, jako její implicitní kritika“. [23]

Tab. 2: Srovnání hlavních rozdílů mezi NSS 2002 a ESS 2003

	NSS 2002	ESS 2003
Přístup k bezpečnostním hrozbám	<ol style="list-style-type: none"> 1. Svět je nebezpečnější, než byl v době studené války. 2. Hrozby jsou posuzovány především z vojenského úhlu pohledu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Svět je ve srovnání s obdobím studené války složitější, nikoli nebezpečnější. 2. Žádná z dnešních hrozeb nemá čistě vojenský charakter, žádnou z nich nelze řešit pouze vojenskými nástroji.
Záběr působnosti	celosvětový	regionální
Nástroje bezpečnostní strategie	<p>Největší význam se přikládá vojenským nástrojům, jimž jsou:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ preemtivní války, ■ vojenské operace se silným psychologickým účinkem. 	<p>Největší význam se přikládá civilním nástrojům, jimž jsou:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ dlouhodobé preventivní působení, ■ předcházení konfliktům, ■ zdokonalování mezinárodního uspořádání.
Přístup k OSN	Utilitární: mandát RB OSN je vítán, ale pokud nebude, může se válčit i bez něj.	Zásadový: velké vojenské operace by neměly být zahajovány bez mandátu RB OSN.

Jasným vymezením tří strategických cílů a stejně tak i vytyčením hlavních směrů preventivního působení se EU zaměřuje na aktivní ovlivňování mezinárodních bezpečnostních vztahů, a to nejen na evropské, ale i na celosvětové úrovni. Klade přitom důraz na spolupráci s ostatními aktéry, ať už se státy, nebo s mezinárodními organizacemi. Hlavním rysem její bezpečnostní kultury je kooperativní ovlivňování celosvětového bezpečnostního prostředí. [24]

Pokud ESS 2003 posuzujeme z *pohledu základních kritérií bezpečnostní kultury*, můžeme konstatovat, že se vyznačuje pěti hlavními rysy. Prvním rysem je *přístup k bezpečnostním hrozbám* světa po skončení studené války. V zemích EU převládá názor, že svět po roce 1990 není nebezpečnější, než byl po dobu studené války, ale že je spíše složitější a méně předvídatelný. Hrozby již nemají dominantně vojenskou povahu, ale stále více i nevojenskou povahu, jejich původci nejsou jen státy, ale ve stále větším rozsahu i nestátní činitelé. [25]

Druhým rysem je jednoznačné a výslovné *upřednostňování multilateralismu před unilateralismem*. EU se v této rovině orientuje na vyjednávání a spolupráci se spojenci, s ostatními státy a s mezinárodními organizacemi, zejména pak s OSN a zdůraznění nezastupitelné úlohy její Rady bezpečnosti. Třetím rysem je *důraz na legitimitu akcí* zakládanou na mezinárodním právu, zejména pak na nezastupitelnost úlohy OSN a její Rady bezpečnosti při rozhodování o klíčových otázkách týkajících se mezinárodního míru a bezpečnosti.

Čtvrtým rysem je to, co K. Longhurstová označuje výrazem „*skepticismus ve věci užívání vojenské síly*“. [26] Jinými slovy řečeno, EU se ve své bezpečnostní kultuře a strategii důsledně vyhýbá militarismu, tedy nadměrnému spoléhání na vojenské nástroje bezpečnostní strategie. O to více se zaměřuje na nevojenské formy a nástroje intervencí, především na vyjednávání, přesvědčování a prosazování vlády práva. Dále se EU soustřeďuje na state-building a na post-conflict peacebuilding, tedy na obnovu států, které byly stíženy válkou.

A konečně pátým rysem je jednoznačné *upřednostňování dlouhodobého preventivního působení* před spektakulárními preemptivními vojenskými údery. EU ve svém postupu naplňuje základní pilíře „*kultury preventivního působení*“, jimiž jsou zejména zaměření na socioekonomické kořeny bezpečnostních hrozeb a na postkonfliktní mírovou obnovu a jejich upřednostňování před útočnými vojenskými akcemi. [27]

Přetrvávající rozdíly mezi nejvýznamnějšími členskými státy EU

Na počátku 21. století jsou mezi evropskými státy v rovině bezpečnostní kultury nezanedbatelné rozdíly. Francie nadále mnohem více přemýšlí v rovině státní diplomacie, aliancí a rozložení sil mezi státy než v rovině nadnárodních činitelů operujících nezávisle na suverénních (státních) autoritách a na jejich kontrole. Velká Británie jako druhý ze tří klíčových států EU se bez ohledu na změny ve složení vlády dlouhodobě zaměřuje na udržování „*zvláštních vztahů s USA a na udržení své globální úlohy*“. [28] A pokud jde o SRN, ta se dominantně zaměřuje na tzv. totální mír [29] upřednostňuje předcházení konfliktů, přesvědčování a multilaterální přístupy před nasazováním ozbrojených sil a před unilateralismem. [28] A velice podobné jsou i přístupy Itálie. Po skončení studené války se prosadila zásadní strukturální změna od obrany území k plnění úkolů peace-keepingu, peace-enforcingu a nation-buildingu mimo území NATO.

4. Základy strategické kultury EU

Dvacet let po skončení studené války je *strategická kultura EU* stále ve stavu formování, stále se ještě tvoří. ESS 2003 je jejím doktrinárním základem, který má svoji všeobecně uznávanou hodnotu. Ale souběžně s tím působí celá řada limitujících skutečností

a tendencí, které mají zásadní dopad na formující se strategickou kulturu EU, zejména pak na její ambice a na možnosti, jak je naplňovat.

První limitující skutečnost je dána tím, že evropské země výrazně zaostávají za USA ve výdajích na obranu. Jestliže **USA vydávají na vojenské účely 4,7 % HDP**, pak v případě zemí EU to je pouhých 1,8 %. K tomu se navíc přidávají závažné nedostatky ve struktuře těchto výdajů. V případě USA je to pouze 20 % vynakládaných peněz na „osobní výdaje“ (z federálního rozpočtu, na úrovni 50 amerických států je struktura vládních výdajů odlišná), zatímco u zemí EU to je 55 %. Z toho pak vyplývá, že EU si ve vojenské rovině nemůže klást cíle, které by byly srovnatelné s cíli USA.

Navíc armády členských zemí EU jsou po skončení studené války silně fixovány na poklidný život v mírových posádkách, pouze 4 % z nich se podílí na operacích v zahraničí. Tato skutečnost předem limituje vojenské ambice EU, a to ve dvou hlavních směrech: početnost nasazovaných jednotek a rozsah případných operací mimo území EU.

Dalším často vzpomínaným nedostatkem je to, že žádná členská země a ani celá EU nemají takové prostředky a potenciál jako USA, a proto se země EU nezaměřují na vedení válek, jaké proběhly v Iráku v letech 1991 a 2003, či na území bývalé Jugoslávie v roce 1999. Ambicí evropských zemí nemohou v dohledné době být žádné operace typu „shock and awe“, při nichž soustředěné a zničující útoky zasazují jednotky o síle divize nebo dokonce armádního sboru. Naopak, EU může připravovat a uskutečňovat takové operace, jejichž základem jsou především manévry a přeskupování ozbrojených sil, a to nejčastěji v síle do velikosti praporu.

K charakteristickým prvkům patří také to, že účast na skutečně bojových akcích vedených jako součást války je pojmána až jako poslední řešení (last resort), které přichází po vyčerpání nevojenských prostředků nátlaku, zejména pak ekonomických, politických a diplomatických. Od roku 1990 žádnou takovou válku samostatně nevedla, stalo se nanejvýš to, že některé její členské země se podílely na válkách vedených USA.

V neposlední řadě jde o to, že po skončení studené války se největší pozornost zaměřuje na zdokonalování schopností armád členských zemí EU na vedení mírových operací, což je činnost, při které ničení protivníka není ústředním cílem, hlavní aktivity se zaměřují na nebojovou činnost, zejména pak na oddělování znesvářených stran, zajištění humanitární pomoci a poválečné obnovy. Jsou to operace, kterým odpovídá souhrnné označení **civilní krizový management**.

Mírové operace jako základ rodící se strategické kultury EU

Během prvních deseti let existence evropské bezpečnostní a obranné politiky (ESDP – European Security and Defence Policy) Evropská unie vedla celkem 22 misí na čtyřech světadílech, [30] a tím potvrdila, že v oblasti nebojových operací tvořících civilní krizový management je EU nejdále ze všech aktérů dnešního světa, je vlastně jejich průkopníkem. EU se v těchto operacích vyprofilovala jako celosvětově významný aktér na poli zvládnutí krizí, který klade důraz především na budování policejních sil, právního státu, veřejné správy a ochrany civilního obyvatelstva.

EU po Libyi

Dnes víme, že zásah v Libyi ve skutečnosti nebyl akcí EU jako takové, ale vzešel z iniciativy dvou vojensky nejsilnějších zemí, jimiž jsou Velká Británie a Francie. Velmi

důležitou úlohu přitom sehráli nejvyšší političtí činitelé obou zemí, premiér Cameron a prezident Sarkozy. Dále víme i to, že po několika dnech bojové činnosti se ukázaly nedostatky ve vojenské síle zasahujících zemí a ty na konec byly nuceny požádat o pomoc amerického prezidenta.

Z hlediska mezinárodně politického mělo zásadní význam několik skutečností. Především, akce měla jasný mandát RB OSN, daný rezolucemi 1370 a 1373, a existoval prokazatelný důvod k zásahu: Kaddáfí nasadil svoji armádu proti vlastnímu obyvatelstvu. Akce tedy byla legální i legitimní. Neméně důležitý byl i přístup americké administrativy: prezident Obama dal souhlas k omezené účasti amerických vojáků až poté, co zásah dostal zmocnění nejen ze strany RB OSN, ale také Africké unie, a co on sám nasazení amerických vojáků projednal ve své zemi se zástupci republikánů. Americká účast tedy měla zcela jiné souvislosti, než tomu bylo v případě tzv. druhé irácké války, kterou v březnu 2003 zahájil jeho předchůdce G. W. Bush. [31]

Nahlížíme-li vojenský zásah proti diktátorovi Kaddáfímu z pozice úlohy EU jakožto hráče na poli mezinárodní bezpečnosti, pak se nám ukazuje, že nadále přetrvává celá řada problémů, které svým dopadem omezují účinnost společné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropské unie (CFSP – Common Foreign and Security Policy), založené maastrichtskou smlouvou v r. 1993. [30] Tyto problémy můžeme rozdělit do dvou hlavních okruhů: politického a vojenského.

Pokud jde o politické problémy, zásah proti Kaddáfího Libyi znovu potvrdil, že takzvaná společná zahraniční a bezpečnostní politika EU existuje především ve slovních a písemných deklaracích, zatímco ve zlomových chvílích rozhodují nejsilnější členské státy, jejich nejvyšší činitelé, vlády a ministerstva. Úspěch či neúspěch zásahu pak záleží na jejich odhodlanosti, důslednosti a v neposlední řadě také na síle a spolehlivosti jejich vojenských nástrojů.

Pokud jde o **vojenské problémy**, jejich seznam je ještě delší nežli v případě problémů politických. Zásah v Libyi znovu potvrdil, že Evropské unii chybí především přepravní a bombardovací letectvo, dále má nedostatek bojových letounů a vrtulníků a jejich platform, tedy letadlových a vrtulníkových lodí. Bez problémů nejsou ani systémy spojení a velení. Právě tyto nedostatky nakonec donutily francouzského prezidenta a britského premiéra, aby se obrátili na amerického prezidenta s prosbou o pomoc při zasazování vzdušných úderů na cíle, považované za důležité opory Kaddáfího režimu.

Nedostatky v rovině vojenských systémů a neschopnost obejít se bez americké pomoci jsou nevyhnutelným důsledkem té skutečnosti, že vojenské výdaje všech 27 členských států EU představují pouhých 60 % výdajů USA. Odstupující americký ministr obrany Robert Gates počátkem června 2011 zcela bez obalu vyčetl evropským partnerům v NATO, že se v obraně příliš spoléhají na americkou pomoc. To se prý projevuje tím, že USA mají na výdajích Aliance tříčtvrtinový podíl. Nebýt USA, řekl Gates, Evropanům by po třech měsících v Libyi došla i munice. [32] To nemůže vést k ničemu jinému než k zaostávání a k závislosti na pomoci ze strany USA.

Další závažná omezení vyplývají z vojenské připravenosti evropských vojáků. Velkým nedostatkem je především to, že plných 70 % vojáků členských zemí EU může vykonávat službu pouze ve svých mírových posádkách, ale nejsou vůbec připraveni k plnění náročných úkolů v zahraničí. Tito vojáci nemohou být nasazováni v moderních operacích, které mají stále více expediční a multinacionální charakter. [33]

Ke skutečným bojovým akcím podle požadavků dnešní doby tak může být nasazeno pouhých 30 % vojáků dnešní sedmadvacítky. To je samo o sobě velmi málo, ale k tomu je nutné připočítat další závažnou skutečnost. I kdyby měli být nasazeni všichni naráz (a že by jich skutečně nebylo příliš mnoho), musely by to nejprve schválit vlády vysílajících států, což by samo o sobě trvalo několik týdnů. Dále by se musela hledat shoda na tom, kam by byli nasazeni a jakými úkoly by byli pověřeni. To by nejvyšším politickým činitelům členských zemí zabralo další týdny bezúčesných jednání. A na konec by se muselo provést stmelovací cvičení, kde by se překonávaly aspoň ty největší rozdíly v rovině rozhodování a velení. A to by byla záležitost na pár měsíců.

Ve světle výše uvedených skutečností byl britsko-francouzský zásah v Libyi až do srpna 2011 hodnocen jako další neúspěch, který by mohl ještě více prohloubit dosavadní rozčarování z uplatňování společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Někteří vysocí vojenští činitelé EU dokonce vyjadřovali názor, že v Libyi společná zahraniční a bezpečnostní politika EU zemřela a jde jen o to, co jí napsat na náhrobní kámen. Dále se tvrdilo, že tvář v tvář libyjskému diktátorovi se EU nepovedlo přesvědčit, že už je tím, čemu se v angličtině říká MEGA, tedy aktivnější činitel celosvětového významu (more effective global actor). Ale situace se podstatně změnila na přelomu srpna a září 2011, kdy se povstalecké jednotky dostaly, za vydatné pomoci britských a francouzských specialistů, až do Tripolisu a dokázaly svrhnout Kaddáfího režim.

Pro Brity a Francouze se tedy Libye stala jejich Irákem. Především v tom smyslu, že byl uskutečněna politika *Regime Change*, i když mandát RB OSN obsažený v rezoluci 1973/2011 o ničem takovém nehovořil. Podobnost s Irákem je také v tom, že po svržení starého režimu následuje vytváření nové vlády, které je výsledkem složitých jednání mezi různými kmeny a zájmovými skupinami. Třetí analogický rys se projevil jednáními o tom, kdo získá jaké kontrakty při obnově těžby na ropných polích. Nezbyvá než doufat, že v Libyi se nebudou opakovat negativní stránky z irácké zkušenosti, především pak asymetrická válka a teroristické útoky.

Závěr

ESS 2003 jako reakce na dramatický vývoj v letech 2002–2003 představuje propracovaný doktrinální základ, jehož nosným pilířem je přesvědčení, že žádná bezpečnostní hrozba dnešního světa nemá pouze vojenskou dimenzi a žádné z nich nelze čelit jenom vojenskými nástroji. Nasazování vojenských nástrojů je až tím nejzazším řešením, jehož čas přichází až po vyčerpání nevojenských řešení, za podmínky souladu s mezinárodním právem a se zásadami přiměřenosti nasazení ozbrojených sil a zvažování jeho následků. Před donucováním a nasazováním síly k dosahování cílů politického charakteru se upřednostňuje vyjednávání, přesvědčování a dialog.

Z pohledu teorie rolí můžeme konstatovat, že EU se po roce 2001 jevila ve dvou rozdílných světlech. Pokud šlo o konkrétní stanoviska na poli každodenních mezinárodních bezpečnostních vztahů, pak se EU ve zlomových situacích na přelomu let 2002–2003 prezentovala jako nejednotný aktér s rozdílnými normativními přístupy (Británie a Španělsko vs. Francie a SRN). Základním handicapem EU je ta skutečnost, že ani při vyhodnocování hrozeb, ani v rovině uplatňovaných politik zatím stále ještě není sourodým, koherentním činitelem s ústřední vládou. [34]

Zcela jiná je situace ve světle doktrinálních dokumentů. Ty jsou založeny na konsenzuálních normativních přístupech a EU se v nich jasně identifikuje jako peace-keeper, který svoje působení v mezinárodních bezpečnostních vztazích dnešního světa vymezuje na základě šesti nosných pilířů, které se vyprofilovaly během relativně krátkého, ale na zlomové události neobyčejně bohatého vývoje po roce 2001. Prvním pilířem je *přístup k bezpečnostním hrozbám*. EU se neomezuje jen na jejich vojenský rozměr, ale bere v úvahu i všechny jejich další rozměry, příčiny a také možnosti, jak tyto hrozby eliminovat nebo jak jim čelit. Druhým pilířem je *rozhodování o nástrojích* uplatňovaných na poli mezinárodní bezpečnosti. EU jednoznačně upřednostňuje *soft power* před *hard power*, politické nástroje před vojenskými. Třetím pilířem je důraz na dlouhodobé preventivní působení a jeho upřednostňování před preemptivními vojenskými intervencemi a následujícími okupacemi. Bezpečnostní a strategická kultura EU odmítá militarismus, vojenské operace chápe jako akce nejzazšího řešení, jejichž čas přichází až po vyčerpání všech nevojenských nástrojů. Postup EU nikdy nevyzníval jako militarismus.

Čtvrtý pilíř spočívá na tom, že *EU jednoznačně upřednostňuje multilateralismus před unilateralismem*. Při hodnocení bezpečnostních hrozeb nepostupuje jednostranně, ale bere v úvahu i bezpečnostní zájmy jiných aktérů, zejména pak mezinárodních organizací v čele s OSN a její Radou bezpečnosti. Klade velký důraz na úlohu mezinárodního práva a mezinárodních organizací, zejména pak OSN a její Rady bezpečnosti. Pátým pilířem je *důraz na konsenzuální mezinárodní uspořádání* (consensus based international order). EU doposud za žádné situace nepostupovala jako revizionistický stát, nevolala po přeměně mezinárodního uspořádání, nepůsobila jako vyzyvatel který by chtěl posílit svůj vliv na úkor jiných států nebo mezinárodních organizací. V tomto mimořádně důležitém směru se EU po celou dobu po skončení studené války chovala jako typický statutární činitel, který měl zájem na zachování a dalším posílení stability, a to nejen v Evropě, ale i v celosvětovém, globálním rozměru.

A konečně šestý pilíř tvoří rozsáhlé a často i složité vztahy k USA a jejich bezpečnostní a strategické kultuře. Tento pilíř je předmětem nejrozsáhlejších debat, je všeobecně nejdiskutovanějším námětem. Má několik charakteristických rysů. Především se ukázalo, že *EU stále výrazně zaostává za USA a má skromnější ambice*. Jestliže ambice USA jsou celosvětové, pak ambice EU doposud nepřekračovaly rozměr rozsáhlé operace na podporu míru. Humanitární intervence EU jsou ve srovnání s USA mnohem váhavější při nasazování ozbrojených sil k dosahování cílů politického charakteru, což je výsledkem historických faktorů, ale také toho, že vojenský potenciál EU je mnohonásobně slabší ve srovnání s potenciálem a moderními bojovými zkušenostmi USA.

Navíc po operaci *Irácká svoboda* (OIF 2003) v EU zesílily obavy z účasti na vojenských akcích invazního a následně okupačního charakteru, které nemají mandát RB OSN, a proto by mohly vyvolat vážné problémy, zejména pak odvetné teroristické údery (Madrid 2004 a Londýn 2005). O to více se EU a její nejvýznamnější členské státy po roce 2003 zaměřují na preventivní působení a na dodržování mezinárodního práva, zejména pak nezastupitelné úlohy RB OSN. Z tohoto úhlu pohledu tedy vztah mezi USA a EU je jakousi „soutěživou vzájemnou závislostí“ (competitive interdependence) na poli mezinárodní bezpečnosti. [35]

I přes nesporné vzájemné rozdíly však EU sdílí stejné hodnoty jako USA, má v podstatě stejné politické systémy, společná očekávání sdíleného míru a spolupráce, stejné priority, odlišuje se pouze ve způsobech jejich naplňování. Nadále je strategickým

spojencem USA, čelí stejným hrozbám a výzvám, a tak z hlediska budoucnosti není vyloučena možnost vojenského zásahu za účasti jak USA, tak i EU. Dosavadní vývoj nasvědčuje, že k něčemu takovému by mohlo dojít za následujících podmínek: existence skutečně naléhavé a důkazy podložené (což je velmi důležité především ve světle tzv. druhé irácké operace) bezpečnostní hrozby, byly vyčerpány všechny nevojenské prostředky nátlaku, je dán jasný mandát RB OSN (zmocnění užít všech nezbytných prostředků), nebo přinejmenším naprostá shoda v rámci Rady NATO. Vojenský zásah je akcí nejzazšího řešení (last resort). Vývoj po roce 2003 ukázal, že USA sice mají zdaleka největší *hard power* v dnešním světě, ale přesto se neobejdou bez legitimity a zdrojů, které jim může poskytnout pouze aliance s demokratickou Evropou. [36]

Poznámky k textu a literatura:

- [1] EICHLER, J. Bezpečnostní strategie USA a EU – shoda i rozdíly. In *Vojenské rozhledy*, 2004, roč. 13 (45), č. 4; s. 3-13, ISSN 1210-3292; EICHLER, J. *Evropská bezpečnostní strategie (ESS 2003) a její srovnání se strategickou koncepcí NATO (1999) a National Security Strategy USA (NSS 2002)*, Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008. European Security Strategy 2003, www.ue.eu.int.
- [2] DUFFIELD, J. *World Power Forsaken: Political Culture, International Institutions and German Security Policy after Unification*. Stanford University Press, 1998.
- [3] GARIUP, Monica. *European Security Culture: Language, Theory, Policy*. London: Ashgate, 2009.
- [4] LONGHURST, Kerry. *Germany and the Use of Force*. 1st ed., Manchester: Manchester University, 2004.
- [5] MALICI, Akan. *The Search for a common European foreign and security policy: leaders, cognitions, and questions of institutional viability*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- [6] YOUNG, John and KENT John. *International Relations since 1945: A Global History*. New York: Oxford University Press, 2004.
- [7] AGGESTAM, Lisbeth. Introduction: Ethical power Europe? *International Affairs*, 84, I, 2008, p. 1.
- [8] GARIUP, Monica. *European Security Culture: Language, Theory, Policy*. Aldershot: Ashgate, 2009.
- [9] *A Secure Europe in a Better World – The European Security Strategy*, Approved by the European Council held in Brussels on 12 December 2003 and drafted under the responsibilities of the EU High Representative Javier Solana. V tomto dokumentu EU poprvé definovala hlavní hrozby a výzvy pro evropskou bezpečnost s možnými způsoby, jak těmto hrozbám čelit. Nicméně se jednalo spíše o politické prohlášení určené vnějšmu světu než o dokument strategického charakteru.
- [10] *NSS 2002 – National Security Strategy of the United States of America*, 2002 [Národní bezpečnostní strategie Spojených států amerických], <http://georgebush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>.
- [11] COTTEY A. *Security in the New Europe*. Palgrave, 2007, s. 147.
- [12] **Barcelonský proces** započal v r. 1995 na konferenci v Barceloně. Jeho podstatou je posilování vazeb mezi EU a státy v regionech Maghrebu a Mašreku. Jedním z plodů procesu bylo založení tzv. Unie pro Středomoří. V samém centru této iniciativy stojí projekty na podporu ekonomického růstu, zaměstnanosti, regionální soudržnosti a hospodářské integrace. Barcelonský proces je ústředním nástrojem v evropsko-středomořských vztazích, který představuje partnerství 39 vlád a více než 750 miliónů lidí, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/index.htm.
- [13] HUNTINGTON, Samuel. *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 1995.
- [14] MEARSHEIMER, John; WALT, Stephen. The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy. *London Review of Books*, Vol. 28, 2006, No. 6. Přístupné na URL: www.lrb.co.uk.
- [15] BONIFACE, Pascal. *Vers la 4ème guerre mondiale?* Paris: Armand Colin, 2005.
- [16] BARNES, Joe, JAFFE, Amy, MORSE, Edward. The New Geopolitics of Oil. *National Interest*, December 2003.
- [17] GIEGERICH, Bastian (Ed.). *Europe and Global Security*. London: ISS, 2010, s. 11.
- [18] Tyto doktrinální dokumenty byly rozebrány v článku EICHLER, J. Proměny bezpečnostní strategie USA na počátku 21. století, *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 4, s. 38-48, ISSN 1210-3292.
- [19] BERENSKOETTER, F. S. Mapping the Mind Gap: A Comparison of US and European Security Strategy. *Security Dialogue*, vol. 36, no. 1, March 2002, s. 71-92.

- [20] GADDIS, J. L. A Grand Strategy of Transformation. *Foreign Policy*, Issue 133, November-December 2002.
- [21] SOLANA Javier. The European Strategy: The Next Steps? In *EU Security and Defense Core Documents 2004*. Paris: EU Institute for Security Studies, 2005.
- [22] GNESOTTO, Nicole. EU, US: Visions of the world, visions of the other. In *Shift or Rift: Assessing US-EU Relations after Iraq*. Paris: EU Institute for Security Studies, 2003.
- [23] BAILES, Alyson. The EU and "Better World": What Role for the European Security and Defense Policy? In *International Affairs*, 84, I (2008), p. 118.
- [24] HYDE-PRICE A. *European Security in the Twenty-First Century: The Challenge of Multipolarity*. London: Routledge, 2007.
- [25] TARDY, Thierry. The European Union, a regional security actor with global aspirations. In *European Security in a Global Context*. London: Routledge, 2009.
- [26] LONGHURST K. *Germany and the Use of Force*. Manchester University Press, 2004. s. 14.
- [27] ANNAN, Kofi. *Prevention of Armed Conflict*. Report of the Secretary General, 7 June 2001, A/55/985-S/2001/574.
- [28] KRAHMANN E. United Kingdom: punching above its weight. In Kirchner E. and Sperling J. *Global Security Governance: Competing perceptions of security in the 21st century*. Routledge, London, 2007.
- [29] HELLMANN G. Goodbye Bismarck? The Foreign Policy of Contemporary Germany. *Mershon International Studies Review*, 40 (1), 1996.
- [30] WUNDERLICH Jens-Uwe, and BAILEY David J. *The European Union and Global Governance*. London: Routledge, 2011. Evropská obranná politika (ESDP) byla v r. 2007 Lisabonskou smlouvou přejmenována na **společnou bezpečnostní a obrannou politiku (CSDP)**, která je stejně jako byla ESDP stálou součástí tzv. **společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU (CFSP)**.
- [31] JONES, Bruce. Libya and the Responsibilities of Power. *Survival*, vol. 53, June-July 2011, s. 58-59.
- [32] PALÁN, R. USA mění vojenské priority. *Mladá fronta*, E15, 29.6.2011.
- [33] MENON, Anand. European Defence Policy from Lisbon to Libya. *Survival*, vol. 53, June-July 2011, s. 19.
- [34] HEISBOURG F. Conclusion. In ENGELBREKT K., A HALLENBERG J. (Eds.) *The European Union and Strategy: An Emerging Actor*. London: Routledge, 2008.
- [35] SMITH, Michael. The EU, the USA and global governance. In WUNDERLICH Jens-Uwe, and BAILEY David J. 2011, s. 270.
- [36] GORDON Philip H., SHAPIRO Jeremy. *Allies at War: America, Europe and the Crisis over Iraq*. A Brookings Institution Book, 2004.

Vést jakýkoliv rezort v době škrtů je těžké. Dělán maximum pro to, abych nečinil jen tupé zářezy, ale naopak zásadní a často bolestivá rozhodnutí na Ministerstvu obrany, v čem se bude pokračovat, co se odloží a co již nemá budoucnost. To je cílem Bílé knihy, která zřetelně nastavila koleje, po kterých se budeme ubírat. Zbrojařské prostředí je drsné a snaha o jeho kultivaci vás rychle dostane pod palbu. ...

Přesto vás žádám: Nenaskakujte na populistické řeči o tom, že armádu nepotřebujeme a že se její rozpočet má dál snižovat. Obranyschopnost země a akceschopnost armády je základní předpoklad pro fungování demokratické země v srdci Evropy. Obzvláště s našimi historickými zkušenostmi, které jsme nabyli, a nejisté budoucnosti, která je před námi. Buďme hrdí na naše vojáky, kteří nasazují za naši vlast životy a chrání naši bezpečnost.

Alexandr Vondra, ministr obrany
ČR potřebuje v následujících letech stabilitu
<http://www.alexandrvondra.cz/?item=a-vondra-na-kongresu-ods-cr-potrebujeme-v-nasledujicich-letech-stabilitu&category=aktuality>, 22.10.11.

PhDr. Libor Stejskal

Bezpečnostní systém ČR a nutnost jeho adaptace na rostoucí komplexitu hrozeb

Tento článek vznikl v rámci projektu „Trendy, rizika a scénáře bezpečnostního vývoje ve světě, Evropě a ČR – dopady na bezpečnostní politiku a bezpečnostní systém ČR“, program bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2010–2015 (BV II/2 – VS), identifikační kód VG20102013009.

1. Úvod

Záměrem tohoto textu je představit a zhodnotit stav, kapacity a schopnosti bezpečnostního systému ČR vzhledem k jedinému, nicméně vysoce závažnému aspektu. Tím je jeho předpokládaná funkčnost a efektivita při krizové situaci velkého rozsahu a složitěho průběhu. Rostoucí komplexitou hrozeb je míněna zvyšující se pravděpodobnost zřetězení více příčin a současného působení více faktorů, což odpovídá realitě složitě strukturované a technologicky, informačně a ekonomicky stále intenzivněji propojené globalizované společnosti. Toto možné propojení a vzájemné posílení hrozeb a jejich realizace má zásadní vliv na průběh a zvládnání dané situace silami a prostředky bezpečnostního systému.

Pojmem „krizová situace“ ovšem není myšlen pouze legislativně definovaný stav z hlediska aktuálně platných zákonů České republiky, nýbrž jako obecněji pojatý rozsáhlý bezpečnostní incident – jinými slovy velký „průšvih“, kdy se v návaznosti na prvotní problém (např. přírodní katastrofa či technologická havárie) náhle vrší a spouštějí problémy podobného, ale třeba i víceméně nečekaného charakteru, a kdy se snadno „pokazí všechno, co může“. Text dále s vysokou mírou zjednodušení prezentuje přístupy, jimiž lze aktuálně neřešené či jen částečně definované problémy začít řešit.

2. Stav a trendy v zajištění bezpečnosti ČR

Česká republika a její občané požívají patrně nejvyšší míru bezpečí v celé moderní historii. Anebo se to přinejmenším do omrzení opakuje v úvodu všech pojednání o bezpečnosti ČR. Mluví se obvykle o bezprecedentních bezpečnostních zárukách díky členství v NATO a EU a o vysoké míře bezpečí v každodenním občanském životě, plynoucí z příslušnosti k rodině vyspělých západních demokracií, které zajišťují prostor svobody, bezpečnosti, práva a pokud zrovna není krize, tak i prosperity. Jistou část tohoto výkladu lze přijmout, neboť odpovídá převládajícímu vnímání situace. Zajímavé však je, že k dispozici nejsou jasné důkazy ani pro tvrzení, že situace je horší, ale ani pro uvedené optimistické hodnocení současnosti. Co tedy lze říci o reálném stavu?

Následující popis respektuje a podle potřeby zahrnuje obě základní a komplementární roviny bezpečnosti. Tou první je bezpečnost jako panující stav, situace či podmínky (ve smyslu definice v publikaci Česká bezpečnostní terminologie, Zeman 2003); tou druhou je bezpečnost jako statek, služba, a tedy i instituce a procesy, které tuto službu poskytují.

Pojem „bezpečnost České republiky“ může být chápán úzce jako bezpečnost státu ve smyslu samotného státního aparátu ČR, anebo se může vztahovat k Česku jako úhrnu všech subjektů na daném území: obyvatelstva, státních institucí, organizací, firem, obcí atd. Druhé, komplexnější pojetí považujeme za výrazně smysluplnější, neboť bezpečnost vlastního státního aparátu dnes vcelku pochopitelně velkou pozornost neupoutá. Trendy a události v tomto pojetí lze rozdělit do několika oblastí, relevantních z hlediska rostoucí komplexity hrozeb, a podle nich zároveň hodnotit jejich případné důsledky pro kvalitu a udržitelnost života v zemi.

2.1 Obrana, obranyschopnost a zahraniční nasazení ozbrojených sil ČR

Obrana státu byla po celé 20. století prezentována i přijímána občany jako základní úkol státu a národního společenství; selhání v této věci pak bylo fatálním momentem v osudu národa. Platilo to i pro Československo. Po pádu železné opony, vstupu ČR do NATO a Evropské unie a vplutí naší země do globálního ekonomického řádu to už ale zdaleka tak jasně neplatí.

Obrana a obranyschopnost celku zvaného Česká republika se stává stále více nesamozřejmým, a bohužel také vyprázdněným pojmem. Pro většinu občanů nemá žádnou reálnou a představitelnou náplň. Z pohledu běžného veřejného mínění je otázka obrany velmi nezřetelná: proti komu a jakými prostředky? Samostatně nebo kolektivně? Mnohé realisty a skeptiky úvahy o obranyschopnosti státu iritují jako strašák z minulosti, který má ospravedlnit pokračující odčerpávání astronomických sum ze státního rozpočtu. Mezi odborníky je velmi rozšířený „reziduální“ přístup, který zdůrazňuje co nejvyšší schopnost zapojit se do operací spojenců, které s přímými bezpečnostními zájmy ČR souvisí jen domněle (bez jakéhokoli analytického opodstatnění). Odtud pochází často až dogmatická preference expedičních schopností, které jsou prezentovány jako celistvá nasaditelnost ozbrojených sil. To je ovšem omyl: expediční schopnosti jsou nezastupitelné, ale v celku obranyschopnosti země představují jen malou část.

V současnosti je už realitou částečná přeměna ozbrojených sil ČR na malý a relativně moderní expediční sbor, podporovaný doma proporcčně větším „zbytkem“ zaostalé a neakceschopné armády. Je pravda, že reálnou nasaditelnost ozbrojených sil dnes nelze ověřit jinak než expedičním nasazením. Síly nasaditelné v zahraničních operacích jsou zároveň nejlépe připravené i pro obranu vlastního teritoria či území spojenců doma v Evropě. Jiným problémem je, zda tento typ sil odpovídá pravděpodobným druhům ohrožení vlastního území. Dnes rovněž zmiňovanou alternativou je znovuprohloubení územní obrany – není však zřejmé na předpokladu jakých hrozeb tyto úvahy spočívají. Budování početné dostatečných konvenčních pozemních sil pro obranu vlastního území je totiž zcela mimo zdrojové a finanční možnost ČR.

Druhým problémem je příliš malá pravděpodobnost konvenčního vojenského úderu – čímž se otázka efektivity nákladů pro praktickou obrannou politiku stává vyřešenou. Celková obranná kapacita ČR a české společnosti je historicky nejnižší za dobu existence samostatného státu – pozoruhodně v přímé korelaci k nejlepším vnějším bezpečnostním podmínkám. Do této kapacity lze dnes zařadit pouze samotnou Armádu ČR, ovšem moderně vybavena, vycvičena a personálně i materiálně naplněna je jen

částečně. Schopnost společnosti mobilizovat další kapacity k vlastní obraně a ochraně je omezená na minimum – což bude ilustrováno dále.

2.2. Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek

Tato oblast bývá často vnímána jako specificky stabilní segment bezpečnostní politiky, která není vystavena logice náhle vyvstalých hrozeb a nutnosti mimořádných opatření. Kriminalita a boj proti ní je někdy dokonce vylučována z agendy bezpečnostní politiky, jelikož nenese obecné znaky krizového řízení (mimořádnost situace i opatření). Z hlediska rostoucí komplexity hrozeb však oblast veřejného pořádku má svůj význam – což v případech ČR aktuálně dosvědčují události z léta 2011 ve Šluknovském výběžku, kde právě dlouhodobě nezvládnuté potlačování trestné činnosti přerostlo v mimořádné události celospolečenského dosahu, a vyvolaly neřízený proces sekuritizace.

Celková statisticky zachycená tendence je zřejmá, většina druhů trestné činnosti stagnuje nebo klesá (Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010). Roku 2010 bylo spácháno 313 387 trestných činů, což je o 5,8 % méně než rok předtím. Je to dokonce nejnižší počet registrovaných trestných činů od roku 1992. V praxi to představuje 298 trestných činů na 10 tisíc obyvatel. Z hlediska rostoucí komplexity hrozeb je však tento celkový ukazatel málo podstatný. Významný je spíše potenciál trestné činnosti doprovázet a komplikovat mimořádné události a krizové situace způsobené primárně jinými příčinami – např. živelní pohromou či selháním kritické infrastruktury. Jak už bylo uvedeno, trestná činnost sama může vést k mimořádným událostem až při překročení kritického prahu a jen v časově a prostorově omezeném rámci.

2.3 Ochrana obyvatelstva

Systém ochrany obyvatelstva je plně etablovaným a nejméně zpochybňovaným prvkem bezpečnosti. Jeho vysoká legitimita pramení mimo jiné i z toho, že tento systém ochrany před mimořádnými událostmi (do roku 1994 zvaný civilní obranou) se obnovoval pod tlakem reálných hrozeb a je periodicky „prověřován“ – naposledy při bleskových povodních v létě 2010. Do tohoto prvku národní bezpečnosti lze pro zjednodušení zařadit i působení integrovaného záchranného systému a systém krizového řízení. Pokud odhlédneme od legislativní úpravy a striktně organizačního přístupu, lze konstatovat, že v Česku postupně dochází k ustavení jakýchsi lokálních a regionálních režimů ochrany obyvatelstva, v nichž spolupracují orgány státu, regionální i místní samosprávy, územně příslušné bezpečnostní sbory a havarijní služby, firmy, občané a subjekty občanského sektoru. Jinými slovy – vedle oficiálního, zákony a předpisy daného systému fungují také neformální prvky, zvláště osobní komunikace mezi odpovědnými aktéry, dobrovolnictví, svépomoc a humanitární pomoc, které výrazně pozitivně ovlivňují průběh krizových situací.

Významným pozitivem je i fakt, že Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2013 je jedním z mála strategických dokumentů, který obsahuje zcela konkrétní úkoly a opatření, včetně závazných termínů pro implementaci.

2.4 Ochrana kritické infrastruktury

Módní pojem ochrany kritické infrastruktury se stal novou sférou bezpečnostní politiky. Její docenění reflektuje prudký technologický pokrok a především raketově

rostoucí závislost společnosti na moderních technologiích a z toho plynoucí vysokou zranitelnost. Definice kritické infrastruktury je značně nestabilní; v širokém pojetí zahrnuje všechny systémy zajišťující bezproblémový chod společnosti a služby občanům (od energetiky přes zdravotnictví až po bankovní systém), v užším se jedná jen o systémy zajišťující přežití společnosti a ochranu obyvatelstva. V běžném chápání kritické infrastruktury dominují zdroje, suroviny a energie, tedy dodávky pitné vody, výroba a distribuce elektrické energie, pohonných hmot, zajištění potravin apod. Vzhledem k tomu, že většina těchto systémů vykazuje silné mezinárodní a přeshraniční vazby, tuto oblast začíná výrazně regulovat Evropská unie a její legislativa. Závislost na moderních technologiích je problematizována hlavně ve smyslu informačních a komunikačních technologií, které představují často jediný nástroj řízení a kontroly mnoha jiných, jednodušších a v principu neelektronických, technických, mechanických či materiálních systémů. Na úrovni veřejné percepce lze konstatovat, že kybernetická a energetická bezpečnost překrývají pomalu odeznívající mantru terorismu.

2.5 Environmentální bezpečnost

Další relativně nově definovaná sféra bezpečnosti. Můžeme do ní řadit jak hrozby, jejichž původcem jsou přírodní síly a procesy, tak hrozby představované lidským jednáním, úmyslným či neúmyslným, které poškozují přírodu, krajinu či jejich složky. V podmínkách ČR je dosud spojována spíše s vizemi budoucího ohrožení, protože současný stav životního prostředí sice není optimální, ale žádná jeho součást ani jako celek nepředstavuje ohrožení pro společnost a občany země – s výjimkou živelních pohrom. Z nich jsou relevantní především povodně, stále častěji ale ničivý charakter nabývají i další extrémní povětrnostní jevy. Systémově lze v případě České republiky budoucí ohrožení identifikovat jednak v člověkem způsobené degradaci krajiny a přírody (pustnutí venkova, špatné hospodaření a zhoršující se zdravotní stav lesů, degradace a ztráta půdního fondu), jednak v dopadu klimatických změn na zemi a zvláště na vodní režim.

2.6 Sociálně-ekonomická bezpečnost

Sociální a ekonomické aspekty bezpečnosti státu nikoli jako mocensko-politického aparátu, ale jako společnosti, občanů a společenských skupin, jsou u nás silně potlačenou agendou. Teprve sociální a etnické nepokoje rozpoutané v létě 2011 ve Šluknovském výběžku vyvolaly alespoň okrajově pozornost k této otázce. Zúžené „hard“ pojetí bezpečnosti – v současnosti důsledně sledované vládou České republiky – odmítá přiznat bezpečnostní status sociálním a ekonomickým problémům komunit, rodin a jedinců (sociální vyloučení, chronická chudoba, bydlení, zdravotní stav). Na druhé straně, veřejnost a její vnímání takto rezolutní a jednoznačné není. Přinejmenším doznívající hospodářská krize ukázala, že zranitelní nejsou jen zcela sociálně vyloučení jednotlivci. Kromě této agendy lze do sociálně-ekonomické bezpečnosti zařadit také jevy, které neohrožují konkrétní občany a skupiny obyvatelstva, ale které rozkládají společnost jako celek a její soudržnost. Na prvním místě můžeme uvést korupci, která bývá řazena do vnitřní bezpečnosti, ale v evidenci trestné činnosti téměř chybí. Každopádně uvedené jevy aktuálně jsou a v budoucnu budou pro českou společnost výrazným zdrojem sekuritizace a takto ovlivní politické procesy.

2.7 Bezpečnostní politika, bezpečnostní systém a strategické dokumenty

Bezpečnostní politika je zatím nevýraznou součástí veřejné politiky (Balabán, Rašek, 2011: 2). Všechny instituce se řídí platnou legislativou, která většinou vznikala v 90. letech 20. století. Tyto zákony vznikaly bez ohledu na potřebu formování provázaného bezpečnostního systému. Bezpečnostní systém ČR vznikl sekundárně jako pojem a „obálka“ pro soubor již dávno předtím existujících organizací a procesů. Vedle legislativního rámce se postupně objevoval rámec daný strategickými dokumenty. Tyto strategické dokumenty nemají legislativní povahu, nejsou právně závazné, a přijímá je vláda jako formulaci politiky nad rámec zákonem stanovených povinností. Jako takové by měly mít ambici ve svých vizích a strategiích definovat potřebu změn legislativního rámce.

Hlavním problémem však je, že tyto strategické dokumenty se obvykle omezují na vizi prostředí a úkolu pro daný subsystém a dále na popis jeho fungování. Skutečná strategie s cíli, úkoly a závazným plánem realizace opatření chybí. V roce 2011 byly zpracovány dva nové dokumenty – Bílá kniha o obraně ČR a Bezpečnostní strategie ČR. Přestože s oběma dokumenty byla spojována velká očekávání a metoda jejich tvorby obsahuje více participativních a konzultačních mechanismů než kdy dříve, není třeba oba procesy přeceňovat. Je otázkou, zda právě tyto dokumenty (navíc vznikající v obráceném pořadí, než by bylo logické) přinesou natolik silné strategické zadání, že přelomí dosavadní praxi mýjení mezi strategickými dokumenty na jedné straně a konkrétními praktickými politickými a organizačními kroky na straně druhé.

3. Komplexita bezpečnostních hrozeb a možné konkrétní dopady

Nejpalčivějším dilematem při plánování a rozhodování v bezpečnostní politice na jakékoli úrovni by přirozeně mělo být stanovení poměru mezi tím, na co všechno a jak důkladně chceme být připraveni, a mezi tím, kolik peněz a úsilí jsme do toho ochotni investovat.

Celá bezpečnostní politika ČR je postavena na budování a v aktuálních podmínkách spíše jen na udržování kapacit proti známým, identifikovaným a předpokládatelným hrozbám, a to obvykle v minimální nutné míře. (Existují výjimky – např. specializovaná služba potápěčů je rozvinuta u ozbrojených sil, policie i hasičů, a v celkovém souhrnu tato kapacita podle vyjádření velitele útvaru rychlého nasazení Policie ČR překračuje schopnosti některých přímořských států.) Z toho plyne principiální rámcovost některých kapacit v oblasti krizového řízení a obrany – v zákonech je mnohé zakotveno jako možné opatření, ale ve skutečnosti dotyčná opatření připravena a vyzkoušena nejsou.

Pokud by se v praxi bezpečnostních institucí více prosadilo scénářové uvažování namísto až příliš zbyrokratizovaného vedení plánů a výkazů, je pravděpodobné, že by vyvstala dosud neprezentovaná a nezmapovaná dilemata. Ta by zpřítomnila základní otázku, zda si můžeme dovolit a zda je účelné připravovat stát a zvyšovat odolnost společnosti proti „černým labutím“, [1] tedy počítat i s nejhoršími variantami a s rozsáhlými následky uskutečněných hrozeb. Anebo zda to účelné není, a je průchodnější

i hospodárnější jít cestou „přiměřené dostatečnosti“; tedy i vyšší akceptace a podstoupení některých rizik, o nichž se raději mlčí.

3.1 Scénář rozsáhlé krizové situace jako podpora obrazotvornosti

Problematiku řízení, rozvoje a následně i financování bezpečnostního systému lze přiblížit na konkrétním scénáři realizace bezpečnostní hrozby. Z něj vyplývá, co všechno je třeba v procesu bezpečnostní politiky zohlednit – a stanovit citlivou mez, „co ano a co už ne“.

Po delší krizi a vypuknutí lokálního, avšak intenzivního ozbrojeného konfliktu ve východní Evropě může být reakce evropských spojenců váhavá a částečná; ČR se zapojí do nevelké, ale energicky intervenující koalice, ovšem operace od počátku vážné. Během pár týdnů je zřejmé, že Armáda ČR musí oproti předpokladům nasadit velkou většinu disponibilních sil. Vrací se první mrtví a ranění, ztráty jsou i na technice. Mezitím se v Česku ve větších městech rozhoří pouliční nepokoje vyvolané radikální částí velmi početné etnické menšiny ze země, kde jsou ozbrojené síly ČR nasazeny. Policie ČR zvládá čelit těmto násilnostem jen několik dnů, potom jsou části některých měst prohlášeny za uzavřenou zónu, kde imigranti rabují bez odporu.

Mezitím přes území východoevropské země v konfliktu přestane proudit ropa i plyn, čímž ustanou dodávky i do Česka (severomořská ropa od západu také neteče, protože Německo v krizi zastavilo její tranzit a vyčkává). Po několika týdnech dochází k masivnímu kybernetickému útoku na střední Evropu ze strany velkého státu, který sice do konfliktu není přímo zapojen, ale přítomnost koalice včetně ČR považuje za útok na své zájmy.

V takové situaci se rychle ukáže několik podstatných rysů krizové připravenosti ČR. Vážně míněná účast Armády ČR v bojové operaci na evropském teritoriu znamená nasazení tolika sil a prostředků (obě nasaditelné vševojskové brigády, mnoho další techniky a personálu na doplnění a rotaci), že AČR už není schopna plnit žádné úkoly na ochranu domácích kritické infrastruktury, a především není schopna téměř žádnými silami podpořit rozsáhlou operaci Policie ČR proti vzbouřeným imigrantům. Policie nemá ani dostatek personálu, ani techniky pro nasazení ve velkých počtech na více místech najednou, a po pár dnech se stahuje.

Kybernetický útok vyřadí všechny dálkově ovládané systémy – proto je vyřazeno zásobování pitnou vodou, plynem, v části země opakovaně nejde elektřina, neboť běžící elektrárny samy způsobují kolaps rozvodné sítě. Díky tomu nejsou některá ministerstva a krajské úřady brzy vůbec schopny kontrolovat situaci ve svých rezortech a podřízených organizacích.

Krizové štáby nemají přehled o situaci, protože sítě mobilních operátorů fungují také jen nárazově a v některých částech státu. Nezávislé komunikační prostředky bezpečnostních sborů nestačí na obrovské množství žadatelů o spojení. Zabavování prostředků a povolávání osob k pracovní službě podle krizového zákona probíhá chaoticky a téměř nic a nikoho nelze využít, protože vždy něco chybí: buď nejde elektřina, nebo není kompatibilní software, nebo v kraji došla nafta a Policie ji neuvolní pro krajským úřadem povolané havarijní služby. Zastaví se odvoz odpadků a čištění odpadních vod. Podniky tak raději uzavírají své provozy a vyčkávají. Obchody s potravinami jsou vykoupené a postupně zavírají, velkoobchodníci pozastavili distribuci, protože nejsou schopni vést skladové hospodářství bez počítačů. Krizovým štábům ale především chybí lidé na ostrahu všech důležitých objektů.

Armáda už nemá mimo malých, určením zcela nevhodných jednotek žádné síly k domácímu nasazení. Vojenští záložníci jsou vesměs ve věku nad čtyřicet let a kvůli omezení zdravotní kvalifikace se do asistenčních akcí ve prospěch Policie ČR nehodí. Nejlépe zvládá situaci Hasičský záchranný sbor ČR díky aktivaci sborů dobrovolných hasičů, kteří pomáhají krizovým štábům obcí. Někde se krizové štáby vůbec nedokázaly sejít. Mnoho měst a obcí se propadá do totálního chaosu, protože prostě není k dispozici vůbec nikdo k udržování veřejného pořádku a vedení není schopno v reálném čase komunikovat s občany ani s bezpečnostními složkami. V lesích se na černo kácí po hektarech, mizí i neskližené plodiny z polí.

Po několika týdnech je zřejmé, že státěm vytvářené zásoby rychle docházejí, anebo nejsou k užítku. Malá otevřená ekonomika se dostává na pokraj zhroucení v okamžiku vyhlášení stavu ohrožení státu, neboť zahraniční firmy uzavřely provozy a stáhly veškerý kapitál. Vláda není za náhle rozpoutané inflace schopna nakoupit potřebné zásoby, protože stojí v řadě za ekonomicky mnohem silnějšími vládami. Ani zabavení veškerých aktiv na území republiky podle zákona nestačí – ostatně ho ani nemá kdo provést. Na mnoha místech sice je pitná voda v úpravárnách, ale neteče, protože jsou vyřazeny počítače řídící odběr vody. Průmyslové pekárny sice mají dost mouky, ale nefungují, protože pece nelze ovládat bez elektroniky, a ta byla poškozena při prvním výpadku proudu.

Pomoc z EU je jen symbolická, protože sousední státy hlídají a ze všech sil rekvirují vše, co by v příštích týdnech a měsících mohlo být potřeba.

Tak může vypadat situace ve státě, který se zcela zbaví vlivu na ekonomiku a který rezignuje na přípravu občanů a firem na provoz v krizovém stavu.

3.2 Možné prvky budoucího vývoje bezpečnostního systému

Uvedený scénář možná působí divoce, ale rozhodně není voláním po obnově jakési autonomní národní obranyschopnosti. Při zdrženlivějším a analytičtějším přístupu můžeme načrtnout další množinu možných změn v bezpečnostním sektoru, které odpovídají současným trendům, a zároveň se neopírají o vize komplexních hrozeb. Bez ohledu na pozitivní či negativní charakter může bezpečnostní budoucnost ČR zahrnout následující prvky:

- Prohloubení privatizace a technologizace bezpečnosti v ČR jako následek demografického a ekonomického tlaku na veřejnoprávní profesionální bezpečnostní sbory.
- Vzorce trestné činnosti povedou k novým formám kontroly v reálném i kybernetickém prostoru, která však nikdy nebude stačit pokrýt vše nelegální – od hospodářské kriminality a korupce po ideologickou diverzi a občanskou neposlušnost.
- Budování komunitních bezpečnostních režimů s využitím nejvyspělejších technologií a občanské participace s finanční podporou EU.
- Transformace ozbrojených sil ČR na výlučně bojový prvek národního bezpečnostního systému, vhodný jak k nasazení do zahraničních misí, tak pro obranu teritoria spojenců a vlastního území – díky omezeným počtům ovšem neschopný autonomního působení.
- Vytváření ostrovních provozů – od energetiky k zásobování potravinami, vodou a veškerým dalším zbožím, vše podpořené novými internetovými platformami.
- Postupná, zato zásadní příprava na dopady změny klimatu, přijetí adaptačních opatření hlavně pro vodstvo ČR. Státní podpora obnovy půdního fondu

a garantovaných výkupů zemědělské produkce, výstavba nových nádrží, vodovodů a rozlivových území.

- Zavedení regionálního indexu společenské odolnosti, který bude sloužit jako součást meziregionálního ratingu pro lákání investorů, migrujících pracovníků, a který vyčíslí schopnost územního celku snést krizovou situaci, obnovit bezpečnost, pořádek a fungování všech ekonomických, správních a sociálních služeb a procesů.

4. Deficity bezpečnostního systému ČR jako strategická výzva a možné přístupy

4.1 Stručné vymezení problému

Potenciální bezpečnostní hrozby pro ČR se mohou řetězit a jejich následky vzájemně násobit, a to kvůli naší rostoucí závislosti na technologiích a dálkově transportované energii, permanentní nestabilitě na periferiích euroatlantického prostoru či možnému souběhu přírodních a člověkem způsobených pohrom (útoků či havárií). V budoucnu nelze vyloučit např. souběh masivního kybernetického útoku, sociálních nepokojů a přírodní katastrofy na části území při nutnosti nasazení ozbrojených sil v zahraničí.

Naše společnost přitom věnuje nízkou pozornost a stále méně prostředků na snížení své zranitelnosti. Jen příznivé okolnosti a absence rozsáhlejších krizových situací vyvažují stav, kdy bezpečnostní politika, rozvoj a činnost bezpečnostních složek (ozbrojené síly ČR, Policie ČR i Hasičský záchranný sbor ČR) stagnují a procházejí destabilizací rozpočtovou, personální a organizační, což negativně ovlivňuje jejich fungování v běžných podmínkách i potenciální nasazení v krizových situacích. Neexistuje taková koordinovaná příprava na krizové situace, která by se závazně vztahovala nejen na veřejnou správu a složky bezpečnostního systému, ale také na firmy, podnikatele a občany. Bezpečnostní politika se v turbulenci rozpočtových škrťů a politického boje stala nezřetelnou a bezpečnostní instituce se snaží udržet základní funkčnost.

Bezpečnostní systém ČR je třeba adaptovat na prostředí „tekutých“, instantních, neoddělitelných hrozeb. Při chronickém nedostatku finančních a lidských zdrojů toho lze dosáhnout kombinací těchto nástrojů a opatření:

- Profesionalizace a kvalifikovanost politického rozhodování v bezpečnostním sektoru.
- Odbyrokratizování a nalezení vnitřních úspor v aparátech bezpečnostních institucí státu.
- Vyšší zapojení a odpovědnost občanů.
- Vyšší zapojení a odpovědnost soukromého sektoru.
- Maximální využití technologií šetřících lidskou práci ve fázích prevence, přípravy, ochrany, reakce i obnovy.
- Zavádění „security by design“ ve veřejných investičních projektech a tlak na pojišťovny pro dosažení téhož v soukromém sektoru.
- Boj proti sociálnímu vyloučení a integrace imigrantů.
- Nebyrokratický přístup ke krizovému řízení a ochraně obyvatelstva.

4.2 Zdůvodnění strategické výzvy

Stávající kapacity bezpečnostního systému ČR nejsou připraveny a dimenzovány na krizovou situaci, která by trvala déle než pár dnů a postihla by větší území. Stát není připraven zajistit základní fungování veřejné správy a ochranu obyvatelstva při vážném selhání systémů kritické infrastruktury, a nemá dostatečné organizační, personální a technické kapacity pro zajištění bezpečnosti při zřetězení a prolnutí různorodých hrozeb.

Bez adekvátní odpovědi na tuto strategickou výzvu bude výsledkem pokračující stagnace a bezkonceptnosti pouze zranitelnější společnost a kritická infrastruktura, personálně nenaplněné, technicky zastaralé a podfinancované bezpečnostní složky. Důsledky při neřešení problému lze popsat následovně:

1. Dopad na ekonomickou konkurenceschopnost: větší ekonomické ztráty oproti odolnějším a lépe institucionálně a technicky připraveným zemím.
2. Dopad na sociální soudržnost: zvýraznění už tak negativních projevů fragmentace společnosti, největší dopad na sociálně vyloučené skupiny.
3. Dopad na životní prostředí: ohrožení některých složek životního prostředí a omezení péče o ně.
4. Dopad na bezpečnost: vyšší zranitelnost a nedostatečné kapacity státu, ztráta důvěry občanů v jeho schopnost zajistit bezpečnost.

4.3 Varianty řešení z hlediska veřejné politiky

Obecně lze varianty řešení charakterizovat podle různé míry role a odpovědnosti státu. Sada konkrétních opatření, jejichž pomocí lze situaci řešit, je uvedena výše (stručné vymezení problému).

- **První variantou** „proti proudu“ je opětovné posílení role a kapacit státu, a to jak v koordinaci a řízení bezpečnostního systému, tak pro samotný výkon bezpečnostních složek státu. Tato varianta je v krátkodobém horizontu krajně nepravděpodobná – jak kvůli rozpočtovým deficitům a nutnosti omezovat veřejné výdaje, tak kvůli neochotě politické reprezentace státu vynakládat energii na expanzi do oblastí již „vyklizených“, a rovněž kvůli pravděpodobnému odporu veřejnosti. Dlouhodobě ale zcela vyloučená není, protože vize zvládnutí budoucích krizí obrovského a kombinovaného rozsahu (typu zemětřesení, vln tsunami a jaderných havárií v Japonsku) mohou ospravedlnit určité „zestátnění“ bezpečnostního systému – zvláště pak v zemích ne zcela vyspělých, které vykazují deficit ve schopnosti autonomní společenské koordinace.
- **Druhou variantou** „proti proudu“ je úplná či dominantní privatizace zajištění bezpečnosti. Ta může být omezena na outsourcing praktického výkonu, kdy odpovědnost za poskytování bezpečnosti jako veřejného statku zůstává státu a orgánům veřejné moci. Možný je ale i plošný transfer odpovědnosti za vlastní bezpečnost a ochranu na firmy, obce a občany. Tyto subjekty by si mohly samostatně či prostřednictvím pojišťoven platit za prevenci a ochranu pro případ běžných i krizových situací. Státu by patrně zůstala odpovědnost za obranu proti vnějšímu napadení – i její zajištění ovšem hypoteticky lze privatizovat.
- **Další variantou** je silně posílit koordinační a regulační roli státu a veřejné správy směrem k ostatním subjektům, tedy především k podnikajícím právnickým a fyzickým osobám, uložit jim širší povinnosti, resp. zvýšit míru jejich odpovědnosti za vlastní ochranu a za ochranu jimi poskytovaných veřejných funkcí

a služeb. Přitom nemusí dojít k žádnému posilování vlastních kapacit státu pro samotný praktický výkon bezpečnostních funkcí prostřednictvím policie, armády, zpravodajských služeb apod.

- **Vhodnou variantou** je nejen posílení koordinační a regulační role státu a veřejné správy směrem k ostatním subjektům, ale také podstatné zefektivnění výkonu vlastních bezpečnostních kapacit (bezpečnostních sborů a služeb, orgánů krizového řízení veřejné správy), efektivnější implementace a vymáhání legislativy a tvorba nových režimů pro spolupráci státu, soukromého a nevládního sektoru a občanů. Modernizace bezpečnostních složek státu by měla mít koncepční a selektivní povahu. Některé kapacity je třeba redukovat, jiné je třeba posílit (např. podle doporučení Bílé knihy o obraně ČR).
- Poslední, v podmínkách ČR ovšem zcela reálnou **variantou je neřešit nic**, a reálnou lhostejnost politické reprezentace zakrývat rétorikou plnění spojeneckých závazků a nutnosti reforem, optimalizací a transformací bezpečnostních sborů a institucí. Tato varianta může zajistit maximálně kosmetické úpravy v rámci statu quo, odpovědi na strategickou výzvu však rozhodně není.

4.4 Náměty pro výzkum

Hlavní důsledky a úkoly pro výzkum a vývoj z hlediska této strategické výzvy lze definovat následovně:

- Identifikovat ty oblasti moderních technologií s bezpečnostním potenciálem, v nichž subjekty z ČR dosahují nadprůměrných výsledků, realizují komparativní výhody a mají silné zázemí, a podporovat jejich rozvoj v bezpečnostním a obranném průmyslu.
- Zmapovat, poznat a popsat, jak funguje bezpečnostní systém ČR. Použití tohoto pojmu je v mezinárodním měřítku poměrně unikátní, nicméně této přednosti dosud neodpovídá zpracovanost jeho definice. Bezpečnostní systém vznikal inkrementálně, bez strategického či koncepčního záměru, a proto přirozeně vykazuje řadu historicky podmíněných nesouladů, překryvů a duplicit.
- Je třeba vytvořit mnohem lepší znalosti a vědomí o možných hrozbách pro českou společnost. Ještě mnohem důkladněji je třeba poznávat naši zranitelnost. Hrozby pro ČR se mohou měnit každým dnem, nikdy neexistuje ucelený výčet, s nímž se má pracovat. Klíčem je subjektivní stránka problému: tedy vědět, v čem jsme zranitelní (ať už přichází nebezpečí či poškození odkudkoli a jakýmkoli způsobem), a v čem naopak spočívá odolnost české společnosti – obyvatelstva a systémů kritické infrastruktury, a jak tuto odolnost zvyšovat.
- Podporovat zavádění a prosazování „security by design“ ve všech oborech aplikovaného výzkumu, což se následně projeví v investičních akcích veřejného a soukromého sektoru.
- Zajistit důslednou a systematickou aplikaci výsledků bezpečnostního výzkumu do procesu tvorby a aktualizace Bezpečnostní strategie ČR. Ta je dosud převážně úřednickým, deklaratorním a popisným dokumentem bez skutečné strategické povahy – chybí jí skutečná analýza, stanovení cílů i konkrétních úkolů a opatření s vazbou na alokaci finančních prostředků z veřejných rozpočtů.
- Výrazně posílit využití a rozvoj technologií šetřících lidskou práci ve všech fázích bezpečnostního cyklu: inteligentní senzory a metody analýzy a vyhodnocování,

robotika, inteligentní systémy vytvářející bezpečný prostor, nástroje pro ochranu a záchranu lidí.

- Přesvědčivě posílit zapojení českých subjektů do projektů evropského a aliančního bezpečnostního a obranného výzkumu technické i netechnické povahy, a to především zajištěním modelů spolufinancování u týmů a projektů, které prokáží životaschopnost a vysokou přidanou hodnotu.

5. Závěr a deficity rozhodování o budoucí bezpečnostní politice

Navzdory propracovanému systému legislativy a obranného a krizového plánování nelze zaručit, že by náš bezpečnostní systém fungoval v případě velké, intenzivní a dlouhotrvající krizové situace či katastrofy optimálně. Problém nespočívá v tom, jak by fungoval samotný bezpečnostní sektor. Ten by díky vlastní připravenosti personální, organizační a technické patrně pracoval standardně. Mnohem zásadnější je však otázka, zda by jádro bezpečnostního systému – jak je definované mj. novou Bezpečnostní strategií ČR 2011 – dokázalo udržet společnost v celku a v chodu. Je velmi nejasné, zda a jak je česká společnost připravena nést tíhu a dopad nějaké „černé labutě“ v situaci jiné, než striktně prostorově a časově limitované. Není tomu tak, že současná éra spíše rozbila, než zvýšila připravenost občanů podílet se aktivně na přežití a obraně národního společenství? A máme jistotu, že v případě takového otřesu přijde z NATO a EU dostatečně robustní a rozhodná pomoc a podpora?

Poznámka:

- [1] „Černé labutě“ je termín, který označuje zdecimování investičního portfolia na základě nějaké katastrofy, která s sebou strhne všechno kolem, např. jaderná havárie v závislosti na japonském zemětřesení nebo globální hospodářská recese vzniklá krachem Lehman Brothers. Pojem černá labuť se používá pro něco, co je velice málo pravděpodobné, ale nese obrovské následky. (red.)

Literatura:

- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Východiska přípravy aktualizované bezpečnostní strategie České republiky 2011. *Working paper TRS 1/2011*. Dostupné z <http://ceses.cuni.cz/CESES-157-version1-TRS_WP_01.pdf> [cit. 15. 3. 2011].
- ZEMAN, P. (ed.). *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Ústav strategických studií, 2003, 158 str., ISBN neuvedeno.
- Bezpečnostní strategie ČR 2011*. Dokument schválený vládou ČR dne 8. 9. 2011, Praha: Ministerstvo zahraničních věcí.
- Bílá kniha o obraně ČR*. Dokument schválený vládou ČR dne 18. 5. 2011. Dostupné z <<http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/plne-zneni-bile-knihy-o-obrane-55515/>>.
- Statistická ročenka 2010*. Česká republika: Požární ochrana, integrovaný záchranný systém, Hasičský záchranný sbor. Praha: Ministerstvo vnitra – GR HZS ČR, 2011.
- Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2010 (ve srovnání s rokem 2009)*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2011.

Ing. Vladimír Krulík

Možné přístupy k reformě bezpečnostního systému

*Není nic těžšího, co by měl člověk pod kontrolou,
nic nebezpečnějšího, co by řídil,
nic nejistějšího, ve svém úspěchu,
než postavit se do čela zavádění nových věcí!*

Niccolo Machiavelli

Problematika přípravy koncepcí a jejich realizačních programů či plánů coby nástrojů strategického řízení je v obecné poloze rozpracovaná dobře a i čtenářům Vojenských rozhledů je toto téma známo. [1] Následující stat si proto klade za cíl poskytnout čtenáři formou polemického názoru autora pohled na možné přístupy k případnému reformování bezpečnostního systému netradičně, z poněkud praktičtějšího úhlu. Téma zasazuje do širšího rámce a soustřeďuje nejdůležitější poznatky, zkušenosti a doporučení pro praktický postup při přípravě a uskutečnění reformy bezpečnostního systému ČR.

Práce na přípravě reformy ozbrojených sil ČR v letech 2001-2002 ukázaly na některé podstatné nedostatky českého bezpečnostního systému. Vládu toto poznání přivedlo k uložení úkolu zpracovat Koncepci bezpečnostního systému ČR. Stalo se tak usnesením ze dne 13. listopadu 2002 č. 1140, podle něhož měla být koncepce vypracována do 31. prosince 2004 společně ministry vnitra, obrany a zahraničních věcí v návaznosti na aktualizaci Bezpečnostní strategie ČR. Na základě výsledků analýzy bezpečnostního systému ČR ale vláda později tento úkol zrušila a usnesením ze dne 1. prosince 2003 č. 1203 uložila mnohem méně ambiciózní úkol ke zpracování návrhu na optimalizaci bezpečnostního systému ČR – ten vláda schválila dne 21. září 2005 usnesením č. 1214. Tímto krokem se proces rozvoje bezpečnostního systému vrátil do původního stavu a potřeba koncepční koordinované úpravy bezpečnostního systému je stále aktuální. [2]

Úvod

Zajišťování bezpečnosti je velmi složitým, společensky mimořádně významným a politicky velmi citlivým multidisciplinárním procesem, jímž je naplňována jedna ze základních funkcí státu. Jeho obtížnost je do značné míry dána již samotným obsahem pojmu bezpečnost, [3] jenž má v podstatě subjektivní povahu a vnímán je vždy relativně – od individuální bezpečnosti konkrétního jedince až po úroveň národní bezpečnosti, v našem případě aktuálně silně propojené s nadnárodním prostředím NATO a EU. Tyto skutečnosti jsou odbornou veřejností vnímány převážně správně [4] a panuje obecná shoda, že úspěšně je možné nastavit účinné fungování bezpečnostního systému pouze důslednou aplikací systémových přístupů.

Nástrojem pro realizaci bezpečnostní politiky [5] a její uvedení do života je bezpečnostní systém. Jeho parametry – jednotlivé prvky, jejich funkce, vztahy mezi nimi a vztahy bezpečnostního systému s jeho okolím – musejí odpovídat potřebě zajištění bezpečnosti v dynamicky se měnícím bezpečnostním prostředí. Naplnění této potřeby je díky vysokému a v čase přibývajícimu počtu neznámých a na naší vůli nezávislých veličin působících v procesu analýzy a realizace bezpečnostního systému s postupem času stále složitější. V neposlední řadě je tomu tak též v důsledku prohlubujících se globalizace a postupující evropské integrace. V důsledku těchto jevů a jejich dlíčích projevů se jednak mění hodnocení bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik a současně i možnosti národních bezpečnostních systémů a požadavky na jejich funkce.

Nejširší rámec pro fungování a rozvoj bezpečnostního systému ČR je vytvořen ústavním zákonem č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR, v platném znění. [6] Český bezpečnostní systém musí být přirozeně kompatibilní s orgány kolektivního zajišťování bezpečnosti v rámci NATO a EU, proto se do jeho architektury a pracovních procesů promítají a perspektivně budou promítat stále více strategické bezpečnostní dokumenty NATO a EU, aktuálně především alianční Strategická koncepce obrany a bezpečnosti členů Organizace Severoatlantické smlouvy – Aktivní spolupráce, moderní obrana z roku 2010, a evropské dokumenty Bezpečná Evropa v lepším světě – Evropská bezpečnostní strategie z roku 2003 a Zpráva o provádění Evropské bezpečnostní strategie – Zajišťování bezpečnosti v měnícím se světě z roku 2008. Bezpečnostní systém ČR je jen v základních obrysech definován Bezpečnostní strategií ČR z roku 2003 v kapitole VI. Bezpečnostní systém ČR. [7] Připravovaná novelizovaná Bezpečnostní strategie ČR 2011 (v době dokončení textu je návrh projednán BRS a připraven k projednání ve vládě) již ale specifikaci bezpečnostního systému v samostatné kapitole neobsahuje vůbec a vyjadřuje se k němu pouze na konci dokumentu v odděleném a zvláštním způsobem formálně uspořádaném textu. [8]

Určení, postavení a kompetence jednotlivých prvků bezpečnostního systému jsou dány speciálními zákony. Vytvořen je velmi složitě funkčně a kompetenčně strukturovaný, a tudíž jen obtížně koordinovatelný systém zajišťování bezpečnosti. Pro jeho vnitřní procesy je charakteristická zvláštnost, jež se promítá do všech relativně samostatných úrovní probíhajících vnitřních procesů – legislativní, právní, organizační i procesní. Je jí objektivně daný rozpor mezi relativně dlouhými cykly převážné části dějů probíhajících v rámci těchto procesů, jejich pomalou odezvou na podnět a značnou setrvačností na jedné straně a relativně krátkými cykly demokratických mechanismů rozhodování o moci (z hlediska tohoto procesu rozhodování o autoritách na všech jeho úrovních a ve všech jeho fázích či etapách) na straně druhé. Chceme-li tedy předejít destabilizacím bezpečnostního systému a jejich průvodním negativním dopadům, musíme se vyhnout subjektivismu a účelovosti při tvorbě strategie zajišťování bezpečnosti.

V bezpečnostním systému ČR nesmějí být uskutečňovány náhlé změny v důsledku krátkodobě působících vlivů a jeho rozvoj (v případě aktuální potřeby zásadnějších změn i jeho reforma) by tedy měl být řízen podle dlouhodobějšího konceptu.

Klíčovým problémem všech státních subsystémů bývají obvykle finanční možnosti státu, v našem případě tedy objem finančních prostředků v rozpočtech rezortů, podílejících se na zajišťování bezpečnosti. Tyto rozpočty při sestavování státního rozpočtu vždy soupeří s dalšími důležitými a nákladnými státními subsystémy, jejichž prostřednictvím vláda a parlament musejí udržet pod kontrolou ostatní složité a společensky

citlivé problémy. Je odpovědností vlády a parlamentu, posoudit priority a přijmout rizika včetně odpovědnosti za případné dopady rozpočtově nepokrytých schopností bezpečnostního systému.

V této souvislosti nelze nepřipomenout, že bezpečnost není fenoménem, který si mohou v jakémkoli smyslu přivlastnit jednotlivé politické proudy, sly či strany – je v užším smyslu záležitostí všech občanů ČR, v širším smyslu pak i všech mezinárodních společností, jichž je ČR členem. O to větší je odpovědnost všech rozhodovacích míst za správné nastavení struktury schopností, funkčnost a trvalou připravenost bezpečnostního systému. Je zřejmé, že formulovat stabilnější dlouhodobé principy zajišťování bezpečnosti, koncept rozvoje či reformy k tomuto účelu vytvořeného bezpečnostního systému a zásady jejich zavádění by přirozeně mělo být společným zájmem co nejširšího spektra politických sil, přesto to v praxi není a zřejmě ani v budoucnu nebude snadné. Jistou výhodou a nadějí je, že v otázkách zajišťování bezpečnosti bývá politický konsenzus zpravidla o poznání snadnější než v jiných společensko-politických otázkách.

Bezpečnostní systém ČR – jeho vývoj, stav, příčiny

Zevrubný přehled prvků bezpečnostního systému ČR bez podrobnější analýzy jejich funkcí, vnitřních vazeb a vazeb systému s okolím, a bez zkoumání způsobu řízení uplatňovaného v systému ukazuje, že bezpečnostní systém ČR je značně složitý a díky okolnostem vzniku a metodám, s jejichž uplatněním byl postupně vytvořen a rozvíjen je složitý, nesourodý a nevyvážený. Komplikovaná je i věcná gesce jednotlivých prvků a jejich vzájemných vazeb.

Při posuzování bezpečnostního systému ČR je nutné vzít v úvahu, nikoli jako omluvu, nýbrž jako vysvětlení, skutečnost, že prvky bezpečnostního systému, vznikaly postupně, zpravidla podle určité aktuální potřeby (na základě konkrétní společenské poptávky), v kvalitativně naprosto odlišných společensko-politických a společensko-ekonomických podmínkách, a především ve zcela odlišném bezpečnostním prostředí. Bezpečnostní systém byl doplňován a rozšiřován metodou jednotlivých samostatných přírůstků. To se ale nemohlo neprojevit zpětně v bezpečnostním systému jako celku. Struktura poptávky se změnila podstatně a dále se rychle vyvíjí, zatímco nabídka schopností bezpečnostního systému se mění jen pomalu.

Komplexně a vyčerpávajícím způsobem pojaté téma bezpečnostního systému ČR nepatří na stránkách odborného tisku mezi příliš frekventovaná témata. V nedávné minulosti (krátký odstup je zárukou, že v mezidobí došlo jen k nepodstatnému zastarání údajů) se této problematice věnovali, každý z poněkud jiného úhlu pohledu, např. PhDr. Antonín Rašek s autorským kolektivem v článku Tvorba základů bezpečnostní vědy, uveřejněném ve Vojenských rozhledech číslo 1/2007, jehož součástí byla i kapitola Struktura bezpečnostního systému ČR, a autor této stati v článku Struktura bezpečnostního systému ČR, uveřejněném ve Vojenských rozhledech, číslo 2/2007. [9]

Pro vytvoření úplného obrazu o bezpečnostním systému ČR ale mohou být oba zmíněné prameny zdrojem informací jen omezeným, neboť poskytují pouze základní přehled o makrostruktuře systému a přehled právních předpisů, jimiž je vymezeno právní postavení jednotlivých prvků a jsou jim stanoveny kompetence. Podstatným omezením je, že poskytují pouze statický obraz bezpečnostního systému, zatímco rozhodujícím kritériem pro jeho posouzení musí být jeho fungování v dynamickém režimu. Až teprve

zkoumání odezvy bezpečnostního systému na vstupní situaci, kterou systémem produkuje na základě nastavených funkcí jednotlivých prvků systému a jejich vazeb, může vytvořit úplný obraz o chování systému a může tak poskytnout vyčerpávající argumentaci pro hodnocení jeho funkčnosti jako celku včetně funkčnosti jeho jednotlivých prvků. Obtížnost takového posouzení ale spočívá v tom, že počet možných vstupních situací je prakticky neomezený a zkoumat jej lze pouze parametrickou metodou a při zjednodušení vstupů na typové situace. Takovému zkoumání ale český bezpečnostní systém podroben dosud nebyl a jako kritérium pro posouzení jeho funkčnosti v dynamickém režimu jsou dosud používány zkušenosti z jeho fungování v reálných situacích a při cvičeních zaměřených na vybrané typové situace, např. při cvičeních NATO (CMX) a EU (CME). [10]

Získané zkušenosti potvrzují, že současný bezpečnostní systém ČR optimální není, za požadavky a „výzvami doby“ zaostává, v současné podobě je dlouhodobě jen stěží udržitelný a zásadní změně se proto dlouhodobě vyhnout nemůže. V několika posledních letech přibyl k diskutovaným technicko-odborným argumentům další velmi podstatný, a tím je **efektivnost bezpečnostního systému** v kontextu přísných požadavků na účelnost financování veřejné správy (státní správy a samosprávy).

Vyčerpávající analýza bezpečnostního systému a příprava konceptu nutných úprav je úkol, jehož se může úspěšně zhostit pouze odborný nadrezortní tým, opírající se o vysokou autoritu orgánu odpovědného za bezpečnost ČR, jímž je vláda. Ani ten se ale neobejde bez široké podpory a spolupráce ostatních odpovědných institucí veřejné správy, a to jak v rovině legislativní, tak i exekutivní.

K obdobnému poznání došla, jak zaznělo v preambuli stati, ve které v roce 2002 vláda ČR a usnesením ze dne 13. listopadu 2002 č. 1140 ke Koncepti výstavby profesionální Armády ČR a mobilizace ozbrojených sil ČR uložila zpracovat Koncepti bezpečnostního systému ČR. Později ale toto své rozhodnutí změnila a na základě hodnocení bezpečnostního systému, jež schválila usnesením ze dne 1. prosince 2004 č. 1203 k Informaci o Závěrech analýzy bezpečnostního systému ČR, úkol ke zpracování Koncepte bezpečnostního systému ČR zrušila a uložila zpracovat pouze návrh na optimalizaci současného bezpečnostního systému. V odborných kruzích převládá názor, který sdílí i autor této stati, že to byl krok nesprávný. Byla tak totiž nadlouho promarněna výjimečná příležitost k uskutečnění systémové reformy bezpečnostního systému a k jeho přiblížení nové bezpečnostní situaci, tak aby jeho schopnosti lépe odpovídaly novým výzvám bezpečnostního prostředí a společenským potřebám. Dne 21. září 2005 vláda schválila usnesením č. 1214 předložený Návrh optimalizace současného bezpečnostního systému ČR a uložila ministrům vnitra, obrany a zahraničních věcí, ve spolupráci s ostatními ministry a vedoucími ostatních ústředních správních úřadů, zabezpečit plnění úkolů podle tohoto návrhu. Odhodlání k systémové reformě po tomto rozhodnutí začalo vyprchávat a věc se postupně vrátila zpět do odpovědnosti jednotlivých rezortů, resp. do starých kolejí.

Původní záměr vlády, tj. vypracovat Koncepti bezpečnostního systému ČR, byl velmi prozíravý a přes očekávanou obtížnost a velký objem nutných prací včetně složitosti jejich koordinace měl silnou skupinu stoupenců a dával naději na dobrý výsledek. Bezpečnostní systém se tak mohl v relativně krátké době, takřka skokově, koordinovaně přiblížit k aktuální poptávce po schopnostech, která nyní již musí být přirozeně výrazně odlišná od poptávky, jež odpovídala struktuře bezpečnostních hrozeb a vyhodnocených

rizik v době vzniku jednotlivých prvků systému. Současně bylo možno do systému průřezově zavést nejmodernější metody a nástroje řízení včetně krizového řízení. Dalším významným přínosem, jehož bylo možno dosáhnout, bylo zlepšení hospodárnosti celého systému, optimalizace rozsahu a objemu schopností bezpečnostního systému a poměru schopností k nákladům na jejich zajištění a provoz, resp. maximalizace získaných schopností bezpečnostního systému za vynakládané finanční prostředky. V neposlední řadě bylo také možno nastavit pro bezpečnostní systém pružnější mechanismy pro řízení jeho dalšího rozvoje tak, aby byl lépe schopen reagovat změnou svých schopností na dynamicky se vyvíjející společenskou poptávku, namísto dosavadní těžkopádné a setrvačné nabídky mnohdy jen málo potřebných schopností. [11]

Pro úspěch při přípravě koncepce reformy bezpečnostního systému, a zejména při její implementaci je účelné využít aplikovaných poznatků teorie řízení změny, manažerských zkušeností z řízení obdobných procesů včetně zkušeností z přípravy, řízení realizace a reálných dopadů obdobných procesů v subsystémech bezpečnostního systému, jež byly uskutečněny v podmínkách srovnatelných s podmínkami současnými, a proto využitelných.

Příprava konceptu reformy bezpečnostního systému – manažerské přístupy, zkušenosti

Složitost problému, společně s rychle pokračující specializací oborů podléjících se na fungování bezpečnostního systému, vyžadují při přípravě i realizaci reformy aplikovat **systémový přístup**, [12] jehož výrazným rysem je komplexní nazírání řešeného problému a jevů probíhajících v jeho rámci. Systémový přístup je současně zárukou, že se řešitelský tým neuchýlí k zjednodušujícím mechanickým postupům a řešením. Je totiž mimo jakoukoli pochybnost, že v případě složitého bezpečnostního systému se nejedná o mechanismus, nýbrž o velmi složitý a citlivý organismus.

Systémově je třeba postupovat v následujících klíčových krocích:

- zvolit rozlišovací úroveň, s jejíž pomocí musí být vymezen řešený bezpečnostní systém (prvky a jejich funkce, vztahy uvnitř systému a s jeho okolím, chování systému, tj. odezva systému na vstupní podněty) – ten dosud jednoznačně definován není,
- analyzovat bezpečnostní systém s cílem identifikovat deficit schopností systému vůči potřebě odpovídající předpokládaným hrozbám a trendům jejich vývoje,
- definovat opatření pro účelnou úpravu systému (architektury systému a jeho funkcí),
- nalézt vhodné podmínky a naplánovat uskutečnění schválených změn.

Ve věci organizace přípravy reformy bezpečnostního systému a její následné implementace není státní správa zcela bez zkušeností. Vedle některých reforem, jež měly povahu spíše reorganizace než reformy, proběhl v nedávné minulosti skutečně reformní proces s komplexním obsahem v dílčí části bezpečnostního systému v rezortu MO. V letech 2001–2002 byla připravena a zahájena reforma (transformace) ozbrojených sil ČR na základě Koncepce výstavby profesionální Armády ČR a mobilizace ozbrojených sil ČR, schválené vládou dne 13. listopadu 2002 usnesením č. 1140. V tomto případě

dokonce získala státní správa i praktickou zkušenost s vynucenou korekcí původních záměrů v důsledku pozdějších rozpočtových restrikcí – původní reformní záměry musely být upraveny prostřednictvím Koncepce výstavby profesionální Armády ČR a mobilizace ozbrojených sil ČR, přepracované na změněný zdrojový rámec, schválené vládou dne 12. listopadu 2003 usnesením č. 1154 + P. Logicky se nabízí možnost, získané zkušenosti v co nejvyšší možné míře využít – aplikovat ty, jež se osvědčily a vyhnout se problémům a chybám, k nimž v procesu došlo, lhostejno zda se tak stalo v důsledku objektivních vnějších či vnitřních vlivů, či zda příčiny byly subjektivní.

Při přípravě konceptu reformy je účelné využít vládní Metodiky pro zpracování střednědobých koncepcí, [13] jež prostřednictvím doporučené struktury koncepcí působí jako velmi dobré metodické vodítko pro řízení a organizaci prací na konceptu reformy. Metodika současně vede řešitelský tým i ke zpracování realistických realizačních záměrů, neboť požaduje **vytvoření programů, jimiž bude koncept reformy uveden do života, tj. jednoho z klíčových předpokladů pro celkový úspěch reformy.**

Z teorie řízení i z praktických zkušeností z přípravy a realizace reformy obdobných subsystémů v minulosti lze formulovat některá důležitá všeobecná doporučení.

Rozhodujícím předpokladem úspěchu jakékoli reformy je vůle odpovědné autority – v případě bezpečnostního systému jí je vláda – reformu uskutečnit! Tento předpoklad je z pohledu týmu odpovědného za přípravu reformy objektivní a nemůže jej nikterak ovlivnit, je-li ale splněn, pak je pozice reformního týmu silná a pravděpodobnost dosažení úspěchu je vysoká.

Dalším důležitým faktem je skutečnost, že předpoklady pro budoucí úspěch při realizaci konceptu reformy se vytvářejí už při rozvahách o koncepčních záměrech a v rámci prací na jejich odborném rozpracování. Jednou z rozhodujících podmínek úspěchu je jednoduchost řešení a co nejvyšší míra realističnosti plánovaných opatření v rámci realizačních programů.

Proces přípravy konceptu začíná vymezením potřebných změn a stanovením jejich priorit. Výchozím krokem proto je analýza předpokládaného vývoje hrozeb a z nich vyhodnocených rizik, jimž má nově koncipovaný bezpečnostní systém být schopen čelit v předpokládaném bezpečnostním prostředí. K tomuto účelu mohou být využita spojenecká hodnocení hrozeb a rizik, přenesená do našich národních strategických bezpečnostních dokumentů. [14] Nově formulované požadavky musejí být porovnány se schopnostmi, kterými bezpečnostní systém aktuálně disponuje. Výstupem velmi důkladné analýzy je struktura potřebných identifikovaných změn systému. Pro obhajobu zamýšlených změn v rámci projednávání konceptu reformy je nejdůležitější jasné zdůvodnění, v čem tkví zlepšení či výhody nového koncepčního řešení oproti měněnému stavu.

Součástí počátečních diskuzí o obsahu konceptu reformy bezpečnostního systému i o plánování jeho implementace je často argumentace potřebou změn některých právních předpisů, jež pro fungování bezpečnostního systému vytvářejí právní prostředí. Součástí těchto debat bývají spory o časové umístění legislativních prací v celém reformním procesu. Často se tvrdí, že legislativní změny musejí přípravě případných reformních změn systému předcházet. Je ale zřejmé, že bez jasné představy o budoucím uspořádání a funkcionalitě bezpečnostního systému nelze napsat dobrý právní předpis, a současně platí, že dobrý koncepční dokument, má-li obsahovat reálné cíle a zásady pro jejich realizaci, je limitován právním řádem. Tyto dvě stránky problému se vzájemně ovlivňují

a zdánlivě vylučují. Dobrého výsledku lze ale dosáhnout jen postupnými kroky. Za nejdůležitější je třeba považovat již zdůrazněnou vůli příslušné autority ke změnám, vše ostatní je jen otázka organizace práce, odhodlání a schopnosti vyrovnat se s některými praktickými potížemi.

Jakýkoli koncept reformy, bez vypracovaných programů, jejichž prostřednictvím bude reformních cílů dosahováno, má malou naději na úspěšné projednání (schválení) a podaří-li se to, pak jen minimální naději na úspěšnou implementaci v původně plánované podobě. [15] Obecně je účelné programy zpracovat pro nezpochybnitelné, ucelené, relativně autonomní, části reformovaného systému, např. v rámci působnosti jednotlivých ministerstev či dalších ústředních orgánů státní správy. Jejich hlavní význam spočívá v tom, že konkretizují koncept reformy, vyjadřují jakými kroky a jakým způsobem bude cílů reformy dosahováno, prostřednictvím jakých prostředků a za jakých předpokládaných nákladů se tak stane. Současně vyjadřují i širší společenské souvislosti (např. sociální či regionální), s nimiž se reforma bude setkávat.

Pro potřeby řízení realizace reformy je účelné k vyjádření cílů (většinou mají charakter změny) v realizačních programech, pokud je to možné, vytvořit skupiny (kategorie) cílů podle zvoleného klíče, např.:

- z hlediska naléhavosti – cíle kritické, na jejichž uskutečnění závisí celkový úspěch či neúspěch realizace konceptu reformy, cíle žádoucí a cíle, které snesou odklad,
- z hlediska legálnosti realizace – cíle, jež je možné realizovat v platném právním prostředí, cíle pro jejichž dosažení (realizaci změny) je nutná legislativní změna apod.

Důležitým nástrojem pro plánování implementace složitě strukturovaných cílů (změn) je **stanovení priorit** při jejich dosahování. Při správném stanovení priorit je důraz kladen na klíčové, resp. kritické změny s vysokou naléhavostí, a to přesto, nebo právě proto, že jsou zpravidla velmi náročné. Priority musejí zohlednit okolní prostředí, aniž by byl dotčen jejich smysl a směr, a musí být zakalkulováno přiměřené riziko – aplikace principu kalkulovaného rizika. Nejčastějšími chybami při stanovování priorit je upřednostňování cílů snadno dosažitelných a přednostní výběr nejbezpečnějších z možných postupů s odůvodněním potřebou rychlých výsledků.

Strukturu cílů reformy je pak možné, s využitím stanovených priorit, účelně uspořádat v programech vymezením mezníků realizace a stanovením časového harmonogramu. Pro jednotlivý program je možné stanovit více cílů, musejí být ale vyjádřeny srozumitelně a jednoznačně. To především pro osoby, jež do realizace programu vstupují později – koncept musí být srozumitelný a použitelný obecně, nejen pro jeho autory.

Definice cílů musí přispět nejen k jednotnému chápání smyslu cílů (čeho se jejich dosažením chce dosáhnout), ale i ke ztotožnění se všech zainteresovaných subjektů i objektů reformy s významem prosazovaných změn. Cíle je v programech třeba formulovat maximálně náročné (až na hranici možností – musejí maximálně motivovat odpovědné pracovníky i realizační týmy), vyhodnotitelné (kde je to možné, tak měřitelné) a reálné. Cíle musejí jasně směřovat ke zlepšení stavu zajišťování bezpečnosti (rovnováha mezi rozsahem, kvalitou a hospodárností) a musejí být časově vymezené. Od programů je třeba vyžadovat výrazná, a pokud je to jen možné, i rychlá zlepšení. Změny, které

nepřinášejí zlepšení, jsou zpravidla samoúčelné, a proto zbytečné. Realizační programy je důležité rozpracovat na jednotlivá opatření či činnosti s jasnou časovou sousledností a stanovit odpovědnost (za dílčí opatření, i za celkový úspěch). Uspořádání opatření, vytyčení mezníků a stanovení ukazatelů, jichž musí být dosaženo, musí umožňovat celý proces snadno sledovat, hodnotit a případně i korigovat.

Stejně důležité, jako je pro správné členění programů uspořádání cílů, je uspořádání opatření a úkolů důležité pro správné vnitřní členění programu, resp. činnosti:

- činnosti nutné pro spuštění implementace,
- opatření tvořící obsah realizační fáze včetně výběru pilotního týmu; realizace změn – implementace konceptu reformy; dokumentace získaných zkušeností,
- činnosti související s ukončením implementace.

Protože činnosti mohou probíhat paralelně, je důležité posoudit vzájemné závislosti jednotlivých nutných aktivit (činností a opatření). Velmi se osvědčuje sestavení síťového grafu, jenž umožňuje vedle velmi spolehlivé koordinace vzájemně se podmiňujících aktivit a účelného hospodaření s personální kapacitou i odhalení časových rezerv. Původní nevýhodu velké pracnosti metod síťové analýzy v současnosti již odstraňuje výpočetní technika.

Programy implementace konceptu reformy musejí být jednoznačné, úplné a bezrozporné. Nesmějí být strnulé, naopak, musejí být schopny akceptovat nezbytné změny a korekce. Harmonogram musí být maximálně náročný, ale modifikovatelný, a proto splnitelný. Programy nesmějí v žádném případě obsahovat vyjádření typu „bude upřesněno později“.

V praxi se nelze zcela vyhnout kolizím reformních aktivit s běžnými provozními povinnostmi dotčených subjektů a odpovědných realizátorů. Mimořádně důležité proto je, aby bylo zřejmé místo plánovaných reformních opatření mezi ostatními činnostmi dotčených subjektů.

Z hlediska možností implementace je třeba posoudit připravená opatření a rozdělit je na dvě základní skupiny – opatření, jež je možné v celém rozsahu uskutečnit v existujícím právním rámci, a opatření, pro jejichž realizaci je podmínkou změna právního prostředí. Toto rozlišení je klíčové při přípravě realizačních programů, především z hlediska plánování podmiňujících legislativních aktivit, a to především s ohledem na reálné možnosti legislativního procesu. Postup při organizaci legislativních prací je určen charakterem potřebných změn. U řešení, pro něž je třeba změnit speciální zákony upravující fungování úzce odborně specializovaných funkcí bezpečnostního systému, je situace snazší a i jejich projednávání má větší naději na hladký průběh legislativního procesu. Odlišná je ale situace u případných potřebných změn právních předpisů, jež upravují všeobecnou problematiku a na bezpečnostní subsystemy se vztahují jen všeobecně. U těchto řešení je nutné dopředu situaci spolehlivě vyhodnotit a přijmout jen taková řešení, jež mají reálnou naději na schválení podmiňujících legislativních změn.

Již v průběhu přípravy konceptu reformy je důležité identifikovat rizika a překážky. Problémy je třeba v co největší míře předvídat a minimalizovat je již v realizačních programech. Není účelné vytipovávat a řešit všechna potenciální rizika, ale pouze ta, u nichž pravděpodobnost že nastanou, překročí určitou zvolenou hodnotu. Ta je potom účelné setřídít podle jejich významu (dopady – velkého, středního, nízkého významu) a využít při přípravě programů a především při řízení implementace konceptu reformy.

Předpokladem je vysoká odbornost nejen zpracovatelského týmu, ale i účastníků schvalovacího řízení a především týmu odpovědného za řízení realizace reformy.

Důležitou součástí koncepčních prací při přípravě reformy je stanovení kritérií, která musejí umožnit objektivní a jednoznačné vyhodnocení, zda cílů konceptu reformy bylo dosaženo včetně pravidel pro jejich posouzení autoritou (vládou) a kritérií pro řádné i mimořádné ukončení implementace.

Po celou dobu prací na konceptu reformy bezpečnostního systému je důležité věnovat pozornost komunikační funkci. Opatření k naplnění této funkce nesmějí chybět ani v realizačních programech. Laické i odborné veřejnosti je nutné od samého počátku vysvětlovat smysl reformy i jednotlivých jejích kroků s cílem získat pro připravovanou řešení podporu veřejnosti, nebo alespoň její toleranci.

Implementace konceptu reformy bezpečnostního systému – manažerské přístupy, zkušenosti

V současném českém manažerském prostředí přetrvává názor, že implementace je nejsložitější fází projektů tohoto typu. Často pak je pod takovýmto úhlem pohledu, ku škodě věci, této fázi projektu věnována rozhodující pozornost, na úkor pozornosti ostatním fázím. Tento přístup je ale v rozporu se nejmodernějšími zkušenostmi, které naopak považují tuto fázi projektu za jednu z jednodušších. Spor je veden o to, zda je důležitější a obtížnější předprojektová fáze, nebo fáze zahajovací, či zda dokonce není pro úspěšnou implementaci projektu rozhodující fáze jeho vyhodnocování. Tyto spíše teoretické spory o důležitost jednotlivých fází celého procesu valný význam nemají, pokud se ovšem nepřenesou do reálného věcného dění, do rozhodování o objemu finančních prostředků, jež mají být na jednotlivé fáze vynakládány, a do debat o čase, jež má být jednotlivým fázím poskytnut.

Nejmodernější přístupy dávají přednost důkladné přípravě projektu před pozdějším vynuceným zvyšováním úsilí ve fázi implementace. Přesto u nás bývá často zřetelná tendence zjednodušovat či dokonce vynechávat předprojektové úvahy, „urychlovat a korigovat shora“ koncepční práce odborných týmů, odbývat přípravu projektu a mobilizovat pak všechno úsilí v době implementace projektu. K naší škodě je nutno přiznat, že hodnocení úspěšnosti projektů hovoří spíše ve prospěch prvního přístupu.

V ČR a speciálně v české veřejné správě bývá i rozhodující objem nutných reformních nákladů alokovan zpravidla na fázi implementace projektu, přičemž náklady na předcházející fáze se často chybně předpokládá pokrytý z běžných výdajů transformovaného systému, resp. reformovaných prvků. Zkušenost ale ukazuje, že je účelné, a z dlouhodobějšího pohledu i hospodárné, na předprojektové úvahy a na koncepční přípravu projektu vynaložit dostatek času, finančních prostředků a úsilí, aby pak vlastní implementace proběhla kvalitně, rychle a bez větších problémů. Zkušenosti potvrzují platnost aplikace manažerského trojúhelníku: rychle – dobře – levně, podle něhož zpravidla nelze dosáhnout současně všech priorit. Ve skutečné situaci je ale vysoce pravděpodobné, že rozpočtová realita přesto povede k financování reformy z běžných prostředků dotčených subjektů.

Koncept reformy se implementuje prostřednictvím souboru programů, tvořících jeho integrální součást, přičemž řízení implementace je žádoucí důsledně oddělit od operativních

záležitostí běžného života reformovaných subjektů – prvků bezpečnostního systému. Pro řízení implementace je účelné vytvořit specializovaný organizační útvar, obecně v podřízenosti odpovědné autority (v případě bezpečnostního systému je jí vláda) a jeho stylu práce vtisknout některé klíčové rysy, resp. uplatnit následující zásady:

- členové týmu musejí jednoznačně chápat své místo v realizačním týmu, a především svoji odpovědnost za úspěch reformy a oprostít se od vazeb na svá původní působiště, musejí se vzájemně respektovat, být si vědomi vlastní hodnoty a přínosu pro implementaci konceptu reformy, stejně jako si musejí uvědomovat hodnotu a přínos jednotlivých ostatních členů týmu,
- podmínkou udržení vysoké úrovně řízení implementace konceptu reformy je důkladné proškolení členů realizačního týmu,
- v týmu je nutné podporovat iniciativu, dosáhnout, aby členové týmu správně chápali své role (a to i v případě změn rolí v průběhu prací), přitom ale nepřipustit vědomí, že role členů týmu jsou dopředu pevně dány,
- v týmu musejí být vždy věcně a konstruktivně posouzeny všechny návrhy vzešlé z realizačního týmu,
- kapacity týmu je žádoucí koncentrovat především na poslání týmu,
- při úspěchu musí „být vidět“ na celý realizační tým, v případě neúspěchu musí naopak odpovědnost převzít vedoucí,
- členové týmu musí vždy vědět, zda svou práci dělají dobře, nebo špatně, nelze připustit, aby byli oceňováni za návrhy mimo rámec implementovaného konceptu.

K žádoucímu postupu při uskutečnění konceptu reformy je účelné vytyčit pravidla vydáním jasných směrnic. Je nutné zabránit neodůvodněnému manévrování v rámci realizačních programů, ať by bylo motivováno címkoli – politickými, lokálními, partikulárními či subjektivními zájmy. Zainteresované subjekty musejí mít průběžnou informaci o aktuálním stavu realizace programů. Pracovníci odpovědní za realizaci dílčích opatření musejí být přesvědčeni o správnosti plánovaných opatření, což musejí jasně a veřejně dávat najevo uvnitř řízeného týmu i ve vnějších vazbách týmu, zejména vůči veřejnosti a subjektům, dotčeným reformou..

Vůči řízeným prvkům je třeba zvolit efektivní způsob organizování, zvolený styl vedení, resp. změna stylu vedení, musí odpovídat okolnostem a aktuální potřebě:

- *Autoritativní* – charakteristický samostatným rozhodováním a častým riskováním. Podstatně potlačuje týmový charakter práce. Je vhodný, čelí-li implementace konceptu krizi, hrozí-li nějaké bezprostřední přímé riziko, nebo je-li implementace pod časovým tlakem a není čas na složitá vysvětlování a obhajování pozic.
- *Analytický* – založený na soustředění a analýze velkého objemu informací a jejich důkladném posuzování před přijetím rozhodnutí. Vyžaduje silné analytické schopnosti týmu a je vhodný, když implementaci konceptu hrozí nějaké systémové riziko, nebo je třeba posoudit možnost korekce konceptu a k tomu připravit zásadní rozhodnutí.
- *Otevřený* – vyznačuje se širokým zkoumáním a posuzováním názorů členů týmu. Rozhodování probíhá na základě střetu názorů členů řídicího týmu. Přispívá k vytváření týmového ducha. Vhodný je pro období klidného, bezkonfliktního a bezproblémového průběhu implementace reformy, bez časového tlaku.

- *Demokratický* – podporuje přímé zapojení členů týmu do rozhodování a posiluje vědomí odpovědnosti členů týmu za výsledek. Je to zpravidla základní styl vedení v případě výrazně subtilní organizační struktury realizačního týmu.

Klíčové pro úspěšnou implementaci konceptu reformy ve fázi organizování jsou činnosti, jež se dotýkají operativního termínového plánování a operativního plánování finančních výdajů, věcných prostředků a personálu, kontroly nad průběhem prací prostřednictvím hlášení o zahajovaných a ukončovaných činnostech včetně kontroly prováděných činností, výkonů, kvality všech prováděných činností a skutečně vynaložených nákladů. Mimořádně důležitou je oblast operativního řízení a kontroly případných nezbytných nákupů materiálu a služeb, a to především z hlediska jejich hospodárnosti a transparentnosti.

Pokud má řídicí tým udržet implementaci konceptu reformy pod kontrolou (věcně i časově), musí pečlivě sledovat průběh realizace dílčích projektů a realizačních programů jako celku. Pracovní hodnocení mají poskytovat jasný a nezkrácený obraz o tom, čeho v plánovaných termínech dosaženo bylo a čeho dosaženo nebylo. Výsledky průběžných kontrol je nutné konfrontovat pravidelně s původním záměrem. Optimální je měsíční perioda zvláštních hodnotících porad – hodnocení tak na jedné straně postihuje přiměřený časový úsek implementace, a zároveň umožňuje, je-li to třeba, včas reagovat návrhem účelných korekcí na skutečný vývoj. Současně realizátorům poskytují i dostatečný čas pro realizaci rozhodnutí mezi hodnoceními. Porady dobře poslouží, kromě hlavního cíle, i k tomu, aby si všichni členové realizačního týmu uchovávali v živé paměti celý koncept reformy. Vzhledem k složitosti problému zde platí: splní-li cíle všichni aktéři či překročí-li plán většina z nich, pak byly cíle stanoveny špatně, neboť byly snadné. Podobně je tomu když plán celkově, nebo jeho významná část naopak nefunguje, nebo pokrok zůstává za očekáváním. V obou případech je třeba provést změnu co nejdříve. Důležité je sledovat interakci procesu realizace konceptu reformy s původním bezpečnostním systémem. V případě, že je třeba přistoupit ke korekci plánů, je nutné deklarovat odhodlání ke změně jednoznačně a uskutečnit ji směle. Nelze zapomínat ani na to, že případná úprava či dílčí změna plánu často umožní zcela se vyhnout závažnějšímu problému, aniž by to mělo dopad na základní stavební kameny konceptu. Přehlédnout, nebo podcenit změny v okolí, jež mají významný vliv na implementaci konceptu, znamená zpravidla vytvořit předpoklad neúspěchu.

Velmi specifickou oblastí, řešenou v realizačních programech, jsou nutné či potřebné legislativní práce. Realistický rozsah legislativních prací musí mít základ již v konceptu reformy. Pro posouzení souladu účinných právních norem upravujících oblast zabezpečování bezpečnosti státu s konceptem reformy je účelné vytvořit pracovní skupiny s věcným zaměřením podle stávajících zákonů a těmi věcně posoudit platnou právní úpravu z hlediska způsobu řešení, která předpokládá koncept reformy. Výstupem práce těchto skupin musí být buď potvrzení textu zákona, nebo návrh novely zákona, nebo návrh na zrušení zákona, nebo věcný návrh nového zákona. Uskutečnění žádoucích změn prostřednictvím změny právního prostředí má dva důležité předpoklady – prvním je nutnost, tyto problémy dostatečně zřetelně ve všech souvislostech věcně vyjádřit a obhájit, druhým pak to, že těmto argumentům bude rozhodovacími politickými místy nasloucháno, a že se s argumentací ztotožní.

Řízení implementace konceptu reformy bezpečnostního systému je dlouhodobý proces a vztahy v týmu procházejí s průběhem implementace konceptu změnami. Při řízení prací se nelze vyhnout momentům, kdy je nutné řešit konflikty, jednak uvnitř řídicího týmu (jejich řešení je snadnější), nebo častěji mezi řídicím týmem a objekty reformy (řešení je nesrovnatelně obtížnější), nebo mezi dotčenými řízenými subjekty, případně s vnějšími subjekty. Obvyklými příčinami konfliktů jsou věcné rozdíly názorů, různé standardy práce a osobní vlastnosti členů týmu či představitelů reformou dotčených subjektů. Někdy mohou příčiny vycházet z časového plánu implementace konceptu, jež klade rozdílné požadavky na jednotlivé členy týmu, nebo na řízené prvky. Řešení musejí být ale v každém případě objektivní, předvídatelná, spravedlivá a hlavně rychlá.

Specifickým druhem možných konfliktů je přímý odpor vůči změnám, jehož hlavními důvody nejčastěji bývají úzké osobní zájmy – obava, že konkrétní osoba přijde o cosi, na čem jí záleží, např. o moc, peníze či svobodu rozhodování. [16] Zájům organizace taková osoba přikládá zpravidla jen malý význam. Méně často bývají důvodem konfliktů nepochopení a nedostatek důvěry, a to obvykle v případě, že lidé nechápou, proč se změny připravují nebo realizují, a jaké jsou širší souvislosti změn. Konflikty tohoto typu jsou signálem o selhávání komunikační funkce. V organizacích s vysokou mírou nedůvěry je vysoce pravděpodobné, že změny bude provázet nepochopení. Dalšími důvody bývají odlišnost úhlu pohledu a rozdílné hodnocení situace – lidé vnímají záměr změn a jejich důvody včetně potenciálních dopadů a důsledků různě. Iničiátoři změn vidí spíše pozitiva, zatímco ti, jichž se změny dotknou, ale nejsou jejich iničiátory, vidí naopak spíše negativa. Častou chybou je, že iničiátoři změn vycházejí z předpokladu, že mají-li oni k dispozici všechny potřebné informace a data, pak ti, kterých se změna dotkne, mají tyto informace rovněž. Nežádka bývají důvody odporu v malé snášenlivosti změn – lidé se obávají, že nebudou schopni osvojit si včas vše potřebné, co s sebou změna přinese. Někdy bývá dokonce změna chápána jako přiznání toho, že dosavadní postupy, chování a rozhodnutí byly špatné. Základním předpokladem hladkého průběhu a konečného úspěchu implementace konceptu reformy je odstranění ohnisek odporu, přičemž spektrum možností, jak toho dosáhnout, je široké a způsob závisí na konkrétní situaci.

Mezní situací je krize programu. Dojít k ní může, jestliže se například projeví mnoho hrozeb současně, případně nastanou-li souběžně další nepředvídané komplikace. V takové situaci řídicí tým nemůže průběh implementace konceptu nadále efektivně řídit běžnými prostředky, jež jsou v jeho kompetencích. Jakmile identifikuje řídicí tým, nebo autorita (vláda) takovou krizovou situaci, [17] musí se opustit způsob projektového řízení a přejít na řízení krizové. Krize celého konceptu je tedy situace, kdy je zásadním způsobem ohrožen celkový úspěch a pro opětovné zajištění úspěchu je potřeba uskutečnit mimořádnými prostředky mimořádná opatření.

S dobou, ve které žijeme, je často spojováno označení „informační společnost“. Informace dnes představují mimořádně významný prvek pro fungování všech oblastí naší společnosti (politické, sociální, hospodářské, kulturní atd.) a platí to plně i pro dosažení úspěchu při implementaci konceptu reformy bezpečnostního systému. Obzvláště významné je to u programů, jež se přímo dotýkají velkých skupin lidí, nebo se mnoha lidí zprostředkovaně dotýká výsledná změna, kterou program uvede do praxe. Z tohoto důvodu je klíčovou podmínkou dosažení úspěchu při realizaci konceptu reformy zvládnutí komunikační funkce. Veřejnost musí být velmi umírněnými nástroji informována

nejen o úspěších při realizaci reformy. Proces realizace reformy se jistě nevyhne problémům, i ty ale musejí být s veřejností transparentně komunikovány. Důležité je, aby realizační tým byl schopen vzniklým problémům účelně a účinně čelit a aby se reforma ubírala plánovaným a deklarovaným směrem.

Technicky se jedná o čtyři polohy problému:

- zajištění dostatečných (neznámá to ale vyčerpávajících) informací pro všechny zainteresované subjekty,
- efektivní využití všech možností moderních informačních technologií pro podporu programů,
- zajištění a distribuce informací důležitých pro účinné řízení projektu,
- zajištění informací pro veřejnost, jejichž prostřednictvím bude získána podpora, nebo alespoň tolerance realizovaných změn veřejností.

U všech je klíčovou podmínkou garance správnosti poskytovaných informací, jejich srozumitelnost a aktuálnost.

Řízení implementace programů je v současné době nemyslitelné bez toho, aby řídicí tým v co největší míře využíval informační (počítačové) podpory projektového řízení. Jedná se především o efektivní využívání programů pro aplikaci síťové analýzy při přípravě návrhu a při řízení projektu, programů pro modelování a simulace (statistická analýza apod.), širokého spektra programů pro podporu komunikace (zařízení pro videokonference, počítačové prezentace ap.), pro správu dat o konceptu reformy, uložených v databázích různých subjektů i objektů reformy – prvků bezpečnostního systému, a v neposlední řadě i veřejných informačních systémů.

Ukončení implementace konceptu znamená zpravidla dokončení prací v rámci programů, bylo-li dosaženo vytyčených cílů. Obsahuje dva procesy: jednak finální dokončení věcných výstupů a jejich přijetí autoritou (vládou), jednak zdokumentování veškerých poznatků získaných v rámci přípravy a implementace konceptu reformy, za účelem následného vyhodnocení, zevšeobecnění zkušeností a budoucího teoretického a praktického využití. Rozhodující podmínkou k ukončení projektu je tedy dosažení cílů reformy. Není-li stanovených cílů dosaženo, implementace pokračuje, prodlužuje se, a to zpravidla za cenu zvýšení celkových nákladů na reformu oproti původnímu plánu. Z hlediska projektového řízení pak nezbývá, než průběh implementace, jež vedl k takovému stavu, označit za neúspěšný, neboť cílů bylo dosaženo po plánovaném termínu a se zvýšenými náklady proti plánovanému rozpočtu.

V mimořádné situaci může být implementace reformy ukončena i mimořádně, aniž by bylo stanovených cílů dosaženo. Pravomoc implementaci mimořádně ukončit má výhradně autorita (vláda), přičemž důvody mohou být různé, např.:

- pomínil důvod dosáhnout cíl, např. zásadní změna bezpečnostního prostředí, takže je jasné, že stanovené cíle reformy ztratily smysl; zásadní náhlá změna v možnostech financování reformy, jež již neumožňuje dosáhnout hlavních cílů,
- rozhodnutí autority (vlády), např. v důsledku zásadní změny právního prostředí či změny politiky, nebo i dílčích politik v oblasti bezpečnosti,
- ukáže-li se v průběhu implementace, že cíle konceptu reformy, nebo podmínky její realizace, byly stanoveny či vyhodnoceny nesprávně a jsou nereálné,
- z vyšší moci, např. v důsledku vypuknutí válečného konfliktu, nebo vzniku závažných sociálních, etnických či náboženských střetů ve společnosti,

- příčinou může být i nějaká katastrofická událost, např. rozsáhlá průmyslová, přírodní či živelní katastrofa apod.

Supervize implementace konceptu reformy bezpečnostního systému

Vzhledem k mimořádné složitosti a senzitivnosti procesu reformy bezpečnostního systému **je důležitým předpokladem úspěšné implementace zajištění centrálního dozоровání řízení implementace reformy napříč relativně autonomních prvků bezpečnostního systému.**

Vhodným nástrojem je subtilní, ale velmi výkonný orgán supervize reformy bezpečnostního systému. Bez nástroje tohoto typu hrozí vážná rizika, nejzávažnějším je nebezpečí uplatnění subjektivních úprav popsaných řešení a prosazování lokálních a partikulárních zájmů.

Možné místo a úloha supervize:

- **Účel supervize:** kontrola nad zachováním smyslu schválených reformních opatření při jejich realizaci a garance zachování smyslu schválených řešení při rozhodování o případných nutných korekcích reformy. Supervize současně zúží prostor pro případné korupční tlaky.
- **Pozice supervize:** orgán bez rozhodovacích pravomocí, ty musejí být ponechány autoritě – vládě, nebo odpovědnému místopředsedovi vlády.
- **Jak supervizi realizovat:** speciálním subtilním organizačním útvarem v podřízenosti autority odpovědné za realizaci konceptu reformy (předsedy nebo místopředsedy vlády), s časově omezenou dobou existence. Supervizora je účelné vybavit právem pozastavit konkrétní věc v případě, hrozí-li nebezpečí z prodlení, přičemž takový úkon nutně musí následně potvrdit nebo zrušit autorita.
- **Nástroje supervize:** dohled nad implementací konceptu reformy bezpečnostního systému rozpracovaného v realizačních programech (dodržení smyslu schválených řešení – věcně, časově a finančně ve všech podstatných procesech); nepominutelné stanovisko supervizora ke všem navrhovaným změnám v konceptu reformy a k ostatním opatřením rozvoje bezpečnostního systému připravovaným v běžném režimu, s cílem vyloučit nepřímé korekce konceptu reformy, resp. kolizi běžných opatření s reformními záměry.
- **Výstupy supervize:** pravidelné zprávy pro autoritu (vládu) jako podklad pro její rozhodování ve věci reformy, resp. rozvoje bezpečnostního systému. Zprávy musejí konstatovat stav a návrh případných opatření – v optimálním případě konstatování, že realizace reformy pokračuje podle schválených programů a dodatečných opatření – netřeba. Vzhledem ke složitosti a časové náročnosti prací je účelné stanovit pololetní projednávání zprávy. Půlroční perioda postihuje dostatečný časový úsek postupu reformy, umožňuje v případě potřeby včas účinně reagovat na závěry a rozhodnutí autority (vlády) ke zprávě a současně poskytuje dostatečný časový prostor pro reakci realizační úrovně na nová rozhodnutí autority (vlády). Pro výjimečné případy, kdy hrozí nebezpečí z prodlení a ve věcech neodkladných, je účelné připustit předložení zprávy supervizora mimořádně ihned.

Pozici supervizora je účelné poskytnout silné postavení, a to vzhledem k přirozené tendenci subjektů, tvořících bezpečnostní systém, k respektování formálních autorit (to nikterak nesnižuje přirozený požadavek na neformální autoritu konkrétní osoby supervizora). Ze stejných důvodů je mimořádně důležitý výběr vhodné osoby pro tuto pozici.

Závěry

Problém nastavení optimálního bezpečnostního systému spočívá ve formulování účinné bezpečnostní politiky a v nalezení způsobu jak ji uskutečnit. Je procesem balancování aplikovaného manažerského trojúhelníku, jehož vrcholy představují věrohodně identifikované bezpečnostní hrozby (rizika), schopnosti potřebné k pokrytí vyhodnocených rizik a náklady, jež je nutné vynaložit pro dosažení potřebných schopností. [18]

Vytvoření potřebných schopností k eliminaci vyhodnocených bezpečnostních rizik či jejich změna je záležitostí státu, potřebná rozhodnutí jsou především politické povahy a přísluší exekutivě, tedy vládě.

Při výstavbě a rozvoji bezpečnostního systému je vždy problémem potřebný objem finančních prostředků v rozpočtech subjektů bezpečnostního systému. Platí, že otázky zajišťování bezpečnosti jsou při sestavování rozpočtu v politické rovině vždy konfrontovány s dalšími důležitými společenskými problémy, jako jsou např. systém sociálního zabezpečení, zdravotnictví, školství, hospodářský růst či míra nezaměstnanosti, míra inflace, nebo státní dluh.

Případná reforma bezpečnostního systému tak závisí především na zájmu vlády systém skutečně reformovat a na její vůli k uskutečnění tohoto složitého, pracného a citlivého procesu.

Je velmi pravděpodobné, že odstoupení od záměru vypracovat Koncepci bezpečnostního systému ČR, ať již k němu vedly jakékoliv důvody, nebude definitivní. Vše nasvědčuje tomu, že když v minulosti státní správu k úpravám bezpečnostního systému nepřiměla objektivní potřeba zajišťování bezpečnosti v kontextu nových hrozeb a rizik (s využitím všech příležitostí spojeneckého prostředí NATO a integrující se Evropy), tak **k požadavku modernizovat a zefektivnit bezpečnostní systém na konec povede potřeba koncentrovat finanční prostředky přednostně na rozhodující prvky bezpečnostního systému disponující nezbytnými schopnostmi, v kombinaci s obecnou potřebou hledání úspor ve veřejné správě. Koncept reformy bezpečnostního systému bude muset být dříve nebo později vypracován a bezpečnostní systém jeho prostřednictvím upraven a zefektivněn.**

Práce vznikla v rámci projektu výzkumu, vývoje a inovací „Trendy, rizika a scénáře bezpečnostního vývoje ve světě, Evropě a ČR – dopady na bezpečnostní politiku a bezpečnostní systém ČR“, VG20102013009, a výzkumného záměru FSV UK Praha, „Rozvoj české společnosti v Evropské unii: výzvy a rizika“, MSM 0021620841.

Poznámky k textu:

- [1] OCHRANA, F. Vize, prognózy, koncepce, realizační plány a prováděcí metodiky jako nástroje řízení rezortu. *Vojenské rozhledy* č. 4/2008.
- [2] JURENKA, M. Optimalizace bezpečnostního systému ČR, *Vojenské rozhledy* č. 4/2006.
- [3] ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie*, VA Brno 2003. *Bezpečnost* je stav, kdy jsou na nejnižší možnou míru eliminovány hrozby pro objekt (zpravidla národní stát, popř. i mezinárodní

- organizaci) a jeho zájmy a tento objekt je k eliminaci stávajících i potenciálních hrozeb efektivně vybaven a ochoten při ní spolupracovat.
- [4] PERNICA, B. Pojem bezpečnostní struktury a možnosti jeho užití pro potřeby bezpečnostní vědy, *Vojenské rozhledy* č. 4/2007.
- [5] ZEMAN, P. a kol., *Česká bezpečnostní terminologie*, VA Brno 2003. *Bezpečnostní politika* je nejobecnější a vrcholný program státu nebo uskupení států v oblasti obhajoby a obrany národních zájmů. Je obvykle stanovena na základě definice národních zájmů, analýzy bezpečnostního prostředí a klasifikace hrozeb a rizik a mezinárodních závazků, přičemž věnuje pozornost je bezpečnosti vnitřní, tak bezpečnosti vnější. Deklaruje, jakým způsobem a při použití jakých prostředků hodlá aktér definující a provádějící bezpečnostní politiku hájit své zájmy.
- [6] **Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR**, v platném znění – výpis:
- Čl. 1
- Zajištění svrchovanosti a územní celistvosti ČR, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot je základní povinností státu.
- Čl. 2
1. Je-li bezprostředně ohrožena svrchovanost, územní celistvost, demokratické základy ČR nebo ve značném rozsahu vnitřní pořádek a bezpečnost, životy a zdraví, majetkové hodnoty nebo životní prostředí anebo je-li třeba plnit mezinárodní závazky u společné obraně, může se vyhlásit podle intenzity, územního rozsahu a charakteru situace nouzový stav, stav ohrožení státu nebo válečný stav.
 2. Nouzový stav a stav ohrožení státu se vyhláší pro omezené nebo pro celé území státu, válečný stav se vyhláší pro celé území státu.
- Čl. 3
1. Bezpečnost ČR zajišťují ozbrojené síly, ozbrojené bezpečnostní sbory, záchranné sbory a havarijní služby.
 2. Státní orgány, orgány územních samosprávných celků a právnické a fyzické osoby jsou povinny se podílet na zajišťování bezpečnosti ČR. Rozsah povinností a další podrobnosti stanoví zákon.
- [7] *Bezpečnostní strategie ČR* – schválena usnesením vlády ze dne 10. 12. 2003 č. 1254 k novelizaci BS ČR. Kapitola VI. Bezpečnostní systém ČR – čl. 83 až 105.
- [8] *Bezpečnostní strategie ČR 2011* – text u okamžiku dokončení stati projednán BRS a předložen k projednání vládě – výpis:

Bezpečnostní systém ČR

K zajištění svých bezpečnostních zájmů ČR vytváří a rozvíjí komplexní hierarchicky uspořádaný bezpečnostní systém, který je propojením roviny politické (vnitřní a zahraniční), vojenské, vnitřní bezpečnosti a ochrany obyvatel, hospodářské, finanční, legislativní, právní a sociální. Základ tohoto systému je především v legislativním vyjádření působností a vzájemných vazeb jednotlivých složek (zákonodárné, výkonné, soudní, územní samosprávy a právnických a fyzických osob) a jejich vazeb mimo bezpečnostní systém a ve stanovení jejich povinností. Bezpečnostní systém ČR plní funkci institucionálního rámce/nástroje při tvorbě a realizaci bezpečnostní politiky.

Základní funkcí bezpečnostního systému ČR je řízení a koordinace činností jednotlivých složek odpovědných za zajišťování bezpečnostních zájmů ČR. Zajišťování bezpečnosti ČR nemůže být pouze záležitostí složek, které jsou k tomu výslovně určeny, ale svým právně stanoveným podílem k němu přispívají jak státní orgány a orgány územní samosprávy, tak i právnické a fyzické osoby.

Struktura bezpečnostního systému zahrnuje zejména prezidenta republiky, Parlament ČR, vládu, Bezpečnostní radu státu a její pracovní orgány, ústřední správní úřady, krajské a obecní úřady, ozbrojené síly, ozbrojené bezpečnostní sbory, zpravodajské služby, záchranné sbory, záchranné služby a havarijní služby. Za zajišťování bezpečnosti státu a za řízení a funkčnost celého bezpečnostního systému ČR je odpovědná vláda jako vrcholný orgán výkonné moci.

Funkční bezpečnostní systém představuje nejen nástroj pro účinné zvládnutí krizových situací vojenského i nevojenského charakteru, ale zajišťuje i prevenci a přípravu na možné krizové situace a jejich včasnou identifikaci a varování.

Fungování bezpečnostního systému, výstavba a rozvoj schopností jeho jednotlivých složek, hospodářské a finanční zabezpečení představují dlouhodobý a náročný proces využívající praktických zkušeností jednak z řešení různých krizových situací, jednak ze systematické přípravy (např. formou různých cvičení) a preventivního působení jednotlivých složek.

Bezpečnostní systém musí neustále reagovat na měnící se podmínky a změny v bezpečnostním prostředí a vznikající nové hrozby. Z tohoto důvodu je bezpečnostní systém ČR potřeba vnímat jako otevřený a dynamicky se vyvíjející systém.

- [9] KRULÍK, V. Struktura bezpečnostního systému ČR, *Vojenské rozhledy* č. 2/2007.

- [10] CMX – NATO Crisis Management Exercise; CME – EU Crisis Management Exercise.
- [11] OCHRANA, F. Manažerské metody ve veřejném sektoru. Praha: Ekopress, 2007; PERNICA, B. České dilema: Nutnost integrace národního bezpečnostního systému na základě transformace operačních schopností profesionálních národních bezpečnostních institucí. *Vojenské rozhledy* č. 4/2009.
- [12] HABR, J., VEPŘEK, J. Systémová analýza. Praha: SNTL, 1972.
- [13] *Usnesení vlády* ze dne 3. ledna 2001 č. 10 + P k návrhu Metodiky střednědobých koncepcí.
- [14] Aktuálně: Bezpečná Evropa v lepším světě – Evropská bezpečnostní strategie, 2003; Zpráva o provádění evropské bezpečnostní strategie – Zajišťování bezpečnosti v měnícím se světě, 2008; *Strategická koncepce obrany a bezpečnosti členů Organizace Severoatlantické smlouvy – Aktivní spolupráce, moderní obrana*, 2010; *Vojenská strategie České republiky*, 2008; *Bezpečnostní strategie České republiky*, 2011.
- [15] *Viz Koncepce výstavby profesionální Armády ČR a mobilizace ozbrojených sil ČR, přepracovaná na změněný zdrojový rámec* – schválena vládou dne 12. listopadu 2003 usnesením č. 1154 + P.
- [16] BRÁBNÍK, M. Přednáška: Manažerské řízení v procesu změn ve státní správě, Úřad vlády ČR, Odbor Institutu státní správy, Program vzdělávání vrcholového managementu, 2005.
- [17] Niccolo Machiavelli: „Dobry vládař pozná rodící se krizi v jejím zárodku.“
- [18] Náklady na personál, materiál a potřebné činnosti a investovaný politický kapitál.

Použitá literatura a zdroje:

- ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie*. Brno: ÚSS, 2003, ISBN neuvedeno, nákl. 200 kusů.
- OCHRANA, F. Manažerské metody ve veřejném sektoru. 2. vydání, Praha: Ekopress, 2007, ISBN: 80-86929-23-X, 178 str.
- SCHENK, Z. *Systémová analýza řídicích a správních procesů*. 1. vydání, Praha: Svoboda, 1977, sign. vlastn. OLA001 495.916.
- JANČAROVÁ, V., ROSICKÝ, A. *Úvod do systémových věd*. Praha: Fakulta informatiky a statistiky, VŠE, 1995, ISBN 80-7079-933-1.
- HABR, J., VEPŘEK, J. Systémová analýza a syntéza. Praha: SNTL, 1972, 271 str., kód používaný před ISBN: 04-332-73.
- RAŠEK, A. a kol. Tvorba základů bezpečnostní vědy. *Vojenské rozhledy*, 2007, roč. 16 (48), č. 1, s. 21-314, ISSN 1210-3292.
- KRULÍK, V. Struktura bezpečnostního systému ČR. *Vojenské rozhledy*, 2007, roč. 16 (48), č. 2, s. 77-88, ISSN 1210-3292.
- OCHRANA, F. Vize, prognózy, koncepce, realizační plány a prováděcí metodiky jako nástroje řízení rezortu. *Vojenské rozhledy*, 2008, roč. 17 (49), č. 4, s. 3-12, ISSN 1210-3292.
- Bezpečná Evropa v lepším světě – Evropská bezpečnostní strategie*. Praha: MZV, 2003.
- Zpráva o provádění Evropské bezpečnostní strategie – Zajišťování bezpečnosti v měnícím se světě*. Praha: MZV, 2008.
- Strategická koncepce obrany a bezpečnosti členů Organizace Severoatlantické smlouvy – Aktivní spolupráce, moderní obrana*. Praha: MZV 2010.
- Bezpečnostní strategie ČR* (1999, 2001, 2003), Praha: MZV.
- Návrh Bezpečnostní strategie ČR 2011 – materiál pro BRS*, MZV.
- Vojenská strategie ČR* (1994, 1999, 2002, 2004, 2008).
- Národní strategie vyzbrojování*. Praha, MO, 2004.
- Cíle a principy reformy ozbrojených sil ČR*. Praha: MO-AVIS, zvláštní publikace 2001.
- Koncepce výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR (duben 2002), MO-AVIS, *A-report*, zvláštní číslo/2002.
- Koncepce výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR* (listopad 2002), MO 2002.
- Koncepce výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR, přepracovaná na změněný zdrojový rámec, Praha: MO-AVIS, *A-report*, č. 24/2003.
- Transformace rezortu MO, MO-AVIS, *A-report*, zvláštní číslo 2007.
- Dlouhodobá vize rezortu MO*. Praha: MO-AVIS, 2008.
- Bílá kniha o obraně ČR*. Praha: MO, redakce Impuls, 1995.
- Bílá kniha o obraně*. Praha, MO, 2011.
- Doktrína Armády České republiky*. Praha, MO, 2004.
- Sbírka zákonů ČR* (program AI).
- www.army.cz; www.vlada.cz.

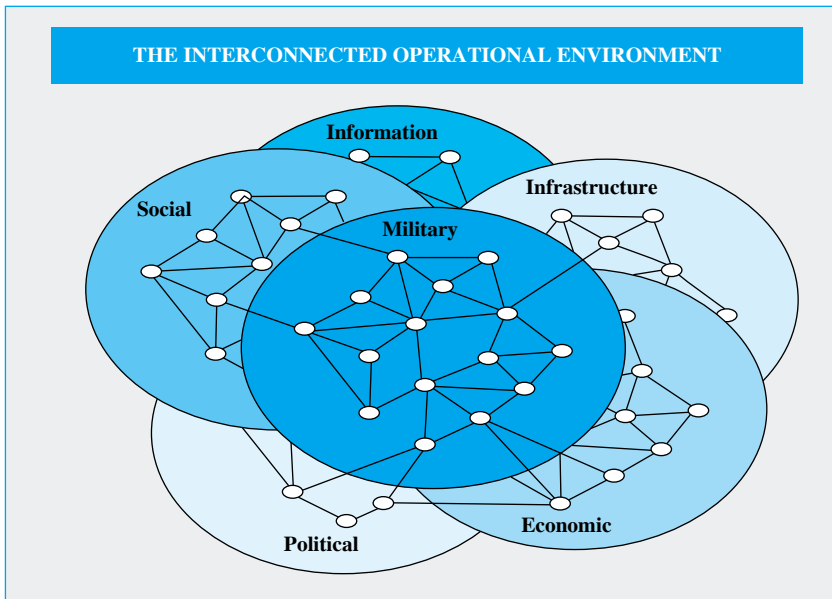
Ing. Ján Spišák

Koncept rozhodujících bodů

(2. část)

**VOJENSKÉ
UMĚNÍ****Aplikace teorie rozhodujících bodů v procesu operačního plánování**

Posuzování, jaké rozhodující body určit pro zdárný průběh operace, je záležitostí komplexní, systémové analýzy v průběhu operačního plánování. Právě zde se hledá odpověď na otázku – proč je rozhodující bod významný a rozhodující. Tento proces zahrnuje analyzování a hodnocení všech faktorů a aspektů vyskytujících se v daném operačním prostředí (faktorů politické, vojenské, ekonomické, sociální, informační sféry a prvků infrastruktury) a rovněž všech atributů protivníka jako systému.

Obr. 1: Uzly a spojení operačního prostředí

Do úvahy se berou jednotlivé prvky systémů, mající určitý vliv na možný průběh operace. Hledá se rovněž vazební spojení mezi těmito prvky, které umožňuje jejich vzájemnou interakci. Analýza v procesu plánování se pak zabývá vztahem prvek (uzel) – spojení (vazba). Ovládnutí jednoho rozhodujícího bodu pak může mít velký dopad i na více uzlů v rámci celého systému.

Analýza „uzel-spojení“, spojená se systémovým pohledem na operační prostředí a pochopení vztahu jednotlivých rozhodujících faktorů (rozhodujících schopností, požadavků a zranitelností), může objasnit vhodný postup sil k těžišti protivníka. Jeho určení

představuje rozhodující aspekt tvorby koncepce operace. Jednoduše řečeno, *jestliže chceš porazit protivníka, musíš nejdříve identifikovat jeho těžiště, najít způsob (cestu) k jeho zničení, zatímco chráníš těžiště vlastní*. Pro velitele to znamená rozhodnout, zda k těžišti protivníka je vhodnější přímý nebo nepřímý postup, případně kombinace obou. Zatímco přímý postup znamená působení především na silné stránky protivníka, nepřímý využívá slabá a zranitelná místa (rozhodující zranitelnosti) těžiště protivníka.

Jestliže je použit nepřímý postup, doktríny nabádají identifikovat rozhodující body a přes tyto pak působit na těžiště. Je pravděpodobné, že část, případně většina rozhodujících faktorů bude mít příbuzný vztah s rozhodujícími body, na které musí být v dalším průběhu rozhodovacího procesu zaměřena pozornost.

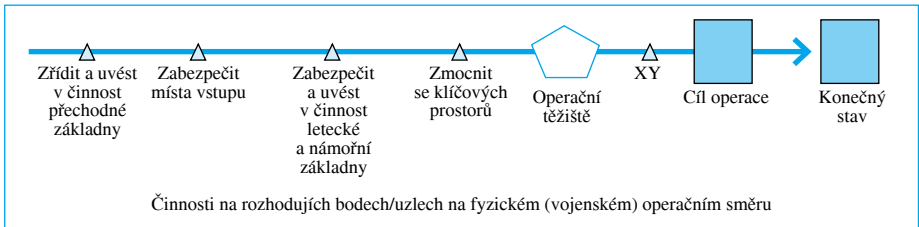
■ „Kinetické“ operace

U kinetických operací existuje v daném prostoru operace množství rozhodujících bodů, na něž může být útočeno (působeno) nebo mohou být drženy či kontrolovány dostupnými silami a schopnostmi. Plánovači by měli tyto potenciální body studovat, analyzovat a určovat, které z nich nabízí nejlepší příležitost postupu k těžišti protivníka, nebo které mohou prodloužit vlastní operační dosah či umožnit použití vlastních sil a schopností. Po této analýze pak může velitel stanovit nejdůležitější rozhodující body pro další plánování a přidělit potřebné zdroje k vytvoření požadovaného účinku na ně. Následně by měl podporovaný velitel určit dostatečné síly a prostředky k získání nebo ovládnutí těchto rozhodujících bodů.

Úspěch v kinetických operacích závisí na schopnosti velitele určit základní úkoly, stanovit priority a posloupnost jejich realizace s dostupnou bojovou silou a definovat jejich přímé svázání s rozhodujícími body a cíli operace. Rozhodující body formují a ovlivňují průběh operace. Umění je stanovit představuje důležitou část tvorby koncepce operace. Jejich výběr by měl být plně v souladu s určeným těžištěm. Při tvorbě koncepce operace jsou definovány na operační i taktické úrovni. Na operační úrovni (Joint Force Command) mají zpravidla přímý vliv při působení na těžiště. Na taktické úrovni (Component Command) se stávají cíli na jednotlivých operačních směrech (směrech úsilí) a jsou přímo spojeny se splněním mise nebo daného úkolu. Rozhodující body geografického charakteru, které mají veliteli umožnit „zmocnit se, dobýt nebo znovu získat (prostor)“..., případně získat iniciativu, patří k nejdůležitějším. Jejich kontrola pomáhá získat volnost operačního manévru, udržuje tempo útoku a iniciativu. To stejné platí i z pozice protivníka. Jestliže je (protivník) schopen je ovládnout, případně zabránit jejich získání, může dosáhnout naplnění úkolů a cílů operace, vyčerpat svého protivníka, donutit jej k předčasné kulminaci nebo přejít do protiútku.

Příklad geograficky orientovaných rozhodujících bodů na fyzickém operačním směru je znázorněn na obr. 1. Je zde spojena řada rozhodujících bodů, vedoucí ke splnění cíle operace (ovládnutí prostoru nebo porážka protivníka) a dosažení konečného stavu. Zásadním faktorem je v tomto případě poziční vztah k protivníkovi.

Pro operace vysoké intenzity je charakteristická souběžnost, důležitá je hloubka a požadované tempo operace. Tyto faktory zpravidla nelze udržovat na požadované úrovni. V takových případech je nutné, aby velitelé omezili počet rozhodujících bodů a cílů, jež mají být obsazeny simultánně. Posloupnost jednotlivých akcí k zachování tempa musí plánovat s rozmyslem a mít na vědomí faktory času a prostoru, s ohledem na dostupnou bojovou sílu.

Obr. 2: Příklad činností na rozhodujících bodech

Mohou nastat situace, že bojová síla a jiné schopnosti vojenských sil budou nedostačné k tomu, aby jednotlivou akcí rychle ovlivnily těžiště protivníka. To je zpravidla neuskutečnitelné. V tom případě musí podporovaný velitel selektivně zaměřit sérii více akcí vůči jednotlivým zranitelným místům (vybraným rozhodujícím bodům a vazebním spojením) protivníka až do doby, kdy kumulativní účinky těchto akcí dosáhnou úspěchu v dané operaci. *Tak, jak komplexní úsilí jednotlivých druhů sil je nejlepším způsobem útoku na pozemní síly ve vojenském systému, soustředěný útok (vliv) na několik zranitelných bodů v jiných systémech může nabídnout účinnou metodu k ovlivnění těžiště protivníka.*

■ „Nekinetické“ operace a dosažení „rozhodujícího účinku“

Vhodným příkladem, kdy uvažování nad rozhodujícím bodem geografického charakteru se transformuje na přístup „dosažení účinku“, je britská doktrinální škola. V čem spočívá tato filozofie? Doktrína JWP 5-00 *Joint Operations Planning* vztahuje rozhodující body k těžišti, přičemž uvádí, že i když je pravděpodobné, že eliminace těžiště protivníka bude dosažitelná přímým postupem, je mnohem reálnější, že to bude vyžadovat sérii koordinovaných činností. Doktrína takto nepřímou obhájí metodu nepřímého postupu a působení na slabá a zranitelná místa protivníka. Tyto koordinované akce pak doktrína definuje jako rozhodující body, přičemž současně přiznává, že **britské pojetí výrazu „rozhodující bod“** je v určité kontradikci s terminologií NATO, resp. publikací AAP-6. **Popisuje** je tedy **jako účinek**, jehož úspěšný výsledek je předpokladem k „odemčení“ těžiště.

Takto chápané rozhodující body – účinky již nemusí nezbytně představovat boj nebo fyzické setkání vojsk a rovněž nemusí mít atributy geografické dimenze. Mohou eliminovat nebo odepírat určité schopnosti protivníka, nebo „*dosáhnout jeho vstřícnosti zasednout k vyjednávacímu stolu*“. Klíčovými jsou výsledky (účinky), jež mají jednotlivé akce na protivníka. Doktrína zdůrazňuje, že tyto musí být měřitelné – jednotlivé rozhodující body se hodnotí v tzv. acid testu. V něm se posuzuje, zda vyloučení daného bodu z plánu operace v plánovací fázi procesu by uškodilo celkové soudržnosti plánu a v průběhu provedení by tím mohlo ohrozit životaschopnost celého plánu. Když plánovači vytvářejí rozhodující body, vždy by je měli definovat ve smyslu jejich účinku na protivníka, operační prostředí a vlastní síly, zabezpečit, aby míra jejich naplňování mohla být měřitelná a jasně vyslovit účel každého rozhodujícího bodu.

Rozhodující podmínky

Na příkladu jiné britské doktríny, JDP 5-00 *Campaign Planning*, lze pozorovat posun v proudu operačního myšlení, vztahující se k tomuto konceptu. Uvažování nad rozhodujícím bodem, případně rozhodujícím účinkem, posouvají její autoři k dosahování

„rozhodujících podmínek“, které, jako specifická kombinace okolností, mají být nastoleny (a jsou nezbytné) pro dosažené cílů tažení. Měly by odrážet vzájemnou závislost mezi jednotlivými podmínkami a vztah mezi každou z nich, operačním těžištěm a cíli tažení. Rozhodující podmínky se mohou vztahovat k fyzickým podmínkám konkrétních osob nebo míst (ačkoli s nimi nemusí být geograficky svázány), méně hmatatelným virtuálním fenoménům jako např. řízení informací (včetně jejich přijetí, přenosu a manipulace), nebo dokonce psychologickým faktorům jako je úroveň porozumění, vzájemná důvěra nebo soudržnost mezi jednotlivci a organizacemi.

Je málo pravděpodobné, že velitel společných sil bude schopen vytvořit a udržovat všechny rozhodující podmínky nezbytné pro dosažení úspěchu bez podpory ostatních aktérů. Navíc, on sám může být závislý na ostatních, jak tyto podmínky účinně využít. V každém případě, když sám nemůže tyto podmínky vytvořit nebo zajistit, že přispějí k požadovanému konečnému stavu, měl by s ostatními aktéry spolupracovat a činnosti koordinovat, případně situaci řešit s nadřízeným velitelem.

Příklad: Společný velitel může při tvorbě koncepce operace rozpoznat, že zajištění bezpečnosti vlastními silami hostitelského státu je významnou rozhodující podmínkou, která přispívá naplnění cílů teritoriální integrity. Může být schopen tyto síly rekrutovat a cvičit, ovšem nebude schopen zajistit, aby její příslušníci byli placeni, nebo že v daném teritoriu budou nastolena taková vládní opatření, jež zajistí jeho kontrolu a odpovědnost. Z hlediska těchto aspektů se bude muset spoléhat na ostatní aktéry buď cestou přímého vyjednávání, nebo nepřímým vlivem cestou služebního postupu. Alternativní cestou může být vyžádání rozšířit svůj mandát a přidělení dodatečných zdrojů.

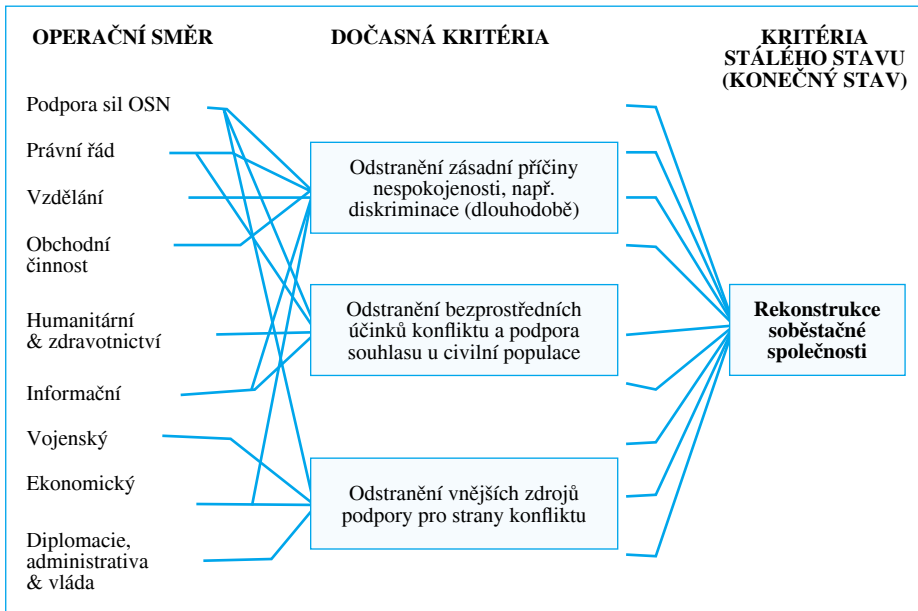
Termín a definice „rozhodujících podmínek“ rozšiřuje stávající pojem rozhodujícího bodu, je vhodnější pro současné operace a lépe odráží komplexní přístup. Toho si byli vědomi i tvůrci aliančních doktrín, když koncem roku 2010 tento pojem oficiálně uvedli do doktrinální „síně slávy“ novelizací základní alianční doktríny AJP-01 (D) *Allied Joint Doctrine*. Doktrína definuje rozhodující podmínky jako:

„Kombinace okolností, účinků nebo specifických událostí, rozhodující faktor nebo funkce, která, v případě že se uskuteční, umožňuje veliteli získat značnou výhodu nad protivníkem nebo materiálně přispět k dosažení operačního cíle.“

Rozhodující podmínky jsou logicky určovány z procesu analýzy těžiště. Rovněž jako rozhodující body (je otázkou, dokdy se tento pojem ještě doktrinálně udrží) i rozhodující podmínky jsou seřazeny podél operačních směrů vedoucích k těžišti protivníka. Obdobně jako rozhodující body, mohou být těmito podmínkami místo, přesný okamžik nebo významná charakteristika či kvalita, na které závisí volnost jednání a moc těžiště. Schopnost velitele dosáhnout (nastavit) příznivé rozhodující podmínky mu umožňuje udržet volnost jednání, tempo a iniciativu.

Praktická aplikace konceptu

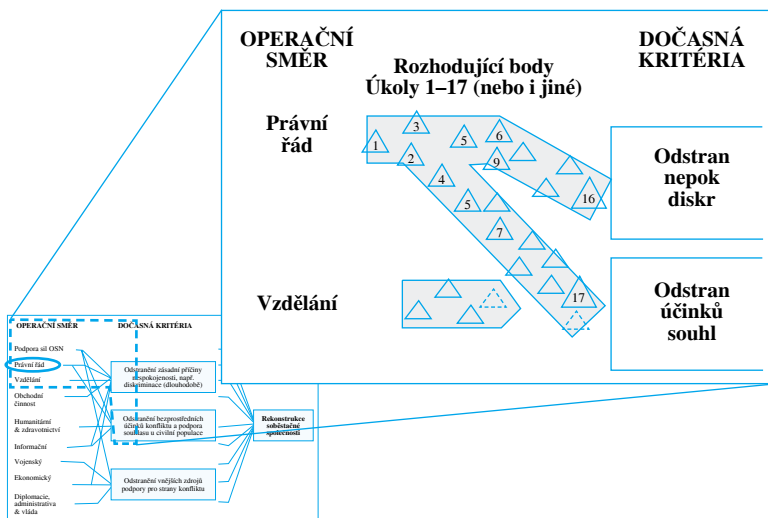
Aplikaci konceptu rozhodujících bodů lze pochopit na příkladu tvorby tzv. „komplexního plánu operace“ na podporu míru. Tento zobrazuje, jak jednotlivé (fyzické i logické) operační směry (směry aktivit) putují k dosažení konečného stavu. Jak je znázorněno na obr. 2, jsou na nich postupně naplňována dočasná kritéria (rozhodující body, účinky) charakterizující splnění nutných podmínek a nakonec vedoucí k situaci, kdy je dosažen požadovaný konečný stav.

Obr. 3: Naplňování kritérií na jednotlivých operačních směrech

Jestliže na příkladu jednoho operačního směru (na obrázku č. 3 znázorněn „právní řád“) zobrazíme jednotlivé aktivity (1–17) v detailu, odhalí se celá škála možných rozhodujících bodů, přenesena do úkolů, opatření a podmínek.

Definované rozhodující body mohou být značně složité, počátek a doba jejich naplňování (dosahování) jsou různé a závisí na plnění aktivit ostatních zainteresovaných aktérů. Jednotlivé úkoly (opatření) spolu souvisí, vzájemně se doplňují, mohou být plněny souběžně nebo postupně a musí se odzrcadlit i v plánech těchto aktérů.

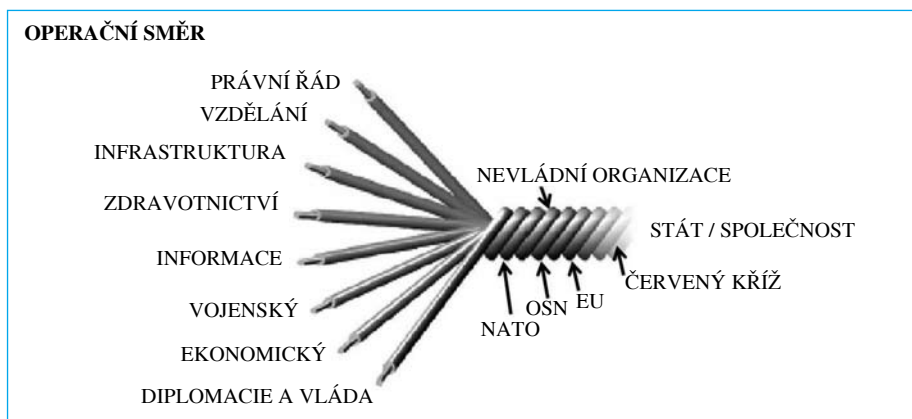
Obr. 4: Naplňování kritérií na operačním směru „Právní řád“

Pro nastolení právního řádu, jako jedné z podmínek naplnění dočasných kritérií (odstranění zásadní příčiny nespokojenosti a odstranění bezprostředních účinků konfliktu), bude nutné splnit úkoly, opatření a dílčí podmínky jako jsou např. (možná varianta):

1. Zavést počáteční režim bezpečnosti prostřednictvím vojenských, v ideálním případě společných vojensko-civilních hlídek.
2. Zřídit odpovídající ústavně-právní systém.
3. Zřídit pracovní vztahy s mezinárodním výborem Červeného kříže.
4. Založit pravomoc nalézat právo.
5. Zřídit účinnou a důvěryhodnou justici (soudní moc).
6. Odsouhlasit a vyhlásit pravidla zadržení (detence).
7. Zřídit silnou protikorupční jednotku k zajištění důkazní hodnoty jednání policie a soudů.
8. až 15. Další úkoly dle rozhodnutí.
16. Zřízení domácí výcvikové policejní akademie.
17. Domácí právní a pořádkové instituce předpokládají autonomní nezávislou odpovědnost (za dodržování práva a pořádku).

Ve smyslu plánování tyto úkoly představují určitou logickou posloupnost (cestu) naplňování kritérií, které mají být dosaženy. Odpovědnost za jejich plnění spočívá v gesci mocenských, bezpečnostních, legislativních i jiných, vzájemně se doplňujících složek. K tomu současně přispívají i aktivity aktérů na dalších operačních směrech. Úkoly na nich budou různorodé v závislosti na stanoveném cíli, schopnostech, míře zapojení apod.

Je důležité zmínit, že žádný z aktérů účastnících se operace nebude schopen samostatně dosáhnout všech účinků potřebných k nastolení práva a pořádku. Jednotliví aktéři na ostatních operačních směrech, jak znázorňuje obr. 4, budou muset pomyslně „proplétat“ své úsilí s ostatními, aby dosáhli požadovaného výsledku.

Obr. 5: Plnění kritérií na operačním směru „Právní řád“ v součinnosti s ostatními aktéry

Tato „provazová“ analogie přispívá k pochopení, jak jednotliví účastníci mohou dosáhnout rozhodujícího účinku. Jestliže kterýkoliv pramen provazu oslabí celkovou

strukturu, je málo pravděpodobné, že tato, ačkoliv oslabená, se zborčí. Ostatní prameny – aktéři – budou muset tuto strukturu zpevnit.

Uvedený příklad lze aplikovat při analýze a hodnocení dalších operačních směrů a souvisejících rozhodujících bodů (podmínek), jež jsou v konečném důsledku zobrazeny a popsány v koncepci operace. Existuje celá řada faktorů, vlivů a podmínek ovlivňujících celkový výsledek „vizualizace“ myšlenek velitele a štábu. K takovým patří např. jejich znalost a dovednost aplikovat a implementovat prvky operačního umění, zkušenost, přehled o situaci, předvídavost, dostupnost informací o jednotlivých aspektech operačního prostředí, schopnost spolupracovat s ostatními aktéry a mnoho dalších podmínek.

Praktická aplikace konceptu rozhodujících bodů je záležitostí rovněž mnohonárodního společného cvičení Combined Joint Exercise „COMBINED DESTINY“. Koná se každoročně za účasti studentů a příslušníků řídicího štábu (akademických pracovníků) pět velitelských a štábních škol (CID – Collège Interarmées de Défense) v Paříži, Joint Services Command and Staff College (JSCSC) ve Watchfieldu (Shrivenham), Führungs Akademie der Bundeswehr (FüAk) v Hamburku, Istituto Superiore di Stato Maggiore Interforze (ISSMI) v Římě a Escuela Superior de las Fuerzas Armadas (ESFAS) v Madridu. Cvičení probíhá podle scénáře k operacím krizového managementu, jeho hlavní část je zaměřena na plánování operace na podporu míru.

V rámci procesu operačního plánování je hlavní pozornost věnována tvorbě **konceptu operace**, přičemž z hlediska svého významu zaujímá koncept rozhodujících bodů výsadní postavení. Ve své konečné podobě poskytuje možnost sledovat průběh operace, jak jsou postupně naplňována jednotlivá opatření směřující k dosažení konečného vojenského stavu. Cvičící – podle toho, jaké základy operačního umění jim jednotlivá škola poskytuje – používají ve své operační mluvě oba výrazy: „rozhodující bod“ i „rozhodující podmínka“.

Podstatným však je, že ať je to bod (místo, konkrétní okamžik, osobitá vlastnost či kvalita) nebo podmínka (kritéria), jsou si vědomi, že tyto mají být na jednotlivých operačních směrech nastoleny. Na podporu tohoto argumentu je v tabulce uvedena varianta pojednávaného konceptu vypracovaná operační skupinou (2009).

Závěr

Úspěšné plánování, provádění a podpora vojenských operací vyžaduje hluboké a jasné porozumění doktrínám a v nich popsaných souvislostem operačního umění. Operační koncepty, ke kterým výše popisovaný koncept jednoznačně patří, jsou vedle operačního odhadu a operačního plánu podstatnou součástí koncepce operace.

Právě na konceptu rozhodujících bodů je patrné, že Jominiho myšlenky zůstávají aktuální, že operační umění je živé, myšlenkově a doktrinálně se vyvíjí a nabízí nové dimenze pro uvažování nad způsobem řešení konfliktů a krizí. Bez ohledu, zda postup vojenských a nevojenských aktérů k těžišti bude přes rozhodující body, rozhodující účinky, případně cestou k dosahování rozhodujících podmínek, základní filozofie konceptu zůstává společná.

Vývoj vojenství v některých aspektech ovšem předbíhá vývoj doktrinální a změny, které by měly být postihnuty v doktrinálních publikacích, se mnohdy dostávají opožděně, nebo vůbec. Návrat k vojenství a přemýšlení o něm, je proto trvalým požadavkem pro

Tab.: Definování rozhodujících podmínek pro zvolenou variantu řešení situace

1. RSOM (<i>Reception, Staging and Onward Movement</i>) and FOC (<i>Final Operational Capabilities</i>) reached.	1. Příjem, soustředění a odeslání. Konečné operační schopnosti jsou dosaženy.
2. UN observes protected.	2. Pozorovatelé OSN jsou chráněni.
3. Factional aggression halted.	3. Agrese frakcí je zastavena.
4. CIMIC Centres operational.	4. Střediska CIMIC jsou v činnosti.
5. CIDG (<i>Civil Defence Guild</i>) Radio halted.	5. Rozhlas CIDG (<i>Bratrstvo civilní obrany</i>) nevysílá.
6. Corridor secured.	6. Koridory jsou zajištěny.
7. Cantonment sites operational.	7. Prostory ubytování vojsk jsou funkční.
8. Maritime/littoral commercial traffic secured.	8. Námořní a pobřežní obchodní doprava je zajištěna.
9. LOCs cleared of immediate threats.	9. Operační směry jsou zajištěny před přímou hrozbou.
10. Militias disarmed.	10. Milice jsou ozbrojeny.
11. Liaison/advisors established with Police.	11. Styk poradců s policií je zřízen.
12. NGO (<i>non Governmental Organizations</i>) have freedom of movement.	12. Nevládání organizace mají zajištěnou volnost pohybu.

všechny, jež mají na kariéru vojenských profesionálů byt' sebemenší vliv. Jestliže operační umění má být velitelům a štábům při tvorbě strategií, vojenských tažení a operací skutečnou oporou, je nezbytné, aby jim tato byla poskytnuta i v rovině teoretické. Tento článek se pokusil k tomu přispět.

Užitá literatura:

- CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Praha: Academia, 2008, ISBN 978-80-200-1598-3, 756 s.
- CLAUSEWITZ, Carl von. *On War*. Michael Howard and Peter Paret, Chichester, West Sussex, UK: Princeton University Press, 1984, 732 s.
- DELACRUZ, Victor J. *Systemic Operational Design: Enhancing the Joint Operation Planning Process*. Fort Leavenworth, Kansas: School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, 2007, 64 s.
- HEREDIA, Michael H. *Building a Campaign: The Essential Elements of Operational Design*. Fort Leavenworth, Kansas: School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, 1995, 74 s.
- JOMINI, Antoine-Henri. *The Art of War*. The Project Gutenberg eBook of The Art of War, by Baron Henri de Jomini. Dostupný z www: <http://www.gutenberg.org/files/13549/13549-h/13549-h.htm>, s. 85-92.
- LESSARD, Pierre. Campaign Design for Winning the War and the Peace. USAWC, *Parameters*, summer, 2005, str. 36-50.
- MOELTER, Jonathon R. *Applicability of the Concepts of Operational Design in a Peace Environment*. Fort Leavenworth, Kansas: School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, 2003, 50 s.
- ODUM, Wesley R. *Conceptual Transformation for the Contemporary Operational Environment*. Fort Leavenworth, Kansas: School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, 2003, 78 s.
- PAQUIN, Albert J. *Words Mean Things: What Is The Decisive Point?* Newport: Naval War College, 2007, 22 s.
- SPIŠÁK, Ján. Combined Joint Exercise (CJEX) 09 COMBINED DESTINY – poznatky a zkušenosti. *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 1, s. 83-92, ISSN 1210-3292.
- SUN TZU. *The Art of War*, překlad Griffith, Samuel B., London: Oxford University Press, 1963, 198 s.

- VEJMEJKA, Oto a kol. *Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů* [pomůcka]. Správa doktrín Vyškov, Praha: AVIS MO, 2005, 359 s.
- AAP-6, *Terminologický slovník pojmů a definic NATO* (anglicky a francouzsky), Úřad pro obrannou standardizaci, katalogizaci a státní ověřování jakosti, odbor obranné standardizace, Praha, 2009, 467 s.
- AJP-01 (D), *Allied Joint Doctrine*. NATO Standardization Agency, 2010, 130 s.
- B-GL-300-001/FP-000, *The Conduct of Land Operations – Operational Level Doctrine For The Canadian Army*. Issued on Authority of the Chief of the Defence Staff, 1998, 153 s.
- Field Manual 100-5 (FM 100-5), Operations*, Department of the Army, Washington, DC, 1993, 163 s.
- Field Manual 3-0 (FM 3-0), Operations*, Department of the Army, Washington, DC, 2008, 220 s.
- Field Manual 3-07 (FM 3-07), Stability Operations*, Department of the Army, Washington, DC, 2008, 208 s.
- Field Manual 3-24 (FM 3-24), Counterinsurgency*, Department of the Army, Washington, DC, 2008, 282 s.
- Joint Doctrine Publication 01 (JDP 01), Joint Operations*, The Joint Doctrine & Concepts Centre, Ministry of Defence, Shrivenham, Swindon, UK, 2004, 109 s.
- Joint Doctrine Publication 5-00 (JDP 5-00), Campaign Planning*, The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence, Shrivenham, Swindon, UK, 2008, 287 s.
- Joint Publication (JP) 1-02, Dictionary of Military and Associated Terms*, (US) 2001 (As Amended Through 30 September 2010), Operational Plans and Joint Force Development Directorate, J-7, Joint Doctrine Division, 2010, 695 s.
- Joint Publication (JP) 3-0, Joint Operations*, 2006 incorporating change 2, Department of Defense, Washington, DC 2010, 238 s.
- Joint Publication (JP) 5-0, Joint Operation Planning*, Department of Defense, Washington, DC, 2006, 218 s.
- Joint Publication (JP) 5-00.1, Joint Doctrine for Campaign Planning*, Department of Defense, Washington, DC, 2002, 121 s.
- Joint Warfare Publication 3-00 (JWP 3-00), Joint Operations Execution*, The Joint Doctrine&Concepts Centre, Ministry of Defence, Shrivenham, Swindon, UK, 2004, 199 s.
- Joint Warfare Publication 3-50 (JWP 3-50), The Military Contribution To Peace Support Operations*, The Joint Doctrine&Concepts Centre, Ministry of Defence, Shrivenham, Swindon, UK, 2004, 259 s.
- Joint Warfare Publication 5-00 (JWP 5-00), Joint Operations Planning*, Shrivenham, Swindon, UK: The Joint Doctrine & Concepts Centre, Ministry of Defence, 2004, 211 s.
- Joint Doctrine Publication 01 (JDP 01), Joint Operations*. Shrivenham, Swindon, UK: The Joint Doctrine & Concepts Centre, Ministry of Defence, 2004, 109 s.
- Joint Doctrine Publication 5-00 (JDP 5-00), Campaign Planning*. Shrivenham, Swindon, UK: The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence, 2008, 287 s.
- Joint Publication (JP) 1-02, Dictionary of Military and Associated Terms*, (US) 2001 (as amended through 30 September 2010), Operational Plans and Joint Force Development Directorate, J-7, Joint Doctrine Division, 2010, 695 s.
- Joint Publication (JP) 3-0, Joint Operations*, 2006 incorporating change 2. Washington, DC: Department of Defense, 2010, 238 s.
- Joint Publication (JP) 5-0, Joint Operation Planning*. Washington, DC: Department of Defense, 2006, 218 s.
- Joint Publication (JP) 5-00.1, Joint Doctrine for Campaign Planning*. Washington, DC: Department of Defense, 2002, 121 s.
- Joint Warfare Publication 3-00 (JWP 3-00), Joint Operations Execution*. Shrivenham, Swindon, UK: The Joint Doctrine&Concepts Centre, Ministry of Defence, 2004, 199 s.
- Joint Warfare Publication 3-50 (JWP 3-50), The Military Contribution To Peace Support Operations*. Shrivenham, Swindon, UK: The Joint Doctrine&Concepts Centre, Ministry of Defence, 2004, 259 s.
- Joint Warfare Publication 5-00 (JWP 5-00), Joint Operations Planning*. Shrivenham, Swindon, UK: The Joint Doctrine&Concepts Centre, Ministry of Defence, 2004, 211 s.
- Pub-100-31-01, Vojenské operace podle principů doktríny NATO pro společné operace AJP-3(A)*, Správa doktrín Vyškov, Praha: AVIS MO, 2007, 112 s.
- Pub-100-52-01, Operační plánování v NATO podle principů spojenecké společné doktríny pro operační plánování AJP-5*, Správa doktrín Vyškov, Praha: AVIS MO, 2007, 103 s.
- Vojenské operace NATO podle základní alianční doktríny AJP-01(C)*. Správa doktrín Vyškov, Praha: AVIS MO, 2007, 143 s.

*Motto: „Je lepší být v pravý čas na správném místě
s deseti vojáky, než tam nebýt s celou armádou.“*

Ve společných operacích představuje převaha sil relativní výhodu, která byla získána v bojové síle nebo jiné oblasti vůči protivníkovi v jedné nebo více doménách (vzdušné, pozemní, námořní nebo kosmické) a v informačním prostředí, které musí být dostatečné k tomu, aby tato výhoda byla plně využita. [1]

1. Úvod

Relativní převahy bojových sil je dosaženo, když výsledný efekt operační činnosti mnohonásobně převyšuje výsledek, který by odpovídal vynaloženému úsilí. Relativní převahy sil může být – v rámci soustředění operačního úsilí na splnění rozhodujících podmínek nebo ovládnutí rozhodujících bodů – dosaženo soustředěním operační (bojové) činnosti vlastních sil a prostředků [2] proti slabým a zranitelným místům na straně protivníka. Relativní převaha sil je významnou operační veličinou plánu provedení operace. [3]

Cílem tohoto článku je poskytnout základní informace o problematice dosahování relativní převahy bojových sil, provádění kalkulací a propočtů poměrů sil, které jako by naprosto nepozorovaně vymizely z oblasti přípravy velitelů a štábů při realizaci procesu operačního plánování a plánování boje. Je zcela zřejmé, že v době, kdy AČR usiluje o vlastní přežití, na teorie o dosahování relativní převahy a provádění kalkulací a propočtů poměrů sil nemá nikdo ani pomyšlení. Přesto zůstává povinností řídicích vojenských orgánů oprostít se od rutinních starostí každodenního života a obsahu přípravy velitelského sboru, především důstojníků a vojenských profesionálů na vyšších štábech, věnovat náležitou pozornost.

Ze závěrů Bílé knihy o obraně jasně vyplývá, že je nutno odvrátit okamžik, kdy se velitelský sbor z důvodu odborné nepřipravenosti a nekompetentnosti vést operační (bojovou) činnost stane velmi slabým článkem ozbrojených sil ČR. Účelem článku je také přispět k tomu, aby se tento neradostný scénář nenaplnil. Obsah článku vychází z aliančních společných doktrín a publikací. V článku jsou uváděna fakta a závěry, které autor považuje za důležité, které však nejsou prezentací oficiálních stanovisek příslušných vojenských orgánů nebo rezortu obrany jako celku. Přesto byl obsah článku konzultován s odborníky GŠ AČR, kteří se soustavně zabývají řešením problematiky plánování vojenské operační činnosti a přímo se podílí na zpracování operační dokumentace a na realizaci procesu operačního plánování.

Definice a charakteristika relativní převahy sil

Dosažení relativní převahy sil [4] dovedným soustředěním sil a prostředků v prostoru operace se zaměřením jejich úsilí proti kriticky zranitelným místům nepřítele je považováno za vrchol operačního umění. Relativní převaha sil umožňuje operačnímu veliteli vnutit svoji vůli protivníkovi, zvýšit jeho nejistotu v rozhodování a udržet na své straně operační iniciativu. [5]

2. Způsoby dosahování relativní převahy sil

Operační velitel získává výhodu nad protivníkem prostřednictvím vytvoření relativní převahy sil. Relativní převahy sil může být dosaženo různými způsoby. Této rozhodující výhody může být dosaženo asymetrickou činností vojsk, která usměrňuje bojovou sílu společných sil proti kriticky zranitelným místům protivníka nebo provedením manévru v čase a prostoru. Výsledné efekty organizace součinnosti při soustřeďování a integraci operační činnosti společných sil také poskytují veliteli společných sil rozhodující výhodu.

Hlavní a nejdůležitější zodpovědností velitele společných sil je neustále vyhodnocovat, zda organizace velení a vytvořené funkční vztahy mezi velitelstvími komponentů umožňují dosáhnout nejvyšší úrovně vzájemné koordinace operační (bojové) činnosti mezi komponenty společných sil. Vazby vzájemné podpory poskytují efektivní prostředek k prověření míry poskytování pomoci a zajištění jednoty velení v různých operacích. Každý komponent sil zpravidla přijímá a poskytuje operační (bojovou) podporu současně. Potencionálně velké množství funkčních vazeb v oblasti poskytování vzájemné podpory (tj. přenášení operačního úsilí v průběhu operace na potřebné směry) vyžaduje, aby této otázce byla věnována zvláštní pozornost jak ze strany velitele společných sil, tak ze strany velitelů podřízených komponentů.

Operační působení společných sil vůči silám protivníka je dalším ze způsobů, kterým může velitel společných sil dosáhnout soustředění sil a prostředků v různých dimenzích. Velitel společných sil musí organizovat symetrickou a asymetrickou operační (bojovou) činnost tak, aby získal potřebné výhody z využití silných stránek vlastních vojsk a z využití slabých a zranitelných míst na straně protivníka, a tím si udržel volnost v rozhodování pro vedení budoucích operací. Dosavadní průběh a výsledky vedení společných operací ukazují mimořádný úspěch účinků asymetrických operací a zdůrazňují velkou operační citlivost k hrozbám vedení asymetrických operací ze strany protivníka.

Asymetrické operace jsou obzvláště efektivní, pokud jsou vedeny proti silám protivníka, které nejsou připraveny (ještě nezaujaly výchozí pozice) pro bezprostřední vedení taktického boje, ale místo toho operují v rámci mnohem zranitelnějších aspektů – jako je příprava na operační nasazení nebo provádění přesunů, organizace rozsáhlé logistické činnosti (včetně odpočinku vojsk a provádění oprav techniky) nebo mobilizace zdrojů a provádění výcviku jednotek (včetně zajišťování **fungování infrastruktury a zabezpečování** průmyslové produkce). Velitel společných sil musí usilovně vyhledávat příležitosti k použití asymetrické síly vůči protivníkovi s tak oslabujícím aspektem, jak je to jen možné – vzdušné údery vedené proti pozemním formacím protivníka, útoky námořního letectva prováděné proti lodním vojenským transportům a vedení pozemních operací proti námořním, vzdušným nebo raketovým vojenským základnám protivníka. Existují doslova tucty potenciálních způsobů provedení asymetrických útoků, které musí

být posouzeny a zváženy v době, kdy velitel společných sil plánuje použití konvenčních a nekonvenčních vojenských sil a schopností proti protivníkovi. [6]

Jako jedno z nejdůležitějších opatření v rámci operačního působení společných sil musí velitel vydat pokyny (směrnici, rozhodnutí) k ochraně a obraně všech prvků společných sil před účinky symetrické a asymetrické činnosti protivníka. Oblast ochrany a obrany má zvláštní důležitost při vedení společné operační činnosti tím, jak velitel společných sil usiluje o snížení úrovně zranitelnosti vlastních sil a rozšíření jejich pole aktivní operační působnosti (volnosti činnosti). Dosažení převahy v plném spektru operační činnosti, izolace protivníka a rozhodný útok na jeho kriticky zranitelná místa mohou významným způsobem přispět k získání relativní převahy na straně společných sil.

Přestože úsilí o vytváření převahy sil v bojových operacích je často soustředěno na operační úrovni, může velitel strategické oblasti za pomoci spolupráce s vládními a mnohonárodními organizacemi (**OSN, EU, AU, OBSE, IO, GO, NGO**) ovlivnit relativní poměr sil v rámci strategického válčiště. Spolupráce a koordinace činnosti s těmito organizacemi v průběhu procesu plánování může vést k vytvoření variant činnosti, které mohou k řešení krizové situace vyžadovat použití jiných mocenských nástrojů (**politických, diplomatických a ekonomických**), než jsou nástroje vojenské, mohou vést ke splnění strategických cílů a k vytvoření relativní převahy sil nad protivníkem s mnohem menším rizikem a s nižším požadavkem na vedení bojových operací.

3. Analýza relativní bojové síly

Tato část článku podrobně pojednává o dvou metodách provedení analýzy relativní bojové síly (RCPA – Relative Combat Power Analysis) v rámci ozbrojených sil USA. Obě metody jsou povšechnými analytickými technikami, které poskytují plánovačům výchozí podklady pro posouzení přiměřenosti požadavků na poskytnutí sil pro danou operaci.

Podstata prvního postupu spočívá v prostém srovnání podobných typů vojenských sil bez dalšího důkladnějšího upřesňování.

Druhý postup upřeshňuje způsob porovnávání podobných typů vojenských sil v závislosti na jejich odlišné organizační struktuře.

Každý z postupů vyžaduje velké množství času k vytvoření pomocných dat. Nicméně v konečném důsledku bez ohledu na to, jaké techniky je použito, musí plánovači přistoupit také k posuzování dopadu ostatních hmotných a nehmotných faktorů, stejně jako vlivu i jiných společných sil, na výsledný poměr sil.

Bojová síla představuje souhrn prostředků ničivé a destruktivní síly, které mohou vojenské jednotky a útvary v daném čase použít proti protivníkovi. [7]

Výsledný efekt bojové síly je vytvořen kombinací manévru, palebné síly, ochrany sil, vedení a dynamičnosti bojové síly v boji proti nepříteli. Integrací a použitím efektů těchto prvků s jinými potenciálními **umocňujícími** aktivátory sil (logistika, morální stav, zkušenosti, doktrína atd.) stejně jako s jinými dostupnými společnými silami proti nepříteli může velitel za vynaložení minimálních nákladů vytvořit **dostatečnou převahu**

bojových sil k dosažení vítězství. Tento úkol je přinejmenším velmi obtížný. **Úspěšné splnění tohoto úkolu vyžaduje hodnocení jak hmotných, tak nehmotných faktorů, jakož i zvážení velkého množství těch faktorů, které buď přímo, nebo nepřímo ovlivňují potenciální výsledek boje.** [8]

Analyzováním poměru charakterem podobných (relativně stejných) sil, určením a srovnáním jejich nejdůležitějších silných stránek a zranitelných míst jako složek bojové síly u obou stran mohou plánovači získat hlubší vhled do podstaty:

- schopností vlastních sil, které se vztahují k vedení operace,
- typu operace, jaký může být veden jak z hlediska vlastních sil, tak z perspektivy nepřítele,
- jakým způsobem a na kterém místě může být nepřítel zranitelný.

Třebaže jsou v tomto procesu použity určité číselné vztahy, **zůstává tento proces přesto z velké části subjektivním hodnocením situace.** Varianta činnosti nesmí být striktně založena pouze na matematické analýze. Čistě logické přístupy jsou často protivníkem snadno předvídatelné a znemožňují uplatnit překvapení, které může být zajištěno pouze bleskovou a odvážnou operační činností (bojovou akcí).

3.1 Poměr sil stejné bojové hodnoty

Poměr sil je ukazatelem bojového potenciálu, který charakterizuje bojové (operační) možnosti vlastních sil vůči silám protivníka. Poměry sil je nutno připravit ve variantách pro všechny směry operačního úsilí. Poměry sil jsou důležitým podkladem pro vytvoření relativní převahy sil se zaměřením na kriticky zranitelné místo protivníka. [9]

Plánovači mohou zpočátku provést povšechné hodnocení poměru hodnotově podobných sil. Tab. 1 představuje analýzu, ve které plánovači předpokládají, že vlastní pozemní síly mají přibližně stejnou bojovou hodnotu vůči podobnému ekvivalentu sil nepřítele.

Tabulka poměru sil č. 1: Příklad poměru sil stejné bojové hodnoty [10]

Vlastní síly počet	Síly a prostředky	Síly nepřítele	Poměr sil	
		počet	vlastní	nepřítel
3	tankové brigády	4	3	4
1 (1/3 tb)	vzdušně-výsadkové prapory	1 (1/3 tb)	0,33	0,33
3,33	C E L K E M	4,33	1	1,3

3.2 Poměr relativních ekvivalentů vojenských sil

Zřídka kdy budou vojenské síly moderních soudobých západních armád čelit vojenským silám, které mají stejnou bojovou hodnotu tak, jak je uvedeno na příkladu v tabulce č. 1. S cílem přizpůsobit tento hrubý plánovací nástroj tomu, aby byl pro plánovače pracovníčně použitelný, musí být bojová hodnota sil protivníka za pomoci koeficientu upravena tak, aby byla srovnatelná s příslušným ekvivalentem bojové hodnoty jednotek armád členských států NATO.

Vojenské zpravodajství je zodpovědné za získání ekvivalentních bojových hodnot vojenských sil nepřítele. Například síly protivníka mohou mít k dispozici tankové brigády, tyto brigády však jsou co do velikosti menší, s menším počtem tanků, odlišnou organizační strukturou a nižšími bojovými schopnostmi, než které má standardní tanková brigáda (tb) západního typu. Proto analytikové vojenského zpravodajství musí přisoudit tankové brigádě protivníka nižší bojovou hodnotu, než má tanková brigáda NATO, pravděpodobně hodnotu koeficientu 0.55 hodnoty tankové brigády západního typu. Stejně provedení analýzy se musí uplatnit pro hodnocení ostatních bojových schopností protivníka.

V dalším uplatňování tohoto postupu se proto musí používat vybraný jednotný základní bojový prvek (v tomto případě tanková brigáda) s cílem **určit ekvivalent relativní bojové hodnoty** pro každý prvek **organizační struktury** vojenských sil (jak na straně nepřítele, tak na straně vlastních sil). Například hodnota výsadkového mechanizovaného praporu k síle tankové brigády je 0.30 a výsadkový pluk protivníka může mít na základě získaných informací přiznanou bojovou hodnotu 0.25 tankové brigády. Viz tab. 2, která znázorňuje příklad propočtů poměrů (kvalifikovaných odhadů) relativní hodnoty bojové síly. [11]

Tabulka poměru sil č. 2: Příklad poměrů relativních ekvivalentů vojenských sil (za použití ekvivalentu bojové síly tankové brigády) [12]

Vlastní síly		Síly a prostředky	Síly nepřítele		Ekvivalentní poměr sil	
počet	ekviv.		počet	ekviv.	vlastní	nepřítel
3	3	tankové brigády	4	1,20	3	1,20
1	0,30	vzdušně-výsadkové prapory	1	0,25	0,30	0,25
1	0,50	útočná vrtulníková letka	1	0,30	0,50	0,30
4	1,20	oddíl polního dělostřelectva	3	0,90	1,20	0,90
0	0	protitankový oddíl	1	0,20	0	0,20
9	5	C E L K E M	10	2,85	5	2,85
					1,00	0,60

Tato forma kalkulací a propočtu je zpravidla používána pouze mezi podobnými druhy sil, protože porovnání ekvivalentu bojové hodnoty tankové brigády (nebo bojové hodnoty jiného samostatného prvku bojových sil) např. proti bojové hodnotě letadlové lodi nebo letce vzdušných sil se stává dosti komplikovaným a výrazně snižuje použitelnost a hodnověrnost tohoto povšechného způsobu provedení analýzy. Postupy při provádění propočtu poměrů sil se zahrnutím ostatních charakteristik a položek společných sil jsou popsány v následujících odstavcích.

3.3 Posouzení obecných poměrů sil

Při dokončení svých propočtů vyvozuje štáb závěry o relativních schopnostech vlastních sil, sil protivníka a omezeních, která se týkají operační situace. **Tyto propočty umožňují štábu provést základní posouzení relativně silných stránek a slabých míst, ale nedávají absolutní matematickou odpověď na to, jakou operační činnost budou vlastní síly a síly protivníka provádět.**

Číselné poměry relativních bojových sil totiž v sobě nezahrnují lidský faktor vedení války. V mnoha případech může být lidský faktor vedení války mnohem důležitější než počet tanků nebo dělostřeleckých hlavních. Proto musí štáb lidský faktor pečlivě zvážit a integrovat ho do již připravených poměrů bojových sil. Za použití minimálních plánovacích poměrů sil pro různé bojové úkoly, které jsou založeny na historických zkušenostech, po důkladném vyhodnocení terénu a předpokladů způsobu vedení operační činnosti nepřítelem mohou plánovači dojít k obecnému závěru, jaký typ operace (bojové činnosti) jsou vojenské síly schopny vést, **aby dosáhly** požadovaného výsledku (viz tab. 3). [13]

Tabulka poměru sil č. 3: Příklad minimálních poměrů sil pro plánování, které vycházejí z historických zkušeností

Úkol vlastních sil	Poměr sil vlastní: nepřítel	Operační (bojové) postavení
boj na zdrženou	1 : 6	pouze zaujaté postavení
vedení obrany	1 : 3	předem připravená a vybudovaná obrana
vedení obrany	1 : 2,5	spěšně zaujatá obrana
provedení útoku	3 : 1	na předem připravenou a vybudovanou obranu
provedení útoku	2,5 : 1	na स्पěšně zaujatou obranu
protiútok (protiúder)	1 : 1	do boku útočících vojsk

Plánovač nejprve srovnává výsledný poměr relativních bojových sil s poměrem sil, který je uveden ve sloupci 2 v tabulce poměru sil č. 3. Na základě výsledku tohoto porovnání může dojít k závěru, zda jednotka má nebo nemá dostatečnou převahu sil, která bude zaručovat **kapacitu a dostatečnou** flexibilitu pro vedení některého z typů uvedených operací. Při řešení obranné situace bude plánovač vědět, že nepřítel, **aby dosáhl úspěchu**, musí provést průlom obrany. Při řešení útočné situace dojde plánovač k poznání, že jednotka nemůže vést útočnou činnost bez soustředění sil a prostředků v určeném prostoru s přijetím nutného rizika v jiném operačně vymezeném prostoru. Plánovač musí být schopen využít těchto informací při přípravě plánu provedení manévru. Jestliže plánovač zjistí, že **obecný** poměr sil je blízko jednomu nebo druhému plánovacímu poměru sil, [14] může vyvodit i odlišné závěry, které signalizují možnost provedení jiného typu operace. Tento krok plánovači umožňuje získat představu „**co dělat**“, ovšem ne „**jak to dělat**“. Neexistuje žádný přímý vztah mezi poměrem sil a možností vyčerpat protivníka nebo dosáhnout změny poměru sil. Při vedení operace je třeba mít neustále na paměti, že výhodný relativní poměr bojových sil sám o sobě nutně nezaručuje šanci na dosažení úspěchu. [15]

4. Zkvalitnění analýzy a určení relativní bojové síly

Propočítané hodnoty jsou pouze empirickými (**vyplývajícími ze zkušeností**) hodnotami, které jsou založeny jen na poměrné technologické úrovni, schopnostech vojenského vybavení a stavu naplněnosti příslušných jednotek. Ostatní faktory, jako jsou vliv počasí, morální stav vojsk, způsob vedení vojsk, úroveň a kvalita výcviku, vliv terénu, daná kulturní a sociální omezení, poměrná technologická úroveň mezi bojujícími silami

a moment překvapení, mohou ve velké míře ovlivnit relativní bojovou sílu jednotek, útvarů a svazků.

„Jednotka může maximalizací potenciálu relativní bojové síly dosáhnout výsledků, které daleko přesahují hranici možností její absolutní bojové síly. Prostřednictvím využití svých silných stránek proti zranitelným místům protivníka a minimalizací vlastních slabých míst proti útočné síle protivníka mohou bojové jednotky získat výhodu převahy relativní bojové síly proti nepřátelským silám, které jsou v početní převaze. [16]

Příslušný zpravodajský orgán musí začlenit subjektivní faktory do analýzy tak, aby přesněji určil poměr relativní bojové síly mezi vlastními a nepřátelskými jednotkami. Při realistickém provedení válečné hry uskutečněné v příslušné fázi rozhodovacího procesu mohou být vyvozené závěry obzvláště přínosné v určení některých dodatečných faktorů, které budou podstatně ovlivňovat bojovou sílu jednotky. Některými z faktorů, které mohou ovlivnit potenciál relativní bojové síly, jsou:

4.1 Schopnosti sil

■ **Vzdušná, námořní a kosmická převaha:**

Vzdušná, námořní a kosmická převaha všeobecně umožňuje dominantní vojenské síle palebnými prostředky efektivněji zasahovat nepřátelské pozemní síly a provádět efektivněji zásobovací operace. Nepříznivé počasí, dovedné využívání terénu výhodného pro nepřátelské síly, nedostatek vhodných přístavních zařízení nebo letišť či efektivní plán maskování a klamně činnosti mohou podstatně zmenšit tuto výhodu.

■ **Informační operace (IO):**

Informační operace zahrnují vojenské klamání, opatření proti klamání ze strany nepřítel, operační bezpečnost (OPSEC – Operations Security), schopnosti elektronického boje, utajení informací, psychologické operace, kontra-zpravodajství a operace vedené proti nepřátelské propagandě. Ohrožení schopností vést obranu proti těmto operacím nebo možností čelit úsilí vynakládanému společnými silami ve spektru informačních operací může rozhodným způsobem ovlivnit relativní bojový potenciál nepřátelských sil.

■ **Informační převaha:**

Relativní výhoda ve zpravodajství, velení a řízení může rozhodným způsobem ovlivnit výsledek operace a podstatně zvýšit údernou sílu vlastních sil. Iniciativa v oblasti digitalizace, automatizace a vojenského zpravodajství poskytuje významnou výhodu pro vlastní síly tím, že těmto silám umožňuje vytvořit popř. udržet převahu ve znalosti operační situace. Dostupnost ostatních prostředků, jakými jsou útočný radarový systém společného sledování cílů (JSTARS – Joint Surveillance Target Attack Radar System) a taktické bezpilotní prostředky, může výrazně zkvalitnit provádění targetingu. Na druhé straně ztráta těchto systémů nebo efektivní realizace nepřátelského plánu vedení klamně činnosti mohou neutralizovat výhody, které tyto prostředky poskytují. [17]

■ **Schopnosti CBRNE:**

Přítomnost zbraní a munice CBRNE (Chemical, Biological, Radiological, Nuclear and High-Yield Explosives), prostředků dopravy této munice na cíl, jejich použití

nebo náznak okamžitého použití mohou významným způsobem ovlivnit potenciál relativní bojové síly. Při posuzování relativního poměru bojových sil v této kategorii musí být vzato do úvahy, zda nepřátelským silám byla politicko-vojenským vedením příslušného státu svěřena pravomoc k použití zbraní CBRNE.

■ **Síly pro vedení speciálních operací (SOF – Special Operations Force):**

Jak nepřátelské, tak vlastní síly pro vedení speciálních operací jsou posilovým prostředkem společných sil, jehož efekt nemůže být kvantifikován prostřednictvím propočtu hodnoty relativní bojové síly. Například přítomnost malé jednotky nepřátelských SOF v prostoru rozmístění vlastních sil, jednotky relativně neefektivní ve smyslu bojové síly, může odčerpat značné množství sil bojových jednotek pro zajištění bezpečnosti týlového prostoru. V současnosti několik protizápadně nepřátelsky naladěných států udržuje značně velkou schopnost SOF, která prostřednictvím sabotáže a jiných operací může pronikavě ovlivnit vedení operační činnosti a zabezpečení zásobování vlastních sil. [18]

■ **Vedení, velení a řízení na straně nepřítele:**

Velení a řízení také ovlivňuje nepřátelské schopnosti, zvláště jestliže nepřátelské vedení buď pozitivně nebo negativně působí na morální stav vojsk. Charismatické vedení může velmi zkvalitnit bojové schopnosti nepřátelských jednotek, zatímco buď slabé a nedostatečné nepřátelské vedení vojsk nebo úspěšné úsilí vlastních sil v podkopání nepřátelského velení a řízení může snížit relativní bojové schopnosti nepřátelských jednotek. [19]

4.2 Vlivy přírodního prostředí

■ **Vliv terénu:**

Terén poskytuje všem silám určitou mobilitu nebo poziční výhody a nevýhody. Relativní výhody a nevýhody budou dále určovat, jak efektivně je každá jednotka schopna realizovat svoji bojovou sílu v praxi. Znalost každé jednotky o prostoru operace může také ovlivnit relativní bojovou sílu jednotek navzájem. Ve většině případů vojenské síly, které jsou důkladně obeznámeny s terénem, budou schopny využívat vlastní bojovou sílu tím nejefektivnějším způsobem.

■ **Vliv počasí:**

Povětrnostní podmínky mohou poskytovat výhodu jak vlastním, tak nepřátelským silám, což může zkvalitnit nebo snížit jejich relativní bojovou sílu. Například za jistých přírodních podmínek, jako je hustá mlha nebo kouřová clona, budou mít vojenské síly západního typu díky možnosti využití technologické výhody termálních kamer nebo pozemních sledovacích radarů relativně větší schopnost zjistit pohyb nepřítele na dlouhé vzdálenosti. Za těchto specifických podmínek mohou mít vojenské síly větší bojovou hodnotu, než jim byla původně přisouzena. Vojenské zpravodajství může za konkrétních povětrnostních podmínek subjektivně rozhodnout o snížení bojové hodnoty nepřátelských sil, které bude odpovídat stavu konkrétních povětrnostních podmínek.

4.3 Vliv bojové činnosti

■ **Zkušenost:**

Relativní úroveň bojových zkušeností velitele na straně nepřítele ovlivní efektivitu boje nepřátelských jednotek, a také vzájemný poměr sil.

■ **Situace za použití ZHN:**

Operační činnost jednotek v prostředí zasaženém použitím ZHN nebo operační činnost personálu v ochranných prostředcích v zamořeném prostředí může být významně snížena v důsledku hranice lidských možností snášet fyzickou a psychickou zátěž, která výrazně omezuje rozsah operační a bojové činnosti v prostředí zamořeném po použití ZHN.

■ **Obnova bojeschopnosti:**

Schopnost sil obnovit svou bojeschopnost v průběhu operace bude významným způsobem ovlivňovat bojovou sílu jednotky. Nutno však dodat, že vojenské síly s obnovenou bojeschopností budou v důsledku vlivu zařazení nového personálu do sestavy jednotek, ztrát v oblasti vedení, ztrátě získaných zkušeností, a také v důsledku poškození bojové techniky atd. disponovat poněkud menší bojovou silou, než měly síly původní.

■ **Taktické překvapení:**

Překvapení může významným způsobem ovlivnit relativní bojovou sílu vojsk a může znamenat významně vyšší bojovou hodnotu pro síly, které byly schopny rychle a překvapivě napadnout protivníka. Analytikové vojenského zpravodajství musí subjektivně určit, jak významně prvek překvapení ovlivní vzájemný poměr bojových sil.

■ **Morální stav nepřátelských vojsk:**

Morální stav je nehmotný činitel, který může velmi významně ovlivnit bojovou sílu jednotky. Hodnocení morálního stavu nepřátelských sil může být založeno na hlášeních agenturního průzkumu (HUMINT – Human Intelligence) nebo odposlechu provozu v komunikačních systémech (COMINT – Communications Intelligence), hlášeních o **pozorování** chování nepřátelských jednotek nebo jiných formách hlášení. Může být velmi obtížné rozpoznat jejich spolehlivost a hodnověrnost s výjimkou hlášení o chování nepřítele v extrémních podmínkách. Například nepřátelské síly, které brání svoji vlast, přestože se ocitly v demoralizujících podmínkách, mohou být vysoce motivované a mohou být schopny vést obranu na mnohem vyšší bojové úrovni, než jim přisuzují na základě analýzy stanovené hodnoty sil. Úspěšné psychologické a bojové operace vedené vlastními silami mohou podstatným způsobem snížit morální stav nepřátelských sil. [20]

4.4 Ostatní faktory

Ostatní faktory, jakými jsou úroveň výcviku, kulturní a společenská omezení nebo omezení daná ročním obdobím, mohou dále ovlivňovat relativní bojové schopnosti nepřátelských i vlastních jednotek.

„Rozsah kalkulací a propočtů k dosažení absolutního poměru sil a relativního potenciálu bojové síly je omezen pouze časem a dostupností analytických zdrojů. Zatímco analytikové jsou v průběhu rozhodovacího procesu – který je realizován v prostředí vysokého operačního tempa – schopni provádět pouze základní kalkulace a propočty, může předběžné operační plánování umožnit provedení důkladnějších a propracovanějších kalkulací a propočtů poměrů sil.“ [21]

Na závěr provedení analýzy musí být analytikové vojenského zpravodajství schopni stručně a jasně vyjádřit relativní bojový potenciál, který přisoudili nepřátelským silám.

Například: „Ačkoliv absolutní poměr sil mezi silami mnohonárodní aliance a silami miliční domobrany protivníka je 1,96 : 1,00, protivník má výhodu převahy ve znalostech terénu a zaujímá těžce opevněná obranná postavení na výšinách, které se táhnou okolo hlavního města. Podle hlášení agenturního průzkumu je morální stav jednotek protivníka vysoký. Vedení nepřátelských sil se již zúčastnilo řady bojů proti silám mnohonárodní aliance a se vši pravděpodobností v těchto bojích získalo dostatek bojových zkušeností.“ [22]

5. Závěr

Pro vedení operací jsou důležité nejen operační a bojové schopnosti armády jako celku, ale také a především připravenost velitelského sboru profesionálním způsobem reagovat na hrozby a vést podřízené jednotky v souladu s doktrínou. To, co v současné době AČR postrádá, je schopnost velitelů a štábů provádět operační analýzy všeho druhu – analýzy, jejichž závěry by se staly východiskem pro vojenská doporučení předkládaná nejen v průběhu cvičení a štábních nácviků, ale i v ostatních oblastech vojenství.

Jak již bylo uvedeno v úvodu, provádění kalkulací a výpočtů poměrů sil, jako základního plánovacího faktoru se ze zcela nepochopitelných důvodů vytratilo jak z odborné přípravy studentů vojenských škol a kurzů, tak z přípravy velitelů a štábů, a jejich zpracování už není vůbec řídicími orgány vyžadováno při provádění jednotlivých cvičení a štábních nácviků.

Za příčinu tohoto stavu a celkově i nízké úrovně přípravy velitelů a štábů v současné době nelze v žádném případě považovat snížený zdrojový rámec, popř. nedostatek financí. Je zcela zřejmé, že i při přidělení adekvátních finančních prostředků nedojde v problémovém stavu přípravy velitelského sboru k výraznému zlepšení. Jedná se totiž zejména o otázku organizační, otázku vojensko-profesionálního přístupu k výcviku důstojníků, a především o navedení systému do celé oblasti přípravy velitelů a štábů. Přípravu velitelů a štábů totiž nelze v žádném případě ztotožňovat jen a pouze s individuálním studiem. Vojenský štáb je kolektivní orgán řízení, který je nutno neustále v jeho činnosti stmelovat a nepřetržitě sladovat operační koordinaci mezi jeho jednotlivými složkami zejména v procesu plánování. Příprava na vedení operace nebo boje je profesionálně-vojenská, vysoce odborná činnost, kterou je možno realizovat jen v určitém – přesně vymezeném – prostředí, v rámci speciální profesní organizace (vojenské jednotky) a v odpovídajícím systému velení a řízení.

Současný stav vzbuzuje obavy, že to, čeho se AČR kromě finančních prostředků nedostává, je kvalitní příprava velitelského sboru, zejména důstojníků na vyšších štábech (GŠ AČR nevyjímaje) v oblasti plánování, a to především v oblasti plánování operačního. Situace by se však měla do budoucna radikálně změnit, protože jak je uvedeno v Bílé knize o obraně:

„V návaznosti na přijetí Bílé knihy zpracuje Ministerstvo obrany koncepci přípravy a vzdělávání vojenského personálu, která podrobně vymezí funkce a cíle vojenské střední a vysoké školy a způsoby jejich efektivního naplňování.“ [23]

Odkazy:

- [1] US Army AG Publication Center SL, *Joint Publication 5-0, Joint Operation Planning*, St. Luis, 26 December 2006, page IV-26.
- [2] Převahy sil se dosahuje soustředěním sil a prostředků nebo vynakládáním operačního úsilí.
- [3] Problematiku relativní převahy sil řeší vojenská odborná publikace „Operační plánování“ (návrh) a vojenská doktrína „Operační plánování v AČR“ (návrh) – plánované vydání do 30. června 2013.
- [4] Ve vztahu k silám protivníka na daném směru operačního úsilí.
- [5] US Army AG Publication Center SL, *Joint Publication 5-0, Joint Operation Planning*, St. Luis, 26 December 2006, page IV-26.
- [6] US Army AG Publication Center SL, *Joint Publication 5-0, Joint Operation Planning*, St. Luis, 26 December 2006, page IV-26.
- [7] US Department of Defense, *Joint Publication 1-02 Dictionary of Military and Associated Terms*, US Government Printing Office, Washington DC 20402, as amended through 30 May 2008, page 99.
- [8] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-1.
- [9] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-1.
- [10] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-2.
- [11] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-2.
- [12] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-2.
- [13] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-3.
- [14] US Department of Defense, *Joint Publication 1-02 Dictionary of Military and Associated Terms*, Washington DC 20402: US Government Printing Office, as amended through 30 May 2008, page 422: Plánovací faktory jsou často charakterizovány jako rychlost, poměr sil a čas.
- [15] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-3.
- [16] *US Army CGSC, ST 100-3 Battle Book, DTD JUL 99*, page 15-17.
- [17] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-4.
- [18] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-4.
- [19] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-5.
- [20] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-5.
- [21] US Army CGSC, ST 100-3 Battle Book, DTD JUL 99, page 15-17.
- [22] US JMO Department Naval War College, *Joint Operation Planning Process (JOPP)*, Workbook, NWC 4111H, 21 January 2008, page B-6.
- [23] MO ČR, *Bílá kniha o obraně*, Praha, 2011, str. 84.

Použitá literatura:

- AAP-6, *Terminologický slovník pojmů a definic NATO*, Praha: OSS MO ČR, 2010.
- AAP-15, *Slovník zkratk používaných v dokumentech a publikacích NATO*, OSS MO ČR, 2009.
- Bílá kniha o obraně*, Praha: OKP MO, 2011, ISBN 978-80-7278-564-3.
- Joint Publication 5-0, Joint Operation Planning*, St. Luis: US Army AG Publication Center SL, 26 December 2006.
- Joint Operation Planning Process (JOPP)*, [workbook], Newport: JMO Department, US Navy War College, 21 January 2008.
- Joint Publication 1-02, Dictionary of Military and Associated Terms*, US Department of Defense, Washington DC: US Government Printing Office, as amended through 30 May 2008.

Joint Warfare Publication 5-00, Joint Operations Planning, Swindon: UK Joint Doctrine & Concepts Centre, March 2004.

ST 100-3, Battle Book, Ft Leavenworth, Kansas: U.S. Army CGSC, Jul. 99.

Seznam některých zkratk užitých v textu:

AU	African Union	Africká unie (nástupce Organizace africké jednoty – OAU)
CBRNE	Chemical, Biological, Radiological, Nuclear and High-Yield Explosives	chemické, biologické, radiologické a nukleární zbraně a vysoce účinné výbušiny
COMINT	Communications Intelligence	rádiový průzkum, komunikační zpravodajství, odposlech nepřátelských komunikačních pojittek
EU	European Union	Evropská unie
GO	Governmental Organization	vládní organizace
HUMINT	Human Intelligence	agenturní průzkum, zpravodajství prováděné lidmi, zpravodajské vytěžování lidských zdrojů
Info Op	Information Operations	IO – informační operace
IO	International Organization	mezinárodní organizace
JSTARS	Joint Surveillance Target Attack Radar System	útočný radarový systém společného sledování cílů (společný systém taktického vzdušného radiolokačního sledování a navedení)
NGO	Non-Governmental Organization	nevládní organizace
OBSE	[ang. OSCE – Organisation for Security and Cooperation in Europe]	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OPSEC	Operations Security	utajení operací, operační bezpečnost
OSN	(UN – United Nations)	Organizace spojených národů
RCPA	Relative Combat Power Analysis	analýza relativní bojové síly
SOF	Special Operations Force	síly pro vedení speciálních operací, síly pro speciální operace
WDM	Weapons of Mass Destruction	ZHN – zbraně hromadného ničení

Na začátku bylo znepokojení, že bychom se mohli stát jedním ze slabých článků Severoatlantické aliance. A tudíž potřeba zamyslet se nad tím, jak se mohlo stát, že armádě jde o přežití. Patnáctičlenné jádro se stovkou spolupracovníků, mezi nimiž docházelo ke střetu vojenského a civilního pohledu, se o to v Bílé knize o obraně České republiky pokusilo. Aniž by přitom autorům šlo jen o to vymoci pro rezort rozvojový nebo alespoň jakýsi zachovný vojenský rozpočet, i když jistě také. Ale ne zase tak podbízivě, když text nabízí zbavit se i proti vůli mnoha oponentů a vojáků údajně zbytných vojenských schopností. A navíc v atmosféře, kdy iniciátor díla a ministr obrany byl ve stavu ohrožení, jakkoli si zajistil, že tento záměr byl ve vládním prohlášení Nečasovy koalice.

Metodologické problémy

Ve zmíněném vládním prohlášení je uvedeno: „*V návaznosti na schválení nové Strategické koncepce Severoatlantické aliance hlavami států a vlád na summitu v Lisabonu na podzim tohoto roku a s ohledem na celkový vývoj mezinárodního prostředí bude vláda novelizovat Bezpečnostní strategii ČR. MO zároveň vypracuje Bílou knihu, která se stane podkladem pro přípravu nové Obranné strategie ČR navazující na Bezpečnostní strategii ČR.*“

Jenže v kapitole Zahraniční politika je, že vznikne **nová** Bezpečnostní strategie ČR, což signalizuje první metodologický problém. Byl rozhodnut v herní strategii „vyšší bere“, tzn. text je pouze novelizován.

Druhým metodologickým problémem je, že Bílá kniha má být podkladem pro Obrannou strategii, ne tedy jako nová koncepce výstavby ozbrojených sil. Postupovalo se tedy zatím jinak, o Bílé knize jako podkladu pro Obrannou strategii ČR se již oficiálně nemluví. Z tohoto důvodu se někteří bezpečnostní a vojenští experti od přijatého postupu v rozporu s vládním prohlášením distancují.

Podle nich také na dokumentu je větší chybou to, že se k řadě věcí nevyjadřuje, než zjevné chyby či vnitřní rozpory; chyby lze napravit, ale bílá místa vytvářejí prostor pro subjektivismus, partikularismus a lokálpatriotismus. Přitom Bílá kniha s vývojovou perspektivou na příštích deset let by měla získat podporu i opozice. Předpokládá proto, že po pěti letech by mělo dojít k její kritické revizi. Ať už půjde vzhledem k disponibilním finančním prostředkům o jakýkoli zvolený model, měl by reagovat na bezpečnostní hrozby a z nich vyplývající rizika a být funkční.

Je tedy zcela legitimní, zda za této situace by nebylo lepší vrátit se k původnímu záměru vládního prohlášení, tj. chápat Bílou knihu jako analytický dokument s návrhy určitých opatření pro následné vypracování Obranné strategie České republiky. Tím by se také zvýšila autorita Bezpečnostní strategie ČR při tvorbě podobných dokumentů nižší míry obecnosti. Za zamyšlení také stojí námět některých bezpečnostních a vojenských expertů, zda nepožadovat od vedení Severoatlantické aliance přesnější vize o podobě transatlantické obrany včetně podoby národních armád v rámci koalice.

Třetím metodologickým problémem je, že Bílá kniha byla zpracována, projednána Bezpečnostní radou státu a v příslušných parlamentních výborech a schválena vládou dříve než Bezpečnostní strategie ČR, která je obecnější, svým způsobem by Bílá kniha z ní měla vycházet.

Sebezáchova je nákladná

Překlenout a přežít ne vždy racionálně domyšlené rozpočtové úspory při absenci souběžného hledání adekvátních zdrojů, a přitom zároveň zajistit obranyschopnost republiky při splnění mezinárodních závazků a v pu du sebezáchovy zachránit podstatné s možností budoucího rozvoje znamená vždy něco podstatného obětovat. Je přitom vždy problémem, zda nebylo obětováno příliš mnoho či něco až příliš cenného.

Takový záměr se pro autory stává i zadáním pro komplexní projektové či programové řízení s využitím metodiky řízení pomocí cílů. Což je ctižádost, o kterou se zatím žádný z našich vládních rezortů úspěšně nepokusil. Vyžaduje to vytvořit pružné organizační struktury a zajistit jejich vazby s liniově štábní strukturou, aby za pomoci odpovídajícího motivačního programu bylo dosaženo synergického efektu.

Neméně vážným problémem je nejen získat pro tento projekt představitele koalice, ale i občanskou veřejnost a opozici, u nichž převládá nedůvěra k tomu, jakým způsobem rezort obrany zacházel se svěřenými finančními prostředky, a po zveřejněných a nedořešených kauzách nemají záruky, že se tak nebude stávat nadále, jako tomu bylo např. při nedomyšlené stavbě v Ústřední vojenské nemocnici.

Konkrétně řečeno, zda si analýzou zjištěnou malou konkurenceschopnost při náboru nových adeptů pro službu profesionálních vojáků na trhu práce, identifikovaný a vyčíslený devadesátimiliardový deficit a omezené možnosti budoucího rozvoje nezavinil rezort nekompetentním řízením a korupcí především sám, jak autoři i zčásti přiznávají. A tedy zda po získání adekvátních finančních prostředků v této praxi – při stále nedostatečné legislativě, personálním výběru a zvláště civilní kontrole – dojde k zásadní nápravě, zda po přijetí zákona o zakázkách bude obrana v podobných krocích pokračovat.

A to navzdory tomu, že autoři přiznali absenci účinných nástrojů k řízení rezortu, odmítají tolerovat špatné hospodaření, pokračovat v plošném zmenšování ozbrojených sil, zbavit se duplicit i triplicit v organizační struktuře, udržovat nadměrnou administrativu včetně systému velení a řízení ozbrojených sil na úkor výkonných částí a dotovat činnosti a infrastrukturu, které přímo nesouvisejí se základním posláním rezortu.

Jenže kolikrát jsme již tuto kritiku a sliby k nápravě od mnoha ministrů slyšeli a početní stavy ministerstva se vážněji nesnižovaly nebo jen zdánlivě převedením pracovníků do tzv. podvěsů, přičemž některé odbory jsou až zjevně předdimenzovány, pracují byrokraticky, bez přesvědčivého efektu, a dokonce své úkoly neplní; nemluví o jednotlivcích a skupinách náchylných ke korupci, jak to prokázaly trestní kauzy.

Poté se mnohdy stává, že podstatná část fondu pracovní doby není věnována řešení věcných problémů, ale vnitřních konfliktů, sporů a interpersonálních vazeb. Přitom je patrné, že některé tyto negativní jevy vnesli do rezortu a do armády civilisté, kteří měli být zárukou demokratické kontroly a řízení ozbrojených sil včetně racionalizace práce.

Překonání těchto deviací může dosáhnout jen zcela kompetentní a nezkompromitované vedení rezortu, které si podobné složení personálně zajistí i na nižších stupních řízení a velení. Faktem je, že se to bohužel dlouhá léta nedařilo.

Co chce armáda obětovat

Kladně lze ocenit, že Bílá kniha předpokládá pro ochranu vzdušného prostoru České republiky zachovat taktické nadzvukové letectvo, tzn. gripeny. I když existují i jiné názory, obnovit jej, zejména získat kvalifikované kádry by po jeho zrušení bylo velmi těžké a určitě nákladné; lze se setkat s názory, že je to vyloučené. Premiér Petr Nečas rigorózně požaduje, aby se o gripenech, eventuálně jiném nadzvukové letectvu rozhodlo až poté, kdy budou vyšetřeny korupční kauzy spojené s jejich pronájmem. Jednal o tom dokonce i s britským premiérem Davidem Cameronem, který přislíbil pomoc při vyšetřování.

Diskutovaným problémem na druhé straně je zachování podzvukového letectva, i když paradoxně nic jiného nezbyvalo, chyba bylo v jeho ne dost racionálně promyšleném pořízení a neschopnosti alespoň zajistit prodej přebytečných letadel, když se ukázalo, že jich tolik zdaleka nepotřebujeme. Předpokládá se využití L-159 pro podporu pozemních sil a zapojení do spojeneckých operací, ale veřejnosti o takových aktivitách či přípravě na ně není nic známo; navíc se objevila informace o jeho možném použití v libyjské operaci, ale byla odmítnuta pro nekompatibilitu v komunikaci a výzbroji. Představa, že by tato letadla byla využitelná jako ve druhé světové válce na široké frontě patří nyní již do říše science fiction. Takže jejich provoz lze odůvodnit pouze pro výcvikové účely, což i někteří autoři přiznávají, i když se to v Bílé knize explicitně neobjevuje.

Bezpečnostně může být pro veřejnost citlivé rozhodnutí dále nerozvíjet schopnost vlastní protiletadlové raketové obrany založené na kompletu 2K12 KUB, jehož životnost brzy skončí. Toto řešení podle autorů koresponduje s doporučením NATO, které v současnosti vytváří teritoriální protiraketovou obranu. Schopnost protiletadlové obrany krátkého dosahu (*SHORAD – Short Range Air Defense*) určené k ochraně nasazených jednotek bude zachována a rozvíjena. Protivzdušná a protiraketová obrana jsou v popřední alianční pozornosti, jak o tom ostatně hovořila při své návštěvě na přelomu června a července 2011 na pražské konferenci ke stému výroční narození amerického prezidenta Ronalda Reagana bývalá americká ministryně zahraničních věcí Condoleezza Riceová.

Stejně tak je ve srovnání s L-159 diskutabilní vyřadit z užívání bojové vrtulníky Mi-24/35 pro nízkou balistickou ochranu, zastaralou avioniku a interoperabilní komunikaci podle norem NATO. Tzn. i dále do této schopnosti neinvestovat.

Novější vrtulníky Mi-35 se mají co nejdříve odprodat a soustředit se na schopnosti dopravního vrtulníkového letectva využitelného nejenom v rámci kolektivní obrany NATO, ale i pro potřeby integrovaného záchranného systému; to bude sice občanskou veřejností přijato kladně, ale je otázkou, jak dalece je to funkční z vojenského hlediska.

Co je největším překvapením je neinvestovat do dalšího rozvoje mobilních pasivních sledovacích systémů, kterými jsme kdysi jako s naší chloubou udělali díru do světa a Američanům zkomplikovali provoz tzv. neviditelných letadel typu *stealth*. Armáda se chce soustředit se na obnovu a rozvoj systémů stacionárních a mobilních radiolokátorů, které mají přímou vazbu na integrovaný systém protivzdušné obrany NATO (NATINADS). Už mj. proto, jako v případě protiletadlové obrany, že veřejnost není dostatečně informována o záměrech Severoatlantické aliance v našem geopolitickém

prostoru. Chybějí také veřejně přístupné informace, že tento systém zastaral a modernizace nepokračuje.

V souvislosti s tím se dal očekávat i odpor proti zrušení nejméně jedné ze čtyř taktických leteckých základen (Přerov, event. Čáslav), protože NATO ve svém pravidelném hodnocení doporučuje soustředit vzdušné síly na dvě taktická letiště. Znamenalo by to nakonec mít kromě kbelského a čáslavského letiště, které se mezi taktické letecké základny nepočítají, jen dvě letecké základny.

Spoléhání se na Alianci sice svědčí o tak potřebném prohlubování komplexnosti obrany severoatlantického prostoru, ale zatím není spojeno s aktivnějším přesvědčováním občanské veřejnosti, která má nepříliš dobré zkušenosti z aliančních svazků. Spoléhat se jen na fakt, že jde o kvalitativně jiné společenství, je sice pravdivé, ale českými občany zatím ne zcela doceněné, jak ukazují i sociologické výzkumy. Nepříliš přesvědčivá angažovanost Severoatlantické aliance v Libyi z iniciativy francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho a britského premiéra Davida Camerona k tomu moc zdařile nepřispěla.

Tím spíš je vzhledem k našim změnám ve vojenských schopnostech nutné zachovat a rozvíjet schopnost operační přípravy území pro přijetí spojeneckých posil (*HNS – Host Nation Support*), zvyšovat interoperabilitu, nasaditelnost a udržitelnost sil podle standardů NATO a zajistit kybernetickou obranu. K tomu je i nutné rozvíjet konkrétní projekty a schopnosti v aliančním integrovaném informačním prostředí (*NEC – Network Enabled Capability*), budovat integrovaný systém vojskového zpravodajství, sledování, průzkumu, zaměřování a ničení cílů a dokončení projektu Voják 21. století.

Některá opatření mají technickou povahu, např. vzhledem k parametrům provozovat BVP-2 do konce jejich životního cyklu (2018–2020) a odstavovat z provozu pásová bojová vozidla pěchoty (BVP).

Kriticky narazil námět ponechat schopnost tankového praporu s T-72CZ do konce jeho životnosti, v mezidobí zvážit účelnost jeho dalšího rozvoje a nepoužívané uskladněné tanky T-72 co nejdříve odprodat, což se však jeví jako záměr racionální. V řadě případů není důvod zbavovat se zbraňových systémů, pokud jsou provozuschopná a nezmizel důvod jejich eventuálního nasazení.

Nezbývá také nalézt do poloviny roku 2012 využití pro Centrum biologické ochrany Těchonín, které by Ministerstvo obrany chtělo užívat společně s dalšími ministerstvy a organizacemi bezpečnostního systému ČR, nebo v rámci mezinárodní spolupráce, což ovšem ve složité rozpočtové situaci nebude tak jednoduché. Ale ještě složitější by po propagaci tohoto moderního centra, které stálo kolem miliardy korun, jeho provoz zastavit. Rezort by měl udělat vše pro to, aby pro zachování tohoto centra získal alianční podporu. Jinak by při razanci navrhovaných opatření museli autoři Bílé knihy počítat s tím, že budou ani ne tak vlastní vinou v ohnisku probíhající diskuze. Tak se i stalo, ale nedá se tvrdit, že by autoři při obhajobě své práce neobstáli.

Nový moderní prvek v řízení

Autoři Bílé knihy chtějí v obranném plánování využít metodu řízení podle cílů. Cíle chtějí formulovat tak, aby bylo možné objektivně hodnotit jejich věcné plnění ve vazbě na přidělené finanční prostředky. K tomu je vytvářena jednotná a závazná soustava cílů, která má koordinovat a integrovat obranné plánování s ostatními plánovacími

a návaznými procesy, včetně rozpočtování. Úzce tak má být propojeno plánování věcné a finanční. V Bílé knize uvedená soustava cílů prvního stupně spíše identifikuje funkce Ministerstva obrany. Autoři slibují, že cíle budou vypracovány do prakticky realizovatelné úrovně. Náznak je patrný v kapitole o realizaci Bílé knihy, která reálné a kontrolovatelné cíle obsahuje. Tím je dokument doveden do praxeologické, racionalizační a sociotechnické podoby.

Otevřeně je třeba uvést, že přes jisté projevované úsilí se žádnému vládnímu rezortu programové řízení a řízení pomocí cílů nepodařilo zavést. Vyžaduje totiž kromě precizace cílů doplnit dosud převážně liniově štábní organizaci pružnými organizačními strukturami týmového typu a vytvořit tak tzv. maticovou organizační strukturu, která může přinést požadovaný synergický efekt. Je ovšem možné, že autoři chtějí realizaci cílů svěřit existujícím organizačním článkům. Ale i tak to předpokládá zároveň nově stanovit rozhodovací, poradní, metodické, kontrolní, personální, resp. i jiné pravomoci a stanovit práva a povinnosti v toku informací všech subjektů v této struktuře. Programové řízení a řízení pomocí cílů vyžaduje vytvořit zároveň motivační program a logicky o nové režimy řízení. Podle zkušeností i z firem lze předpokládat k zavedení takového nového způsobu řízení výrazný odpor, a to zcela ze zjevného důvodu: takové řízení zcela jasně prokáže, kdo má opravdu řídicí realizační schopnosti a vůli zadaný cíl optimálně splnit co nejdříve, s co nejmenším vynaložením finančních a materiálových prostředků i lidských zdrojů.

Autoři Bílé knihy by se měli vrátit k některým konkrétním, ale z hlediska teorie organizace a řízení problematickým návrhům, jako je např. podřízení jedné části Vojenské policie ministru obrany a druhé části náčelníkovi generálního štábu.

Kompetentní a motivovaní lidé

Tak se jmenuje část Bílé knihy, která je v textu z hlediska existence armády rozhodující. Nejen pro zajištění obrany země, modernizaci ozbrojených sil a zavedení programového řízení, nejen vzhledem k obecné prioritaci lidského činitele nebo lidských zdrojů, ale i z hlediska válečných zkušeností, poválečného rozvoje i rozvoje obecně humanitního.

Němci za druhé světové války způsobili Rudé armádě zvláště zpočátku až patnáctinásobné vyšší ztráty vojáků proto, že si nezdecimovali velitelský sbor a měli ve funkcích velitelů družstev, čet a rot vojáky se zkušenostmi z první světové války, kdežto sovětská armáda mladé devatenáctileté absolventy vojenských učilišť, kteří tyto zkušenosti pochopitelně postrádali.

Po druhé světové válce Němci dosáhli tzv. hospodářského zázraku s přispěním Marshallova plánu, demilitarizace a později pomocí zahraničních dělníků hlavně díky tomu, že ministr válečného hospodářství Albert Speer přesvědčil Adolfa Hitlera, aby nepovolával do armády kvalifikované dělníky, což podstatně přispělo k poválečnému dynamickému rozvoji ekonomiky. Konečně také Ameriku udělalo Amerikou, že mezi evropskými emigranty převládali kalvinisté, kteří byli známí svou pracovní výkonností.

Má-li tedy dostat něco priority, tak je to především nutnost zachovat optimální strukturu kvalifikovaných příslušníků armády a dosáhnout do budoucnosti řízeného personálního procesu, což je nejdůležitější handicap polistopadové transformace armády.

Tedy se zpočátku sice podařilo zabránit prověrkám velitelského sboru, jak je dokonce navrhovalo samotné tehdejší vedení Ministerstva obrany, a nahradit je odbornými

atestacemi, ale po rozpadu Československa a zrodu Armády České republiky za ministra obrany Antonína Baudyše byly prověrky znovu provedeny, a přestože bylo prověřeno přes 97 % prověřovaných, tisíce vojáků z povolání odešlo raději dobrovolně, mělo již podobných praktik dost. Přitom odcházela lepší část, ti, kdo si věřili, že se v civilu uplatní.

Zachování a zkvalitňování personální struktury armády je tedy daleko důležitější než rozhodovací procesy o věcných problémech zachování a modernizace armády. Personální řízení musí zajistit jak optimální přijímání nových vojáků a pracovníků rezortu rovnoměrně ze všech věkových kohort, tak průběh jejich kariér a plánovaný odchod.

Především to znamená uplatnit se na trhu práce. Zatím vláda postupuje jinak. Těžko udržet nejzkušenější vojáky, když se jim jako státním zaměstnancům snižují platy, mají jim být zdaněny příplatky na ubytování i výsluhy. A to v situaci, kdy třetina z nich končí v příštích dvou letech služební závazky a zároveň mají nárok na výsluhu let. Hovoří se o tom, že o odchodu uvažuje čtyři tisíce vojáků. Armáda proto na trhu práce obtojí jen těžko. Zvláště proto, že ne vlastní vinou bude podezřívána, jak flagrantně porušuje sliby a závazky, kterými nové zájemce o profesionální službu lákala.

Vláda s programem rozpočtové odpovědnosti není jistě v lehké situaci. Když Ministerstvo financí připravuje rozpočtové škrty, nemělo by sice ignorovat sociální dopady, ale na konec se jimi netají. Nemělo by však přehlížet negativní dopady finanční. Také pokud jde o armádu, nebude situace jiná. Na možný odchod nejzkušenějších vojáků společnost doplatí, obnova kvalifikační úrovně bude dražší, než teď ušetříme.

Podle dokumentu *Transformace rezortu Ministerstva obrany České republiky* z roku 2007 mělo být na konci roku 2010 dosaženo počtu 36 800 osob (26 200 vojáků, 8800 občanských zaměstnanců a 1800 čekatelů). Ve skutečnosti bylo k 1. lednu 2011 v působnosti Ministerstva obrany ČR 21 309 vojáků, 8011 občanských zaměstnanců a 937 vojáků-čekatelů. Jedním z důvodů, proč není možné cílových stavů dosáhnout, je nedostatečný rozpočet. K tomu se ovšem budou v příštích letech přidávat i další faktory, například demografický.

Achillovou patou je financování

Redukce rozpočtu chápou autoři trochu ironicky „jako příspěvek Ministerstva obrany ke stabilizaci veřejných rozpočtů“. Jakékoli další snižování obranného rozpočtu však podle nich už není s ohledem na úkoly ozbrojených sil ČR udržitelné a bez rozpočtové stability také nelze racionálně plánovat.

Škrty sice přinášejí okamžité úspory pro státní rozpočet, ale násobně se promítají do zvyšování dlouhodobého vnitřního dluhu rezortu. Důsledkem je ohrožení schopnosti naplnit současné politicko-vojenské ambice a zajistit obranu země.

Autoři proto vyzývají současné politické elity, aby se zavázaly udržet dlouhodobou stabilitu výdajů na obranu. Za deset uplynulých let se totiž vojenský rozpočet nevyvíjel zrovna nejlépe: zatímco roku 2001 byl ve výši 54 miliard Kč, tak v roce 2011 se vrátil na úroveň 44 miliard Kč, ovšem při inflaci, která za tu dobu činila 69 %. Je nutno však uvést, že počet osob v rezortu se za tuto dobu snížil ze 46 tisíc na 32 tisíc osob, tj. cca o polovinu, tj. na dvě třetiny původního stavu; ubylo zvláště občanských zaměstnanců, ale zčásti i vojáků. Zároveň je však nutno uvést, že stoupají náklady na mandatorní výdaje spojené s výsluhami.

Na základě ekonomické analýzy formuluje Bílá kniha do roku 2020 tři scénáře: **rozvojový** (rozpočet v uvedeném časovém horizontu cca 63 miliard Kč), **stabilizační** (cca 56 miliard Kč) a **úpadkový** (cca 48 miliard Kč). Vláda sice podle médií Bílou knihu schválila, ale na veřejnost se zatím nedostala informace o tom, pro jakou variantu se rozhodla, pokud se rozhodla vůbec. A je-li za současné politické situace schopna se o tak závažném tématu rozhodnout.

Spíše je nutné počítat s pesimistickým výhledem. A sice jako důsledku, že se Ministerstvu financí nedařilo vybírat daně v předpokládané výši. V polovině roku 2011 se operovalo se schodkem patnácti miliard korun. Deficit nejen může, ale s vysokou mírou pravděpodobnosti dopadne i na armádu. K tomu lze připočítat jako argument, že jsme stáhli vojenský kontingent z Kosova a ačkoli premiér Petr Nečas v souvislosti se stahováním třiceti tisíc amerických vojáků z Afghánistánu z Obamova rozhodnutí řekl, že pokud jde o setrvání našich vojáků, tak se nic nemění, ale ministr obrany Alexandr Vondra v červencových televizních Otázkách Václava Moravce mluvil o tom, že část se jich bude postupně vracet, včetně do konce roku 2011.

Poznámky na okraj

Součástí Bílé knihy je i kapitola Tradice ozbrojených sil České republiky. Nic proti jejímu obsahu, ale zadání mělo být formulováno jinak, v souladu s metodologií tvorby Bílé knihy, tj. jaké poučení skýtá historie našich ozbrojených sil pro tvorbu a realizaci podobných dokumentů. Není si možné také nepostesknout, že úsilí o budování polis-topadových ozbrojených sil v masarykovském duchu a tradici se nesetkalo s příliš velkou politickou vstřícností, z celého snažení zůstaly do současnosti jenom Vojenské rozhledy.

Kapitola o strategickém prostředí je zpracována velmi dobře, ale je otázkou, zda by neměla být především v Bezpečnostní strategii ČR. Lze to ale pochopit, není to vinou autorů, protože oba dokumenty byly navzdor metodologickým zásadám zpracovávány souběžně a Bílá kniha de facto dokončena a schválena vládou dříve. Stejným dilematem bylo zpracovat Bílou knihu jako strategický dokument s výhledem do roku 2010, a zároveň jej poskytnout jako srozumitelný text pro širokou veřejnost. Možná bylo lepší mít verze dvě.

Bílou knihu o obraně ČR je nutné brát vážně. Zpracovala ji skupina expertů ve složení, které by se těžko hledalo lepší. U nás bohužel převládá praxe, že zrodí-li se dobrá strategie, která by se měla respektovat a nejlépe z ní realizovat, tak se na ni raději rychle zapomene. Výraznému poklesu bojovosti armády bychom měli zabránit, můžeme ji brzy potřebovat nejen pro zahraniční mise. Nebudeme-li se této problematice věnovat, tak je nutné počítat s důsledky toho, že každý ozbrojený sbor se může dostat na samé hranice, kdy již přestává mít smysl, a naprosto ztrácí schopnost realizovat funkce, pro které byl zřízen. Toho bychom se měli vyvarovat. Bílá kniha by rozhodně měla překonat myšlenku generálního tajemníka Rasmussena, že proces přípravy koncepce je důležitější než obsah výsledného dokumentu, protože dominantní je realizace strategického záměru.

Text byl připraven v rámci projektu výzkumu, vývoje a inovací „Trendy, rizika a scénáře bezpečnostního vývoje ve světě, Evropě a ČR – dopady na bezpečnostní politiku a bezpečnostní systém ČR“ VG20102013009.

Ing. Ján Spišák, doc. Ing. Milan Kubeša, CSc., Ing. Pavel Zůna, MSS

Operační umění z jiného pohledu

**NÁZORY
POLEMIKA**

Článků věnovaných problematice operačního umění je v českém vojenském odborném tisku jako šafránu. Proto nás potěšilo, když jsme ve VR 3/2011 narazili na příspěvek pod názvem „Operační umění“, ve kterém jeho autor nabízí čtenářům „poskytnout informace o operačním umění, které doposud nebyly publikovány v české vojensko-odborné literatuře o operačním umění, anebo byly zmíněny jen okrajově“. Článek nepochybně uvádí informace, které jednoznačně patří do oblasti operačního umění, ba co víc, jsou jeho „srdečním svaalem“. Ovšem není tak docela pravda, že v podobě, v jaké je autor podává, doposud nebyly publikovány v české vojensko-odborné literatuře. Toto tvrzení lze opřít o skutečnost, že již v roce 2007 byly doktrinálním pracovištěm ve Vyškově vydány dvě publikace, které z hlediska svého obsahu uvádějí o operačním umění téměř identické informace, které předkládá autor. Jedná se o publikace Vojenské operace NATO podle základní alianční doktríny AJP-01(C) a Pub-100-52-01, Operační plánování v NATO podle principů spojenecké společné doktríny pro operační plánování AJP-5.

Spíše než obsah článku, resp. popisování již zveřejněných údajů, nás zaujala jeho jiná stránka. Přestože se nepovažujeme za vynikající znalce operačního umění, myslíme si, že by bylo nepostačující reagovat pouze na formulované závěry článku: „...názory autora, které jsou v článku uvedeny“ a ke kterým „může být vedena diskuze...“. Chceme zejména reagovat na některé názory autora, jež jsou z našeho pohledu značně diskutabilní, jakož i na použité odborné termíny, které nejsou v souladu se zavedenými standardy a kterými je článek na mnoha místech protkán.

V úvodu naší polemiky pokládáme rovněž za potřebné vyslovit přesvědčení, že při poskytování informací (a to nejen o operačním umění) vojenské veřejnosti, by se mělo vycházet z několika všeobecně známých předpokladů, např. že dříve než budou informace zveřejněny, by měly být ověřeny, zda jsou pravdivé a aktuální. Informace v podobě zveřejněného článku, mají, jak píše autor, „příslušníky ozbrojených sil ČR, studenty vojenských škol a kurzů, a dokonce širokou vojensko-odbornou veřejnost do určité míry obohatit a poučit“. Jsme názoru, že v případě článku „Operační umění“ nebudou obdobné informace „obohacující a poučné“, i když „nebyly doposud v této formě publikovány, nebo zmíněny jen okrajově“. Hlavním posláním vojensko-odborných publikací vydávaných rezortem obrany je nabízet nové poznatky v dané oblasti, a tím přispět ke zvýšení odborné připravenosti personálu rezortu obrany. Uvádění neaktuálních, doktrinálně neplatných a terminologicky nepřesných informací negativně ovlivňuje úsilí rezortu, vynakládané na zvyšování odborných kvalit jednotlivců a operačních schopností sil. Výsledkem je pak šíření a používání pojmů ve formě a obsahu, jež jsou neslučitelné s čistotou doktrinální a operační mluvy, [1] což ve svém důsledku škodí procesu zvyšování úrovně interoperability našich sil se spojenci.

Výhrady k používání některých pojmů

Autor se ve svém článku dopouští nemalé chyby, když při popisování teorie operačního umění nerespektuje onu čistotu operační mluvy, vytváří vlastní operační pojmy,

k jejichž původu neuvádí žádnou cestu ani přijatelné odkazy a tuto teorii předkládá čtenáři. Řada pojmů pochází z autorova nesprávného překladu textu z anglických originálů doktrinárních publikací, případně autor jednoduše nerespektuje ty výrazy, které jsou známé a definované standardy NATO a EU. Některé z nich jsou zcela nové (vymyšlené?) a z hlediska svého obsahu nedávají patřičný smysl ani význam. Lze proto polemizovat, jakým způsobem autor pracoval s citovanými materiály, jenž tyto základní pojmy, termíny a výrazy, patřící do oblasti operačního umění, obsahují. Autor se odvolává na řadu již neplatných publikací či publikací zastaralé edice, kdy např. čerpá z doktrinární publikace AAP-6 (Terminologický slovník pojmů a definic NATO). Místo aktuální verze z roku 2010 uvádí některé termíny a názvy ve znění této doktríny z roku 2003. Odvolává se rovněž na již dávno neplatný dokument Směrnice pro operační plánování (Guidelines for Operational Planning) z roku 1999 (v roce 2006 byla dokonce vydána jeho novelizovaná verze), který je v současné době již nahrazen jinou směrnicí pro operační plánování, tzv. Comprehensive Operations Planning Directive z roku 2010.

Některá sporná tvrzení, nesrovnalosti v termínech a názory na ně

Podle autora „*Pojem operace se začal poprvé používat v německé a sovětské armádě. Vojenskými teoretiky obou armád v období mezi první a druhou světovou válkou byla zdůrazňována myšlenka, že operace je spojnice mezi taktikou a strategií*“. K tomuto prohlášení si dovolueme učinit několik poznámek. Jestliže vojenské umění v sobě zahrnuje vojenskou strategii, operační umění a taktiku, pak spojnicí mezi taktikou a strategií lze hledat spíše v operačním umění než v operaci samotné. Doktrinárně je stanoveno, že operace je operace, tzn. aktivita neboli činnost, bez ohledu na úroveň války, na které je prováděna. Operaci provádí i početně malá jednotka, která přitom může plnit strategické cíle (viz například operace k eliminaci Usámy bin Ládina). Podle našeho názoru autor zde (nechtěně) zaměnil výraz „operace“ výrazem „operační umění“, které skutečně představuje onu spojnicí mezi taktikou a strategií.

Pochybnosti vytváří rovněž jiné tvrzení autora v souvislosti s dobou, kdy se podle něj začal používat termín operace. Jestliže autor uvádí, že „pojem operace se začal poprvé používat v německé a sovětské armádě“, myslíme si, že to lze jednoduše vyvrátit na příkladu díla Clausewitze nebo Jominiho, kteří tento termín hojně používali ve svých knihách *Vom Kriege (O válce)* z roku 1832, resp. *Précis de l'Art de la Guerre: Des Principales Combinaisons de la Stratégie, de la Grande Tactique et de la Politique Militaire, (Umění války)* z roku 1838. Navíc to, že ani jeden z nich nebyl Němec nebo Rus, je všeobecně známo. „Operacemi“ přímo sršel pruský maršál Helmut von Moltke již ve druhé polovině devatenáctého století, jako i řada dalších, neméně známých či významných vojevůdců na evropském či americkém kontinentu té doby.

V části článku, kde autor popisuje „*operační představy (myšlení)*“, vychází z doktrinární charakteristiky tzv. „operational ideas“. Smysl tohoto pojmu lze ovšem chápat spíše jako operační myšlenky případně ideje než operační myšlení. Operační myšlení tíhne více k celkovému myšlení o operacích, jak dosáhnout jejich stanovených cílů. Je to sice role rovněž „operačních myšlenek“, ovšem tyto, na rozdíl od celkového operačního myšlení, zahrnují v sobě tři samostatné rozhodovací problémy; rozhodující činnost (Decisive Act), bod zvratu tažení (Campaign Fulcrum) a analýzu těžiště (Centre of Gravity Analysis).

Místem textu, kde autor píše o „analýze těžiště úsilí protivníka“, narůstá již zmiňovaný terminologický nesoulad. V bodu 4.2 článku se autor pokouší o objasnění jednotlivých „základních prvků plánu provedení operace“. Na rozdíl od autorovy terminologie, tyto jsou doktrinálně nazývány jako „koncepte a nástroje operačního umění“ (český překlad publikace AJP-5), případně „koncepty tvorby plánu tažení“, viz český překlad publikace AJP-01(C) v uvedených publikacích z let 2006 a 2007. V této souvislosti autorovi zcela uniká termín „Operational Design“, tzn. koncepte operace (viz český překlad publikace AJP-5), která v sobě jednotlivé nástroje a prvky (koncepty) obsahuje. Jestliže porovnáme znění této kapitoly v novelizované doktríně AJP-01(D) z roku 2010 s článkem, snadno lze zjistit rozdíl ve významu i obsahu popisovaných pojmů.

Těžiště úsilí, nebo jednoduše „těžiště“?

V současné době snad již žádný odborník na operační umění, který se seznámil s pojetím těžiště jako operačního konceptu, nepochybuje o jeho významu. V odborné komunitě existuje ovšem jedna podstatná skutečnost, která jeho správné pochopení a aplikaci dělá složitou. Jednou z největších kontroverzí, která je s pojmem těžiště svázána, je různorodost jeho definice a způsob výkladu zejména v doktrinálních publikacích.

Jak ve svých odborných pracích uvádí řada autorů, definice se stala zdrojem nepochopení a špatné reprodukce v aliančních i národních publikacích doktrinálního charakteru. Nechceme se ovšem na tomto místě dopodrobna zabývat samotnou teorií těžiště, která již byla ve Vojenských rozhledech vcelku podrobně popsána (VR 2008) a ani nechceme rozvádět jeho definici samotnou. Existují desítky veřejně dostupných aliančních, národních amerických, britských (dokonce i těch, na které se autor odkazuje) či jiných národních doktrinálních publikací, odborných článků a prací absolventů válečných škol, které tento koncept popisují víceméně shodně. Žádná z nich jej ovšem, na rozdíl od autora článku, nenazývá „těžištěm úsilí“. Rovněž žádný, v současnosti známý teoretik vojenského či operačního umění, pojednávající o těžišti (např. Vego, Echevarria, Strange, Iron, Fowler, Eikmeier i další), pojem těžiště v této podobě neuvádí. Již od dob Clausewitze, který těžiště ve svém životním díle „O válce“ nazval pouze „těžištěm“, desítky překladů jeho díla, včetně českých (např. v roce 1996 a 2010), tento fenomén operačního umění pojmenovávají úplně stejně. Bez veškerých přívlasků a dodatků, je to jen a jen těžiště – „středisko síly a pohybu, na němž závisí celek, a na toto protivníkově těžiště je nutno zaměřit soustředěný úder všech sil“. [2] Proč se tedy autor v článku rozhodl objevit a asi ve čtyřiceti různých souvislostech popisovat „těžiště úsilí“, nám není zcela jasné.

Doktríny uvádějí, že operační umění používá množství konceptů coby základních kamenů či stavebních bloků tvorby koncepte operace. Zatímco alianční doktrína mluví o nich jako o „konceptech a nástrojích operačního umění“ (Operational Design Concepts), autor píše o „operačních složkách plánu provedení operace“, [3] které mají být s nimi totožné. Dle našeho názoru, termín použitý autorem je značně nejasný, ať již jako výraz nebo „operační pojem“. Samotné popisování obsahu a významu oněch „operačních složek plánu provedení operace“ v zásadě odpovídá stávající doktríně. Určitým negativem je čerpání informací z již neplatných zdrojů, kdy je uváděna terminologie v rozporu s platnou doktrínou (např. definice těžiště nebo definice operačních směrů). Značné množství otázek do diskuze může rovněž vyvolávat konstatování autora, že „Uvedený výčet operačních složek není a ani nemusí být konečný. Dalšími operačními složkami

jsou ... *hybné momenty operace, ... mrtvý bod, rozhodující faktory, ... atd. Operační složkou se může prakticky stát každá kategorie...*“.

Jestliže je čtenář zahlcován řadou nejasných pojmů, jako např. „mrtvý bod“, „rozhodující faktory“ či „hybné momenty operace“, bez popsaní či vysvětlení jednotlivých souvislostí k těmto výrazům, v článku to působí spíše dojmem laciné rétoriky autora, než jako jeho skutečná snaha o poskytnutí informací o operačním umění, které doposud nebyly publikovány v české vojensko-odborné literatuře o operačním umění, anebo byly zmíněny jen okrajově, viz úvod článku. Obdobné je to i v případě obrázku popisujícího „*formy manévru*“, který vypadá spíše jako snaha o zaplnění prostoru v časopise, a obdobně i dalšího obrázku „*Operační geometrie – konfigurace*“, kterým se autor snaží popsat analýzu „geometrie – konfigurace“ operačního prostoru nebo válčiště. Tím, že původní termín „*theater geometry*“ (viz odkaz na zdroj M. Vego) v obrázku, který má vyjadřovat faktor prostoru, byl autorem nahrazen výrazem „operační geometrie“, nelogicky se tak změnil význam tohoto pojmu, jakož i jeho souvislosti s ostatní „geometrií“, mající na vztah k „operaci“ coby „činnosti“.

Závěry a doporučení

V žádném případě si nevyhraujeme právo kritizovat autora, co se týče jeho snahy o rozvoj teorie operačního umění, jsme ovšem toho názoru, že autor podává a popisuje některé aspekty operačního umění způsobem, který nepodporuje platnou doktrínu a jsou v mnohých případech matoucí a zavádějící. Autor článku „Operační umění“ správně poznamenal, že operační umění se vyvíjí, ovšem na druhé straně již opomněl zohlednit, že se rovněž vyvíjí doktrína a aktualizuje se obsah a význam jednotlivých pojmů a výrazů. Máme ten názor, že odvolávat se na již neplatné odkazy a zastaralé doktrinální publikace, používat doktrinálně nesprávné a nejasné termíny a názvy, případně opírat se pouze o jeden z mnoha článků o dané problematice, není správná cesta k poskytování informací, vztahujících se k operačnímu umění a jeho rozvoji.

Fridrich II. Veliký kdysi trefně poznamenal: „Válka není věc náhody. Aby byla provedena správně, je nezbytný velký díl znalostí, studia a přemýšlení.“ Dovolíme si tvrdit, že toto platí i v případě zveřejněného článku „Operační umění“.

Poznámky:

- [1] Definice operačního umění v podobě, jak ji uvádí autor, vychází z publikace *Joint Publication 1-02, Dictionary of Military and Associated Terms*, (US Department of Defense). Vůči objektivitě této definice nelze v podstatě nic namítnat, je jen jedna z mnohých, víceméně obdobně popsaných v jiných vrcholových aliančních, amerických či britských doktrínách. Vycházíme tedy z toho, že definice je správná a všeobecně uznávaná. Jak to je ale s ostatními termíny v článku používanými? Slovy autora, „doposud žádný souhrn pojmů z oblasti operačního umění nebyl jakýmkoliv renomovaným teoreticko-vojenským pracovištěm AČR předložen terminologickému výboru MO ČR k projednání a ke schválení“. Bylo by asi otázkou širší diskuze, zda v AČR někoho tíží, zda ten či onen termín je správný nebo nikoliv, a tedy vhodný k uvážení, jestli je potřeba jej předkládat k projednání a schválení tímto výborem. Nicméně, máme za to, že v odborné vojenské veřejnosti je nutno dodržovat a správně používat termíny a názvy vyskytující se v oblasti operačního umění, které jsou doktrinálně platné nebo jsou v širším, případně i mezinárodním měřítku, delší dobu používané.
- [2] CLAUSEWITZ, Karl von. *O válce*. Praha: Bonus A, 1996, s. 546.
- [3] V bodu 4.3 jsou tyto složky plánu popsány ještě dalším termínem – „operační složky způsobu provedení operace“.

Podplukovník Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.

Plánování v bezpečnostním systému a problém pohybu cen na příkladu Ministerstva obrany

INFORMACE

Plánování je inicializační fází procesu řízení. V případě státu a plánování ministerstev jde o byrokratický proces. Jeho výsledkem je dokument schvalovaný buď vládou a zákonodárci (finanční plán – rozpočet), nebo členem vlády stojícím v čele ministerstva (střednědobý plán), anebo některým z orgánů vlády, či dokonce celou vládou (strategické dokumenty). Plán však má být realistický, a tudíž plánování musí brát v potaz změny v okolí předmětu, o kterém se plánuje. Mezi zásadní změny, které mají být zohledněny při plánování v krátkodobém a střednědobém horizontu, patří cenový vývoj.

Úvod

Bezpečnostní systém je institucionální součástí státu a stát, stejně jako vláda, je součástí ekonomiky, proto i výstavba bezpečnostního systému a jeho provoz je závislá nejenom na vývoji struktury rizik a hrozeb, ale také na ekonomickém vývoji. Při projektování, plánování, programování, rozpočtování v bezpečnostním systému by však neměla být věnována pozornost jenom zdrojovým omezením, ale také cenovému vývoji. Cílem tohoto článku je na příkladu vývoje v ČR v letech 2005 až 2010 ukázat na potřebu přizpůsobit plánování v bezpečnostním systému racionálnímu odhadu cenového vývoje. Doposud byl totiž tento požadavek oficiálně odmítán. Ing. J. Dušek k tomu ve své polemice – bránící spíše dlouhodobě nefunkční systém obranného plánování a reagující na kritiku nerovnoměrného plnění kapitolního rozpočtu [1, 2] – uvádí:

„Asi v roce 1991, 1992 jsem byl v týmu, který shromáždil všechny dostupné ceny komodit nákupů a služeb v rezortu MO a dále zpracovával návrh tzv. vojenského spotřebního koše se záměrem zohlednit odlišnost vývoje inflace v podmínkách rezortu MO při sestavování státního rozpočtu. Vláda však tento zámysl zamítla a od té doby platí oficiální vyjádření MF, které MO nemůže změnit.“ [3]

Tento článek na vývoji cen od roku 2005, kdy vstoupil v platnost první Střednědobý plán činnosti a rozvoje rezortu Ministerstva obrany, [4] a s odkazem na zkušenost ze zahraničí [5, 6, 7] ukazuje, že cenovému vývoji by měla být v rámci plánování i rozpočtování věnována daleko větší pozornost, než tomu bylo doposud. Nedostatečné zapracování možných vlivů předpokládaného cenového vývoje do plánů totiž v konečném důsledku ovlivňuje efektivnost výdajů státního rozpočtu alokovaných ve prospěch funkce bezpečnost státu a právní ochrana. [8]

1. Plánování a proměnlivost ekonomického prostředí

Plánování je činnost, prostřednictvím které se snažíme usměrnit budoucnost – odhadnout budoucí vývoj prostředí, ve kterém se vykonáváme svou činnost a v rámci tohoto vývoje stanovit dosažitelné cíle ve vztahu k očekávanému vývoji našich zdrojových

omezení. To platí i pro činnost vlády a jejich součástí v rámci národního hospodářství. V tomto případě se je plánování byrokraticky řízený a dokumentovaný proces. Šulc [9] takto definuje plánování jako:

„Systematické bilancování cílů a prostředků rozvoje národního hospodářství na základě směrnic a rozhodnutí řídicích orgánů. Proti prognózování směřuje plánování k jednoznačnému závěru o budoucnosti a ve formě plánu vypracovává normativní pokyny k zajištění konkrétních úkolů v konkrétních lhůtách.“ Pomineme-li fakt, že institucionálně není v České republice proces plánování sektoru bezpečnosti dostatečně legislativně ukotven [10] a stupeň koordinace jednotlivých rezortních plánů je dlouhodobě nízký, často založený jen na mezirezortním připomínkovacím řízení dokumentů, z kterých tyto plány vycházejí, a nikoliv na připomínkování plánů samotných, pak by alespoň plány samotné měly brát v potaz prognózovaný vývoj prostředí, ve kterém mají být uskutečněny konkrétní úkoly směřující k dosažení stanovených cílů v konkrétních lhůtách.

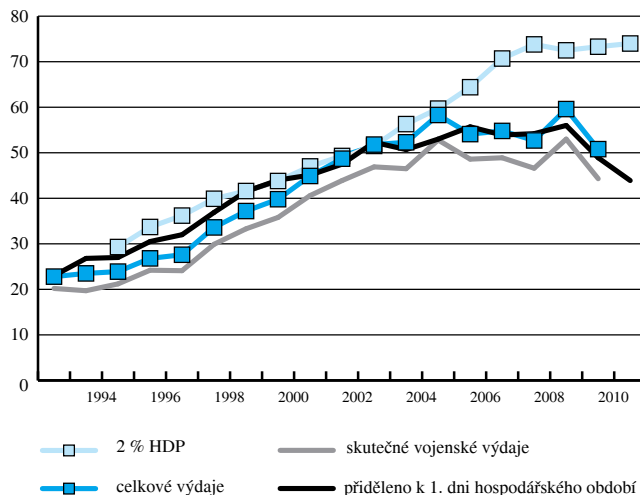
Plánování je disciplínou, která vychází vždy z principů kauzality. To si lze uvědomit už na jednoduchém modelu stromu událostí, v němž s plynutím času a růstem počtu alternativ pro rozhodování v určených okamžicích roste složitost celého stromu. Tyto stromy zpravidla umožňují jen pohyb jedním směrem a výběr nejhodnější cesty v tomto stromu bývá označován za vybranou strategii dosažení daného cíle. Plán je formou rozhodnutí o výběru takové cesty, kde pro její určení je často využíván aparát operační analýzy. Stromy jsou modelem určité hry s antagonistickými zájmy. – Plánovač vždy „hráje“ proti vývoji okolí objektu, jehož budoucnost se plánováním předurčuje. Tento vývoj je buď deterministický, nebo stochastický, anebo strategický – pevně předurčen (jistý), předvídatelný na základě znalosti pravděpodobnosti odvozované zpravidla z předešlého pozorování (zkušenosti), anebo ve vztahu k předchozí zkušenosti a znalostem nahodilý.

Jestliže se okolí vyvíjí kontinuálně a plánování reaguje na změny tohoto okolí, musí být kontinuálním procesem. Ke zpracování podkladů pro plán musí docházet průběžně a pohybuje-li se řízený systém v komplexním prostředí a jedná-li se zároveň o systém s komplexním charakterem, mají být analýzy použité pro sestavení plánu určeného k řízení tohoto systému co nejkompaktnější. Má-li ovšem plánování omezovat nejistotu budoucího chování takového řízeného systému, musí být výběr metod použitých pro plánování uzpůsoben charakteru chování okolí tohoto systému. Znamé úsloví sice říká, že špatný (chybný) plán je lepší než žádný plán, nicméně mít takový plán několik let po sobě vede asi ke stejnému výsledku jako nemít vůbec žádný plán.

Běžné plánování je zpravidla omezeno nebo podmíněno trendem vývoje prostředí, k němuž jsou vztaženy vstupy plánu, disponibilní prostředky a zdroje plánu a cíle, kterých má být dosaženo navzdory vývoji prostředí, které plánovač nemá pod kontrolou. Mimo kontrolu tak jsou např. všechny zdrojové položky, které nejsou součástí bilance účetní jednotky na začátku účetního/hospodářského období, a zdroje, ke kterým neexistuje doposud žádný právní vztah. Plány s nimi však pracují v podobě předpokladu, že jsou pro plánované operace již disponibilní. Takto např. jednotlivá ministerstva pracují s plánovaným počtem personálu či s očekáváním příslibu přidělení podílu na výdajích státního rozpočtu v podobě výdajového limitu. Ve skutečnosti tato očekávání vývoje zdrojového okolí nemusí být vždy racionální. V logice přidělování podílu na státním rozpočtu se totiž úřady mohou soustředit na jednodušší (extenzivní) plánovací úlohy, jakým je „zaplnění“ přiděleného limitu, místo toho, aby řešily složitější (intenzivní)

úlohy zaměřující se na zvyšování efektivnosti vlastní činnosti vedoucí ve svém důsledku k vytváření si vnitřních (skrytých) rezerv.

Každý plánovač by měl být schopen poučit se z vývoje, tj. chovat se inteligentně a přizpůsobit své plány a metody jejich přípravy charakteru vývoje ve zdrojovém okolí, ve kterém se plán připravuje. Pošetilost opačného přístupu se zpravidla ukazuje v situaci zužujícího se zdrojového rámce, kdy přestávají fungovat jednoduchá „zaplňovací“ řešení, která fungovala v situaci rostoucího výdajového limitu, fiskální expanze. To si lze uvědomit z vývoje v kapitole státního rozpočtu – Ministerstvo obrany zachyceného na obr. 1 a 2.

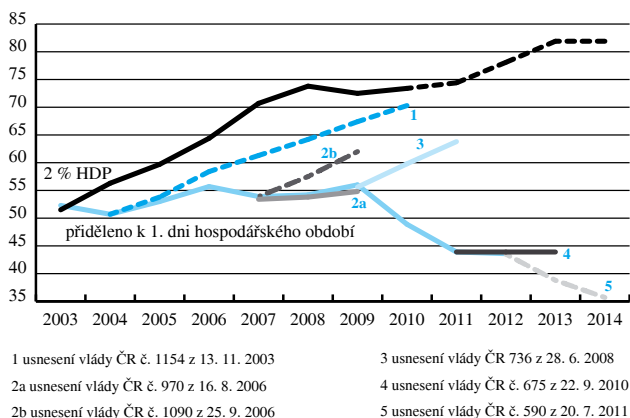

Pramen: *Sbírka zákonů 1993-2010*, Praha: Ministerstvo vnitra; *Statistická ročenka ČR 1993-2011*, Praha: Český statistický úřad.

Obr. 1: Vývoj limitu výdajů a skutečných výdajů kapitoly státního rozpočtu Ministerstvo obrany České republiky v letech 1993 až 2011 (mld. Kč).

Z obr. 1 je patrné, že od roku 2004 stagnuje a dokonce se zmenšuje prostor pro financování potřeb obrany České republiky. Období fiskální expanze vojenských výdajů definitivně skončilo rokem 2006 a bylo nahrazeno fiskální kontrakcí. Jak si lze uvědomit z obr. 2, přesto až do dnešních dnů nedošlo k přizpůsobení metod finančního i nefinančního plánování nové situaci. Sestavování návrhu státního rozpočtu – kapitola Ministerstvo obrany a střednědobého plánu činnosti a rozvoje rezortu Ministerstva obrany běží stále v logice fiskální expanze zachycené na obr. 2 křivkami 1, 2b a 3. Tyto křivky mají stejný sklon jako křivka vytyčující růst výdajů Ministerstva obrany na úrovni 2 % HDP a jako křivka růstu vojenských výdajů před rokem 2004.

Takový vývoj je zajímavý z pohledu kulturní antropologie fungování byrokratické organizace, kterou Ministerstvo obrany bezesporu je. Ukazuje se zde obecná inteligence plánovačů přizpůsobit se očekávané realitě. Ať už bylo plánování v posledních dvaceti letech v odpovědnosti tzv. civilních, nebo vojenských sekcí (podřízené náčelníku generálního štábu), vždy pro sestavení finálního plánu, a to ať už v podobě plánu střednědobého či kapitolského rozpočtu, byl využíván sběr finančních požadavků/potřeb nákladových středisek pomocí kalkulačních/kmenových listů.

Pramen: *Bílá kniha o obraně*. 1. vyd., Praha: Ministerstvo obrany, 2011, ISBN 80-7278-564-3, s. 54.

Obr. 2: Vývoj rozpočtového rámce a skutečné výdaje kapitoly státního rozpočtu Ministerstvo obrany České republiky v letech 2001 až 2014 (mld. Kč).

Málokdo si však dnes již vzpomene, že tento postup byl použit při implementaci (zavádění) systému plánování, programování a rozpočtování pro potřeby zjištění prvotních informací o požadavcích „nové“ armády vzniklé po rozdělení Československé armády, kdy nebyly k dispozici prakticky žádné relevantní informace o skutečném spotřebním chování této instituce. Centrální plánovací orgán se tedy tímto způsobem dotazoval, jaké relevantní vstupy tato střediska potřebují ke své činnosti. Jestliže Československá lidová armáda ke svému fungování oficiálně potřebovala 4 až 6 % toho, co vyprodukovala československá ekonomika, [12] přitom ale k dispozici pro potřeby armády nebyly k dispozici ani 2 % HDP, pak nemohlo překvapit, že systém sběru požadavků prostřednictvím kalkulačních listů pravidelně generoval disproporci mezi potřebami a skutečnými možnostmi jejich uspokojení. Klíčové přitom bylo zjištění proporcí mezi potřebou reprodukce a spotřeby umožňující sestavit přijatelný plán modernizace armády. [13] Výsledkem převisu požadavků nad možnostmi financování byl deficit schopností přesouvány do budoucnosti.

Tato nerovnováha spojená s „exportem a kumulací“ tohoto deficitu do budoucnosti vedla k postupnému odumírání vojenských schopností, když sice formálně existovaly vojenské útvary jako nositelé daných vojenských schopností, ve skutečnosti však již nemohly existovat jejich schopnosti pro nedostatek výcviku zapříčiněný nedostatkem náhradních dílů [14] nebo jiného materiálu potřebného pro výcvik.

Důkaz lze najít v publikacích spojenců; zpráva Rozpočtového úřadu Kongresu v roce 2000 např. k situaci v ozbrojených silách jednoho z nových spojenců USA uváděla:

„Česká republika má v současnosti nejméně schopné letectvo ze všech tří nových členských zemí. „Má 40 letounů MiG-21 neodpovídajících současným standardům nadzvukového letectva, které by měly být vyřazeny do konce roku 2003. ...výcvik je stále velkým problémem. Pozemní síly neorganizují výcvik v jednotkách ne větších než je rota, což brání integraci cvičení s podpůrnými prvky. Navíc výcvik pilotů vůbec neodpovídá západnímu standardu. Letectvo sice nedávno začalo více cvičit, nicméně nízký počet nalétaných hodin kombinovaný se stárnoucím letovým parkem vedl k množství nehod. Pozemní síly se více zapojily do výcviku s ostatními zeměmi

NATO a zeměmi zapojenými do programu Partnerství pro mír, ovšem stále přetrvává nedostatečná schopnost komunikovat v angličtině.“ [15]

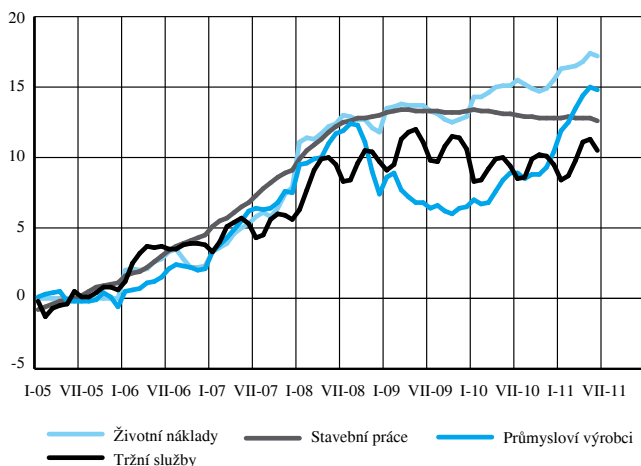
Neúnosnost celé situace nakonec vedla v roce 2001 k ustavení funkce vládního zmocněnce pro reformu ozbrojených sil. Technologie kmenových/kalkulačních listů však paradoxně v plánování rezortu Ministerstva obrany přežila až do dnešních dnů. A jak si plánovači v 90. letech nevěděli rady s tím, jak řešit indikovaný deficit, zůstávají bezradní i po roce 2006.

Situaci 90. let americká zpráva komentovala takto: „Plány na modernizaci trpí nedostatkem kvalifikace jak na straně ministerstva, tak zákonodárského sboru. Tato vada se ukazuje v akvizičních rozhodnutích postrádající promyšlený plán a především v polovině 90. let byly spíše motivovány politicky a příležitostně i nepochybnou korupcí než nějakým strategickým záměrem.“ [15]

Dnes však již víme, že kumulace deficitu schopností zapříčiněná jejich nedostatečným financováním a jeho export do budoucnosti neřeší problém. Mohli jsme v to ovšem věřit v době, kdy výdajový limit Ministerstva obrany z roku na rok rostl.

2. Plánování a cenový vývoj

Přestože je plánování praktickou disciplínou, na poli jeho analýzy nacházejí široké uplatnění i teoretici. To velmi dobře ilustrují např. publikace Aarona Wildawského [16] hojně citované i v dílech zaměřujících se na problematiku plánování v odvětví obrany. [17, 18] Takový pohled zvenčí, pokud není ideologicky zaslepený, může tzv. praktikům minimálně prospět v situaci, kdy pod vlivem setrvačnosti byrokratické mašinerie nejsou ochotni či vůbec schopni si uvědomit charakter změn v okolí, které determinují úspěšnost jejich činnosti, a snaží se postupovat podle receptů (taktik) zaručujících úspěch možná v minulosti, ale v rámci nastalého vývoje již naprosto nevhodných. To je i případ vývoje ekonomického prostředí, ve kterém operovali plánovači Ministerstva obrany, a které tak zuřivě hájil Jiří Dušek. [3]

Pramen: *Indexy cen výrobců* – časové řady dostupné na <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/ipc_cr> citováno 26. 7. 2011; *Indexy spotřebitelských cen – inflace – časové řady* <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/isc_cr> citováno 26. 7. 2011.

Obr. 3: Cenový vývoj v České republice v letech 2005 až 2011 (průměr roku 2005 = 100 %).

Jak bylo již ukázáno výše, pro plánovače operujícího v bezpečnostních institucích není proměnlivé pouze zdrojové prostředí, ale také ceny, na kterých jsou založeny kalkulace střednědobého plánu a kapitolského rozpočtu. Jak ukazuje obr. 3, změny se zde neprojevují pouze jako meziroční změny, ale ceny se mění také v průběhu roku. S meziročními změnami mají počítat především finanční plány „zaplňující“ přidělený limit, tedy střednědobý plán a kapitolský rozpočet. S pohybem cen v průběhu roku by měly pracovat plány operující s finanční hotovostí, tedy akviziční plány. Nákupy v závěru roku nebývají vždy cenově nejvýhodnější, byť z pohledu správce státního rozpočtu řeší problém „kam se zbytkem prostředků“ uspořené v průběhu rozpočtového roku.

V souvislosti s Duškovým stanoviskem vůči potřebě přizpůsobení plánů cenovým změnám [3] je diskutabilním bodem používání cenových indexů pro potřeby plánování budoucí potřeby finančních prostředků. Ministerstvo obrany ve svých publikacích [19] informativně přepočítává výdaje své rozpočtové kapitoly na **index životních nákladů**, tedy na spotřební koš běžné domácnosti. Spotřební koš Ministerstva obrany a organizace rozpočtů uvnitř účetní jednotky Ministerstvo obrany tomu však vůbec neodpovídají. Např. výdaje na nemovitou infrastrukturu (výstavba) a zásadní akviziční nákup (nákup) jsou separovány a centralizovány, přičemž, jak vyplývá z tabulky, jejich zastoupení se v průběhu času mění: v roce 1993 tvořil nákup a výstavba 7,5 % celkových výdajů rozpočtové kapitoly Ministerstva obrany, v roce 2001 to bylo dokonce 27,2 % a v roce 2010 pak 19,9 %. Tyto výdaje ovšem nelze ztotožnit s indexem životních nákladů, ale s **indexy průmyslových výrobců, tržních služeb a stavebních prací**.

Tab.: Vojenské výdaje České republiky podle metodiky OSN v letech 1993, 2001 a 2010.

	nerozdě- leno (*)	osobní náklady	provoz a údržba	nákup	výstavba	výzkum a vývoj	celkem
mld. Kč							
1993	2,6	8,4	12,2	0,5	1,4	0,3	25,4
2001	4,3	10,7	14,6	10,2	1,0	0,4	41,2
2010	6,5	18,2	15,5	7,2	2,9	0,5	50,8
%							
1993	10,2	33,1	48,0	2,0	5,5	1,2	100,0
2001	10,4	26,0	35,4	24,8	2,4	1,0	100,0
2010	12,8	35,8	30,5	14,2	5,7	1,0	100,0

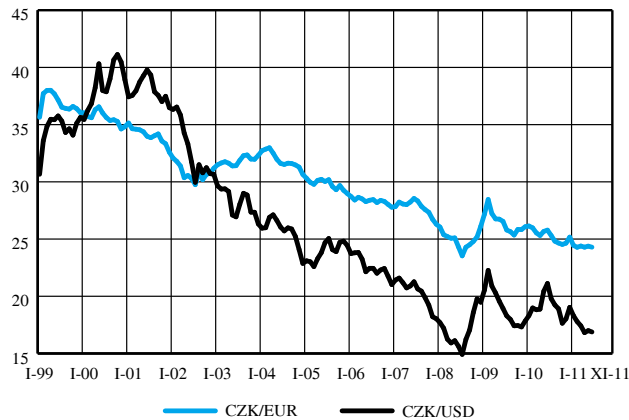
(*) důchody a sociální dávky

Pramen: *Statistická ročenka ČR 1993-2011*, Praha: Český statistický úřad.

S odkazem na obr. 1 a na jisté zjednodušení, index životních nákladů a indexy průmyslových výrobců, tržních služeb a stavebních prací v období let 2005 až 2008 rostly stejnými tempy. V důsledku finanční krize však v následujících letech došlo k jejich rozkolísání a kalkulování budoucích plánovaných výdajů na principu jejich násobení konstantou simulující index životních nákladů přináší zajímavá zkrslení v podobě nadhodnocení skutečné výše výdajů. Toto nadhodnocení v lepším případě představuje tzv. vatu, prostředky využitelné pro finanční „přilepšení“ programům a projektům, v horším případě se tyto prostředky mohou přetavit v provizi dodavatelům, z které mohou v tom nejhorším případě financovat provize pro zadavatele veřejné zakázky na nákup a stavební

práce. Způsob plánování finančních prostředků tak má potenciál ovlivňovat možnosti pro korupční jednání. Doposud však tato skutečnost zůstávala stranou orgánů řídicí rezortní protikorupční program. Ten soustředí svou pozornost na potírání symptomů korupčního jednání, nikoliv na příčiny, příležitosti, pro takové jednání.

Část dodávek pro bezpečnostní sektor zpravidla přichází také ze zahraničí. Plánování by proto mělo zohledňovat vývoj cenových relací zachycený měnovými kurzy. To si lze uvědomit z obr. 4, kde je zachycen vývoj české koruny (CZK) vůči americkému dolaru (USD) a společné evropské měně euro (zkratka EUR), pro který je typické zhodnocování české měny v posledních deseti letech. Důsledkem zhodnocování koruny je jednak zlevňování produkce dovážené ze zahraničí, jednak i zlevňování české účasti v NATO v podobě příspěvků do jeho rozpočtů. Snižuje se i hodnota vyjadřovaná v českých korunách toho, co je České republice poskytováno jako příspěvek ze zahraničních rozpočtů, a to ať už jako zahraniční rozvojová pomoc, nebo jako příspěvky z fondů mezinárodních organizací.

Pramen: Česká národní banka.

Obr. 4: Vývoj měnových kurzů CZK/EUR a CZK/USD v letech 1999 až 2011.

V této souvislosti s měnovým vývojem zachyceným na obr. 4 platí, že od roku 2002 se měnový kurz CZK/EUR zhodnotil o 1/5 a měnový kurz CZK/USD zhruba o 2/5. Pokud však nejsou studie akvizitních potřeb zanesené do střednědobého plánu a posléze zpracované do kapitolního rozpočtu přepočítávány na zhodnocující se měnový kurz, tj. jsou zafixovány na korunových hodnotách vycházející z kurzů platných v době jejich zpracování, pak opět vzniká vnitřní rozpočtová rezerva. Její existence vede k obdobným efektům, jako je tomu v případě tzv. rozpočtové vaty generované špatným odhadem vývoje korunových cen pomocí indexu životních nákladů.

Závěr

Opomíjení přizpůsobování plánů cenovému vývoji buď v podobě zjednodušení rozpočtu příslušného ministerstva s rozpočtem české domácnosti, anebo nezohledňování zhodnocení měnového kurzu u položek nákupů ze zahraničí vede k dvěma efektům. Jednak vzniká rozpočtová vnitřní rozpočtová rezerva, jednak se touto rezervou zbytečně

zužuje disponibilní rozpočtový rámec pro plánování. Důsledkem takového zužování je v lepším případě prodloužování realizace projektů, které nemají takovou rezervu, jejich „lámáním“ do mnoha dílčích akcí. V horším případě je důsledkem vzniku tzv. vaty vytvářené nesprávným cenovým odhadem vyšší provize pro dodavatele než odpovídá tržní struktuře, ve které jsou pořizovány statky a služby poptávané pro potřeby obrany a bezpečnosti. Standard svého plánování si vytváří každý správce rozpočtové kapitoly sám, nemusí vůbec čekat na kodifikaci pravidel ze strany Ministerstva financí, které je dnes po zániku orgánů centrálního plánování na počátku 90. let jediným orgánem státní správy schopným ovlivňovat plánování jednotlivých správců rozpočtových kapitol.

Text vznikl v rámci projektu Trendy, rizika a scénáře bezpečnostního vývoje ve světě, Evropě a ČR – dopady na bezpečnostní politiku a bezpečnostní systém ČR s identifikačním kódem VG20102013009.

Použitá literatura:

- [1] PERNICA B. Systém plánování, programování, rozpočtování a plýtvání? (1996-2003) *Vojenské rozhledy*, 2004, roč. 13, č. 4, s. 63-70, ISSN 12-10-3292.
- [2] PERNICA B. Systém plánování, programování, rozpočtování (a mlácení prázdné slámy). *Vojenské rozhledy*, 2005, roč. 14, č. 4, s. 62-68, ISSN 12-10-3292.
- [3] DUŠEK J. Finanční management MO (Realita bez podsouvání). *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 2, s. 67-73, ISSN 12-10-3292.
- [4] *Usnesení vlády ČR č. 595 z 9. 6. 2004*, ke Střednědobému plánu činnosti a rozvoje rezortu Ministerstva obrany na léta 2005 až 2010.
- [5] *Inflation Savings in U.S. Air Force Aircraft Programs Generated by Economic Price Adjustment Clauses*. [Staff Working Paper] Washington, D.C.: Congressional Budget Office, 1985.
- [6] *Inflation Savings in U.S. Air Force Programs Resulting From Economic Price Adjustment: An Update*. [Staff Working Paper] Washington, D.C.: Congressional Budget Office, 1986.
- [7] *Budgeting for Defense Inflation*. [a Special Study] Washington, D.C.: Congressional Budget Office, 1986.
- [8] PERNICA B. Rozpočtová politika české vlády ve věcech vnitřní a vnější bezpečnosti po roce 1998. *Vojenské rozhledy*, 2011, roč. 20, č. 3, s. 66-75, ISSN 12-10-3292.
- [9] ŠULC, O. *Abeceda prognostiky*. [Příruční slovník.] 1. vyd., Praha: SNTL, 1976.
- [10] PERNICA, B. Plánování a investiční výdajové programy v odvětví obrany České republiky – spirála dějin nebo bludný kruh? In *The XIIIth International Conference Theoretical and Practical Aspects of Public Finance* [CD-ROM + sborník abstraktů s. 33]. 1. vyd., Praha: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1378-2. [13. mezinárodní konference Teoretické a praktické aspekty veřejných financí. Praha, VŠE, 11. až 12. 4. 2008]
- [11] NOSEK, V. aj. *Malá encyklopedie vědeckého řízení*. 1. vyd., Praha: Naše vojsko, 1976.
- [12] FUČÍK, J. Rozpočtové výdaje na obranu v zemích Varšavské smlouvy v letech 1955-1989, s. 64-92. In KRČ, M. aj. *Vojenské výdaje v letech studené války a po jejím skončení*. Praha: 2000, ISBN 80-85864-93-2.
- [13] ŠMEJKAL V. Kam míří čtyři kola armádního vozu, *Ekonom*, 1995, roč. 39, č. 2, s. 27-34. ISSN 1210-0714.
- [14] PERNICA, B. Od procesní kontroly veřejných výdajových programu ke kontrole jejich výsledku: případ českého letectva. In *Vojenství XXI. století*. 1. vyd., Brno: Vojenská akademie, 2002, s. 290-301, ISBN 80-85960-35-4. [Mezinárodní konference Vojenství 21. století. Brno, 17. 10. 2001. Vojenská akademie Brno]
- [15] *Integrating New Allies into NATO*. [CBO Paper] Washington, D.C.: Congressional Budget Office, 2000.
- [16] WILDAVSKY, A. *Budgeting and Governing*. 1st ed., New Brunswick: Transaction Publishers, 2006, ISBN 1-4128-0625-9.
- [17] ENTHOVEN, A., C., SMITH, K., W. *How much is enough? Shaping the Defense Program 1961-1969*. 2nd Ed., Santa Monica: RAND, 2005, ISBN 0-8330-3826-5.
- [18] JONES, L.R., McCAFFERY, J. L. *Budgeting, Financial Management, and Acquisition Reform in the U.S.* DoD. 1st ed., Charlotte, North Carolina: Information Age Publishing, Inc., 2008, ISBN 978-1-59311-870-9.
- [19] *Rozpočet – fakta a trendy 2011*. 1. vyd., Praha: OKP MO, 2011, ISBN 978-80-7278-9.

Prof. PhDr. František Ochrana, DrSc.

Veřejné zakázky: náměty pro rozpracování závěrů *Bílé knihy o obraně* v kontextu vládního dokumentu *Hodnocení veřejných zakázek*

INFORMACE

Motto: „Na základě mikroekonomického rozboru je nutné nastavit systém ekonomického řízení Ministerstva obrany tak, aby fungoval maximálně efektivně... Dosavadní systém sice umožňuje rozdělení finančních zdrojů, ale není schopen zcela řídit účelnost, hospodárnost a efektivnost nakládání s veřejnými prostředky.“

Bílá kniha o obraně, 5.14, 5.18

Úvodem

Problém veřejných zakázek patří k aktuálním teoretickým a praktickým otázkám veřejných financí. Prostřednictvím institutu veřejných zakázek je alokováno cca 14 % HDP. Pokud zahrneme do této alokace i sektorové zadavatele, pak tvoří trh veřejných zakázek přibližně 17 % HDP. Jestliže v roce 2010 byl podle údajů ČSÚ vytvořený HDP ve výši 3 669,8 mld. Kč, pak je zřejmé, že i malé (několikaprocentní) zlepšení v oblasti hospodárného, efektivního a účelného nakládání s vynaloženými zdroji může pro veřejný sektor přinést významné úspory, jak se o nich v podmínkách rezortu Ministerstva obrany hovoří v *Bílé knize o obraně*.

Dokument *Bílá kniha o obraně* v páté kapitole vymezuje základní rámec pro efektivní ekonomické a finanční řízení v rezortu Ministerstva obrany a v kapitole osmé se zabývá problémem akvizice a hospodaření s majetkem. Protože *Bílá kniha o obraně* je rámcovým dokumentem, který poukazuje pouze na hlavní směry činnosti v jednotlivých oblastech, žádá si její implementace patřičné rozpracování na všech úrovních a složkách rezortu Ministerstva obrany. Jinak se stane mrtvým dokumentem. Pro účinnou aplikaci závěrů *Bílé knihy o obraně* je zároveň potřebné, aby docházelo k provázanosti (integritě) s ostatními rezortními a relevantními vládními dokumenty, které se týkají jednotlivých oblastí *Bílé knihy o obraně*. Takovým dokumentem je (z pohledu problematiky veřejných zakázek) metodika *Hodnocení veřejných zakázek*, která byla zpracována pod gescí Ministerstva pro místní rozvoj a v současné době je připravována k realizaci. Na základě vládního usnesení se metodika *Hodnocení veřejných zakázek* stává i pro rezort Ministerstva obrany závazným dokumentem pro oblast zadávání a hodnocení veřejných zakázek. Metodika stanovuje zadavatelům, přičemž jmenovitě uvádí i Ministerstvo obrany, jak postupovat při zadávání, hodnocení a kontrole veřejných zakázek s ohledem na ustanovení zákona o veřejných zakázkách a se zřetelem na povinnosti uložené veřejným zadavatelům v dalších relevantních zákonech ukládajících povinnosti

zadavatele postupovat při zadávání, výběru, realizaci a kontrole veřejných zakázek s ohledem na principy hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti (neboli 3E).

S ohledem na zmíněná fakta je stanoven i cíl této stati: 1. poukázat na klíčové problémy týkající se zadávání a hodnocení veřejných zakázek z pohledu zmíněné metodiky *Hodnocení veřejných zakázek* a 2. pokusit se naznačit implementační způsoby, jak daný dokument realizovat na úrovni jednotlivých rezortů. Sdělená informace se tak může pro analytiku a koncepční pracovníky rezortu Ministerstva obrany stát inspirací pro rozpracování závěrů metodiky *Hodnocení veřejných zakázek* do podmínek Ministerstva obrany v duchu závěrů *Bílé knihy o obraně*.

Stat' je dílčím příspěvkem k této problematice, který vznikl v rámci výzkumného záměru „Rozvoj české společnosti v Evropské unii – výzvy a rizika“, MSM0021620841 řešeného FSV a FF UK Praha v letech 2005-2011.

1. Východiska problému

Problém zadávání, hodnocení, výběru a kontroly veřejných zakázek je možné sledovat ze dvou podstatných stránek. První z nich je právní stránka. Ta zachycuje celou problematiku z procesního a formálního hlediska, jak jej zejména definuje § 6 zákona o veřejných zakázkách. V něm jsou stanoveny povinnosti zadavatele postupovat při zadávání transparentně, rovným přístupem a nediskriminačně. Reflexí procesní stránky zadávání veřejných zakázek se podrobně zabývá právní literatura (například Jurčík, 2007).

Ekonomickou problematikou zadávání, hodnocení a kontroly veřejných zakázek se v ČR nejkomplexněji zabývá Jan Pavel (2006, 2011), který je jedním z klíčových tvůrců metodiky *Hodnocení veřejných zakázek*. K problému přispívají i další autoři (Bakoš, Darmopilová, Kavřík, Pavlík, Soukopová, Řežuchová). V rezortu Ministerstva obrany se problematikou racionálního nakládání se zdroji z různých pohledů zabývají například Grasseová a kol. (2008), Hajna (2010), Linhart (2010), Horák (2002), Krč (2000, 2006), Pernica (2004, 2008), Vávra a Vyletal (2008). Přestože se všichni zmiňovaní autoři shodují na potřebě hospodárného, efektivního a účelného nakládání se zdroji, v realizační praxi veřejných zakázek tento ekonomický prvek chybí. Veřejní zadavatelé opomíjejí, že při zadávání, hodnocení, výběru a kontrole veřejných zakázek jsou povinnosti postupovat i podle dalších zákonů. Z nich má klíčovou roli zákon č. 320/2001 Sb., o finanční kontrole ve veřejné správě (dále jen zákon o finanční kontrole). Klíčovými pojmy v zákoně o finanční kontrole jsou tzv. principy 3 E. Tyto principy jsou definovány v zákoně o finanční kontrole (§ 2, písmeno *m, n, o*) následovně:

- **Hospodárnost** se rozumí takové použití veřejných prostředků, kdy stanovené cíle a úkoly dosahujeme s co nejnižším vynaložením zdrojů. Podmínkou minimalizace použitých zdrojů je, že tyto cíle a úkoly jsou splněny za předpokladu dodržení odpovídající kvality. Ukazatelem hospodárnosti je minimalizace nákladů na vstupech za předpokladu splnění stanoveného cíle. Termín „hospodárnost“ není v zákoně o veřejných zakázkách používán. Obsahově mu však odpovídá problém nejnižší nabídkové ceny.
- **Efektivnost** je obvykle pojímána jako produktivita veřejných výdajů či jako nákladová efektivnost. V zákoně o finanční kontrole se definuje efektivnost jako „takové použití veřejných prostředků, kterým se dosáhne nejvýše možného

rozsahu, kvality a přínosu plněných úkolů ve srovnání s objemem prostředků vynaložených na jejich plnění“ (§ 2, písmeno *m* zákona o finanční kontrole).

V zákoně o veřejných zakázkách se o efektivnosti uvažuje jako o jednom z dílčích hodnotících kritérií ekonomické výhodnosti nabídky (návratnost nákladů respektive nákladová efektivnost). Nákladovou efektivnost používáme tehdy, když chceme zjistit, která nabídka má nejnižší náklady na naturální jednotku výstupů. Při návratnosti nákladů sledujeme, která nabídka má nejnižší dobu, za níž se nám vynaložené výdaje splatí.

- Třetím klíčovým kritériem, které definuje zákon o finanční kontrole, je **účelnost**. Účelností se rozumí takové použití veřejných prostředků, které zajistí optimální míru dosažení stanovených cílů při plnění vytyčených úkolů. Zákon o veřejných zakázkách výslovně nepoužívá termín „účelnost“. Avšak problém účelnosti je obsahem ustanovení, která se týkají předmětu plnění veřejné zakázky, obsahu nabídky a hodnotícího kritéria ekonomické výhodnosti nabídky.

Protože současné znění zákona o veřejných zakázkách výslovně nezmiňuje uplatňovat postupy související s dodržováním principů 3E při zadávání, hodnocení, výběru a realizaci veřejných zakázek, zadavatelé si mnohdy ani neuvědomují, že jejich povinností při zadávání, hodnocení, výběru a realizaci veřejných zakázek je dodržovat ustanovení zákona o finanční kontrole, zákona o majetku a rozpočtových pravidel týkající se principů 3E. Na rozdíl od dokumentů jiných rezortů ***Bílá kniha o obraně výslovně uvádí nutnost respektování principů efektivnosti (8.1) a účelnosti (8.3)*** při realizaci akvizičních procesů a je v tomto smyslu zajedno s obsahem metodiky *Hodnocení veřejných zakázek*. Nyní jde o to, umět tato obecná ustanovení *Bílé knihy o obraně* rozpracovat do implementačních dokumentů. Zejména se žádá vytvořit v rámci akvizičního systému vnitřní kontrolní systém, jak jej zadavatelům ukládá paragraf 25 zákona o finanční kontrole. Ten stanovuje zavést a udržovat takový interní kontrolní systém, který vytváří podmínky pro hospodárné, efektivní a účelné nakládání s veřejnými zdroji (část 1, písmeno a) a zároveň stanovuje zadavateli povinnost zajistit „hospodárné, efektivní a účelné nakládání veřejných prostředků“ (část 1, písmeno e). Dosavadní praxe je převážně taková, že zadavatel se s ohledem na znění zákona o veřejných zakázkách v oblasti kontroly veřejných zakázek soustřeďuje na formální náležitosti kontroly (formální kontrolu zadávací dokumentace z pohledu požadavků zákona o veřejných zakázkách, formální kontrolu procesů souvisejících se zadávacím a výběrovým řízením a na formální kontrolu plnění smluv s realizátorem veřejné zakázky). Tak se stává, jak ukazují nálezy Nejvyššího kontrolního úřadu, že přestože formální pravidla zadávání nebyla porušena, vynaložené zdroje byly alokovány ekonomicky neracionálně (nesmyslně), tedy neúčelně. Můžeme zmínit případy nákupů techniky, která posléze zůstává nevyužita stát ve skladech, protože předtím nebyl důsledně prověřen účel jejího pořízení, a proto ji nikdo nepotřebuje. Obdobné ekonomicky neracionální nakládání se zdroji najdeme i v případech pořizování spotřebního materiálu, kdy jsou (formálně za „výhodnou pořizovací cenu“) nakoupeny pohonné hmoty, avšak následně se ukáže jejich praktická nepotřebnost. Dochází tak ke společenským ztrátám. Prevencí k odvrácení těchto ztrát je zadávání a kontrola veřejných zakázek z pohledu 3E.

Zákon o finanční kontrole zároveň stanovuje, že tato kontrola musí být realizována jako předběžná kontrola, průběžná kontrola a následná kontrola. Uvedené druhy kontrol musí být realizovány jak v podobě formální kontroly (účetní, dokumentační), tak i v podobě kontroly obsahové (ekonomické), kdy v případě ekonomické kontroly (tzv. auditu výkonu) je jejím obsahem kontrola 3E.

2. Fáze veřejné zakázky, jejich obsah a sledování z pohledu metodiky *Hodnocení veřejných zakázek*

Metodika hodnocení veřejných zakázek stanovuje zadavateli povinnost ve všech fázích veřejné zakázky sledovat, jak jsou dodržovány principy hospodárného, efektivního a účelného nakládání se zdroji. Uvádí tyto fáze veřejné zakázky: fázi rozvahy, fázi přípravy dokumentace a zadávání veřejné zakázky, fázi hodnocení veřejné zakázky, fázi výběru veřejné zakázky, fázi exploatace vybrané nabídky, fázi monitorování plnění očekávání (cílů). V obdobném (obsahovém) duchu uvažuje i část 8.3 – 8.17 *Bílé knihy o obraně*.

První fází veřejné zakázky je fáze rozvahy. V ní klade metodika důraz na **prověření ekonomické oprávněnosti veřejné zakázky**. Jejím smyslem je prověřit ekonomickou racionalitu (opodstatněnost) veřejné zakázky ve formě odpovědí na následující otázky, jak ukazuje tabulka 1.

Tab. 1: Fáze rozvahy – klíčové otázky zadavatele k prověření oprávněnosti veřejné zakázky

Otázka	Odpověď	
	Ano (1)	Ne (0)
Je možné klíčovými ukazateli doložit společenský účel (užitek, přínos) uvažované veřejné zakázky? Odpovídá uvažovaný účel veřejné zakázky veřejným potřebám?		
Neexistuje (za daných uvažovaných podmínek) žádný jiný společensky vhodnější způsob naplnění uvažovaného účelu veřejné zakázky?		
Bude v případě uvažované veřejné zakázky nabytý majetek prokazatelně využíván k plnění funkcí státu či k zajištění veřejně prospěšné činnosti?		
Bude nabytý majetek po celou dobu životnosti využíván účelně a hospodárně k plnění funkcí státu a k výkonu stanovených činností?		
Je možné v případě, že veřejnou zakázkou budou realizovány cíle programu (evidovaného v informačním systému financování reprodukce majetku) stanovit vyhodnotitelné věcné, časové, nákladové a užitkové ukazatele?		
Umožní registrace programu v informačním systému financování reprodukce majetku technicko-ekonomické zdůvodnění a vyjádření efektivnosti vložených veřejných prostředků?		
Atd.		
Výsledné skóre		

Na základě odpovědí na stanovené otázky zjistíme výsledné skóre. Na žádnou ze stanovených odpovědí bychom neměli získat zápornou odpověď. Písemný podklad k jednotlivým odpovědím si zadavatel archivuje a dokládá jej jak k interní kontrole, kterou ze zákona o finanční kontrole provádí k tomu účelu vytvořený orgán interního auditu (§ 28 zákona o finanční kontrole), případně jej dokládá při externím auditu Nejvyššímu kontrolnímu úřadu.

Po prověření oprávněnosti veřejné zakázky následuje fáze přípravy dokumentace a zadávání veřejné zakázky. V ní klade metodika důraz na ekonomické prověření technických podmínek veřejné zakázky a na prověření ekonomické racionality předmětu veřejné zakázky.

Metodika *Hodnocení veřejných zakázek* ukládá, že z hlediska požadavků 3E je zadavatel povinen (s ohledem na zákon o finanční kontrole) definovat **technické podmínky** tak, aby byly v souladu s principy hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti. Technickými

podmínkami se rozumí stanovení všech charakteristik a požadavků, které musí splňovat každá nabídka ucházející se o získání veřejné zakázky. Tyto charakteristiky se pak stávají součástí zadávací dokumentace. Musí platit, že dané charakteristiky se bezprostředně vztahují k předmětu veřejné zakázky. Zákon o veřejných zakázkách (pro případ veřejných zakázek na dodávky nebo služby) technickými podmínkami rozumí takové stanovení charakteristik a požadavků na dodávky nebo služby, které má charakter atributů, tj. vlastností, resp. předpokladů, které musí být obsahově všechny beze zbytku splněny. Příklad jejich sledování ukazuje tabulka 2.

Tab. 2: Prověřování technických podmínek z pohledu 3E

Název technické podmínky	Ukazatel	Poznámka
Požadavek na českou (evropskou) technickou normu	Splnění dané normy	
Parametr výkonu	Spodní (případně horní hranice) výkonu vyjádřená v kW	
Funkce	Činnost možná i pod vodou do hloubky x metrů.	
Atd.		

Jak je z tab. 2 zřejmé, vymezujeme všechny podstatné technické podmínky, které se vztahují k parametrům očekávaného užítku či technickým podmínkám, formou odkazu na dané dokumenty. V poznámce uvádíme potřebné relevantní informace, které jsou pak využívány k definování zadání veřejné zakázky a jsou dokumentem, kterým zadavatel v případě ex post kontroly veřejné zakázky dokládá, že při stanovení technických podmínek nedošlo k záměrnému zvýhodnění některého z uchazečů (např. nadbytečným nadhodnocením ukazatele výkonu). V komentáři (poznámkách) prokazujeme, že technické podmínky nebyly nastaveny diskriminačně, tedy tak, aby poskytovaly některému uchazečovi konkurenční výhodu či mu bránily v hospodářské soutěži.

Metodika *Hodnocení veřejných zakázek* zdůrazňuje, že pro ekonomicky korektní zadávání veřejné zakázky je potřebné patřičně vymezit **předmět veřejné zakázky** tak, aby bral na zřetel **principy 3E**. Předmětem veřejné zakázky se rozumí úplatné poskytování dodávek či služeb nebo úplatné provedení stavebních prací, kdy tyto užitky jsou realizovány formou zakázky na základě smlouvy mezi zadavatelem a jedním či více dodavateli. Předmětem veřejné zakázky mohou být dodávky, služby a stavební práce. Uvedeným předmětům odpovídají i tři základní druhy veřejných zakázek: veřejná zakázka na dodávky, veřejná zakázka na služby a veřejná zakázka na stavební práce.

Předmětem **veřejné zakázky na dodávky** je pořízení věci („zboží“). Pořízení věci se řídí zásadou získání hodnoty za peníze (ve zkratce VFM, čili Value for Money), kdy proces pořízení věci vybíráme a hodnotíme s ohledem na potenciální užitek (resp. hodnotu), kterou získáme např. formou koupě, koupí na splátky, nájmem zboží či formou leasingu (nájmu zboží s právem následné koupě). Výběr věci, která nejlépe odpovídá hodnotě za peníze (princip 3E uložený zadavateli zákonem o finanční kontrole), zaručí propojení předmětu veřejné zakázky, cílů, které veřejnou zakázkou sledujeme a hodnotících kritérií nabídek.

Předmětem veřejné zakázky na dodávky může být i poskytnutí služby, které spočívá v umístění, montáži či uvedení takového zboží do provozu, a to za předpokladu, že takové činnosti jsou nutné pro splnění veřejné zakázky.

Veřejné zakázky na služby mají dvě základní formy, a to čistou formu poskytování služeb a kombinovanou formu poskytování služeb. Zákon definuje čistou formu veřejných služeb definicí protikladem. Na základě pravidla logického vyvozování můžeme s ohledem na literu zákona vymezit čistou formu veřejných služeb jako takovou druhovou formu veřejné zakázky, která není veřejnou zakázkou na dodávky ani veřejnou zakázkou na stavební práce. Kombinovanou formou poskytnutí služeb rozumíme takovou veřejnou zakázku, kdy služba je poskytovaná spolu s dodávkou nebo stavebními pracemi, přičemž předpokládaná hodnota poskytovaných služeb je vyšší nežli předpokládaná hodnota poskytované dodávky, resp. poskytované hodnoty stavebních prací, které jsou nutné pro splnění veřejné zakázky na služby. Podrobnou klasifikaci služeb podle kategorií uvádí příloha číslo 1 a příloha číslo 22 zákona o veřejných zakázkách, přičemž tyto služby se dělí na služby, které podléhají uveřejnění v Úředním věstníku Evropské unie, a na služby nepodléhající uveřejnění v Úředním věstníku Evropské unie. Jejich přehled podává příloha 1 a 2 zákona o veřejných zakázkách.

Veřejná zakázka na stavební práce má tři základní formy, a to provedení stavebních prací, provedení projektové nebo inženýrské činnosti související s provedením stavebních prací a zhotovení stavby. Forma provedení stavebních prací je definována taxativně, tedy vyjmenováním v zákoně v příloze číslo 3, na základě druhu stavebních činností. Patří k nim např. stavebnictví, příprava stavenišť, demolice, pozemní a inženýrské stavitelství, výstavba pozemních a inženýrských staveb, montáž střešních konstrukcí a pokládání střešních krytin, výstavba dopravních komunikací, letišť a sportovních zařízení, výstavba vodních děl, instalátérské práce, izolační práce, omítkářské práce, truhlářské práce, obkládání stěn a ostatní dokončovací práce. Druhou formou veřejné zakázky na stavební práce je provedení stavebních prací vyjmenovaných v příloze 3 a s nimi související projektovou nebo inženýrskou činností. Třetí formou veřejné zakázky na stavební práce je zhotovení stavby. Ta má jako celek užitnou hodnotu, která se projevuje v její schopnosti po zhotovení stavby plnit předem stanovené užitné (ekonomické a technické) funkce. Předmětem této formy veřejné zakázky na stavební práce je zhotovení stavby, která je výsledkem stavebních nebo montážních prací, případně s tím související projektové či inženýrské činnosti.

Metodika *Hodnocení veřejných zakázek* stanovuje zadavatelům povinnost **prověřit ekonomickou racionalitu předmětu veřejné zakázky**. To plně koresponduje s ustanovením části 8.12 *Bílé knihy o obraně*, která rámcově stanovuje povinnost „dozorovat“ předmět veřejné zakázky. Smyslem je zabránit neúčelné alokaci zdrojů. K rozpracování implementační dokumentace může být například použitý následující postup obsažený v tabulce 4, která obsahuje otázky prověřující zadavatele.

Cíle veřejné zakázky jsou očekávané budoucí stavy (efekty), které má veřejná zakázka přinést. Jsou-li cíle stanovené ve formě objektových cílů, je možné je přímo hodnotit. Na základě studia obou dokumentů můžeme konstatovat, že *Bílá kniha o obraně* jde v kontextu *Metodiky hodnocení veřejných zakázek*. Ukládá povinnost, že „definované vlastnosti požadovaného výrobku nebo služby musejí být relevantní cíli, k jehož naplnění je nákup realizován“ (*Bílá kniha o obraně, část 8.4*). To je podstatný krok kupředu pro hodnocení zakázek v duchu hodnotící metodiky, která doporučuje, aby očekávané efekty veřejných zakázek byly stanoveny ve formě vyhodnotitelných cílů. Stanovení cílů veřejné zakázky umožní přesněji určit **hodnotící kritéria veřejných zakázek s ohledem na principy 3E**.

Tab. 4: Prověření ekonomické racionality předmětu veřejné zakázky

Otázka	Alternativní odpověď s příkazem	
	Ano	Ne
Jsou společenská očekávání veřejné zakázky definována ve formě cílů?	Pokračuj další činností!	Není-li zakázka definována ve formě cílů, definuj předmět veřejné zakázky tak, aby obsahoval principy 3E!
Jsou cíle veřejné zakázky stanoveny tak, že jsou v principu hodnotitelné?	Pokračuj dalším krokem!	Stanov hodnotící ukazatele předmětu veřejné zakázky!
Je možné hodnotit předmět veřejné zakázky nákladovými a užitkovými ukazateli?	Proveď dekompozici předmětu veřejné zakázky umožňující kvantitativní nákladově užitkové hodnocení veřejné zakázky!	Vrať se k předchozímu kroku! Vymež předmět tak, aby byl vyhodnotitelný nákladově užitkovými kritérii!
Atd.		

Metodika hodnocení veřejných zakázek zadavateli ukládá stanovit hodnotící kritéria tak, aby prověřovala hospodárné, efektivní a účelné nakládání se zdroji. Zákon o veřejných zakázkách (§78) stanovuje dvě základní hodnotící kritéria, a to ekonomickou výhodnost nabídky, nebo nejnižší nabídkovou cenu. Základní otázkou, kterou zadavatel v tomto kroku řeší, je hledání odpovědi zda k výběru nejvhodnější nabídky je dostačující nejnižší nabídková cena, či zda je potřebné použít komplexní kritérium ekonomické výhodnosti nabídky.

3. Kritérium nejnižší nabídkové ceny z pohledu hospodárnosti

Z pohledu 3E platí, že kritérium nejnižší nabídkové ceny můžeme použít tehdy, jestliže svým obsahem plně odpovídá zásadě „hospodárnosti“, jak ji vymezuje zákon o finanční kontrole. To znamená, že z ekonomického hlediska je **nejvhodnější nabídkou** ta varianta, která dosahuje očekávaný cíl veřejné zakázky. Jak je možné ekonomicky prověřit správnost použití jediného hodnotícího kritéria nejnižší nabídkové ceny? Například tak, jak ukazuje tabulka 5.

Tab. 5: Prověření volby kritéria nejnižší nabídkové ceny ze strany zadavatele

Otázka	Odpověď s komentářem	
	Ano (1)	Ne (0)
1. Je kritérium nejnižší nabídkové ceny zcela v souladu s principem „hospodárnosti“, jak ji vymezuje zákon o finanční kontrole (§ 2, písmeno m)?		
2. Je v principu reálně možné vyčerpávajícím způsobem zahrnout parametry (vlastnosti) předmětu veřejné zakázky a jejich ukazatele do zadávacích podmínek veřejné soutěže?		
3. Je možné ve smlouvě mezi zadavatelem a realizátorem veřejné zakázky dostatečně garantovat splnění požadovaných předmětných vlastností veřejné zakázky?		
Atd.		
Výsledné skóre		

Ekonomickou podmínkou použití jediného hodnotícího kritéria nejnižší nabídkové ceny je, že odpovědi na všechny uvedené otázky musí být kladné. Zadavatel v první otázce prověřuje (viz tab. 5), zda obsah pojmu „nejnižší nabídková cena“ odpovídá požadavkům „hospodárnosti“, jak ji vymezuje zákon o finanční kontrole. Ze znění zákona o finanční kontrole (§2, písmeno *m*) vyplývá, že kritérium nejnižší nabídkové ceny je možné použít tehdy, jestliže bude naplněn požadavek hospodárného použití zdrojů, tedy že minimalizací ceny se dosáhne splnění předmětného plnění veřejné zakázky ve smyslu **účelu**, který má nabízená veřejná zakázka přinést. To může zadavatel dosáhnout tak, že pro daný předmět veřejné zakázky stanoví minimální či maximální parametry a jejich ukazatele, které musí potenciálně přijatá nabídka mít. Možné formální řešení ukazuje tabulka 6.

Tab. 6: Stanovení parametrů předmětu veřejné zakázky a jejich ukazatelů s ohledem na kritérium hospodárnosti

Parametr	Ukazatel	Maximální (minimální) prahová hodnota daného ukazatele
A		
B		
...		
Z		

Zadavatel zároveň prověřuje, zda použitím kritéria nejnižší nabídkové ceny bylo dodrženo ustanovení zákona o finanční kontrole v tom smyslu, že hospodárné vynaložení zdrojů vedlo k „dodržení odpovídající kvality“ (§ 2, písmeno *m* zákona o finanční kontrole). Příklad možného řešení uvádí tabulka 6.

Toho lze dosáhnout tím, že zadavatel vymezí potřebné prahové hodnoty jednotlivých parametrů a jejich ukazatelů vztahujících se k předmětnému plnění veřejné zakázky a s ohledem na ně formuluje zadání veřejné zakázky. Po výběru nabídky s nejnižší nabídkovou cenou pak uzavře s dodavatelem tomu odpovídající smlouvu, což je obsahem odpovědi na třetí uvedenou otázku (viz tab. 5).

Při použití kritéria nejnižší nabídkové ceny bychom měli mít na zřeteli, co je rozsahem pojmu „nejnižší nabídková cena“. Ta se skládá ze dvou podstatných složek, a to z „pořizovacích nákladů“ a z nákladů souvisejících s celoživotním cyklem veřejné zakázky, jak ukazuje tabulka 7.

Tab. 7: Nákladové složky kritéria „nejnižší nabídkové ceny“

Název složky	Komentář
Pořizovací (nákupní cena)	Jde o náklady C_0 vynaložené na nákup (pořízení investice)
Náklady související s celoživotním cyklem investice (dlouhodobého majetku)	Jde o další náklady C_c související s celoživotním cyklem dané nabídky

Vedle nákladů C_0 je potřebné brát na zřetel i náklady, které souvisí se životním cyklem pořizované investice (náklady na provoz, opravy, údržbu atd.). Zadavatel pak v takovém případě požaduje od uchazečů veřejné soutěže údaje o pořizovacích nákladech

C_o , jakož i údaje o nákladech C_c . Protože náklady související s životním cyklem jsou vynakládány v čase, potřebujeme k analýzám a porovnávání jednotlivých nabídek znát současnou hodnotu celkových nákladů C_T , tedy provést jejich diskontaci, jak na tento problém ukazují Kubíček – Víték (2010) a Pavel (2010).

Z realizační praxe pořizovaných veřejných investic jsou známy případy, kdy při použití jediného kritéria „nejnižší nabídkové ceny“ není do kalkulací zahrnuta nákladová složka C_c , tedy náklady související s celoživotním cyklem dané investice. Výsledkem je chybné rozhodnutí projevující se v nesprávném výběru nabídky. Takový postup je v rozporu s ideou hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti vynaložených zdrojů, jak ji zadavatel ukládá dodržovat zákon o finanční kontrole. V případě externí ekonomické kontroly veřejné zakázky ze strany Nejvyššího kontrolního úřadu by byl takový postup jistě předmětem oprávněné kritiky jako případ neracionálního nakládání s veřejnými zdroji.

4. Kritérium ekonomické výhodnosti nabídky

Pokud zadavatel dospěje k závěru, že použitím *kritéria nejnižší nabídkové ceny* nebyly dodrženy zásady hospodárnosti, či s ohledem na složitost předmětu veřejné zakázky by bylo kritérium nejnižší nabídkové ceny nevhodné, volí agregované **kritérium ekonomické výhodnosti nabídky**. Zákon o veřejných zakázkách (§ 78, odstavec 4) stanovuje: „Rozhodne-li se zadavatel pro zadání veřejné zakázky podle základního hodnotícího kritéria ekonomické výhodnosti nabídky, stanoví vždy dílčí hodnotící kritéria tak, aby vyjadřovala vztah užitné hodnoty a ceny. Dílčí hodnotící kritéria se musí vztahovat k nabízenému plnění veřejné zakázky.“

Všimněme si, že z ekonomického hlediska vyplývají zadavateli z daného ustanovení dvě základní povinnosti. Prvou je povinnost stanovit hodnotící kritéria tak, aby vyjadřovala vztah užitné hodnoty a ceny. Druhou je povinnost určit dílčí hodnotící kritéria tak, aby se vztahovala k nabízenému plnění veřejné zakázky. Splnění těchto povinností si může zadavatel prověřit monitorováním následujících otázek, jak přehledně ukazuje tab. 8.

Tab. 8: Prověření vztahu užitné hodnoty a ceny

Otázka	Odpověď	
	Ano (1)	Ne (0)
Pokrývají jednotlivá dílčí kritéria předmět veřejné zakázky?		
Obsahují dílčí kritéria ukazatele hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti?		
Vztahují se daná kritéria k nabízenému plnění veřejné zakázky?		
Výsledné skóre		

První otázka prověřuje soulad mezi stanoveným předmětem veřejné zakázky a jím odpovídajícím rozsahem hodnotících kritérií. Druhá otázka pak vede k odpovědi, zda daná hodnotící kritéria jsou svým obsahem stanovena tak, že umožňují při hodnocení nabídek spolehlivě prověřit hospodárnost, efektivnost a účelnost.

Zákon o veřejných zakázkách přitom stanovuje, že rozsah dílčích kritérií musí být určen tak, aby daná hodnotící dílčí kritéria vždy vyjadřovala vztah užitné hodnoty a ceny. Užitnou hodnotou se rozumí očekávaný užitek, který bude plynout z realizované

zakázky. Tento užitek zadavatel definuje v zadávací dokumentaci ve formě předmětu plnění veřejné zakázky a v ukazatelích (parametrech) jejího plnění. Tyto ukazatele pak zadavatel promítá do stanovení dílčích užitkových hodnotících kritérií. Zákonem požadovanou relaci užité hodnoty a ceny je možné vyjádřit různými způsoby. Příklady ukazuje tab. 9.

Tab. 9: Příklady na prověřování vztahu užité hodnoty a ceny

Druh vztahu	Ukazatel	Použitá metoda
Náklady/jednotka výstupu	Nákladová efektivnost	Metoda CEA
Počet jednotek výstupu z jedné jednotky vstupu	Produktivita nákladů	Inverzní CEA (1/CEA)
Užitnost nákladů	Hodnocení vynaložených nákladů na dosažení stanovených ukazatelů	Kardinální stupnice v kombinaci s metodou vážení dílčích kritérií
Návratnost nákladů	Doba návratnosti vynaložených nákladů na pořízenou investici	ROI (metoda návratnosti investice)
Efektivnost vynaložených nákladů měřená výnosovým procentem	Vnitřní výnosové procento	Metoda výpočtu vnitřního výnosového procenta (IRR)
Čistý přínos	Čistý přínos z investice jako rozdíl mezi současnou hodnotou přínosů a nákladů	NPV (čistý přínos)
Inkrementální analýza nákladů a užítku	Přírůstek užítku z dodatečné jednotky vstupu	CUA (analýza nákladů a užítku)
Dosažený stupeň uspokojení z vynaložených nákladů	Užitek měřený na stupnici s deskriptorem	Explorační techniky
Atd.		

Jak je z příkladů uvedených v tab. 9 zřejmé, novelizované znění zákona o veřejných zakázkách ukládá zadavateli za povinnost prověřovat efektivnost a účelnost vynaložených nákladů na pořizovanou veřejnou zakázku. Volba prověřování relací nákladů a užítku je ponechána na zadavateli. Množina možností je dána vývěrem mezi jednotlivými dílčími hodnotícími kritérii, která by měla být volena tak, aby **komplexně pokryla užitnou a nákladovou stránku předmětu veřejné zakázky**. Platí přitom, že ekonomické kritérium „ekonomické výhodnosti nabídky“ je svým obsahem konstruováno tak, aby je bylo možné rozložit na podmnožinu dílčích hodnotících kritérií.

Dílčí hodnotící kritéria můžeme členit na kritéria kvalitativní a kritéria kvantitativní. **Kvalitativní kritéria** jsou taková, která vypovídají o sledované předmětné vlastnosti jako celku. Je jím například kritérium „estetického dojmu z navrženého projektu“ nebo kritérium „uspokojení cílové skupiny“. Kvalitativní kritéria nejsou přímo vyhodnotitelná, protože chybí bezprostřední ukazatelé, na jejichž základě bychom je mohli vyhodnotit. Proto musí zadavatel (případně hodnotící komise) určit algoritmus, jak bude kvalitativní kritérium hodnoceno. K tomu lze doporučit tabulku s deskriptorem, jak ji například uvádí Ochrana (2011).

Výhodnější je používat **kvantitativní kritéria**. Jsou to taková kritéria, která jsou přímo vyhodnotitelná, neboť již sama v sobě obsahují ukazatele a měřící jednotky (např. metry, kg). Tato kritéria z ekonomického hlediska dělíme na kritéria nákladová

(např. nabídková cena, provozní náklady, doba splacení nákladů) a kritéria užitková (např. výkon technického systému, rychlost, dolet, dostřel, technická přesnost systému, vnitřní výnosové procento, čistý výnos, kvalita, technická úroveň řešení, stupeň užítka). Jejich příklady uvádí zákon o veřejných zakázkách v § 78, odstavci 4.

Z ekonomického hlediska můžeme dílčí hodnotící kritéria dělit na minimalizační a na maximalizační kritéria. Minimalizační jsou nákladová kritéria. Jsou to taková kritéria, která souvisí s vynaložením vzácných (omezených) zdrojů. Proto se náklady usilujeme minimalizovat. Maximalizační kritéria jsou užitková kritéria, která vypovídají o tom, jaký stupeň užítka (uspokojení) dané kritérium přináší. Užitek se usilujeme maximalizovat. Tato maximalizace však může mít určitou hranici, za níž již není racionální daný parametr vlastnosti (např. rychlost automobilu) dále zvyšovat. V takovém případě tuto skutečnost uvádíme v zadávací dokumentaci. Zabraňujeme tím nekorektnímu hodnocení nabídek, kdy neúčelným („nesmyslným“) navyšováním hodnot některého z kritérií by mohlo dojít k neobjektivnímu (a dokonce i v některých případech) k předpojatému hodnocení a nesprávnému výběru veřejné zakázky.

V případě použití kritéria ekonomické výhodnosti nabídky je povinností **stanovit váhy dílčích kritérií**, jak uvádí § 78 zákona o veřejných zakázkách. Metodika *Hodnocení veřejných zakázek* doporučuje provádět „objektivizaci procesu stanovování vah dílčích kritérií“. Jí se rozumí to, že zadavatel (případně hodnotící komise) použije ke stanovení vah více postupů, a poté z nich (například aritmetickým průměrem) stanoví výslednou váhu, kterou uvede v zadávací dokumentaci. Příklady různých postupů stanovení vah je možné nalézt v publikaci Ochrana (2008, 2011).

5. Výběr nabídky a monitorování stanovených cílů veřejné zakázky ve fázi exploatace

Na základě stanovených kritérií hodnotící komise doporučuje zadavateli k realizaci ekonomicky nejvhodnější nabídku. Tato problematika je standardním a dostatečně známým postupem, který je podrobně popsán v odborné literatuře i v samotné metodice. Nově však metodika *Hodnocení veřejných zakázek* ukládá monitorování veřejné zakázky ve fázi exploatace. Tento požadavek je obsažen i v osmé kapitole *Bílé knihy o obraně*, kdy cílem je prověřovat hospodárné, efektivní a účelné nakládání s majetkem rezortu. Ten může být získán i formou akvizice realizované formou veřejné zakázky.

Metodika *Hodnocení veřejných zakázek* vychází z ustanovení zákona o finanční kontrole, jakož i ze zákona o majetku a rozpočtových pravidel, která zadavateli ukládají ve fázi exploatace sledovat, zda realizovaná veřejná zakázka plní stanovené cíle a ukazatele 3E. Toto sledování se děje v rámci fáze monitoringu výsledků, jenž je realizován ve formě tzv. průběžné kontroly, jak ji definuje zákon o finanční kontrole. Taktéž zákon o majetku stanovuje, že zadavatel je povinen sledovat, zda pořízená investice (zákon o majetku § 14, odstavec 1) je používána ke stanovenému účelu a hospodárně. Zadavatel při této průběžné obsahové kontrole sleduje, nakolik jsou naplňovány ukazatele hospodárnosti, efektivnosti a účelnosti. O této skutečnosti vede písemný záznam ve formě protokolu, který mohou zkoumat orgány interní a externí kontroly.

Závěr

Bílá kniha o obraně je rámcovým dokumentem, který stanovuje základní strategické směry, kam se má rezort Ministerstva obrany cíleně ubírat. K tomu, aby se *Bílá kniha o obraně* stala účinným dokumentem, je nutné ji rozpracovávat ve formě jednotlivých implementačních dokumentů a následně je aplikovat ve všech analyzovaných oblastech. V této studii ukazujeme na možné náměty, jak rozpracovávat dokumentaci zadávání a hodnocení veřejných zakázek v rezortu Ministerstva obrany v kontextu závěrů vládního dokumentu *Hodnocení veřejných zakázek*. Protože obsah *Bílé knihy o obraně* zjevně koreluje s obsahem metodiky *Hodnocení veřejných zakázek*, je na analytících a koncepčních pracovnících rezortu Ministerstva obrany, nakolik se jim podaří tuto příležitost synergicky využít a do obsahu implementační dokumentace zadávání, hodnocení a kontroly veřejných zakázek v rezortu Ministerstva obrany adekvátně promítnout a rozpracovat obsah obou zmíněných dokumentů.

Literatura:

- DARMOPILOVÁ, Z.; PAVLÍK, M. Investiční výdaje nemocnic a kontrola zadávání veřejných zakázek. In *Acta Aerarii Publici*, 2006, roč. 3, č. 2. Vedecký časopis Ekonomické fakulty Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici, s. 107-116.
- GRASSEOVÁ a kol. *Procesní řízení ve veřejném a soukromém sektoru*. Brno: Computer Press, 2008.
- HAJNA, P.; LINHART, J. Priority logistiky AČR v nadcházejícím období. *Vojenské rozhledy*, 2011, roč. 20 (52), č. 2, s. 136-141, ISSN 1210-3292.
- HORÁK, R. a kol. *Cesty racionalizace ekonomického zabezpečení součástí rozpočtového úseku MO ČR*. Projekt CEP MO. Kód Ekonomie, MO 11711199104. Brno VA 2002.
- KRČ, M. Teoretické a metodologické předpoklady účelné a efektivní alokace zdrojů v obraně. *Vojenské rozhledy*, 2011, roč. 15 (47), č. 3, s. 71-86, ISSN 1210-3292.
- KRČ, M. Identifikace rezerv efektivnosti v oblasti obranného sektoru v podmínkách nedostatečného vojenského rozpočtu. *Vojenské rozhledy*, 2000, roč. 9 (41), zvl. 2, s. 22-31, ISSN 1210-3292.
- JURČÍK, R. Úvahy o změnách právní úpravy veřejných zakázek a PPP projektů ve vztahu k efektivnějšímu vynakládání veřejných prostředků. In *Sborník příspěvků z 1. ročníku mezinárodní vědecké konference „Veřejné zakázky a PPP projekty – potřebnost změny právní úpravy v EU a v ČR“*, konané dne 13.9. 2007. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta. Brno: MZLU, 2007.
- JURČÍK, R. *Zadávání veřejných zakázek a udělování koncesí v ČR a v EU*. Praha: C.H.Beck, 2007.
- KAVŘÍK, L. Efektivnost veřejných zakázek. In *Sborník příspěvků z 1. ročníku mezinárodní vědecké konference „Veřejné zakázky a PPP projekty – potřebnost změny právní úpravy v EU a v ČR“*, konané dne 13.9. 2007. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta. Brno: MZLU, 2007.
- KUBÍČEK, J.; VÍTEK, L. Hodnocení veřejných projektů z hlediska společenské míry diskontace. In *Politická ekonomie*, 2010, č. 3, s. 291-304.
- MAREŠ, D. Veřejné zakázky z pohledu zadavatelů působících v sektoru veřejné dopravy. In *Sborník příspěvků z 1. ročníku mezinárodní vědecké konference „Veřejné zakázky a PPP projekty – potřebnost změny právní úpravy v EU a v ČR“*, konané dne 13.9. 2007. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta. Brno: MZLU, 2007.
- NEMEC, J.; MERIČKOVÁ, B.; ŠUMPÍKOVÁ, M. Public-private-civil mix: nástroj zvyšování efektivnosti veřejných výdavkových programů. In *Sborník z konference VŠE*, 26. 3. – 27. 3. 2004. Praha: Oeconomia, 2004.
- NEMEC, J.; OCHRANA, F.; PAVEL, J.; ŠAGÁT, V. *Kontrola ve veřejné správě*. Praha: Wolters Kluwer, 2010.
- NEMEC, J.; VLACH, J. *Etický kódex a Pakt integrity vo verejnom obstarávaní*. Bratislava: TIS, 2003.
- OCHRANA, F. *Veřejné výdajové programy, veřejné projekty a zakázky: jejich tvorba, hodnocení a kontrola*. Praha: Wolters Kluwer, 2011.

- OCHRANA, F. *Zadávání, hodnocení a kontrola veřejných zakázek*. Praha: Ekopress, 2008.
- PAVEL, J.; KUBÍK, R. Faktory ovlivňující intenzitu konkurenčního efektu při zadávání veřejných zakázek na stavební práce v ČR. In *Teoretické a praktické aspekty veřejných financí*. XVI. roč. mezinárodní odborné konference konané 8.-9.4. 2011. Praha: Oeconomia, 2011. Sborník abstraktů s plným zněním referátů na CD.
- PAVEL, J. *Ekonomické aspekty veřejných zakázek*. Praha: VŠE, 2007.
- PAVEL, J. Analýza vztahu mezi transparentností a soukromými transakčními náklady při zadávání veřejných zakázek. In *Sborník referátů z mezinárodního odborného semináře ve Šlapanicích 27.-28. ledna 2005*. Brno: MU, 2005.
- PAVEL, J. The Analysis of the Relationship between Transparency and Private Transaction Costs in Public Tenders. In *Acta Aerarii Publici*. Vedecký časopis Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2006, č. 1, s. 34-45.
- PAVEL, J. Poskytování služeb obecními obchodními společnostmi. In *Acta Aerarii Publici*, 2006. č. 3. Vedecký časopis Ekonomické fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- PAVEL, J. Zakázky malého rozsahu – jak určit optimální hranici finančních limitů? In *Sborník příspěvků z 1. ročníku mezinárodní vědecké konference „Veřejné zakázky a PPP projekty – potřebnost změny právní úpravy v EU a v ČR“*, konané dne 13.9. 2007. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta. Brno: MZLU, 2007.
- PERNICA, B. AČR: Rozpočtová improvizace? Systém plánování, programování a rozpočtování 1996-2003. *Vojenské rozhledy*, 2004, roč. 13 (45), č. 4, s. 63-70, ISSN 1210-3292.
- PERNICA, B. Plánování a investiční výdajové programy v odvětví obrany České republiky – spirála dějin, nebo bludný kruh? In *Teoretické a praktické aspekty veřejných financí*. XIII. ročník mezinárodní odborné konference. Vysoká škola ekonomická v Praze, 11.-12. 4. 2008. Praha: Oeconomia, 2008.
- POMAZALOVÁ, N. Možnosti racionalizace zadávacího řízení při implementaci outsourcingu do veřejného sektoru. In *Sborník příspěvků z 1. ročníku mezinárodní vědecké konference „Veřejné zakázky a PPP projekty – potřebnost změny právní úpravy v EU a v ČR“*, konané dne 13.9. 2007. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta. Brno: MZLU, 2007.
- ŘEŽUCHOVÁ, M. *Fenómén Public-Private Partnerships a poskytování veřejných služeb*. Brno: MU, 2010.
- SOUKOPOVÁ, J.; KAVŘÍK, L. Nákladová kritéria a hodnocení veřejných zakázek. In *Sborník příspěvků z 1. ročníku mezinárodní vědecké konference „Veřejné zakázky a PPP projekty – potřebnost změny právní úpravy v EU a v ČR“*, konané dne 13. 9. 2007. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta. Brno: MZLU, 2007.
- SOUKOPOVÁ, J.; BAKOŠ, E. Assessing the efficiency of municipal expenditures regarding environmental protection. In *WIT Transactions on the Ecology and the Environment, Environmental Economics 2010*, 2010, vol. 131, pp. 107-119, Limassol, Cyprus, WIT Press, 2010.
- SOUKOPOVÁ, J.; KAVŘÍK, L. Nákladová kritéria a hodnocení veřejných zakázek. In *Sborník příspěvků z 1. ročníku mezinárodní vědecké konference „Veřejné zakázky a PPP projekty – potřebnost změny právní úpravy v EU a v ČR“*, konané dne 13.9. 2007. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta. Brno: MZLU, 2007.
- VÁVRA, K. Kam kráčíš, rezorte obrany? *Vojenské rozhledy*, 2009, roč. 18 (50), č. 1, s. 68-75, ISSN 1210-3292.
- VYLEŤAL, P. a kol. *Ekonomické nástroje a metody řízení jakosti v akvizčním procesu*. Praha: AVIS, 2008.
- VINKLER, P. Veřejné zakázky v České republice – jak je zefektivnit? *Bílá místa teorie a černé díry reforem ve veřejném sektoru III*. Sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého semináře pořádaného katedrou veřejné ekonomie Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity. Šlapanice, 20.-21. ledna 2011. Brno: Masarykova univerzita, 2011. Sborník abstraktů s plným zněním referátů.
- Hodnocení veřejných zakázek*. Praha. Ministerstvo pro místní rozvoj, duben 2011.
- Zákon č. 166 ze dne 20. května 1993 o Nejvyšším kontrolním úřadu.*
- Zákon č. 219 ze dne 27. června 2000 o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích.*
- Zákon č. 218 ze dne 27. června 2000 o rozpočtových pravidlech a o změně některých souvisejících zákonů (rozpočtová pravidla).*
- Zákon č.320 ze dne 9. srpna 2001 o finanční kontrole ve veřejné správě*
- Zákon č. 317 ze dne 14. března 2006 o veřejných zakázkách.*
- Zákon č. 139 ze dne 14. března 2006 o koncesních smlouvách a koncesním řízení (koncesní zákon).*

Doc. PhDr. JUDr. Miroslav Mareš, Ph.D.

Islamismus jako bezpečnostní hrozba pro Českou republiku

V souvislosti s desátým výročím útoků al-Ká'idy na WTC a Pentagon, zabitím Usámy bin Ládina, odhalením logistického zázemí severokavkazských teroristů v ČR i veřejně ventilovaným sporům v domácí muslimské komunitě je opětovně intenzivně diskutována problematika ohrožení ČR ze strany islamismu, terorismu a souvisejících fenoménů. Cílem tohoto článku je vytvořit základní rámec pro conceptualizaci hrozby vůči ČR a na základě dosavadních událostí a volné extrapolace trendů a srovnáním se zahraničním analyzovat intenzitu jednotlivých ohrožujících projevů se vztahem k ČR. Specifická pozornost bude věnována vybraným vojenským atributům.

1. Základní pojmy

Tento článek je zaměřen na fenomén islamismu, kterým je chápán jako nedemokratické využití islámu k politickým účelům. V tomto směru je tedy synonymem k islámskému extremismu. Někteří autoři pracují s pojem islamismus pro označení veškerých politických směrů islámu (včetně reformistických, které usilují o přizpůsobení se modelu liberální demokracie), toto pojetí však není časté a v kontextu dominantně používané terminologie by bylo zavádějící.

Pojem islámský fundamentalismus se vztahuje k dogmatickému výkladu alespoň některých původních norem islámské víry. [1, 2, 3] S ohledem na řadu ustanovení islámského práva je v zásadě každé prosazování dogmatismu současně i extremismem v jeho stávajícím pojetí v ČR, např. vzhledem k otázce ženských práv, které jsou v rozporu s Listinou základních práv a svobod, nicméně islám může být využit pro politické účely i v nefundamentalistické podobě. Naopak část fundamentalismu může být prosazována i mimo politickou sféru. V tomto textu tedy není např. wahábismus vyjímán z islamismu.

Islamismus je v českém prostředí tematizován především v souvislosti s problematikou terorismu, přičemž terorismus je metoda prosazování zájmů brutálními zastrašujícími prostředky, kterou mohou využívat a také využívají různé politické, náboženské a etnické proudy. Ztotožňování terorismu a islamismu tedy není správné, i když se oba jevy překrývají. Islamisté přitom na různých místech světa bojují i prostředky guerillového boje či jiných forem ozbrojeného odporu, což je pod vlivem americké bezpečnostní terminologie nazýváno povstalectvím či vzbouřenectvím či se používá pojem *insurgency* v původní anglické podobě. [1]

Z hlediska islámského učení přitom není podstatné rozlišování mezi terorismem a jinými formami politického násilí (klasická válka, povstalectví, guerilla apod.), protože islámští bojovníci se obecně chápou jako vykonavatelé ozbrojeného džihádu, který tyto pojmy ani západní koncepty humanitárního práva nerozeznává. Jsou schopni různých forem boje, což dokazuje např. přechod afghánských mudžáhedinů do al-Ká'idy. Pro bojovné pojetí islámu, které upřednostňuje aktuální ozbrojený boj, se používá i pojem

džihádismus. Džihádisté mohou postupovat v rozporu s islamisty, kteří usilují o získání mocenských pozic kvazilegálními prostředky: zájmové skupiny, politické strany, „demografická bomba“ apod. Pod tímto pojem se rozumí postupné ovládnutí společnosti díky vysoké porodnosti v islámské populaci, která pak bude pod kontrolou islamistů nárokovat mocenské zastoupení odpovídající počtu muslimů v dosavadních západních společnostech, případně i jinde, např. v Izraeli. [1]

Ozbrojený boj, kam spadá i terorismus, není jedinou hrozbou vycházející i islamismu. Islamisté celkově usilují o nastolení nedemokratických režimů a v zemích a oblastech, kde jsou u moci, užívají represivní násilí. Ve společnostech a režimech, kde doposud islamisté nenabyli politické moci, využívají různých prostředků k posilování mocenských pozic. Budují tzv. paralelní společnosti, z nichž mohou dále expandovat. [1]

Aplikace práva šaría v takovýchto paralelních společnostech představuje hrozbu i pro státy, v nichž se nachází přistěhovalecké či velké tradiční muslimské komunity, musí např. chránit oběti tzv. *zločinů ze cti*. V komunitách mezi muslimy dochází i k interním střetům, ať již mezi umírněnými a extremisty či mezi stoupenci různých subkonfesí ap.

V západních zemích se islamisté snaží pro obranu a expanzi vlastní komunity intenzivně využívat i zdejších antidiskriminačních norem (přijatých v jiné situaci než pro ochranu islamismu) pro prosazení vlastních zájmů. V případě nesouhlasu se splněním požadavků jsou však schopni vyvolat násilné demonstrace a masové nepokoje, což ukázal i případ tzv. dánských karikatur. Jednání islamistů přispívá i k nárůstu islamofobie, kterou jsou nuceny státy, v nichž se vyskytuje, rovněž řešit s využitím bezpečnostního aparátu.

2. Stručný přehled historického vývoje hrozby islamismu vůči českým zemím

Islamismus ve smyslu bezpečnostní hrozby se stal pro oblast střední Evropy poprvé důležitým jevem v šestnáctém století v době turecké expanze. [4] Z dnešního pohledu jsou události této éry důležité mj. proto, že islamisté mohou ze svého pohledu nárokovat zdejší území jako součást prostoru, kde již historicky alespoň načas zakotvili. Specifickou rolí přitom může hrát i narůstající význam tureckého islamismu.

Moderní islámská politika v českých zemích má počátky ve třicátých letech dvacátého století, kdy se formuje muslimská obec, a to díky malé obchodní a diplomatické komunitě a několika českým konvertitům. V tomto období se nejednalo o hrozbu. V období protektorátu Čechy a Morava se část konvertovaných muslimů přiklonila ke kolaboraci s nacismem z důvodu protibritských postojů (Británie tehdy byla chápána jako okupační mocnost v arabském prostoru) i obecně příznivým vztahům mezi islamisty a nacisty. [5]

V období komunismu byl postoj k muslimům ambivalentní. Na jednu stranu zde existoval obecný tlak na sekularizaci, na straně druhé se režim snažil spolupracovat s levicově-nacionalistickými režimy a hnutími z arabského i asijského prostoru, jejichž stoupenci zpravidla islám v umírněné formě vyznávali. Těmto umírněným muslimům umožnil studium i výcvik na československém území, represivně však vystupoval proti islamistickým tendencím mezi zahraničními studentskými a obdobnými komunitami v ČSSR, zvláště proti Muslimskému bratrstvu. [6]

Domácí muslimská obec pro režim nepředstavovala zásadní hrozbu, proto ji monitoroval prostřednictvím StB (která v ní měla i své spolupracovníky) a toleroval její existenci. Nicméně její výraznější rozvoj nepřipustil, což se projevilo např. odmítáním stavby mešity na československém území, jejíž financování v osmdesátých letech nabízel libyjský vůdce Muḥammad Kaddáfí. [3]

Bezprostředně po pádu komunismu se v Československu objevovaly negativní postoje v arabské komunitě k navázání dobrých vztahů mezi ČSSR/ČSFR a Izraelem, ty však byly artikulovány spíše levicově-nacionalistickými než islamistickými formacemi. Islamisté se snažili ovlivňovat vznikající Muslimskou obec, např. prostřednictvím Third World Relief Agency, nicméně její celkový profil byl nakonec – přinejmenším navenek – spíše umírněný. [3]

V devadesátých letech se na území ČR různé teroristické skupiny (včetně islamistických) snažily získat zbraně či zde uskutečňovaly jiné logistické operace. Operovaly zde i zpravodajské služby států z islámského prostoru podporujících terorismus, přičemž předmětem jejich zájmu se stalo vysílání regionálních sekcí rádia Svobodná Evropa z Prahy. Irácká tajná služba připravovala proti irácké redakci raketový útok, ten se však podařilo BIS zmařit, nepotvrdily se přitom informace, že by Iráčané spolupracovali s al-Ká'idou. [6]

Po 11. září 2011 se ČR stala členem protiteroristické koalice, která byla původně zaměřena proti al-Ká'idě a Talibánu. V roce 2002 se v Praze v tomto bouřlivém období konal i summit NATO. ČR se od roku 2003 zapojila i do operace v Iráku, i když v počáteční fázi byl její status coby účastníka tažení sporný. V několika cyklech a s různými úkoly byly vysláni vojáci ČR do Afghánistánu. ČR stabilně na mezinárodním poli podporovala Izrael. Na jejím území působili jak příslušníci imigrantských komunit z islámského prostoru, tak i příslušníci národů a skupin, které jsou vnímány islamisty jako nepřátelské. [3]

3. Globální a regionální rámec

Při konstrukci hrozby pro ČR je třeba respektovat geopolitickou pozici našeho státu. Ten se nachází v prostoru, který doposud není pro islamisty hlavní oblastí zájmu. V současnosti kladou důraz na nastolení či (v případě Íránu) udržení režimů v tradičním prostoru s muslimským obyvatelstvem a na získání vlivu v západních zemích, kde existují silné islámské komunity, případně na útoky proti státům a jejich občanům, které dominují západní civilizaci (USA, Velká Británie, Francie, Německo atd.) nebo jsou vnímány jako specifická nepřátelá (např. Izrael, z pohledu některých skupin i Rusko či Indie apod.). [7]

Ve středovýchodní Evropě doposud spíše islamismus zapouští kořeny a snaží se ovlivnit relativně malé muslimské komunity, jejichž část přitom může být (a též je) islamistickým apelům nakloněná, už jen s ohledem na finanční pomoc ze strany islamistických nadací. Emisaři těchto organizací přitom přicházejí jak z tradičního islámského prostoru, tak i ze západní Evropy. V pojetí islamistů nejsou stávající hranice evropských států příliš podstatným prvkem, protože připravují vytvoření kalifátů či jiných útvarů pod jejich kontrolou na širokém prostoru. V tomto směru by bylo možno do budoucna očekávat islamistickou expanzi i od komunit v západní, severní a jižní Evropě.

Je zajímavé, že výraznou roli při šíření islamismu sehrává v současnosti Vídeň, kde jsou silné muslimské komunity z arabských zemí, z Balkánu i z Kavkazu. Pro ČR je zvláště významná bosenská islamistická komunita. Další vazby přicházejí z Německa i přímo z oblastí tradičního islámského prostoru, přičemž je možné, že ČR nabude specifického významu pro některé středoasijské a možné i kavkazské muslimy s ohledem na jejich postupující pracovní i jinou migraci do ČR.

Pozici ČR je třeba vnímat v kontextu celkových islamistických plánů s Evropou, kde je prováděna jak silná misijní činnost mezi imigranty a konvertity s cílem posílit ideové přesvědčení muslimů a s jeho pomocí pak vytvářet aktivitu k ovlivňování veřejného mínění i politiky evropských států způsobem, který je pro islamisty příznivý, tak je zde i prostor džihádistických aktivit, které směřují k útokům přímo na evropském území, nebo k rekrutaci a logistickému zabezpečení operací v prostorech stávajících hlavních válek islamismu, tj. Afghánistán, Irák ap.

4. ČR ve strategii islamismu

ČR ve strategii islamismu může sehrát roli státu, v němž bude povolna bujet islamismus souladu s celosvětovými trendy jeho strategie k uchopení moci, i za pomoci zvenčí – mj. pomocí islamistických nadací – i státu, kde bude připravován teroristický útok na cíle v zahraničí, včetně nákupu zbraní, nebo kde bude realizován teroristický útok.

Z hlediska možného odůvodnění útoku islamistů proti ČR je třeba zmínit především následující skutečnosti:

- Území ČR je hojně navštěvováno turisty z USA, Izraele a Velké Británie, což jsou země, které jsou islámskými teroristy v současnosti vnímány jako nejvíce nepřátelské, případně zde dlouhodobě i trvale pobývají občané zemí, vůči nimž bojují regionální islamisté (především Rusové, vůči nimž mohou zaútočit islamističtí severokavkazští teroristé).
- V ČR viditelně působí židovská komunita a nemalá část jejich příslušníků je vlivná v politické, mediální a kulturní sféře, přičemž tito lidé často (neplatí to však rozhodně pro všechny příslušníky židovské komunity!) razantně hájí soudobé izraelské a americké pojetí války s terorismem.
- V ČR se vyskytují cizinci původem z islámského prostoru, kteří jsou islamisty z jejich mateřských zemí vnímáni jako nepřátelé, např. sekulárně žijící členové neislámských politických formací.
- Z ČR vysílá rádio Svobodná Evropa a jeho odnože (především rádio Fardá).
- ČR je islámskými teroristy vnímána jako relativně významný spojenec Izraele a USA, z jehož území navíc vysílá RFE a ČR zadržuje podezřelé z islámského terorismu (např. Oussamu Kassira).
- Čeští vojáci se zúčastňují misí v zahraničí, které islámští teroristé vnímají jako nepřátelské (Afghánistán, dříve Irák) a je vystavena fatwám, které se týkají USA a jejich spojenců či „okupantů“ islámských území obecně. [15]
- ČR je součástí EU, vůči níž jsou islámští teroristé rovněž v nepřátelském poměru, mj. z důvodu nesplnění podmínek, za nichž al-Ká'ida nabídla Evropě příměří po madridských atentátech.
- V ČR se objevují islamofobní projevy. [7]

Přes výše zmíněná možná odůvodnění islamistického útoku existují i faktory, které riziko takového útoku snižují. ČR není pro globálně operující islámské teroristy s ohledem na svoji velikost a vliv ze strategického hlediska natolik atraktivní jako mnohé jiné evropské země. Rovněž z taktického hlediska zde existují z hlediska teroristů nevýhody, např. pouze relativně malá domácí muslimská komunita, z větší části nedogmatického náboženského přesvědčení a bez násilných tendencí, která je navíc decentralizovaně rozmístěna po českém území. Neposkytuje proto dostatečně širokou a anonymní základnu pro logistické zabezpečení útoků, jako některé zfanatizované části muslimských komunit v imigrantských čtvrtích v západoevropských zemích. [8]

5. Terorismus a džihádismus

Z hlediska aktuální percepce hrozeb ze strany ČR je jako neaktuálnější možné označit terorismus a celkově džihádismus. I v rámci takto pojaté hrozby je třeba diferencovat. Pokud se zaměříme na z bezpečnostního hlediska nejsledovanější hrozbu, tedy islamistický terorismus proti civilistům, lze za důležité rozlišovací prvky označit teritorialitu a občanství, kde lze vymezit následující základní možnosti (vždy bude uveden typ a jeden příklad z dosavadní historie, přičemž s ohledem na neexistenci dokonatého teroristického útoku v ČR budou uvedeny i pokusy o útoky, cíleností se přitom rozumí výběr terčů kvůli jejich identitě).

Tab.: Terorismus vůči ČR z hlediska občanství a teritoriality

Útoky na území ČR cílené vůči občanům ČR (příprava útoku v ČR proti letišti Praha-Ruzyně v roce 2007).	Útoky mimo území ČR cílené vůči občanům ČR (zmařený útok proti velvyslanectví ČR v Pákistánu v roce 2009).
Útoky na území ČR cílené vůči cizincům (možná příprava útoku v pražském židovském městě v roce 2006, kde by se cílem stali hlavně cizinci z USA a Izraele – spekulace!).	Útoky mimo území ČR cílené vůči cizím občanům či populaci obecně, při nichž zahynou i čeští občané (smrt českého občana v Egyptě v roce 2005).

Zdroj údajů v tabulce: [9, 3, 10, 11]

I tento výčet je však nedostačující. Na území ČR může dojít k počátku teroristického útoku, který má být dokončen proti hlavním terčům v zahraničí. Příkladem je příprava teroristické operace islamistických teroristů z Pákistánu, kteří chtěli unést dopravní letadla na území střední a východní Evropy a zaútočit s nimi na cíle v západní Evropě v roce 2003, akce však byla zmařena spoluprací pákistánských a evropských zpravodajských služeb. Případně akce může být zahájena v cizině a území ČR může být pouze průchozím prostorem s potenciální možností útoků. Spekulace tohoto typu provázely pohyb skupiny teroristů ze soutěsky Pankisi do západní Evropy v roce 2003. [3, 8]

ČR však může sloužit i jako základna pro teroristické útoky, které jsou plánovány v zahraničí. S ohledem na mezinárodní závazky v boji proti terorismu i vzhledem k obecné potřebě potírat islamismus v globálním rámci je třeba důsledně bojovat i proti těmto aktivitám. Určitým rozlišovacím kritériem je to, zda se jedná o aktivity globálně působících skupin (jako byly např. snahy o nákup zbraní pro al-Ká'idu v ČR) či

o podporu regionálních islamistických skupin, zpravidla zaměřených proti státu, kterým jim znemožňuje vytvoření vlastních islamistických státních útvarů, což je i zmíněný případ odhalené skupiny *Džamáát Šaría* v ČR z roku 2011, která je již několik let začleněna do sil tzv. Kavkazského emirátu.

Příprava teroristického útoku či kampaně může nabýt podoby zřízení dlouhodobé základny s rozsáhlým spektrem činností. Opět je možné za příklad uvést *Džamáát Šarífú*, která podle ÚOOZ měla k dispozici dům, v němž byla i střelnice, specialisté zde padělali doklady, z území ČR byly prováděny finanční transakce apod. [12] Teroristické skupiny zde však mohou uskutečňovat i dílčí aktivity, např. pouze obstarávání zbraní, do něj se přitom mohou zapojit i české zbrojařské firmy mimo území ČR, o čemž se spekulovalo v souvislosti s nákupem samopalů pro Hamás od firmy J. Koppa (nicméně se to neprokázalo), [13] či finanční operace. Na území ČR mohou být získávány i zpravodajské informace, a to jak speciálními složkami džihádistických skupin, tak i tajnými službami států podporujících islamistický terorismus.

Území ČR může sloužit i jako zázemí pro ukrytí či odpočinek členů islamistických teroristických skupin, což byl zřejmě příklad pobytu člena skupiny al-Tavhid, který v ČR podle německé zpravodajské služby BND dočasně pracoval jako směnárník. [3] Budování logistického „rekrečního zázemí“ může nabýt i systematickou podobu cíleného zakládání rodin s etnickými českými partnerkami.

Území ČR může sloužit i jako čistě tranzitní prostor pro krátkodobé pobyty, které nemusí být vázány na bezprostřední aktivitu ve prospěch terorismu. Zřejmě pobyt vůdce hamburské buňky al-Ká'idy Muhamada Atty v roce 2000 či letištní přestup Oussamy Abdallaha Kassira, při němž byl zatčen a posléze v roce 2007 vydán do USA. [10] Na území ČR mohou krátkodobě i dlouhodobě pobývat i sympatizanti teroristických uskupení, kteří zde nemusí vytvářet pevné struktury či vyvíjet systematickou činnost ve prospěch těchto skupin, mohou se však zapojit do občasných aktivit – včetně propagačních – či nabýt podoby „spících buněk“.

Na území ČR může být uskutečňována i propaganda teroristických islamistů a džihádistů, a to jak zaměřená na cizinecké komunity, v arabštině či jiných cizích jazycích (např. bosensštině), tak i v českém jazyce pro české stoupence, včetně potenciálních, ve smyslu jejich ovlivnění, případně pro zastrašení české populace. Příkladem propagandy v češtině je již zaniklá česky psaná stránka Hizballáhu, kde byl zdůrazňován charakter Hizballáhu jako vojenského hnutí a současně politické strany. [14] Bojujícím islamistickým politickým uskupením je vyjadřována podpora i na demonstracích, např. Hizballáhu při jeho bojích s Izraelem v roce 2006, či Hamásu při bojích s Izraelem v roce 2009. V českých mešitách káže i Palestinec Samer Shadeh, který schvaluje sebevražedné atentáty proti Izraeli. [15] Pouze limitovaný rozsah i dopad naopak měly kontroverzní propagační aktivity v prostředí některých mládežnických subkultur (Hard Core, Hip Hop). [3]

ČR ještě nebyla vystavena propagandě od domácích konvertitů bojujících v džihádistických strukturách na „hlavních frontách“ džihádu jako je Afghánistán či Irák ve formě propagandistických videí kombinujících prvky mobilizace i zastrašení, což je charakteristické např. pro soudobé Německo. [2] V ČR nejsou prokázány přes občasná spekulace ani struktury rekrutující muslimy do džihádistických výcvikových táborů v Pákistánu, Afghánistánu či Somálsku.

6. Specifické ohrožení vojáků a jejich rodinných příslušníků

Specificky ohroženou skupinou občanů jsou příslušníci ozbrojených sil ČR. Ti jsou nasazeni v zahraničních misích a dostávají se do přímého střetu s džihadistickými bojovníky (případně se zbraněmi, které jsou vůči nim nastraženy). V tomto boji již byla řada českých vojáků zraněna a čtyři v Afghánistánu zahynuli (jeden další zahynul po autonehodě v Iráku). [16] V tomto případě se jedná o komatanty, kteří vstupují do ozbrojených bojů.

Vojáci západních zemí, mezi něž lze řadit i ČR, se mohou stát cílem útoku i mimo oblasti válečných zón. Útoky se ze strany islamistů uskutečnily i v Itálii (libyjský občan, útok na kasárna v Miláně v roce 2009) [17] či v USA (tam dokonce od muslima, který byl americkým vojákem), případně se terčem útoku stali uniformovaní vojáci ve veřejném prostoru (útoky kosovského islamisty proti americkým vojákům na letišti u Frankfurtu v roce 2011). [18]

Ohrožení konkrétních vojáků ze strany islamistů může pokračovat i po ukončení bojových misí. V ČR se tak zatím nestalo, ale např. v Rusku byli likvidováni důstojníci účastníci se operací v Čečensku a al-Ká'ida shromažďovala informace o amerických příslušnících speciálních jednotek, což se projevilo i obavami po zveřejnění identity jednotky, která v roce 2011 zlikvidovala Usámu bin Ládina. [19]

Terčem se mohou stát i rodinní příslušníci vojáků, a to jak z důvodu pomsty, tak i z hlediska oslabení bojové morálky. V Rusku bylo ze strany čečenských militantů vyhrožováno rodinám pilotů bombardérů. [20] Islamisté v Iráku zjistili čísla mobilních telefonů rodinných příslušníků dánského kontingentu v Dánsku a na tato čísla pak volali výhrůžky. [21] Pokud je známo, k obdobnému ohrožení vojáků ČR či jejich rodinných příslušníků zatím nedošlo, nelze je však vyloučit, zvláště v případě nešťastného zásahu proti civilistům na misi v islámském prostoru (obdobného polské střelbě do civilistů v oblasti Nangar Khel v roce 2007, za nějž byli polští vojáci souzeni a v roce 2011 osvobozeni). [22]

Jak ukazují případy ze zahraničí, islamisté mohou pronikat i do bezpečnostních sborů a do armády, a zde ohrožovat bezpečnost jak zpravodajskou činností a sabotážemi, tak i přímým násilím proti vojákům, případně – pokud je jich více a jsou organizováni – i přípravou a uskutečněním vojenského puče. V ČR je však v armádě minimum muslimů, pokud známo umírněných, a proto tento problém není aktuální. Projevit se ale může např. v některých multinárodních pozorovatelských misích za účasti vojáků ČR a zahraničních islamistických vojáků.

7. Extremismus a nepokoje

S existencí islamismu je spjata i celková subverze demokratických režimů prostřednictvím nedemokratických politických aktérů. V ČR není s ohledem na malou muslimskou komunitu pravděpodobný brzký vznik a úspěchy islamistických stran ve volebním boji. [23] Tyto strany existují nejen v tradičním islámském prostoru, ale začaly vznikat i v západní Evropě. Představit si přitom lze i pobočky stran z islámských států v diasporách v evropském prostoru, které zde budou vstupovat do volebního boje, např. i ve volbách do Evropského parlamentu. V ČR však již podle nepotvrzených svědectví působila pobočka celosvětově aktivní islamistické strany Hizb-ul-Tahrir.

Rozsáhlou činnost vyvíjejí v Evropě i v ČR zájmové skupiny, osvětové organizace a nadace, které jsou vázány na islamistické struktury, i když to nemusí přímo deklarovat. Např. Federace islámských organizací v Evropě (FIOE), která působí i v ČR, je označována za faktickou satelitní či krycí organizaci Muslimského bratrstva. [2] Část nadací je zase propojena s mocnými wahábistickými kruhy v Saúdské Arábii, z těch, které působily v ČR, se jedná např. o World Assembly of Muslim Youth (WAMY) a al-Haramein. [3] Na Hamás je napojena nadace al-Aksá, která se též projevila v ČR. Ze západní Evropy expanduje do ČR v posledních letech misijní společnost s kořeny v Asii ve školách směru Deoband Tablígíhí Džamáat. [8] Malé islamistické spolky jsou aktivní i v bosenské komunitě.

Tato či obdobná uskupení a směry se snaží infiltrovat oficiální a navenek většinou umírněné muslimské organizace, případně se v nich pomocí svých lidí prosadit ideovým vlivem, např. vydání spisů islamistického kazatele Bilala Philipse v ČR. [24] Některé organizace a jejich média získaly vyhraněný až extrémní charakter již od svého vzniku, v ČR např. dnes již nepřiliš aktivní Muslimská unie a jí vydávané *Muslimské listy*. [4]

Islamistické organizace mohou usilovat o dlouhodobé působení spojené s postupným vydobytím prostoru, i díky zneužití antidiskriminačních norem západní provenience. V případě potřeby však mohou iniciovat i demonstrace a nepokoje. V ČR zatím byly demonstrace poklidné a nedošlo k násilným muslimským projevům na nich ani k nepokojům obdobným např. ve švédském Malmö. S ohledem na situaci ve zdejší muslimské komunitě to ani v krátkodobé perspektivě není pravděpodobné.

Islamističtí extremisté přitom mohou infiltrovat i multinárodní organizace, včetně těch, které se profilují na poli ochrany imigrantů a lidských práv. Spolupracovat mohou i s domácími extremisty s cílem rozšířit politickou subverzi. Představitelé české ultralevicové organizace Socialistická solidarita např. v roce 2006 gratulovali sympatizantovi Hizballáhu k jeho vítězství nad Izraelem a uskutečnili s ním propagační rozhovor. [25] Čeští neonacisté podporují transparenty a jinými propagačními nástroji iránského prezidenta Mahmúda Ahmadžíneháda, což vyvolává i spekulace o tom, že je podporují iránské tajné služby, i když se to zatím nepotvrdilo. V oblasti „divokých“ (a ve střednědobém horizontu nepravděpodobných) spekulací se pohybují i úvahy o možné cílené islamizaci romské komunity v ČR.

8. Porušování ženských práv, zločiny ze cti a další problémy aplikace práva šaría

Vedle konzistentního cíleně politického působení představují hrozbu pro demokratické politické systémy a právní řády demokratických států, včetně ČR, i projevy aplikace islámských dogmatických norem, které jsou v rozporu se soudobými standardy zde uznávaných lidských práv. Primárně se to týká práv ženských, která jsou islámskými dogmatiky, ale i řadou relativně umírněných muslimů, vykládána a aplikována v podobě, která odporuje rovnosti pohlaví. I když většina muslimek – včetně konvertitek – roli danou islámem akceptuje, problémy působí případně vyvážení se z muslimské víry a komunity.

Jako zvláště problematický jev se jeví tzv. zločiny „ze cti“ či „jménem cti“, které jsou páčány na dívkách a ženách v silně patriarchálních komunitách (ne pouze islámských, ale především v nich), pokud poruší normy uznávané komunitou.

Expert Leoš Tuček zmiňuje následující hlavní typy „trestuhodného jednání“ obětí: 1. Ztráta panenství před manželstvím; 2. Život v nemanželském nebo rodiči netrpěném vztahu; 3. Úmyslné odloučení od manžela; 4. Podkopávání role muže jako ochránce a živitele rodiny; 5. Odmítnutí manžela/snoubence vybraného rodinou; 6. Odvrat od tradic (od způsobu života země původu) a orientace na západní životní styl. [26]

V ČR se doposud zločiny kvůli cti, pokud je známo, neobjevily. Blíží se jim vražda české ženy jejím syrským druhem Mohamadem F. v Želešicích dne 28. 4. 2007, kdy sice hrály důležitou roli majetkové spory, ty však byly doprovázeny i dlouhodobým konfliktním soužitím. V jeho rámci měl podle jedné výpovědi tento druh družce přiložit nůž ke krku a říkat, že „jí ukáže, jak se v Sýrii podřezávají manželky, které neposlouchají“. [27]

Neslučitelnost práva šaría se současnými normami práva ČR se může projevit i v ochraně práv sexuálních menšin, v právu na svobodu projevu. V ČR byly vedeny diskuze týkající se karikatur proroka Mohameda – i když na rozdíl od západní Evropy i mnoha muslimských zemí nenásilnou formou – i v mnoha dalších oblastech, jejichž rozbor by byl nad rámec tohoto článku.

Jako specifickou oblast, v níž muslimové vyžadují respektování svých náboženských zvyků a jejich nerespektování vede k jejich radikalizaci, je možné zmínit vězeňství. V ČR však zatím Vězeňská služba vychází požadavkům muslimských vězňů relativně vstřícně [28] a fenomén muslimských vězeňských gangů či muslimské vězeňské vzpoury se zde neobjevil.

9. Interní střety v muslimské komunitě

Pro bezpečnost ČR mohou být rizikové i střety v muslimské komunitě, které ohrožují nejen jejich přímé účastníky, ale i jejich okolí. Tyto střety mohou mít různé pozadí, které nemusí být vždy motivováno islamismem, např. v případech střetů mezi příslušníky různých národních komunit (tureckými a arabskými muslimy) či v případech střetů kriminálních skupin, jejichž příslušníci jsou muslimové, důležitý je však boj o kriminální trhy a teritoria.

Islamismus se projevuje u stoupenců tohoto extremistického proudu ve střetech s liberálními muslimy. V ČR již dříve došlo k hádkám mezi ochrankou saúdskoarabského velvyslanectví a liberálními muslimy, účastníky demonstrace 12. 12. v Praze s názvem „Protest proti porušování lidských práv, hanobení a deformaci islámu v Saúdské Arábii“ (účastníky demonstrace však byli i křesťané). [29] V současnosti se jako aktér střetu mezi liberály a islamisty prezentuje liberální muslim Lukáš Lhoťan, u těchto sporů však není známa násilná dimenze.

V ČR se vyskytuje i občasná napětí mezi konfesemi v rámci islámu, především mezi sunnity a šííty. To se však doposud neprojevovalo násilnými střety, které jsou známy např. v Iráku. Při návštěvě irácké politické delegace v roce 2006 byla verbálně ventilována nevraživost mezi šííty a sunnity v této delegaci. O sunnitsko-šíitském pozadí se spekulovalo i v souvislosti se střetem mezi iráckými směnárnyky dne 30. 6. 2008 v Brně, při němž došlo i ke střelbě k pobodání jednoho účastníka střetu. Odlišná konfesní příslušnost však nebyla u soudu jako motiv sporu zmiňována. Příčinou sporu byl požadavek na propuštění muže, který se rozváděl s ženou, příbuznou útočníků, a přimět ho tím k návrtu k ní. [30]

Závěr

Česká republika je ohrožena různými projevy islamismu, i když doposud se většina z nich projevila na území ČR jen v limitované formě anebo vůbec. Islamisté operují v globálním rámci, což platí i pro skupiny zaměřené dominantně na určité regiony. Jednotlivé formy jejich aktivit se prolínají a doplňují. ČR doposud hrála především roli logistického zázemí islamistických aktivit, objevily se však i další projevy či indicie hrozivých aktivit tohoto směru, které mohou v budoucnosti nabýt na intenzitě. Nový rozměr hrozeb mohou přinést jak soudobé události v muslimské komunitě v ČR, tak i globální a evropské trendy, [31] a to i v důsledku revolucí v arabském světě. Z bezpečnostního hlediska se jeví jako hlavní úkol zabránit vzniku silné paralelní islamistické společnosti ve střední Evropě, z níž by mohli islámští extremisté v budoucnu expandovat.

Tento článek byl zpracován v rámci projektu „Soudobé výzvy demokracií ve středovýchodní Evropě (GAP408/11/0709)“, financovaného z podpory Grantové agentury ČR.

Poznámky k textu a literatura:

- [1] BÖTTICHER Astrid, MAREŠ Miroslav. *Extremismus*. München: Oldenbourg Verlag [in print], 2011.
- [2] BUNDESAMT FÜR VERFASSUNGSSCHUTZ, Verfassungsschutzbericht, 2009. Berlin: Bundesministerium des Innern, 2010.
- [3] MAREŠ, Miroslav. *Terorismus v ČR*. Brno: Centrum strategických studií, 2005.
- [4] MENDEL Miloš, OSTRĚANSKÝ Bronislav, RATAJ Tomáš. *Islám v srdci Evropy*. Praha: Academia, 2007, ISBN 978-80-200-1554-9.
- [5] LHOŤAN, Lukáš. *Historie muslimů v České republice: Základní fakta*. Brno: Lukáš Lhoťan, 2010.
- [6] ŠUBERT, Jan. *Raketový útok na svobodnou Evropu nevyšel*. Praha: Bezpečnostní informační služba, 2010, <http://www.bis.cz/n/2009-11-30-raketovy-utok-na-svobodnou-evropu-nevyšel.html>, staženo 16. 6. 2011.
- [7] KRULÍK, Oldřich. *Terorismus a organizovaný zločin ve střední a východní Evropě*. Brno: Ústav strategických studií Vojenské akademie v Brně, 2002.
- [8] MAREŠ, Miroslav. *Náboženský terorismus*. Prezentace v předmětu BSS 150 Terorismus, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2010, <http://is.muni.cz>, staženo 14. 6. 2011.
- [9] ČT 24. *Pákistán zmařil útoky na ambasády, včetně české*. ČT 2009, <http://www.ct24.cz/svet/59007-pakistan-zmaril-utoky-na-ambasady-vcetne-ceske/>, staženo 15. 6. 2011.
- [10] MAREŠ, Miroslav. *Terrorism: Free Zone in East Central Europe? Strategic Environment, Risk Tendencies, and Causes of Limited Terrorist Activities in the Visegrad Group Countries. Terrorism and Political Violence*. Philadelphia, USA: Taylor & Francis, 2011. ISSN 0954-6553, vol. 23, no. 2, pp: 233-253ABB. Schvaluje terorismus, káže v českých mešitách. *Parlamentní listy*, 2011, <http://www.prvnizpravy.cz/zpravy/z-domova/schvaluje-terorismus44-kaze-v-ceskych-mesitach/>, staženo 15. 6. 2011.
- [11] ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. Česku v současné době útok teroristů nehrozí. *Český rozhlas*, 2007, <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/cesku-v-soucasne-dobe-utok-teroristu-nehrozi>, staženo 16. 6. 2011.
- [12] HANTÁK, Pavel. *Terorismus po česku*. Praha: ÚOOZ SKPV PP PČR, 2011, <http://www.policie.cz/clanek/archiv-tiskovych-zprav-2011-terorismus-po-cesku.aspx>>staženo 15. 6. 2011, staženo 16. 6. 2011.
- [13] UNMIL. *Fugitive arms dealer arrested on Czech charges*. 2006, <http://unmil.org/1article.asp?id=922&zdoc=1>> staženo 16. 6. 2011.
- [14] HIZBALLAH. *Úvod*. 2001, <http://www.policie.cz/clanek/archiv-tiskovych-zprav-2011-terorismus-po-cesku.aspx>, staženo 15. 6. 2011, <http://web.archive.org/web/20010507195345/http://www.hyperlink.cz/hizballah/shia1.htm>>, staženo 15. 6. 2011.
- [15] Schvaluje terorismus, káže v českých mešitách. *Parlamentní listy*, 2011, <http://www.prvnizpravy.cz/zpravy/z-domova/schvaluje-terorismus44-kaze-v-ceskych-mesitach/>> staženo 15. 6. 2011.
- [16] V Afghánistánu zahynul český voják, další dva byli zraněni. *ČTK*, 2011, <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/v-afghanistanu-zahynul-cesky-vojak-dalsi-dva-byli-zraneni/644827>>, staženo 13. 6. 2011.
- [17] *EU Terrorism Situation and Trend Report 2010*. Den Hague: Europol, 2010.

- [18] Bruder von Arid U. Vermutet Trauma als Tatmotiv. *Der Spiegel*, 2011, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,749786,00.html>, staženo 15. 6. 2011.
- [19] USA mají strach o bezpečnost týmu, který zlikvidoval bin Ládina. *Novinky*, 2011, <http://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/233282-usa-maji-strach-o-bezpecnost-tymu-ktery-zlikvidoval-bin-ladina.html>, staženo 16. 6. 2011.
- [20] O'HARA, Charles P.; THOMAS, Timoty, L. Combat Stress in Chechnya: "The Equal Opportunity Disorder", *Army Medical Department Journal*, 2000, Jan-Mar 2000PB 8-00-1/2/3, <http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/stress.htm>, staženo 14. 6. 2011.
- [21] OLSEN, Jan; BRUCE, Ian. *Threat calls sent to relatives of soldiers in Iraq*. 2007, <http://www.heraldsotland.com/threat-calls-sent-to-relatives-of-soldiers-in-iraq-1.863423>, staženo 14. 6. 2011.
- [22] Soud rozhodl: Polští vojáci zabili afghánské civilisty omylem. *ČT 24*, 2011, <http://www.ct24.cz/svet/125880-soud-rozhodl-polsti-vojaci-zabili-afghanske-civilisty-omylem/>, staženo 14. 6. 2011.
- [23] OUAISSA, Rachid. Der Aufstieg islamistischer Parteien. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 2008, Jg. 55, Nr. 47, s. 40-45, ISSN 0479-611 X.
- [24] LHOŤAN, Lukáš. *Německo vyhostilo islamistu propagovaného v Česku*. 2011, <http://lukashotan.blog.idnes.cz/c/188474/Nemecko-vyhostilo-islamistu-propagovaneho-v-Cesku.html#2>, 15. 6. 2011.
- [25] BARTOŠ, Adam B. Mluvčí Ne základním sympatizuje s teroristickou organizací. *Idnes*, 2008, http://zpravy.idnes.cz/mluvci-ne-zakladnam-sympatizuje-s-teroristickou-organizaci-prq-/domaci.aspx?c=A080319_165313_domaci_adb, staženo 16. 6. 2011.
- [26] TUČEK, Leoš. K problematice zločinů „jménem ctí“. *Kriminalistický sborník*, 2011, roč. LIV, č. 2, pp. 51-57.
- [27] KRAJSKÝ SOUD V BRNĚ (2007). *Rozsudek 52 T 5/2007 z 16. 10. 2007*.
- [28] Metodický list hlavního kaplana o problematice náboženských symbolů a jejich ponechání osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, či převzetí těchto předmětů do úschovy. *Vězeňská služba*, 7/2007.
- [29] POTMĚŠIL, Jan. Komorní demonstrace před saúdskoarabským vězením – reportáž jen lehce rozverná. *Britské listy*, 2007, <http://blisty.cz/art/37765.html>, staženo 15. 6. 2011.
- [30] MĚSTSKÝ SOUD V BRNĚ (2008). *Rozsudek 11 T 263/2008 z 15. 10. 2009*.
- [31] CALDWELL, Christopher. *Reflections on the Revolution in Europe*. London: Penguin Books, 2009, ISBN 978-0-141-02777-7.

Slovník terminů

džihád	Výraz, který doslova znamená „usilování“, militantní muslimové ho užívají pro označení „svaté války proti nepřátelům islámu“ a podpůrných aktivit s ní spojených.
džihádismus	Bojovné pojetí islámu, které upřednostňuje ozbrojený boj.
fatwa	Výnos, vydaný náboženským vůdcem, jehož legitimita a moc jsou odvozeny od úspěchů na bitevním poli, nikoli od formálního náboženského postavení.
Hamás	Arabská zkratka pro islámské hnutí odporu, sunnitské islamistické teroristické hnutí působící v Izraeli.
islamismus	Politický islám, jeho programem je reislamizace, návrat k islámu časů proroka Mohameda (Muhammada) a prvních čtyř chalífů, prostřednictvím nastolení „islámského řádu“.
muďzáhidové	Ti, co vedou džihád, svatí válečníci islámu.
sunnité	Označení sunnitů je odvozeno od arabského slova sunna (zvyk, cesta) používaného pro způsob Mohamedova života. Za sunnity se označují ti muslimové, kteří po smrti Mohameda uznali za jeho nástupce Abú Bakra. Sunnitů tvoří asi 90 % všech muslimů.
šaría	Tradiční islámský zákon, založený na učení Koránu a svatých knih. Šaría nelze měnit, může být pouze jinak interpretována.
šíitský islám	Druhá největší odnož islámu, nazvaná po následovnicích nebo přívržencích imáma Alího. Šííta znamená „přívrženec“, „následovník“. Šíitů považují Alího a jeho potomky za jediné právoplatné následovníky proroka Mohameda.
Talibán	Výraz, který doslova znamená „žáci“ nebo „studenti“. Talibán je také označení současného afghánského hnutí, protože většina jeho vůdců jsou bývalí studenti a učitelé náboženských škol.
wahábismus	Radikální větev islámského učení, pojmenovaného po Muhammadu ibn al-Wahhábovi, který hlásal očistu islámu ode všech cizorodých prvků. Wahábismus, hlásající nepřátelství vůči Židům, křesťanům, příslušníkům jiných směrů uvnitř islámu a všem „nevěřícím“, je státní ideologií Saúdského království.

Případ WikiLeaks a jeho odezvy ve světovém bezpečnostním prostředí

INFORMACE

V nové strategické koncepci Severoatlantické aliance z roku 2010 jsou jako nejvážnější bezpečnostní hrozby označeny raketové útoky, šíření jaderných zbraní, terorismus, pirátství a nově kybernetické útoky. Možná bychom mohli přidat neřízenou migraci, zvláště jako důsledek tzv. arabské krize. Po útoku na estonskou elektronickou síť provedeném nejspíš Rusy a po osmnáctiminutovém ovládnutí světové internetové sítě pro změnu Číny se tzv. kyberválka stala realitou. I když jde stále o hypotézy, věrohodnost podobných zpráv je aproximativní.

Internet je obrovskou vymožeností moderní doby, ale jako vše geniální má své slabiny. Zvláště dostanou-li se na veřejnost jména spolupracovníků rozvědek a strategické, operační a taktické záměry velení při vedení vojenských operací. Tady jde o životy a správci serverů by si toho měli být vědomi. Může jít v krajním případě i o jistou podobu války s varující prognózou. Není možné než konstatovat, že internet na jedné straně představuje paralelní svět, který má ovšem nejen pozitivní, ale i negativní vliv na svět reálný. Svými důsledky až příliš připomíná konsekvence jiných moderních vynálezů a technologií, jak je uvádí *Riziková společnost* Ulricha Becka.

Tento text prezentuje a syntetizuje vybrané informace zvláště týkající se bezpečnosti a bezpečnostního prostředí, které byly nejfrekventovaněji publikovány v českých sdělovacích prostředcích, tj. v denících, časopisech, rozhlasu a v televizi, a také na některých serverech; informace jsou uváděny v koncentrované podobě a převážně publicistickým stylem. Zároveň se pokouší i o určité zobecnění těchto informací.

Publikování tajných informací není už ničím novým

Před postupným zveřejňováním čtvrtmilionového souboru americké diplomatické pošty serverem WikiLeaks [1] byly publikovány operativní dokumenty americké armády včetně těch z iráckého a afghánského bojiště. [2] Nebylo to zrovna nejhezčí čtení, vážně to poškodilo pověst americké armády, zvláště jak vyslychá zajatce.

I když vojáci na leccos mají jiný názor, zvláště jsou-li bezprostředně ohroženi jejich spolubojovníci, mnohdy přátelé na život a na smrt. Ale fakta se netýkala jen situací bezprostředně na válčišti. Dokumentovala i zbytečné zabíjení civilistů, dokonce i z plezíru, nemluvě o staronové sběratelské vášni suvenýrů z války v podobě lidských ostatků.

Nejdříve diplomatická korespondence posloužila skandalizaci

Zveřejnění americké diplomatické korespondence se zprvu nevyhnulo bulvarizaci a skandalizaci, čehož se ochotně chopila všechna média, zvláště bulvární: Putin je alfa-

samec, Sarkozy nahý malý císař, Medvěděv politik pomalý a mdlý, Berlusconi neschopný, Hamíd Karzái paranoidně posedlý konspirací, Mahmúd Ahmanidežád připomíná Hitlera, Angela Merkelová je teflonová, islandský prezident Grimsson nepředvídatelný.

Ale objevily se informace vážnější – že na území Nizozemska, Belgie, Německa, Turecka a pravděpodobně Itálie jsou americké jaderné zbraně; že členská země Aliance Turecko nezabránilo pašování zbraní pro příslušníky al-Ká'ídy v Iráku; jak Američané nutili Kanadany přijmout vězně z Guantánama, vyčítali Izraelcům rozšiřování osad, identifikovali korupční politické kauzy od Ruska přes postsovětské republiky až do Afghánistánu. A jak saúdský král Abdulláh žádal Američany zničit iránský jaderný program a v čínském vedení roste odpor vůči Kim Čong-illovi i podpora sjednocení Koreje. Bohatě zneklidnilo, když se dozvěděli, že budou zveřejněna jejich bankovní konta.

Zároveň se profláкло, jak Norové s Američany při nákupu amerických stíhaček F-35 Joint Strike Fighter dělali vše pro to, aby jim dali přednost před švédskými stíhačkami Jas-39 Gripen. A také že saúdkoarabské ropné zdroje jsou o 40 % nižší, než se oficiálně udává. Z dokumentů Pentagonu údajně vyplynulo, že al-Ka'ída v roce 2002 chystala útok na britské letiště Heatrow, a to podobně jako tomu bylo v případě 11. září 2001. Dozvěděli se to Američané z výsledků zatčeného třetího muže této teroristické organizace Pákistánce Chalída Šajcha Muhammada. Na druhé straně se objevilo komické obvinění, že WikiLeaks je velký nebezpečný podvod americké vlády, který bude pravděpodobně použit pro dozor nad internetem. [3] Podobných zpráv, že jde o vyspělou tajnou zbraň informační války, posvěcenou nejvyššími strategiemi administrativy Spojených států amerických, se objevuje řada. [4] Julian Assange, zakladatel serveru WikiLeaks, je v nich líčen jako agent provokatér „nové světové vlády“ NWO (New World Order – Nový světový pořádek), trojský kůň tajných služeb, nebo i jen jako hrdina svobody informací a boje proti systému.

V ohnisku pozornosti Ruská federace...

Pro vojáky byla jistě zajímavá informace o aliančním hodnocení ruské armády na základě analýzy dvou velkých vojenských cvičení Ladoga a Západ v roce 2009. Analytici došli k závěru, že současná ruská armáda je připravena řešit na evropském válčičti jen lokální konflikty malého a středního rozsahu jako např. byla rusko-gruzínská válka. Tzn. že by nebyla nejen schopna reagovat na konflikt velkého rozsahu, ale ani vést dvě lokální války. Příčinou je zejména zastaralá výzbroj a nedostatečná koordinace jednotlivých druhů vojsk, zvláště s letectvem. Bylo tomu tak i proto, že ruský vojenský rozpočet ve výši padesát miliard USD činí sotva dvacetinu vojenských rozpočtů členských zemí Aliance, zvláště USA.

Ruské ministerstvo obrany brzo poté zareagovalo a podle agentur RIA Novosti [5] a serveru Lenta uvedlo, že vydá do roku 2020 celkem 650 miliard USD za 600 nových bojových letadel, tisíc vojenských vrtulníků a sto lodí a ponorek i antiraket. Je zřejmé, že tu šlo o sekvenci „akce – reakce“, tzn. zveřejnění údajných slabin Ruské federace prostřednictvím WikiLeaks vedlo ruské představitele k demonstraci síly a prezentování budoucích vysokých nákladů na zbrojení.

Ve výzbroji se podle prvního náměstka ministra obrany Vladimíra Popovkina objeví osm nových jaderných ponorek vybavených střelami Bulava. Balistické střely Bulava, které měly problémy při zkouškách, ze čtrnácti bylo sedm neúspěšných, budou do výzbroje ponorek zařazeny ještě letos.

Plánuje se výroba dalších jaderných ponorek 995 Borej. První je Jurij Dolgorukij, ve výzbroji jsou zatím dvě. Do výzbroje se zařadí i deset ponorek 636 Varšavanka poháněných dielelektrickými motory. Ty už zařadila do výzbroje Čína. Zakoupeno bude mimo jiné 35 korvet a 15 fregat. U korvet má jít o typ 22350 třída Admirál Gorškov o výtlačku 4500 tun s dělem ráže 150 mm a řízenými střelami, a o menší raketové fregaty 11356 o výtlačku 3620 tun. Plánuje se i nákup výsadkových lodí projektu 117111. Ruská jaderná ponorka Jurij Dolgorukij, která má na své palubě balistickou střelu Bulava.

Nákupům bojových letadel mají dominovat stroje Suchojovy kanceláře odvozené z úspěšného typu Su-27. Má jít o Su-27SM, které mají nejen výkonnější motory umožňující nést až 8000 kilogramů výzbroje a lepší radiolokátor, ale také delší dolet a zařízení pro tankování za letu. Dále budou zařazeny do výzbroje odvozené obratnější Su-35S s kachními plochami. Zakoupí se i dvoumístné útočné Su-30M2, umožňující používat nejmodernější výzbroj, i další odvozená varianta Su-27, taktický bombardér Su-34 schopný letu v přízemních výškách. Pro výcvik se nakoupí stroje Jak 130.

Část prostředků půjde na vyvíjený bojový letoun páté generace Suchoj T-50 PAK FA, který má být vybaven technologií *stealth* a o který má zájem i Indie. Má být odpovědí na americké stroje F-22 Raptor. Do roku 2013 by mělo být dodáno prvních deset zkušebních strojů a od roku 2016 by měla být zahájena dodávka prvních šedesáti strojů PAK, ten vzlétl loni v lednu. Má mít také vektorovatelnou výstupní trysku.

Zatím není jasné, jaký lehký stíhací letoun páté generace bude vybrán, zda mig či také suchoj. Mezi tisícovkou vrtulníků budou především nové bitevní vrtulníky Mil Mi-28, které mají nahradit letité stroje Mi-24 a Mi-35, známé i z výzbroje Armády České republiky. Jde o menší stroj připomínající AH-64 Apache a podobně jako verze Longbow Apache má být schopen operovat i v noci a v extrémně malých výškách. Je také lépe pancéřován. Kabina má pancéřová skla i z boku. Kupodivu se má nakoupit i více než deset kusů konkurenčního revolučního Kamov Ka-52 Aligátor. Nakoupí se i nové těžké transportní stroje Mil Mi-26.

Posílena má být i ruská protiraketová obrana. Kromě už zařazovaného systému S-400, který nahrazuje úspěšný S-300, by mělo být do roku 2020 také zakoupeno deset jednotek nového systému S-500. Systém S-400 už chrání Moskvu.

Ruské federace se také týká dění v Estonsku, kde se pro případný vpád ruských vojsk vytvářejí a připravují partyzánské oddíly. I když se to zdá přehnané, podle WikiLeaks je Aliance na podobný scénář připravena a v případě ruské invaze do Pobaltí údajně jsou její síly ochotné těmto zemím pomoci.

... a samozřejmě také Čínská lidová republika

Vyšla najevo i tajná informace, že čínští hackeři napadli americký server Google a dokumenty WikiLeaks blokují. Americké představitele znepokojilo sestřelení družice Čínskou lidovou republikou; dokonce proti tomu protestovali: „USA si v souladu s Chartou OSN a mezinárodním právem vyhrazují právo bránit o ochránit své kosmické systémy širokým spektrem možností od diplomatických po vojenské.“ [6]

Brzy po sestřelení americké družice Pentagon provedl zkoušku podobnou – sestřelil vlastní vadnou špionážní družici. Čínská lidová republika jako odpověď sestřelila střelou SC-19 raketu CSS-X-11 ve výšce 240 km.

Nejde již ale ani tak o obranu vlastního čínského území, ale zřejmě o snahu se opět zařadit mezi supervelmoci, jakými jsou Spojené státy a stává se jí i Čínská lidová republika, protože proti bezpečnostním hrozbám, zvláště z muslimského jihu, by armáda měla být připravována především na asymetrické války lokálního rozsahu.

Některé dokumenty ohrožují bezpečnost

Nejvýznamnější je prozrazená informace o objektech, které by se mohly stát cílem teroristických útoků. To se může stát návodem a teroristé jsou zbaveni povinnosti takové cíle identifikovat. Pozoruhodná byla informace o tom, že americká vláda slíbila předat vládě ruské údaje o raketách Trident pro Spojené království jako podmínku za ruský souhlas s uzavřením smlouvy START. Spojené království to odmítlo. USA předaly ruské straně jen výrobní čísla těchto raket. To nesvědčilo o exkluzivě americko-britských vztazích.

Z dalších dokumentů se prozradilo, že Američané odposlouchávali i soukromé telefonické rozhovory generálního tajemníka Aliance Rasmussena. Hillary Clintonová dokonce nařídila sledovat generálního tajemníka OSN Pan Ki-muna a jeho spolupracovníky a zjišťovat jejich DNA, skeny duhovek, biometrické údaje, čísla kreditních karet a hesla. Hledáme-li motivaci jejího činu, nenajdeme nic vážnějšího, než je podezřívavost; to dosud bylo charakteristickým rysem především totalitních režimů. USA mají strach, že někteří pracovníci OSN podporují teroristické organizace jako např. Hizballáh a Hamas.

Mezi dokumenty se objevila také informace z Mezinárodní organizace pro atomovou energii, která upozorňovala, že v japonských jaderných elektrárnách jsou zastaralá bezpečnostní opatření a nebudou schopna odolávat silnějším zemětřesením. Japonská vláda slíbila ochranu zvýšit, ale zřejmě opatření nebyla taková, aby byla schopná zajistit bezpečnost v takovém stupni ohrožení. Fukušima poté byla schopna odolávat zemětřesení jen do výše sedmi stupňů, ne devíti, jak měla. To mělo dramatické dozvuky.

Např. Německo se chce do roku 2022 zbavit pod tlakem ochránců životního prostředí atomových elektráren, což s vysokou mírou pravděpodobnosti může mít vliv na cenu energie u nás. Zároveň to ale může v případě dobudování Temelína vést k vyšším ziskům ČEZu. Řada expertů se však domnívá, že jde o předvolební tah Angely Merkelové proti liberálům a ekologům a od rozhodnutí se bude postupně ustupovat. Pokud by se tak nestalo, znamenalo by to obrovské náklady nejen pro Německo, ale i ostatní evropské země.

Objevily se dokumenty o České republice

Existuje údajně i 1271 depeší posílaných z Prahy. První z nich pocházejí z r. 1989, potom následuje dlouhá pauza, další zprávy jsou od listopadu roku 2001, tj. krátce po teroristickém útoku 11. září, a znovu pravidelně od prosince roku 2004 do r. 2010. Informace se týkají toho nejdůležitějšího: selhání naší vlády při zajišťování dislokace radiolokátoru americké protiraketové obrany, když nedokázala tento strategický rozhodovací proces zvládnout a přesvědčit o tom veřejnost, dokonce svěčila jeho publicitu soukromé společnosti.

Potvrdila se i informace, mnohokrát popíraná, že Američané stáhnou dislokaci radiolokátoru za ruskou podporu USA proti Íránu. Ruský ministr zahraničí Lavrov pro řešení *něco za něco* ale nebyl. Polští představitelé byli údajně v této souvislosti zklamáni, že od americké vlády dostali nefunkční baterii raket Patriot.

O České republice je i v korespondenci jiných zemí, např. z Francie, z níž bylo uvedeno, proč nás francouzští představitelé nechtěli pozvat na 65. výročí vyloštění v Normandii. Spojené státy se zajímaly ve Vídni také o obchod Ominopolu se Sýrií, především kdo jej financoval, protože to byla údajně rakouská Bank Austria Creditanstalt; čs. orgány schválený kontrakt se týkal záchranných raket motorků, tzv. pyropatron pro katapultáž pilotů letounů L-39.

V jiné informaci bylo uvedeno, že naše vláda, dostatečně americkým velvyslanectvím neinformovaná, v roce 2005 nevědomky zmařila americký tajný nákup 23 ruských protilodních raket Ch-31 za 218 milionů Kč od Běloruska tím, že českému překupníkovi k tomu nedala povolení jako výraz averze vůči prezidentovi Lukašenkovi; povolení nebylo vydáno ani po urgenci amerického velvyslance.

V jedné z dalších depeší vyšlo najevo, že čeští a britští diplomaté chtěli izolovat odpůrce Američany navrhovaného zpřísnění sankcí v Evropské unii (Švédsko, Španělsko, Portugalsko, Rakousko) proti jadernému programu Íránu.

Českou stopu v dokumentech WikiLeaks sleduje jeden ze zdrojů následovně: „Zveřejněné dokumenty se samozřejmě týkají konkrétně i našeho zájmu a do jisté míry charakterizují podstatné stránky našich zahraničněpolitických přístupů. Jedná se na příklad o období pražského jara. To však je již historie.

Jsou zaznamenány i údaje z politického transformačního období, ale dokonce i naši současnosti. Lze předpokládat, že tyto zveřejněné dokumenty jsou nyní předmětem zkoumání analytických profesních útvarů, s jejichž výstupy by naše společnost měla být seznámena. Dosud však nic nenavědčuje tomu, že se tak děje, a důvod tohoto jednání je těžko pochopitelný. Že by byla snaha po znovu utajení věcí již dávno veřejných?“ [7]

Reakce by vydaly na knihu

Zmiňme nejdříve dvě krajní: italský ministr zahraničí Franco Frattini bezprostředně po zveřejnění prvních dokumentů prohlásil, že jde o diplomatické 11. září; ředitel Ústavu mezinárodních vztahů Petr Drulák hovořil o „politické pornografii“.

Mezi tím je tisíce jiných a nejhorší je, že legitimních. I když jako často pravda je někde uprostřed. Rozhodně ale kauza *sui generis* poškodila nejen americkou, ale i světovou diplomacii. Nevyplácí se ani budovat oddělené internetové sítě, zvláště má-li do nich vstup dva a půl až čtyři milióny uživatelů, jako v případě americké sítě, jakkoli zaměstnanců prověřených na stupeň tajné.

Na začátku prosince 2010 pobýval Assange ve Spojeném království a má se odpovídat za mravnostní trestný čin ve Švédsku. Tento krok americké prestiži příliš neprospěl. Assange se ve Švédsku sice choval z mravního hlediska nezodpovědně, důvod jeho zatčení byl ale pro většinu komentátorů zcela jiný.

Agentura Reuters napsala, že současnému celosvětovému veřejnému nepříteli číslo jedna, zakladateli a šéfu serveru WikiLeaks Julianu Assangeovi, hrozí vydání do USA a soud pro špionáž. Podle rozsudku soudu, proti kterému se Assange odvolal, má být do Švédska vydán. Nové zprávy se zatím neobjevily.

Pobouření američtí politici

Zveřejněním depeší, v nichž se američtí diplomaté o politicích řady zemí vyjadřovali se značným despektem, vyvolal ve světě zprvu bezprecedentní reakci a údajně přímo rozhněvalo několik významných spojenců USA.

Americké ministerstvo spravedlnosti zkoumalo, zda Assangeho může postavit před soud na základě zákona o špionáži z roku 1917. Joe Lieberman, nezávislý senátor, který často hlasuje s republikány, na WikiLeaks zaútočil nejzastatněji. Chtěl nechat i přezkoumat, zda zákon neporušila také média včetně deníku The New York Times, blízkého demokratům, za to, že úryvky z inkriminovaných diplomatických depeší publikovala. „Jsem přesvědčen, že WikiLeaks se prohřešil proti zákonu o špionáži, jak je to ale s médii, jako jsou Timesy, která informace zveřejnila?“, citoval jeho slova newyorský list. „Podle mě se The New York Times dopustil minimálně aktu občanské nepřístojnosti a ministerstvo spravedlnosti by mělo přezkoumat, zda se nejedná o zločin.“ Lieberman zároveň připustil, že „jde o velmi citlivou záležitost týkající se prvního dodatku americké ústavy“, a tedy práva na svobodu projevu.

Kritiku odnesl i Obama

Prozrazení informací z amerických diplomatických depeší byla věnována taková pozornost proto, že vina je připisována i Obamovi. Viz např. Ctibor Jappel v MF DNES: „... americká diplomacie se nedrží zásad, které sama vytyčila. A nedrží se jich ani pod prezidentem Obamou, který vyhlásil, že obnoví dobrý obraz USA ve světě... to teď bude značně těžší.“ [6]

Ani osobní omluva americké ministryně zahraničí Hillary Clintonové představitelům velkých zemí důsledky kauzy WikiLeaks nespravila. Americká diplomacie v mnohém ztratila svou důvěryhodnost, těžko se americkým diplomatům budou ostatní se svými informacemi svěřovat. Nespokojeni byli zvláště britští politici, kteří se domnívali, že jsou pro podporu obou jimi zahájených válek exkluzivními partnery Američanů. Dokumenty prokázaly, že nejsou.

Organizátor úniku amerických diplomatických dokumentů Julian Assange požadoval, aby kvůli tomu Hillary Clintonová rezignovala. Ta zdánlivě mimo souvislost při návštěvě Bahrajnu prohlásila, že politická funkce, kterou zastává, je její poslední. Nejspíš v souvislosti se sledováním politiků v OSN.

Objevily se i tragikomické výzvy Obamovi. Např. poradce kanadského premiéra a jinak profesor calgarské univerzity Tom Flanagan v televizi CBC řekl: „Assange by měl být opravdu zavražděn. Obama by to měl objednat nebo možná vyslat bezpilotní letadlo. Nic dobrého z toho nevzešlo.“ Na námitku moderátora o drsnosti jeho soudu přiznal, že se cítil strašně a postavil se zejména proti zveřejnění výzvy saúdskoarabského krále, aby Američané bombardovali Írán, protože mohou zkomplikovat mezinárodní vztahy a vést i k válkám.

I republikánská politička Sarah Palinová, která kandidovala za republikány na post viceprezidentky a chce se stát v příštích volbách prezidentkou, na facebooku Assangeho označila za protiamerického agenta s krví na ruce. Její reakce, stejně tak již nyní bývalého ministra obrany Roberta Gatese, jen zhoršily situaci.

Spíše komicky poté zapůsobilo, když Obamova administrativa zakázala svým úředníkům dokumenty uveřejňované WikiLeaks číst. Média to přirovnala k chování rančera, který zavírá pořádně dveře stáje teprve poté, kdy se mu koně do posledního utekli. Úřad pro řízení a rozpočet to zdůvodnil tím, že dokumenty jsou stále tajné. Tohle byl zatím možná jenom začátek, kdy bylo uspokojeno senzacechtivé mediální publikum a do jisté míry uveřejňování ztratilo na intenzitě kvůli vyšetřování jeho hlavního aktéra, a především pro vážnější události v arabském světě.

Co hrozilo

Dalo se předpokládat, že bude-li publikování systematictěji pokračovat a budou-li zejména zveřejněny dosud blokované dokumenty s vyšším stupněm utajení, nastane čas na jejich hlubší analýzy, zvláště jak kvalitně odrážejí skutečnou situaci, včetně zpráv posílaných z ambasády od nás.

Důkladnější analýzu z počátku umožňovalo, že dokumenty byly zveřejňovány v tematických souborech. Protože šlo o tak velké množství dokumentů, dalo se zároveň předpokládat, že v nich budou dávno známá fakta i struska, hlušina, informace svou hodnotou blížící se limitně nule. Pokud vůbec WikiLeaks bude moci ve zveřejňování pokračovat, např. bude-li mít na to i peníze a neztratí-li odvahu.

Daleko důležitější byly diskuze, které se na základě této kauzy rozvinuly, a to zvláště zda je zveřejnění podobných informací z hlediska demokracie pozitivní, nebo ji zpochybňují. Tedy informací, které „nejsou na prvních stránkách novin“, jak poznamenal jeden z diskutujících. Z jistého hlediska jde o určitou manipulaci s informacemi, protože byly adresovány konkrétnímu subjektu. Vyplývá z toho zároveň povinnost přesně určovat, co má být zveřejňováno a co utajováno, a v druhém případě zajistit skutečné utajení takto označených dokumentů.

Bývalý ministr obrany Robert Gates zhodnotil možná negativní dopad na vzájemné vztahy následovně: „Faktem je, že vlády jednájí s USA, protože je v to jejich nejlepším zájmu. Ne proto, že nás mají rády, ne proto, že nám důvěřují nebo že věří, že umíme udržet tajemství. Některé s námi jednájí proto, že se nás bojí, jiné, že si nás váží, a většina, že nás potřebují. Stále jsme nepostradatelnou zemí.“

Je to drsné, ale odpovídá to současné globální reálpolitice. Oběťmi tak mohou zůstat hlavní aktér Julian Assange, kterému stále hrozí soud a vydání do Spojených států, a americký voják Bradley Manning, který dokumenty dal k dispozici a hrozí mu doživotní vězení a možná v krajním případě i trest smrti jako Assangeovi. V současné době je vězněn v rozporu s vězeňským řádem, aby údajně nespáchal sebevraždu, což vzbudilo pohoršení i mluvčího americké ministryně zahraničí Paula Crowleyho.

A tak spíše než uspokojení z aktivizace občanské společnosti a příspěvek k rozvoji demokracie zůstane pocit ambivalence a hořkosti. Obama se mluvčího proti Pentagonu kvůli existující situaci (Libye, Japonsko) nezastal, a tak Crowleyemu nezbylo než abdikovat, což Clintonová „s lítostí“ přijala.

Se zajímavou analogií přišel právník žijící ve Spojeném království Jiří Příbáš: „Lidé jako Julian Assange nebo Petr Cibulka, který na začátku 90. let ilegálně publikoval neúplné a nepřesné seznamy StB, jsou jen odvrácenou stranou systému, proti němuž chtějí bojovat. Jejich představy jsou nebezpečně blízké Bretonovu utopickému ideálu ‚života ve skleníku‘, v němž soukromí neexistuje a nic se nesmí utajit. Jejich cílem není

větší svoboda a kontrola politické nebo ekonomické moci, naopak proměna globální společnosti a komunikačních technologií v jeden obrovský systém, v němž kdokoli může kohokoli kontrolovat a vydírat tím, že o něm zveřejní citlivé údaje, zlikviduje jeho soukromí, a tím také jeho lidskou existenci. Tajní policisté, soukromá očka a hackeři celého světa, spojte se!“ [7]

Julian Assange, který koncem loňského roku začal zveřejňovat tajné depeše amerických diplomatů a vyvolal pobouření, dostal však 11. května 2011 v Londýně zlatou medaili Sydneyjské mírové nadace za „výjimečnou odvahu v boji za lidská práva“. Podle agentury Reuters je Australan teprve čtvrtým držitelem tohoto ocenění ve 14leté historii nadace.

Aby toho nebylo málo, v roce 2011 byl portál WikiLeaks nominován na Nobelovu cenu míru. Snorre Valen, norský poslanec řekl: „Díky odhalením ohledně korupce, porušování lidských práv a vojenských zločinů, WikiLeaks je přirozeným nominantem na Nobelovu cenu za mír.“

Závěr: Případ pokračuje

Pohlédneme-li na celou tuto tematiku z americké strany, jejím představitelům se podařilo nepříjemnou kauzu zvládnout. Jak šel čas, tok informací WikiLeaks slábl. Případ zvolna upadal do zapomnění. Ale ačkoli se zdálo, že případ WikiLeaks je již pasé, opak se stal překvapivě pravdou a do médií se dostalo znovu množství dalších dokumentů, což pravděpodobně opět vzbudí zájem je hlouběji analyzovat.

Pokud jde o českou realitu, z nových dokumentů uveřejněných v našich médiích je patrné, jak Američané nesli nelibě, že český vyjednávací tým v roce 2008 dosáhl ústupku pro případ pobytu amerických vojáků na našem území v souvislosti s dislokací radiolokátoru americké protiraketové obrany na našem území. Ústupek spočíval v tom, že měla být podepsána zcela konkrétní dohoda, ne v obecném znění, jak měli a mají Spojené státy v jiných evropských zemích. Americký velvyslanec to ve své depeši označil jako bezprecedentní ústupek.

Americká strana se také zajímala o stav korupce v České republice. Depeše konstatovala, že zatímco korupce stoupá, zájem vlády ji řešit naopak klesá. V centru kritiky byly i nelegální prodeje českých zbraní do zahraničí. Z kuriózních textů je patrný i zájem o vlivné české ženy v roce 2007. Uvedeny byly Petra Procházková, Vlasta Parkanová, Tereza Maxová, Renata Vesecká, Olga Girstlová, Nora Fridrichová, Jana Ciglerová, Olga Sommerová a Halina Pawlovská.

-ar-

Poznámky a literatura:

- [1] **WikiLeaks** je nezisková mediální společnost, která zveřejňuje významné utajované vládní a korporátní dokumenty, při čemž využívá internet k zachování anonymity a nevystopovatelnosti svých zdrojů. Technické řešení WikiLeaks je založeno na několika softwarových balíčcích, které zahrnují MediaWiki, Freenet, PGP a Tor. Servery WikiLeaks jsou umístěny ve Švédsku. Pentagon označuje WikiLeaks za hrozbu americké národní bezpečnosti. WikiLeaks mělo problémy s financováním, a proto v prosinci 2009 dočasně pozastavilo všechny operace. Archivní materiál nebyl znovu dostupný a WikiLeaks nějaký čas nové zprávy nezveřejňovalo. 3. února 2010 jeho zástupci oznámili, že pokryli všechny minimální náklady a 19. května 2010 byla stránka znovu plně v provozu, včetně MediaWiki archivu. V současnosti je mluvčím a šéfredaktorem stále Julian Assenge, který spoluzakládal WikiLeaks v roce 2006. Pramen: Wikipedie, <http://twitter.com/wikileaks/status/6995068005>, <http://twitter.com/wikileaks/status/8613426708>; <http://wikileaks.org/wiki/Wikileaks>.

- [2] WikiLeaks má za sebou už pětiletou existenci. Za tu dobu přes jeho webové stránky proteklo ohromné množství nejrůznějších tajných depeší a dokumentů vojenské povahy. WikiLeaks odhalil některé nekorrektní praktiky a maléry americké armády v Iráku a Afghánistánu, www.root.cz/clanky/bezpecnostni-stripky-media-sleduji-wikileaks/.
- [3] www.zvedavec.org/komentare/2010/12/4109-wikileaks-velky-nebezpecny-pod.
- [4] <http://www.reformy.cz/zpravy/wikileaks-je-propaganda/>.
- [5] *RIA Novosti* (rusky Российское агентство международных новостей «РИА Новости») je ruská státní zpravodajská agentura pro mezinárodní informace. cs.wikipedia.org/wiki/RIA_Novosti.
- [6] Podobně Spojené státy reagovaly i na rostoucí kybernetické hrozby dokonce směrnicí prezidenta Baracka Obamy o možném preventivním útoku proti hackerům. Složitá situace vznikla zvláště po zjištění, že hackeri pronikli do 72 velmi významných institucí, z nichž přes padesát bylo amerických. Vzniklo podezření, že za těmito případy jsou především čínští hackeri, ale prokázat se to nedá a čínští představitelé tuto možnost odmítli.
- [7] <http://www.literarky.cz/domov/politika/3399-wikileaks-a-eska-zahranini-politika>.
- [8] Viz např. JAPPEL, C. Wikulekce. *MF Dnes*, 6. 12. 2010, s. A13.
- [9] PŘIBÁŇ, J. Rozpad veřejné sféry. *Salon, Literární a kulturní příloha Práva*, 10. 3. 2011.

Další zdroje:

Deníky *MF DNES*, *Hospodářské noviny*, *Lidové noviny*, *Právo*, *The New York Times*.

Časopisy: *Mezinárodní politika*, *Sondy*, *Listy*.

Agentury ČTK, Reuters,

Severky Twitter, Zvědavec.cz, Reformy.cz.

Recenzent textu doporučuje *The Economist*, *Jane's: Defense & Security Intelligence & Analysis*,

http://www.fondsk.ru, v češtině pak <http://www.onwar.eu/tag/wikileaks/>.

V souvislosti s **hrozbou kybernetických útoků** patří k prioritám vlády zajištění bezpečnosti a ochrany informačních a komunikačních systémů zapojených do kritické infrastruktury ČR pomocí vládního koordinačního místa pro okamžitou reakci na počítačové incidenty (CSIRT - Computer Security Incident Response Team). Toto pracoviště je součástí národního a mezinárodního systému včasného varování. ČR podporuje budování takových systémů, které umožňují širokou spolupráci všech aktérů, tedy i těch, kteří nejsou součástí veřejné správy a přispívají k výměně zkušeností z řešení kybernetických incidentů na národní a mezinárodní úrovni. Vláda prosazuje legislativní i nelegislativní opatření tak, aby byla v souladu s principy vývoje informační společnosti a se strategií kybernetické a informační bezpečnosti.

ČR upřednostňuje budování systémů pružné odolnosti schopných nejen minimalizovat dopady kybernetického útoku, ale také uvést systém rychle zpět do funkčního stavu. Prosazuje důsledné dodržování bezpečnostních standardů v informačních a komunikačních systémech provozovaných orgány veřejné správy. Podporuje také osvětu zaměřenou na kybernetickou a informační bezpečnost, neboť široká veřejnost může být tím nejzranitelnějším prvkem celého systému. Definuje způsoby ochrany citlivých informací, s nimiž je nakládáno v informačních systémech provozovaných orgány veřejné správy, a především těch informačních systémů, které jsou nezbytné k zajištění chodu kritické infrastruktury státu.

ČR se aktivně podílí na rozvoji opatření proti kybernetickým hrozbám v rámci mezinárodních organizací, zejména EU a NATO. Podporuje posílení mezinárodní soudní a policejní spolupráce s cílem dopadení pachatelů kybernetických útoků. ČR se připojuje k iniciativám prosazujícím tvorbu mezinárodních právních norem upravujících problematiku kybernetické bezpečnosti.

Bezpečnostní strategie České republiky 2011.
Praha: MZV ČR, 2011, 21 s., ISBN 978-80-7441-005-5.
Schváleno vládou České republiky v září 2011.

Ing. Marie Poláchová

Vymezení silných a slabých stránek konceptu „Responsible Ownership of Technology“

Postupující globalizace s sebou nese změny nejen v oblasti ekonomické, ale i v oblasti bezpečnosti. Článek se zabývá konceptem „Responsible Ownership of Technology“ (ROOT), jako možným nástrojem, kladoucím si za hlavní cíl minimalizovat riziko terorismu, a to prostřednictvím managementu vojenských a vojensky využitelných „citlivých“ technologií. Článek si klade za cíl v obecné rovině vymezit možné silné a slabé stránky tohoto konceptu, a to včetně předpokládaného dopadu na ekonomiku zúčastněných zemí.

Úvod

Postupující globalizace s sebou nese nová bezpečnostní rizika. Lehce identifikovatelného „nepřítele“, splývajícího zpravidla s určitým státem, nahrazuje ve stále větší míře nestátní nepřítel. [1] Narůstá riziko terorismu. Změna „nepřítele“ si vynucuje změny v cílech, strategiích, prostředcích boje proti terorismu. K využívání vojenských a vojensky využitelných „citlivých“ technologií včetně informačních a komunikačních technologií (ICT) dochází i ze strany teroristů.

Dosavadní způsob eliminace rizika terorismu vojenskými prostředky (např. invaze do Iráku a Afghánistánu) se jeví ze současného pohledu jako neefektivní a nákladný. [2] USA například v roce 2008 vydaly na válku proti terorismu 189,3 mld. dolarů z toho 146,5 mld. dolarů na válku v Iráku a 34,8 mld. dolarů na potírání terorismu v Afghánistánu. [3] Otázkou zůstává, zda tyto prostředky byly vynaloženy efektivně.

Měníci se „nepřítel“ dle nejen našeho názoru vyžaduje změnu prostředků a strategií boje. Ve stále větší míře jsou využívány nevojenské prostředky boje proti terorismu. [4]

Významnou úlohu v oblasti bezpečnosti a zároveň i ekonomické sehrávají vojenské a vojensky využitelné technologie (včetně ICT). Technologie tohoto typu respektive jejich inovace mohou na jednu stranu přispívat k nárůstu bezpečnostních rizik (např. využívání internetu k rozšiřování stoupenců teroristických skupin), na druhou stranu tyto rizika eliminovat. Nejednoznačné názory panují, jak uvidíme níže, i co se týče dopadů těchto technologií respektive jejich inovací na oblast mikroekonomickou a makroekonomickou.

Využívání vojenských nebo vojensky využitelných technologií (včetně ICT) i ze strany teroristů si vynucuje potřebu nového mezinárodního systému managementu (kontrolu využívání a šíření) těchto technologií, jakož i nové přístupy v oblasti výzkumu a vývoje těchto technologií. [5]

S jistým návrhem, který se snaží zneužitelnost těchto technologií minimalizovat, přichází profesor Amitav Mallik ve výzkumné studii „*Technology and security in the 21st century: a demand side perspective*“ publikované v rámci Stockholm International Peace Research Institute. Dle Mallika by bylo účinnější, pokud by současné exportní kontroly,

kteří jsou využívány jako nástroj zabraňující šíření zbraní a technologií s vojenským nebo možným vojenským využitím, byly omezeny a nahrazeny „řízeným“ sdílením technologií s vojenským nebo možným vojenským využitím. [6]

Cílem opatření eliminujících rizika zneužití vojenských či vojensky využitelných technologií by dle Mallika neměl být zákaz šíření „citlivých“ technologií, ale spíše kontrola konečného užití technologie samotné.

Za účelem „bezpečnějšího“ šíření „citlivých“ vojenských technologií, techniky, byl v rámci studie *„Technology and security in the 21st century: a demand side perspective“* navržen model ROOT (Responsible Ownership of Technology). Tento koncept, nahrazující exportní kontroly výše uvedených technologií „řízeným“ sdílením technologií včetně jejich inovací, pokládá Mallik za efektivnější. [7] Koncept ROOT by mohl patřit k nástrojům boje proti terorismu.

Přestože koncept ROOT není dosud v dostatečné míře rozpracován, budou v rámci tohoto článku nastíněny možné silné a slabé stránky tohoto konceptu a to hlavně v oblasti ekonomické. Tyto potenciální výhody a nevýhody budeme vymezovat u zemí, které by podléhaly managementu vojenských i vojensky využitelných citlivých technologií na základě konceptu ROOT.

Model ROOT

Model ROOT (Responsible Ownership of Technology) si klade za cíl reflektovat potřebu „regulovaného“ šíření vojenských a vojensky využitelných technologií, a zároveň podporovat technologický a ekonomický růst zúčastněných zemí. Jde mimo jiné o systém hodnocení jednotlivých států vzhledem k jejich prokázané vyspělosti v zacházení s „citlivými“ technologiemi a dále vyspělosti v oblasti ekonomické, technologické a politické atd.

Na základě bodového ohodnocení dané země, dle níže uvedených kritérií, bude zemi umožněno (nebo zakázáno) dané technologie získat, podílet se na jejich výzkumu a vývoji atd. [8]

Možná kritéria konceptu ROOT, tak jak jsou prezentována v rámci studie *„Technology and security in the 21st century: a demand side perspective“*: [9]

- a) politická orientace země (demokracie, autokracie, despotismus),
- b) politické směřování po sobě jdoucích vlád v oblasti odzbrojování a nešíření zbraní,
- c) konzistentnost a úplnost provádění politiky v oblasti nešíření zbraní,
- d) úroveň existující regulace v rámci exportní kontroly,
- e) existující infrastruktura pro implementaci regulací,
- f) data o dovozní výkonnosti a úplnosti koncové certifikace,
- g) provedení (výkonnost) exportních kontrol v zemi za posledních 15-20 let,
- h) tuzemský technologický vývoj a vyspělost dosáhnutá za posledních 10-15 let,
- i) důkazy nespolehlivého chování za posledních 25 let, které vedly k mezinárodním krizím nebo měly hlavní negativní dopad na mezinárodní mír,
- j) vlastnictví nukleárních a raketových technologií, a zda tyto technologie byly užity jako odstrašující prostředek ofenzívně (útok) nebo pro vydírání,
- k) úroveň zacházení s vyspělou technologií ve smyslu krizového managementu,
- l) ekonomická stabilita a ekonomická výkonnost země,

- m) historie dodržování lidských práv v dané zemi,
- n) životní prostředí v dané zemi,
- o) členství v mezinárodních organizacích a příspěvek země k mezinárodnímu míru a stabilitě.

Každé z výše uvedených kritérií dle návrhu A. Mallika by mělo být ohodnoceno na stupnici od 0 do 10 bodů, přičemž každé kritérium by mělo obsahovat řadu subkritérií vhodných pro kvantitativní ohodnocení historických dat v dané oblasti. Za „nezodpovědné“ využívání či zneužívání technologií by měl být zaveden systém negativních bodů. Mallik ve své studii neuvádí, konkrétně která organizace by hodnocení dle výše uvedených kritérií měla provádět.

Jelikož ve studii „*Technology and security in the 21st century: a demand side perspective*“, která s modelem ROOT přichází, nejsou dostupná možná subkritéria pro hodnocení ani váhy jednotlivých kritérií a subkritérií je obtížné přesně kvantitativně vymezit možné výhody a nevýhody respektive silné a slabé stránky takto navrženého konceptu. Nicméně analýzou tohoto modelu v obecné rovině můžeme již nyní odhalit jeho potenciální slabé, ale i silné stránky.

Vymezení potenciálních silných a slabých stránek aplikace konceptu ROOT

Za potencionálně slabou stránku již samotné konstrukce konceptu ROOT je možné vnímat problematické nastavení vah jednotlivých kritérií a subkritérií i samotný výběr konkrétních subkritérií. Při nevhodném stanovení těchto veličin může dojít k negativnímu ovlivnění konečného výsledku. Díky absenci vah u jednotlivých kritérií a subkritérií je obtížné usoudit, zda primární vliv na přístup daných zemí k vojenským či vojensky využitelným „citlivým“ technologiím budou mít kritéria ekonomická či kritéria „bezpečnostní“ a v jaké míře ovlivní konečný výsledek.

Potenciální výhodou konceptu ROOT je nejen snaha o měřitelnost ekonomické (včetně technologické) a „bezpečnostní“ vyspělosti země, ale i možnost nastavit kritéria (subkritéria) nebo jejich váhy dle momentální potřeby. Což ovšem může znamenat i nevýhodu v podobě tlaku „silnějších“ států na nastavení subkritérií a jejich vah dle vlastního zájmu. Silnou stránkou je dále jednotnost systému hodnocení pro zúčastněné země, jakož i předvídatelnost důsledků (dopadů) v případě daného ohodnocení země.

Možnou nevýhodou, z určitého úhlu pohledu, tohoto konceptu může být, že data se v konceptu ROOT vyhodnocují za posledních 25 let. Země, které byly například v průběhu daného období nedemokratické, budou tudíž znevýhodněny. To může dále prohloubit jejich technologickou a ekonomickou zaostalost a přispět k nárůstu terorismu (teroristických činů) popř. k pádu demokracie v daných zemích. Na druhou stranu z hlediska bezpečnostního tyto mladé demokracie mohou představovat jisté bezpečnostní riziko

Ztížený přístup k vojenským a vojensky využitelným technologiím, jakož i k spolupráci na jejich výzkumu a vývoji, budou mít i země, které se stávají cílem působení teroristických organizací nedobrovolně. To dále prohloubí izolovanost těchto zemí a pravděpodobně povede ke zvýšení rizika nárůstu terorismu. Pokud na území státu

působí organizované teroristické skupiny, aniž tento stát patří mezi státy podporující terorismus, lze považovat hodnocení této země za „nespravedlivé“. Jelikož jsou teroristické činy realizovány i v mnoha vyspělých zemích, jeví se hodnocení země dle tohoto kritéria jako značně diskutabilní.

Na druhou stranu výhody vyplývající pro země s vysokým ohodnocením (včetně oblasti bezpečnosti) budou motivovat všechny země k větší snaze v potírání terorismu na svém území.

Vliv aplikace konceptu ROOT na ekonomiku zúčastněných zemí včetně jeho vlivu na ekonomický růst

Co se týče oblasti ekonomické, koncept ROOT, stojící na vybraných principech „modelu otevřených inovací“, povede dle našeho názoru například ke snížení nákladů na výzkum a vývoj těchto technologií (z důvodu sdílení inovací např. díky spolupráci v oblasti vědy a výzkumu) pro danou zemi oproti předchozímu „uzavřenému“ modelu realizace inovací v této oblasti. Uzavřený model inovací je charakteristický realizací dané inovace pouze v rámci jednoho státu, či pouze uvnitř dané organizace.

Společný výzkum a vývoj vojenských a vojensky využitelných technologií povede k nárůstu efektivnosti vynakládaných prostředků, a zároveň k předpokládanému zrychlení technického a technologického vývoje.

Řada inovací (technických, technologických) z oblasti vojenské byla a je využívána ve výrobě statků pro civilní účely. Tedy například výzkum a vývoj v oblasti vojenské se podílel na vzniku nových trhů, respektive vedl ke zvýšení efektivnosti i na trzích již existujících, a to i v oblasti výrob civilních. Aplikace konceptu ROOT tedy dle našeho názoru přinese technologický pokrok, nárůst efektivnosti a vznik nových trhů i v oblasti výrob civilních.

Technologický pokrok vnímá valná většina ekonomů jako primární zdroj ekonomického růstu. [10] V následujících řádcích se budeme zamýšlet nad dopady aplikace konceptu ROOT právě na ekonomický růst v daném konceptu zúčastněných zemí.

Předtím, než vymezíme možné dopady aplikace konceptu ROOT na ekonomický růst zúčastněných zemí, seznámíme se v základních rysech s vybranými a pro naše potřeby relevantními teoriemi zabývajícími se vztahem mezi technologiemi (respektive kapitálem) a ekonomickým růstem.

Vlivem technologií na ekonomický růst se v ekonomii zabývá řada ekonomů. Převážná většina z nich akcentuje pozitivní vliv technologií na růst. Nutno podotknout, že vojenské a vojensky využitelné technologie jsou specifické a ohledně jejich dopadů na ekonomický růst panuje mezi ekonomickou veřejností mnohem menší shoda, než je tomu u technologií nevojenského charakteru.

Pro naše účely využijeme růstovou teorii Roberta Solowa a endogenní teorii růstu Paula Romera. Závěry těchto růstových teorií budeme aplikovat na situaci kdy pohyb, sdílení vojenských a vojensky využitelných technologií a spolupráce na společném výzkumu a vývoji v této oblasti jsou řízeny pomocí konceptu ROOT.

Teorie endogenního růstu P. Romera vychází, na rozdíl od růstové teorie R. Solowa, z předpokladu, že mezi ekonomikami nedochází k volnému pohybu kapitálu (technologií). Volnému pohybu kapitálu jsou kladeny překážky například prostřednictvím

nástrojů zabezpečujících ochranu duševního vlastnictví (včetně patentové ochrany). Aplikací modelu ROOT zůstanou určitá omezení pohybu technologií, techniky zachována. Oproti stavu před aplikací konceptu ROOT však dojde například k větší míře sdílení technických a technologických inovací atd. (například v důsledku společného výzkumu a vývoje).

Romer ve svém článku „*Endogenous Technological Change*“ charakterizuje technologie (na vstupu do výroby) jako statek, který je nerivalitní, a zároveň částečně vylučitelný. [11]

Nerivalita technologií ve výrobě dle Romera znamená, že daná technologie je využitelná v dalších výroбах, aniž by se jejím využíváním změnila její kvalita a kvantita. Z toho vyplývá, na rozdíl od Solowova modelu kde je využívání technologie spojeno s klesajícími výnosy, že opakovaným využíváním technologií je možné dosáhnout rostoucích výnosů z rozsahu.

Co se týče částečné vylučitelnosti, kterou Romer u technologií předpokládá, a která se projevuje například „nedokonalou“ ochranou práv duševního vlastnictví, je možné využívat danou technologii i dalšími výrobci, kteří nenesli náklady na její výzkum a vývoj, případně nesli pouze část těchto nákladů.

V případě konceptu ROOT můžeme pod onou překážkou zabraňující volnému pohybu kapitálu (technologií) spatřovat konceptem kontrolované šíření vojenských a vojensky využitelných technologií popř. omezení respektive spolupráce v oblasti společného výzkumu a vývoje těchto technologií (v důsledku nízkého bodového ohodnocení či neúčasti v tomto „systému“).

V případě vojenských a vojensky využitelných technologií, ve valné většině případů, částečná nebo úplná vylučitelnost platí a koncept ROOT ji zachovává, ale proti předchozímu způsobu řízení šíření těchto technologií ji dělá více transparentní.

Dle teorie endogenního růstu největší podíl na ziscích připadá inovátorovi. I v konceptu ROOT předpokládáme, že největší přínos (v oblasti technologického pokroku a následně i ekonomického růstu atd.) bude realizován v zemích s vysokým bodovým ohodnocením. Tento závěr lze vyvodit i z předpokladu částečné vylučitelnosti ostatních z využívání technologie.

Díky částečné vylučitelnosti a z toho vyplývajících největších přínosů pro inovující zemi vyvozuje Romer divergenci v ekonomických úrovních zemí, ve kterých se technologický pokrok realizuje, a ve kterých nikoli.

Naopak z předpokladu kapitálové mobility (do vyrovnání příjmů z dodatečné jednotky vstupu s náklady na tento vstup ve všech výroбах) ze kterého vychází model Solowův, vyplývá závěr, že ekonomické úrovně jednotlivých zemí budou k sobě konvergovat. Pokud bude v dané zemi docházet k prohlubování kapitálu, bude zároveň docházet ke zvyšování tempa růstu.

Díky aplikaci konceptu ROOT, který předpokládá větší míru sdílení technologií, techniky včetně jejich inovací, předpokládáme oslabení „vylučitelnosti“ technologií, a tudíž snížení míry divergence ekonomických úrovní zemí, které se účastní managementu vojenských a vojensky využitelných technologií dle tohoto konceptu.

Teorie endogenního růstu vidí technologický pokrok jako důsledek ekonomické situace v dané zemi. Technologický pokrok je podle této teorie, na rozdíl od Solowova modelu, generován uvnitř modelu (je endogenní) a je ovlivněn především kvalitou a kvantitou lidského kapitálu. Kvantita a kvalita lidského kapitálu je významně ovlivněna

výší veřejných výdajů v oblasti školství a v oblasti vědy a výzkumu. Nejen pouze objem prostředků „investovaných“ do této oblasti, ale i efektivnost využívání těchto zdrojů hraje dle našeho názoru významnou roli.

Pokud bychom tyto závěry opět aplikovali na situaci, kdy je zaveden koncept ROOT, lze předpokládat, že například vyšší míra spolupráce v oblasti výzkumu a vývoje vojenských respektive vojensky využitelných technologií povede k větší efektivnosti vynakládaných zdrojů (včetně veřejných), a tím pádem k rychlejšímu ekonomickému růstu, a zároveň zpomalení procesu divergence ekonomických úrovní zúčastněných zemí.

Závěr

Článek se zabývá konceptem ROOT (Responsible Ownership of Technology) a jeho potenciálními silnými a slabými stránkami pro oblast bezpečnostní a ekonomickou.

Nespornou výhodou tohoto konceptu, snažícího se prostřednictvím změny **systému managementu (řízení šíření) vojenských a vojensky využitelných technologií** minimalizovat riziko terorismu, je zavedení měřitelnosti respektive využití měřitelných výsledků z oblasti bezpečnostní a ekonomické vyspělosti zemí pro systém managementu výše uvedených technologií. Systém je tedy mnohem více transparentní a proti systému exportních kontrol atd. lépe predikovatelný.

Koncept ROOT dle našeho názoru lépe motivuje zúčastněné země ve snaze dosahovat v oblasti bezpečnostní, ekonomické a technologické co nejlepších výsledků.

Model má však i řadu potenciálních slabých stránek. Jako jistou nevýhodu můžeme uvést penalizaci zemí, které nepodporují terorismus, respektive proti němu bojují, a na jejichž území zároveň dochází k teroristickým útokům. Další nevýhodu spatřujeme v tom, že pro hodnocení některých kritérií se využívají data za posledních 25 let.

Z aplikace závěrů růstových teorií na možnost zavedení konceptu ROOT byly v rámci článku vyvozeny následující závěry pro oblast ekonomickou:

1. Země, kterým bude na základě dobrého bodového ohodnocení umožněno se podílet na společném výzkumu a vývoji vyspělých vojenských a vojensky využitelných technologií, dosáhnou rychlejšího technologického rozvoje, a zároveň vyššího ekonomického růstu (generovaného v důsledku vojenských resp. vojensky využitelných technologií). Zároveň v důsledku předpokládaného oslabení vlastnosti technologií, „vylučitelnost“, bude docházet k celkovému zmírnění procesu divergence ekonomických úrovní zúčastněných zemí.
2. Ekonomický růst, jenž je důsledkem primárně technologického vývoje, bude generován právě technologicky a znalostně nejvyspělejšími zeměmi. V těchto zemích bude také ekonomický růst vyvolaný v důsledku inovací vojenských a vojensky využitelných technologií nejvyšší. Jistá míra vylučitelnosti zůstane zachována.
3. Náklady na výzkum a vývoj nových vojenských respektive vojensky využitelných technologií budou vynakládány v případě sdílení inovací efektivněji, a to díky předpokladu rostoucích výnosů z rozsahu.

Poznámky k textu:

- [1] Více viz EICHLER, J. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: Ministerstvo obrany ČR-AVIS, 2006. s.149.
- [2] „Jednou z možností, jak čelit hrozbě terorismu, je užívání vojenských prostředků a potlačování teroristů silou na území států, v nichž mají teroristické organizace své základny. Přímé vojenské akce, díky technologické a komunikační vyspělosti, mohou zasadit protivníkovi silný úder na velké vzdálenosti. Mohou mít však za následek umocnění bídy tamního obyvatelstva a zvyšování nenávisti vůči západním hodnotám. Dále může vojenský úder chaotizovat poměry na okupovaném území a vyprovokovat odvetné teroristické útoky.“ ŠKOLNÍK, M. *Využitelnost principů modelu otevřených inovací v boji proti terorismu*. Bakalářská práce. Brno: Univerzita obrany, 2010, s. 39.
- [3] NĚMEC, P. Afghánistán: Hrob velmocí? *Ekonom* č. 8. 2008. s. 39.
- [4] Boj proti terorismu je možné charakterizovat spíše užíváním nevojenských prostředků a nástrojů, zejména politických, diplomatických a ekonomických. Boj proti terorismu se zaměřuje také na preventivní působení a postižení základních příčin vzniku a existence terorismu. Viz EICHLER, J. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Praha: Ministerstvo obrany ČR-AVIS, 2006, s. 209.
- [5] „There is thus an urgent need to recognize changed priorities and evolve new approaches to non-proliferation and disarmament objectives for the future, on the basis of wider international cooperation among responsible nations for a sharper focus on the real and present dangers to international peace and stability.“ MALLIK, A. *Technology and security in the 21st century: a demand side perspective*. Stockholm International Peace Research Institute, 2004, s. 129.
- [6] MALLIK, A. *Technology and security in the 21st century: a demand side perspective*. Stockholm International Peace Research Institute, 2004, s. 131.
- [7] “Narrowing the focus of controls, combined with broader international cooperation, should give better results when tackling the real global threats of asymmetric war by terrorists and of WMD proliferation. The focus must now shift to more effective monitoring and verification of compliance at various levels to establish the credibility of the actors involved, both from the demand side and from the supply side.” MALLIK, A. *Technology and security in the 21st century: a demand side perspective*. Stockholm International Peace Research Institute: 2004, s. 131.
- [8] MALLIK, A. *Technology and security in the 21st century: a demand side perspective*. Stockholm International Peace Research Institute, 2004, s. 132.
- [9] MALLIK, A. *Technology and security in the 21st century: a demand side perspective*. Stockholm International Peace Research Institute, 2004, s. 132.
- [10] Jisté pochybnosti o vhodnosti vynakládání prostředků do oblasti obrany včetně vědy a výzkumu v této oblasti, z pohledu ekonomického růstu, vyjádřil například John Kenneth Galbraith, nebo v současnosti John Gray atd.
- [11] „The distinguishing feature of the technology as an input is that it is neither a conventional good; it is a nonrival, partially excludable good.“ ROMER, P. M. Endogenous Technological Change. *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5. University of Chicago, 1990. s. 71.

Další užitá literatura:

- CHESBROUGH, H. *Open Innovation and Open Business Models: A new approach to industrial innovation*. Dostupné na: <www.oecd.org/document/55/0,3343,en_2649_201185_37925815_1_1_1_1,00.html>.
- MACH, M. *Makroekonomie II*. Praha: MELANDRIUM, 1998, 215 s., ISBN 80-86175-04-9.
- SOLOW, R. M. Perspective on Growth Theory. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 8, No. 1. (Winter 1994, PP. 45-54), s.48 [cit. 2010-04-26]. Dostupné na <<http://teaching.fec.anu.edu.au/ECON2102/2007/REFERENCES/SolowJEP94.pdf>>.
- SOSNOVÁ, M. Model otevřených inovací a jeho místo v oblasti mezinárodní bezpečnosti. In *Sborník z mezinárodní vědecké konference CATE 2009 Ekonomika, logistika a ekologie v ozbrojených silách*, 2009, ISBN 978-80-7231-661-8.
- SOSNOVÁ, M. Aplikace Modelu otevřených inovací v boji proti terorismu. In *Ekonomické aspekty zahraničních misí AČR* (sborník ze VII. mezinárodní vědecké konference, 2009, ISBN 978-80-7231-691-5.

Ing. Jan English, doc. Ing. Radovan Soušek, Ph.D.,
Ing. Jan Strbačka, CSc., Ing. Pavel Viskup

Operační příprava státního území a nový systém obnovy železniční infrastruktury

VOJENSKÝ
PROFESIONÁL

Článek přináší nové pohledy na systém zajištění obnovy železniční dopravní infrastruktury v krizových situacích, který vychází z Plánu operační přípravy státního území (OPSÚ) a je realizován v souladu s Plánem technické ochrany železnice. Autoři volně navazují na informace zveřejněné ve Vojenských rozhledech č. 4/2005, které poukázovaly na problémy spojené s tvorbou Plánu technické ochrany železnice. V duchu závěrů projektu „Návrh výstavby smluvního systému údržby a obnovy krizové železniční infrastruktury s podporou informačních systémů, využitelného pro řešení krizových stavů a specifikace úlohy státu, samosprávných orgánů a soukromoprávních subjektů při jeho zajišťování“ hodnotí současný stav této oblasti ve vztahu k rezortu obrany. Hlavními cíli článku je podat čtenářům základní informaci o zásadních změnách v systému zabezpečení obnovy železniční infrastruktury a posoudit jejich kompatibilitu ve vazbě na změny bezpečnostního prostředí a doporučení zveřejněná v Bílé knize o obraně.

Úvod

Jedno z konkrétních opatření v oblasti vojenských schopností uvedené v Bílé knize o obraně [1] zní: „Revidovat mobilizační potřeby, zachovat a rozvíjet především schopnost operační přípravy území pro přijetí spojeneckých posil (Host Nation Support, HNS), zbavit se co nejdříve veškerého nadbytečného materiálu.“

Dále je mezi prioritami pro řízení rozvoje ostatních schopností tamtéž uvedeno: „Zachovat prostředky pro podporu integrovanému záchrannému systému (IZS).“ V souladu s klíčovými vnějšími a vnitřními strategickými podmínkami bezpečnosti České republiky definovanými v Bílé knize o obraně jsou zde tedy zcela jasně vytyčeny dva požadavky, které mají přímou vazbu na sjízdnost a provozuschopnost železniční dopravní sítě:

1. Schopnost přijetí spojeneckých sil při řešení vojenských krizových situací na evropském válečnickém území v souvislosti s plněním článku 5 Severoatlantické smlouvy.
2. Zachování prostředků, a tedy i schopností poskytnout účinnou podporu IZS pro řešení nevojenských krizových situací.

K naplnění prvního požadavku jsou v Plánu operační přípravy státního území jako nedílné součásti Plánu obrany stanoveny v oblasti železniční dopravy zcela jednoznačné úkoly pro zajištění provozuschopnosti určené železniční sítě. Závažnost zmíněných úkolů je podpořena dvěma smlouvami na mobilizační dodávku uzavřenými rezortem obrany se Správou železniční dopravní cesty, státní organizace (SŽDC, s.o.) k technické ochraně a obnově určené železniční sítě, a se Stavební obnovou železnic (SOŽ, a.s.) k technické ochraně a obnově vojenských železničních vleček.

Zajištění mobilizačních dodávek, které se dlouhodobě opírá o systém zphotovení Zvláštních obnovovacích závodů Ministerstva dopravy České republiky (ZOZ MD ČR) v působnosti Stavební obnovy železnic, a.s., a organizačních jednotek v působnosti Správy železniční dopravní cesty, s.o., je pro další období prakticky nerealizovatelné, jednak v důsledku nedostatku vycvičených záloh a jednak v důsledku snižování počtů kmenových zaměstnanců Správy železniční dopravní cesty, s.o.

Ministerstvo dopravy vědomo si tohoto nepříznivého vývoje iniciovalo v rámci programu vědy a výzkumu zpracování projektu „Návrh výstavby smluvního systému údržby a obnovy krizové železniční infrastruktury s podporou informačních systémů, využitelného pro řešení krizových stavů a specifikace úlohy státu, samosprávných orgánů a soukromoprávních subjektů při jeho zajišťování“ číslo 1F84C/003/030. [2] Projekt byl řešen v letech 2008-2009 a včetně Plánu uplatnění výsledků, byl v březnu 2010 schválen hodnotitelskou komisí Ministerstva dopravy ČR. Na základě dopisu ředitele bezpečnostního odboru Ministerstva dopravy bylo uloženo generálnímu řediteli Správy železniční dopravní cesty, s.o., závěry projektu realizovat. Usnesením Bezpečnostní rady Správy železniční dopravní cesty, s.o., čj. 19487/11-BEZ ze dne 27. 4. 2011, byl schválen další postup zabezpečení technické ochrany železnice po roce 2012, který vychází ze závěrů výše uvedeného projektu.

Základní postup při řešení projektu a výběr dosažených výsledků

Základní myšlenka nového přístupu k řešení krizových situací na železnici spočívá ve vytvoření **jednotného plně funkčního systému pro přípravu a řešení krizových situací vojenského a nevojenského charakteru k obnovení provozuschopnosti železnice.**

Rozpočet ČR neumožňuje pro stávající systém řešení krizových situací na železnici vyčleňovat dostatečné finanční prostředky pro jeho komplexní zabezpečení. Proto bylo nutno hledat nové ekonomičtější a v současné době i efektivnější varianty zabezpečení obnovy železniční sítě v krizových situacích. Jako nejvýhodnější se jeví varianta **přenesení realizace obnovovacích prací na vybrané stavební firmy,** které budou schopny garantovat připravenost svých sil a prostředků k jejich provedení za všech situací. Vhodným motivačním prvkem může být přidělení stavebních zakázek v době krizových situací vybraným firmám **bez výběrového řízení** podle předem zpracovaného plánu.

Z toho vycházel i základní postup řešení projektu, který spočíval v plnění následujících sedmi dílčích cílů:

1. Formulovat aktuální požadavky a stanovit podmínky pro zajištění údržby a obnovy krizové železniční infrastruktury ČR za krizových stavů v novém smluvním systému.
2. Navrhnout místo a úlohu státu, samosprávných orgánů a soukromoprávních subjektů při zajišťování úkolů údržby a obnovy krizové železniční infrastruktury za krizových stavů.
3. Vymezit věcné prostředky údržby a obnovy krizové železniční infrastruktury a systém podpory soukromoprávních subjektů pro řešení krizových stavů.

- Stanovit jejich kvalitu a množství pro ochraňování v pohotovostních zásobách včetně podmínek použití.
4. Vytvořit model pro softwarové řešení smluvního systému údržby a obnovy krizové železniční infrastruktury za krizových stavů.
 5. Stanovit podmínky a navrhnout systém přípravy lidských zdrojů organizací a podnikatelských subjektů zajišťujících údržbu a obnovu umělých staveb na železnici za krizových stavů s využitím mostních provizorií a rozebíratelných konstrukcí.
 6. Vytvořit věcnou, obsahovou a formální architekturu modelu nového smluvního systému údržby a obnovy krizové železniční infrastruktury za krizových stavů prostřednictvím soukromoprávních subjektů, s využitím informačních systémů.
 7. Vytvořit model smluvního systému údržby a obnovy krizové železniční infrastruktury za krizových stavů pro prostředí krizového informačního systému kolejové dopravy (KISKD) a provést pilotní provoz.

V zadání projektu nedefinovaným cílem bylo ve všech výše uvedených bodech dosažení obnovy provozu na železnici, kterého si řešitelé byli vědomi a zde pro úplnost uvádějí.

K potvrzení nebo vyvrácení správnosti zmiňované varianty a dosažení relevantních výsledků byl každý dílčí cíl rozčleněn do jednotlivých konkrétních oblastí. Na základě provedeného řízeného sociologického výzkumu a s využitím metod analýzy, komparace, implementace a syntézy dospěl řešitelský tým k celkovým závěrům. Na následujících stránkách jsou pro potřeby tohoto článku vybrány a uvedeny pouze ty výsledky projektu, které mají vazbu na rezort obrany.

■ Analýza stávajícího právního prostředí

Analýze stávajícího právního prostředí byly z pohledu řešené problematiky podrobeny mimo jiné zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy (kompetenční zákon) ve znění pozdějších předpisů, [3] zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky ve znění pozdějších předpisů, [4] zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů [5] a nařízení vlády č. 51/2004 Sb., o plánování obrany státu. [6] Nově koncipované řešení obnovy železniční infrastruktury respektuje, respektive využívá následující právní předpisy:

Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy (kompetenční zákon) ve znění pozdějších předpisů upravuje působnost ministerstev a jiných ústředních správních úřadů, včetně jejich odpovědnosti za řešení mimořádných a krizových situací, které vzniknou v okruhu jejich působnosti.

Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky stanovuje povinnosti státních orgánů, územních samosprávných celků a právnických a fyzických osob k zajišťování obrany České republiky před vnějším napadením a jejich odpovědnost. Je mimo jiné významným východiskem pro obranné plánování vztahující se k železniční dopravě ČR, protože:

- umožňuje ukládat povinnosti právnickým a fyzickým osobám při zabezpečení železniční dopravy ČR věcnými prostředky na základě dodávacích příkazů,
- doplňuje železniční dopravu ČR pracovními silami povoláním k výkonu pracovní povinnosti nebo pracovní výpomoci na základě povolávacích příkazů,

- zahrnuje operační přípravu státního území do základního plánovacího, organizačního a řídicího procesu Ministerstva obrany,
- vymezuje pozemky důležité pro obranu státu bez ohledu na jejich vlastnictví,
- speciálně řeší omezení dopravy ve zvláštních případech ve vojenských újezdech a výcvikových prostorech.

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, vymezuje integrovaný záchranný systém a jako ostatní složky integrovaného záchranného systému uvádí vyčleněné síly a prostředky ozbrojených sil, což v obecné rovině umožňuje jejich nasazení k řešení krizové situace i ve prospěch obnovy železniční infrastruktury.

Nařízení vlády č. 51/2004 Sb., o plánování obrany státu. Upravuje postup k provedení zákona č. 222/1999 Sb., stanovuje obsah Plánu obrany ČR. Současně ukládá orgánům státní správy a vybraným ústředním správním úřadům zpracovat Dílčí plány obrany.

Pro vojenské krizové situace (stav ohrožení státu a válečný stav) je zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany ČR v oblasti železniční dopravy, důsledně aplikován. O tom svědčí řada koordinačních akcí mezi Ministerstvem dopravy, Správou státních hmotných rezerv, Ministerstvem obrany a dodavatelí mobilizačních dodávek, zaměřených na reálnost jejich zajištění, na stanovení parametrů ochrany a obnovy železniční infrastruktury, na zajištění vojenských přeprav v krizových stavech a na sjednocení přístupů k zabezpečení ochrany objektů železniční infrastruktury důležitých pro obranu státu. Projednávají se i požadavky na aktualizaci Plánu operační přípravy státního území a na něj navazujících plánů v rámci železniční dopravy.

Současná legislativa umožňuje využít při nevojenských krizových situacích (nouzový stav a stav nebezpečí) pouze technické a materiální zdroje Správy státních hmotných rezerv, což se z hlediska plánovitého zabezpečení technické ochrany železniční dopravy jeví jako ne zcela dostačující. Případné posílení osobami se řeší *ad hoc*, což tento proces prodlužuje a snižuje jeho kvalitu.

Negativně se v podmínkách železniční dopravy promítá do řešené problematiky násilné (umělé) rozlišování jednotlivých krizových situací, které se následně přenáší do systémů přípravy k jejich řešení a působí nejen proti teoretické základně, ale zejména proti komplexní připravenosti.

Závěry z provedeného výzkumu, při kterém byly zohledněny také zákon č. 266/1994 Sb., o dráhách ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 77/2002 Sb., o akciové společnosti České dráhy, státní organizaci Správa železniční dopravní cesty, a o změně zákona č. 266/1994 Sb., o dráhách, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 77/1997 Sb., o státním podniku, ve znění pozdějších předpisů, ukázaly na to, že v železniční dopravě není vhodné připravovat odděleně opatření určená pro vojenské krizové situace a pro nevojenské krizové situace. Dělicí čáru mezi vojenskou a nevojenskou krizovou situací nelze vést vždy naprosto jednoznačně, a rovněž nelze vždy přijímat opatření pro každou z nich zvlášť. Proto je možno konstatovat, že se ve střednědobém horizontu jeví žádoucí komplexní právní úprava zahrnující jak opatření, která lze provést pro případ vojenských, tak i nevojenských krizových situací.

Z analýzy vyplynulo, že ve vztahu k rezortu obrany poskytuje stávající legislativa dostatečný prostor pro zavedení nového systému obnovy železniční infrastruktury v krizových situacích. Podrobná analýza celého právního prostředí prokázala, že stávající

legislativa (skupina bezpečnostních zákonů, krizových zákonů a zákonů vztahujících se k drahám a provozu na nich) umožňuje přes některé výše uvedené dílčí problémy nový systém navrhnout a následně realizovat.

■ Stanovení podmínek a specifikace úkolů rezortu obrany

Pro stanovení podmínek a specifikace úkolů rezortu obrany se vycházelo z toho, že Ministerstvo obrany je ústředním orgánem státní správy pro zabezpečování obrany ČR, řízení Armády České republiky (dále jen AČR) a správu vojenských újezdů. Jako orgán pro zabezpečování obrany zejména:

- podílí se na zpracování návrhu vojenské obranné politiky státu,
- připravuje koncepci operační přípravy státního území,
- zpracovává na základě Nařízení vlády č. 51/2004 Sb. Plán obrany ČR, jehož součástí je i Plán operační přípravy státního území,
- navrhuje potřebná opatření k zajištění obrany státu vládě České republiky, Radě obrany České republiky a prezidentu České republiky,
- koordinuje činnost ústředních státních orgánů, správních orgánů, orgánů samosprávy a právnických osob důležitých pro obranu státu při přípravě k obraně,
- organizuje a provádí opatření k mobilizaci AČR, k vedení evidence občanů podléhajících branné povinnosti a k vedení evidence věcných prostředků, které budou za branné pohotovosti poskytnuty pro potřeby AČR,
- povolává občany ČR k plnění branné povinnosti,
- v rámci NATO, případně evropských bezpečnostních struktur organizuje součinnost s armádami jiných států.

V rámci operační přípravy státního území, která je právně zakotvena v zákonu č. 222/1999 Sb. o zajišťování obrany České republiky a v zákonu č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů, pak Ministerstvo obrany formuluje mimo jiné i úkoly související se zajištěním potřeb ozbrojených sil v železniční dopravě a pro tuto oblast zpracovává požadavky na mobilizační dodávku.

Pro zajišťování úkolů údržby a obnovy železniční infrastruktury za krizových stavů v novém systému je možno vycházet ze stávajícího stavu a z doporučení, které spočívají v realizaci následujících úkolů v působnosti rezortu obrany:

- Pravidelně aktualizovat mobilizační dodávku „Technická ochrana a obnova určené železniční sítě“ se Správou železniční dopravní cesty, s.o., a mobilizační dodávku „Technická ochrana a obnova vojenských železničních vleček“ se Stavební obnovou železnic, a.s.
- Pokračovat v zachování evidence vybraných osob pro řešení obnovy železniční infrastruktury u krajských vojenských velitelství. Povolávání občanů ČR k branné povinnosti by mohlo, v důsledku přednostního doplňování ozbrojených sil České republiky (dále jen OS ČR), bez vhodné aplikace systému zprošťování významně negativně ovlivnit připravované zapojení soukromoprávních subjektů do procesu obnovy železnice. Celá agenda zprošťování je organizačně náročná a nelze ji bezplatně vyžadovat po soukromoprávních subjektech. Proto je objektivně nutné tuto činnost centralizovat k jedné vybrané neziskové společnosti. S přihlédnutím k již vytvořenému systému evidence vybraných osob pro zvláštní obnovovací závody u krajských vojenských velitelství (poslední úprava

viz čj. MO 1326/2009-1203/3) byla při řešení projektu pro tuto činnost doporučena Stavební obnova železnic, a.s. Jako finální dodavatel mobilizační dodávky na obnovu vojenských železničních vleček je oprávněna a schopna tento servis pro vybrané firmy zajišťovat.

- Je třeba uzavřít mobilizační dodávku na vojenské přepravy s akciovou společností České dráhy – tato skutečnost nebyla obsahem práce, avšak pro komplexnost pohledu na danou problematiku se doporučuje, v souvislosti s Plánem dopravního zabezpečení, její realizace. Je nelogické mít naplánovanou a zajištěnou rychlou obnovu železniční infrastruktury a nemít zajištěny lokomotivy, železniční vozy a grafikony.

■ Provázanost požadavků OPSÚ na železniční dopravní infrastrukturu

Návrh nového systému vychází v oblasti požadavku na rychlost obnovy z norem stanovených Plánem operační přípravy státního území a obohacuje jej o požadavek na rychlost obnovy při řešení nevojenských krizových situací (viz tabulka 1). Novinkou z hlediska pohledu na rychlost obnovy je skutečnost, že uvedené základní normy mají obecnou platnost pro celou železniční síť. Jedná se o průměrné hodnoty, které mohou být v případě nevojenských krizových situací prodlouženy. Prodloužení těchto norem u vojenských krizových situací je ve výjimečných případech možné za předpokladu, že budou k dispozici dostatečně výkonné objízdne trasy.

Dosažení norem uvedených v tab. 1 se počítá od okamžiku vydání rozhodnutí k obnově, tj. po provedeném podrobném průzkumu. Podle rozmístění plánovaných sil a prostředků pro obnovu, vzdálenosti obnovovacího materiálu, času potřebného na projekční přípravu, zřízení staveniště a kolaudaci, se k uvedeným normám připočítává 1 až 5 pracovních desetihodinových směn. Při rozsáhlých povodních je možné připočítávat při nevojenských krizových situacích i čas na opadnutí vody.

Rozsah a kvalita obnovy při vojenských krizových situacích musí splňovat minimálně požadavky stanovené pro krátkodobou obnovu a za nevojenských krizových situací pro dočasnou obnovu.

Tab. 1: Normy pro rychlost obnovy

P. č.	Objekt	Měrná jednotka (MJ)	Krizová situace	
			nevojenská	vojenská
1.	šířá trať na průjezd	pracovní den	2 – 4	1 – 2
2.	železniční stanice na průjezd		2 – 4	1 – 2
3.	železniční stanice jako výhybna		3 – 5	2 – 3
4.	železniční stanice jako manipulační		5 – 7	3 – 4
5.	most malý (do 30 m)		5 – 7	2 – 3
6.	most střední (do 60 m)		7 – 12	3 – 5
7.	most velký (nad 60 m)		12 – 18	6 – 9
8.	trakční vedení		2 – 4	–
9.	sdělovací zařízení		3 – 5	1 – 2
10.	zabezpečovací zařízení		3 – 5	1 – 2

Normy rychlosti obnovy odpovídají předpokládanému rozsahu ničení/rozrušení železniční sítě v prostoru krizové situace (tab. 2). Také předpokládaný rozsah ničení/

rozrušení objektů železniční infrastruktury je obecně platný pro celou železniční síť a byl stanoven ve vazbě na Plán operační přípravy státního území po zkušenostech z povodní v letech 1997 a 2002 a na základě odborného kvalifikovaného odhadu. Jedná se o průměrné hodnoty, které nevyklučují na malém území větší rozsah ničení/rozrušení. Za žádného krizového stavu se však nepředpokládá současné vyřazení železniční infrastruktury na více než 1/3 území.

Tab. 2: Předpokládaný rozsah rozrušení objektů železniční infrastruktury.

P. č.	Objekt	Jednotka míry	Krizová situace	
			nevojenská	vojenská
1.	Širá trať	% z délky tratí	4,0	3,0
2.	Železniční stanice z toho	% z počtu stanic	1,0	3,0
	– mezilehlé		0,5	2,0
	– ostatní		0,5	1,0
3.	Mosty z toho	% z počtu mostů	7,0	1,0
	– malé (do 30 m)		4,0	2,0
	– střední (do 60 m)		2,0	3,0
	– velké (nad 60 m)		1,0	5,0
4.	Tunely z toho	% z počtu tunelů	0,0	50,0
	– nízké nadloží		0,0	10,0
	– vysoké nadloží		0,0	40,0
5.	Zemní těleso	m ³ na 100km trati	9 000,0	50 000,0
6.	Trakční vedení	% z délky tratí	5,0	6,0
7.	Sdělovací zařízení		5,0	6,0
8.	Zabezpečovací zařízení		5,0	6,0

Z bezpečnostních hrozeb a rizik, tak jak jsou uvedeny v Bílé knize o obraně, se řešení problematiky dotýkají zejména následující:

- politický extremismus a jeho projevy (především terorismus), masové nepokoje a sabotáže,
- ohrožení funkčnosti kritické infrastruktury (komunikační, dopravní a energetické),
- přírodní pohromy a průmyslové havárie.

Na základě vyhodnocení zejména uvedených bezpečnostních rizik a s ohledem na hustotu železniční sítě (průměrná hustota železniční sítě ČR je 12,0 km na 100 km², což při průměrné rozloze okresu 1024,2 km² představuje 125 až 150 km tratí se zhruba 170 mosty z toho průměrně s 15 limitujícími mosty), je pro zajištění obnovy železniční infrastruktury v podmínkách nevojenské krizové situace vhodné mít okamžitě trvale k dispozici (rovnoměrně prostorově rozmístěných na celém území ČR) 1500–2000 osob s odpovídající technikou a materiálem (pro obnovu svršku, spodku, mostů, sdělovacího a zabezpečovacího zařízení a trakčního vedení).

V podmínkách vojenské krizové situace bude třeba zhruba 2x více sil a prostředků s tím, že obnova železniční infrastruktury se provádí prioritně na té části určené železniční sítě, která umožňuje průjezd vojenských přeprav s maximální překročenou ložnou mírou, přičemž uvádění jednotlivých obnovených úseků do provozu musí splňovat požadavek na minimální sjízdnu délku 150 km.

Pro úplné pokrytí potřeb obnovy železniční infrastruktury je třeba, kromě sil a prostředků Správy železniční dopravní cesty, s.o., Stavební obnovy železnic, a.s., a Českých drah, a.s., s ohledem na uvedená kritéria (tab. 1 až 3) vybrat a zajistit přibližně 4-6 organizací schopných provádět obnovu železničních mostů a 8-10 organizací schopných provádět obnovu železničních tratí. Jak vyplývá z provedeného výzkumu skutečný počet firem na území České republiky splňujících kritéria pro provádění všech základních druhů prací (mosty, kolejové dráhy, zemní práce) je výrazně vyšší než je nezbytně potřebné.

Při všech krizových stavech je posilování smluvních organizací silami a prostředky Českých drah, a.s., respektive Správy železniční dopravní cesty, s.o., a Stavební obnovy železnic, a.s., nezbytnou podmínkou pro zachování funkčnosti systému.

Návrh struktury a obsahu Plánu obnovy železniční infrastruktury v novém systému vychází z toho, že kapacity vybraných a smluvně zajištěných soukromoprávních organizací jsou v součinnosti se Správou železniční dopravní cesty pro nevojenské krizové stavy dostačující (případné posílení lze řešit povoláním osob na pracovní výpomoc a uvolněním materiálu a technických prostředků ze státních hmotných rezerv).

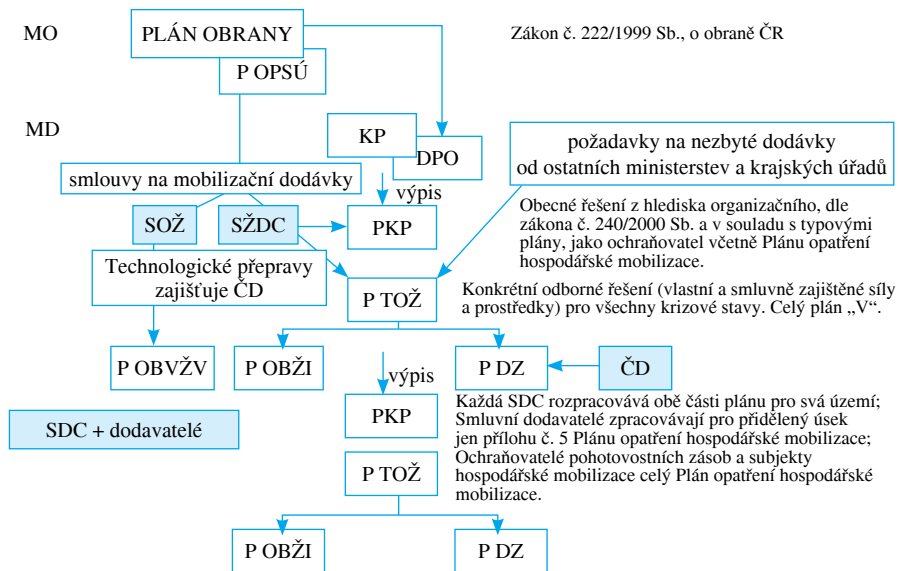
Pro stav ohrožení státu a válečný stav je však potřeba mít zajištěnu ve prospěch soukromoprávních subjektů rozsáhlejší odbornou podporu silami a prostředky v působnosti rezortu dopravy, protože požadavky na rychlost obnovy se zvyšují. Organizačně zajišťuje posílení zákon č. 222/1999 Sb., o zajištění obrany České republiky ve smyslu vyhlášky č. 280/1999 Sb., kterou se stanoví postup při uplatňování požadavku na určení věcných prostředků a jejich převzetí, postup při uplatňování požadavku na určení fyzických osob k pracovní výpomoci nebo k pracovní povinnosti.

Výběr osob pro přímé posílení nebo posílení formou specializovaných obnovovacích mostních a stavebních odřadů se předpokládá realizovat péčí Stavební obnovy železnic, a.s., u jednotlivých krajských vojenských velitelstvích, na úřadech práce, u krajských úřadů a obcí s rozšířenou působností na základě smlouvy se Správou železniční dopravní cesty, s.o. Ve prospěch obnovy vojenských železničních vleček zajistí tvorbu a nasazení odřadů přímo Stavební obnova železnic, a.s.

Dále byl vytvořen obecný návrh souhrnné struktury nového smluvního systému údržby a obnovy železniční infrastruktury využitelný pro všechny krizové stavy (viz schéma). Jednotnost systému je dána tím, že pro vojenské krizové situace vychází z Plánu operační přípravy státního území a pro řešení nevojenských krizových situací se jeho struktura opírá o Ministerstvem dopravy zpracováváný Krizový plán, jehož součástí je i Dílčí plán obrany. Ze schématu je zřejmé, že obnova železniční infrastruktury je součástí systému technické ochrany železnic. Také v novém systému budou Správa železniční dopravní cesty, s.o., a Stavební obnova železnic, a.s., ve vztahu k rezortu obrany působit jako finální dodavatelé mobilizačních dodávek (Správa železniční dopravní cesty, s.o., na určenou železniční síť a Stavební obnova železnic, a.s., na vojenské železniční vlečky). Na dalších stupních (Správa dopravní cesty + dodavatelé) je Plán krizové připravenosti a Plán technické ochrany železnice zpracován na úrovni Správy železniční dopravní cesty, s.o., dále konkretizován v rozsahu působnosti, respektive v závislosti na smluvně dohodnutém úseku železnice. Všechny prvky nového systému obnovy železnice (podbarveno) budou také důležitými prvky systému technické ochrany železnice při řešení krizových stavů nevojenského charakteru. Systém obnovy železniční infrastruktury tak bude komplexně zabezpečen.

Dopravní část systému technické ochrany železnice (P DZ – Plán dopravního zabezpečení), která je jeho nezbytnou součástí, logickým vyústěním a konečným cílem komplexního zabezpečení celého systému v období krizových stavů, není v současné době odpovídajícím způsobem zajištěna.

V souladu se zákonným rámcem, který upravuje tuto oblast, má rozhodující vliv na její vytvoření Ministerstvo obrany a Ministerstvo dopravy. V zásadě bez relevantních důvodů je zejména ze strany oddělení zabezpečení krizových stavů Velitelství sil podpory odmítán princip zajištění potřebných sil a prostředků pro zabezpečení přepravy vojsk po železnici cestou mobilizační dodávky a ze strany Ministerstva dopravy cestou nezbytné dodávky pro České dráhy, a.s., s vymezením prostředků a kapacit pro plnění úkolů obrany státu.

Vysvětlivky:

DPO – dílčí plán obrany, KP – krizový plán, PKP – plán krizové připravenosti, P TOŽ – plán technické ochrany železnice, P DZ – plán dopravního zabezpečení, P OBŽI – plán obnovy železniční infrastruktury, P OBŽV – plán obnovy vojenských žel. vleček, SŽDC – Správa železniční dopravní cesty (celostátní působnost), SDC – Správa dopravní cesty (krajská působnost), SOŽ – Stavební obnova železnic, ČD – České dráhy

Schéma: Obecná struktura Plánu technické ochrany železnice a vazba Plánu obnovy železniční infrastruktury a Plánu obnovy vojenských železničních vleček na Plán operační přípravy státního území.

Předpokladem pro zajištění přímé podpory smluvně zajištěných organizací k plnění obnovy železniční infrastruktury je udržování kontaktů Stavební obnovou železnic, a.s., s obcemi s rozšířenou působností prakticky na celém území ČR tak, aby pro případ krizových stavů vojenského charakteru byla schopna zajistit soustředěním specializovaných sil a prostředků nejen obnovu vojenských vleček, ale použít je i pro posílení civilních firem. Stávající kartotéky, které obsahují přibližně 5000 osob, umožní nový systém redukovat na 1000 osob (včetně 10% zálohy). Změna ovlivní snížení počtu

specializací, které v minulosti připravovalo pouze železniční vojsko a při použití nových technologií již nebudou nutné (např. strojník krácejícího zhutňovače KZ 1000, řidič speciálního podvozku pro přepravu dlouhých břemen SPDB 40, strojník stroje pro směrovou úpravu koleje PRM 1, a také věkové složení, které je třeba zaměřovat na kategorii 40-45 let. V omezeném rozsahu, ale ve zkrácených časových normách (3-4 dny), bude nadále nezbytné u Stavební obnovy železnic, a.s., udržovat systém zpohotovnění, a proto pokračovat v udržování kontaktů s krajskými vojenskými velitelstvími, aby nedocházelo k výběru osob, se kterými AČR počítá pro mobilizační rozvinutí ozbrojených sil ČR.

Zásadní podmínkou pro zapojení civilní firmy do systému jsou její kapacitní schopnosti, které v jednotlivých druzích činností (obnova železničního svršku, mostního objektu, zemního tělesa, trakčního vedení, sdělovacího zařízení a zabezpečovacího zařízení) musí zabezpečit převzetí odpovědnosti za obnovu minimálně 100 km úseku železniční tratě na kterém bude firma schopna dosahovat tempa obnovy uvedená v tab. 3.

Tab. 3: Kapacitní požadavky pro výběr firem.

Obnova	Měrná jednotka (MJ)	Krizový stav	
		nevojenský	vojenský
Širá trať	1 den (dvě 10hodinové pracovní směny)	1 km	2,0 km
Výhybky		1 VJ	4 VJ
Mosty		5 bm	12 bm
Tunely		ničení se nepředpokládá	2 bm
Zemní těleso		250 m ³	1000 m ³
Trakční vedení		2,0 km	2,0 km ^{*)}
Sdělovací zařízení		1,5 km	4 km
Zabezpečovací zař.		1,5 km	4 km

^{*)} realizuje se až ve druhé etapě dočasné obnovy.

■ Návrh vzdělávacích potřeb zaměstnanců rezortu obrany z hlediska obnovy železniční infrastruktury

Při povrchním pohledu by se mohlo zdát, že vzdělávací potřeby zaměstnanců rezortu obrany z hlediska obnovy železniční infrastruktury nejsou nutné. Řešitelé využili části výsledků získaných prostřednictvím řízeného výzkumu provedeného k ověření připravenosti stavebních firem organizovat a provádět údržbu a obnovu železnice materiálem ŽM 16 a PIŽMO. Na základě aplikace těchto výsledků byly formulovány, zejména ve vztahu k efektivnímu zapojení zaměstnanců rezortu obrany do systému integrovaného záchranného systému, následující závěry:

- počet zaměstnanců rezortu obrany s odpovídajícím vzděláním pro tuto činnost se limitně blíží nule,
- úroveň působení představitelů rezortu obrany v civilních krizových štábech bez základní znalosti této problematiky je nižší,
- schopnost organizačně zajistit nasazení většího počtu sil a prostředků typická pro montáž konstrukcí ŽM 16 a PIŽMO je velmi dobrá,
- znalosti zásad stavby zatímních mostů jsou u ženijních odborností dobré, ale chybí konkrétní znalost montáže železničních mostů.

Z uvedených závěrů vyplývá potřeba zařadit do systému vzdělávání zaměstnanců rezortu obrany účast v kurzech specializovaných na tuto oblast, které od roku 2004 organizuje na svoje náklady Ministerstvo dopravy. Cílem kurzů je zajištění praktické připravenosti širokého spektra osob podle jejich konkrétního pracovního zařazení v systému hospodářských opatření pro krizové stavy. Rozhodující je diferenciované osvojení schopností, které při krizových situacích na železnici zabezpečí obnovu provozuschopnosti narušené železniční dopravní infrastruktury, zejména v případě zničení železničních mostních objektů.

Pro zaměstnance rezortu obrany se doporučuje účast v kurzu krizového managementu pro získání základních znalostí a praktických dovedností ve stavbě zatímního železničního mostu s využitím konstrukcí ŽM 16 a PIŽMO. Kurz je zaměřen na řídicí pracovníky, kterým umožní rozhodování o použití uvedených konstrukcí v krizových situacích a v jednoduchých případech navrhovat či plánovat síly a prostředky ke stavbě, včetně provádění hrubých časových kalkulací. Rezortu obrany se doporučuje vysílat do kurzů na základě pozvánek zaslaných Ministerstvem dopravy:

- zaměstnance Ministerstva obrany dopravních a ženíjních odborností a specialisty na operační přípravu státního území, respektive zajišťování mobilizačních dodávek pro železniční dopravu, včetně učitelů a studentů vojenských škol.

V průběhu roku 2010 byly na základě jednání mezi ministerstvy dopravy a obrany připraveny učební programy speciálního kurzu pro vybrané osoby na základních systemizovaných ženíjních místech. Cílem kurzu je připravit absolventy k praktickému provádění stavby zatímních železničních mostů s využitím materiálu ŽM 16 a PIŽMO. Důraz je položen na získání praktických manuálních dovedností při použití různých druhů montážní techniky, včetně seznámení s organizací práce a systémem velení v účelových odřadech k efektivnímu provedení stavby s použitím uvedených konstrukcí. První běh tohoto kurzu se měl uskutečnit v roce 2011, ale z důvodu problémů se správou Výcvikového střediska Ministerstva dopravy v Kojetíně byl kurz přeložen na rok 2012.

■ Možný podíl AČR na realizaci obnovovacích prací

Hlavním úkolem AČR je „připravit se k obraně suverenity a územní celistvosti ČR a bránit ji před vnějším napadením“, přesto může být AČR nasazena také k záchranným pracím a na likvidaci živelních katastrof. Proto také jedna z rolí a funkcí, definovaná *Bílou knihou o obraně*, jednoznačně předpokládá podporu civilních orgánů. To umožňuje nasazení k podpoře integrovaného záchranného systému při záchranných a likvidačních pracích zejména zdravotních, ženíjních a chemických jednotek a aktivních záloh.

Potřeba využití AČR k obnově železničního svršku, sdělovacího a zabezpečovacího zařízení prakticky nepřipadá v úvahu. Tuto potřebu ovšem nelze vyloučit v případě obnovy mostních objektů, které tvoří potenciálně snadno vyřaditelnou, ale obtížně obnovitelnou část železniční infrastruktury. Vzhledem k předurčení a standardnímu výcviku ženíjních jednotek, který zahrnuje mimo jiné i stavbu vojenských mostů, se jeví jako optimální rozšířit jejich přípravu také na stavbu železničních mostů z materiálu ŽM 16 a PIŽMO. Tento materiál je pro řešení krizových situací na železnici uložen ve státních hmotných rezervách. K tomu, aby mohly být ženíjní odbornosti nasazovány na obnovu železničních mostů, lze využít zkušeností z jejich přípravy a nasazování na obnovu silničních mostů z materiálu TMS a MS, která probíhá již od roku 1991 ve Výcvikovém středisku Ministerstva dopravy v Kojetíně.

Je třeba si uvědomit, že při zvládnutí technologie stavby železničních mostů lze v řadě případů uvedenou konstrukci použít s výhodou i pro zatímní silniční provoz. Součinnost s Univerzitou obrany Brno ukazuje i na možný podíl při projektovém zajištění stavby tak, jak je to již řadu let běžné při nasazování silničních mostních konstrukcí TMS a MS.

Těžiště podílu AČR ve vztahu k železničním provizorním mostním konstrukcím lze tedy spatřovat ve dvou rovinách:

1. Znalost uvedených konstrukcí a kvalifikovaná možnost posouzení jejich efektivního nasazení vojenskými orgány, podílejícími se na plánovacím procesu operační přípravy státního území a hospodářských opatření pro krizové stavy zejména v oblastech zajišťování mobilizačních dodávek, podpory hostitelskou zemí (HNS) a dopravní podpory operací, případně zapojenými do příslušných civilních krizových štábů.
2. Vlastní realizace staveb zatímních železničních mostů, včetně projekční přípravy.

■ Vazba rezortu obrany k státním hmotným rezervám pro obnovu železniční infrastruktury

V novém systému obnovy železniční infrastruktury se předpokládá udržovat ve státních hmotných rezervách i když ve snížených počtech nejen obnovovací materiál, ale také speciální techniku.

Tyto prostředky je nezbytné trvale udržovat ve státních hmotných rezervách pro všechny krizové stavy v režimu pohotovostních zásob.

Z hlediska obnovovacího materiálu se doporučuje v souladu s Plánem operační přípravy státního území zajistit cestou Ministerstva obrany provázanost rozmístění skladů a úložišť s úkoly vyplývajícími ze smluvně zajištěné mobilizační dodávky. V posledních letech jsou prosazením rozhodnutí Správy státních hmotných rezerv některá úložiště, na kterých zajišťuje ochraňování Správa železniční dopravní cesty, s.o., rušena a zásoby jsou přemístěny do závodů Správy státních hmotných rezerv, které jsou z hlediska předpokládaného nasazení na obnovu nevhodně dislokovány a k odborné údržbě a ošetřování zásob nejsou jejich zaměstnanci připraveni. Jako vhodné se jeví oproti těmto ekonomicky krátkozrakým zájmům Správy státních hmotných rezerv daleko důsledněji prosazovat společné zájmy Ministerstva dopravy a obrany, vyplývající ze zákonné odpovědnosti za obranu a trvalou funkčnost dopravní sítě.

Problematiku ochraňování speciální techniky, kterou zajišťuje u svých středisek Stavební obnova železnic, a.s., je možné za strany rezortu obrany pozitivně ovlivňovat vždy v okamžiku, kdy dochází k vyřazování přebytečné a nepotřebné techniky, která je pro potřeby obnovy železnice využitelná. Jedná se všeobecně zejména o ženíjnou techniku, vyprošťovací prostředky, tahače a podvalníky, které lze formou bezúplatného převodu předat do práva hospodaření Správě státních hmotných rezerv. Naznačený proces sice probíhá, ale se značnými nedostatky, které spočívají zejména v tom, že je upřednostňován odprodej soukromým firmám. K převodu je nabízena technika horší kvality, jejíž zařazení do státních hmotných rezerv by si vyžádalo neúměrně vysoké náklady. Při tomto postupu, který je možná pro rezort obrany efektivní, je však ve svém důsledku stát poškozován.

■ Nový model krizového informačního systému kolejové dopravy a rezort obrany

Součástí řešení projektu bylo i vytvoření nového modelu krizového informačního systému kolejové dopravy (KISKD). V souvislosti s řešením tohoto úkolu je třeba na tomto místě uvést pouze dvě skutečnosti.

1. Systém se stal jednou ze součástí celostátního krizového komunikačního systému (KRIZKOM) o zdrojích použitelných pro řešení krizových situací, a proto po nezbytném technickoorganizačním dořešení umožní i rezortu obrany při řešení krizových situací sledovat nasazení prostředků na obnovu, stav zásob, jejich charakteristiku, parametry a jejich nasazení na obnovovací práce.
2. Systém umožňuje pro přípravu obnovy vojenských železničních vleček výměnu nezbytných informací mezi Stavební obnovou železnic (SOŽ, a.s.) a Vojenským vlečkovým úřadem (VVÚŘ).

Závěr

Již před šesti lety byla ve Vojenských rozhledech č. 4/2005 jako vize dalšího vývoje zdůrazňována potřebnost vytvoření jednotného systému plánování technické ochrany železnice a zajištění realizace její obnovy v krizových stavech cestou soukromoprávních subjektů. Úspěšné vyřešení projektu „*Návrh výstavby smluvního systému údržby a obnovy krizové železniční infrastruktury s podporou informačních systémů, využitelného pro řešení krizových stavů a specifikace úlohy státu, samosprávných orgánů a soukromoprávních subjektů při jeho zajišťování*“ potvrdilo správnost a reálnost zveřejněné vize.

Zobecnění rozsahu předpokládaného rozrušení objektů železniční infrastruktury pro celou železniční síť umožňuje proti původnímu předpokladu nesnižovat rozsah určené železniční sítě a pouze ji korigovat v souladu se snižováním počtu vojenských výcvikových prostorů a místy dislokace vojenských útvarů a zařízení. Bohužel doposud stranou zájmu stojí systematické zajišťování rozvoje výzkumu a vývoje v této oblasti, zejména v oblasti provizorních mostních konstrukcí, které by řešilo významné snížení objemu zásob mostních konstrukcí uložených ve státních hmotných rezervách.

Významným pozitivním zjištěním je však skutečnost, že závěry projektu jsou z hlediska řešené problematiky plně v souladu s následujícími hlavními zjištěními a doporučeními obsaženými v *Bílé knize o obraně*:

- dále již není přípustné dotovat činnosti, infrastrukturu a další materiální statky, které přímo nesouvisí se základním posláním sektoru obrany,
- v oblasti vojenských schopností revidovat mobilizační potřeby, zachovat a rozvíjet schopnost operační přípravy území pro přijetí spojeneckých sil HNS, zbavit se co nejdříve veškerého nadbytečného materiálu,
- rozvoj ostatních schopností řídit podle priorit mezi nimiž je uvedeno zachování prostředků pro podporu integrovaného záchranného systému nejen k provádění bezprostředních záchranných činností, ale také při následných likvidačních pracích.

Přes některé, v textu uvedené kritické připomínky, je možné celkově kladně hodnotit další prohloubení vazeb mezi ministerstvy dopravy a obrany, které jsou zárukou

kvalitního komplexního zajišťování technické ochrany železnice i v dalším období a mohou sloužit jako vzor podpory civilních orgánů.

Velmi významná je také skutečnost, že nový systém obnovy železniční infrastruktury nevyžaduje zvýšené finanční náklady na jeho přípravu ani na provedení. Navržený způsob praktické přípravy a případné využití AČR k obnově železničních mostů při nevojenských krizových situacích většího rozsahu, spojených s vyhlášením krizového stavu, rozšiřuje její schopnosti bez zvyšování nákladů rezortu obrany.

Autoři tohoto článku jsou přesvědčeni, že po zvládnutí realizačních kroků, jejichž naplnění se předpokládá do roku 2013, bude nový systém obnovy železniční infrastruktury pro svoji víceúčelovost pružnější, efektivnější, a také ekonomičtější. V konečném důsledku přinese zavedení tohoto systému do praxe zvýšení bezpečnosti České republiky.

Užitá literatura:

- [1] Ministerstvo obrany, *Bílá kniha o obraně*. Havlíčkův Brod: Tiskárny Havlíčkův Brod, 2011. str. 17, ISBN 978-80-7278-564-3.
- [2] *Závěrečná zpráva projektu Návrh výstavby smluvního systému údržby a obnovy krizové železniční infrastruktury s podporou informačních systémů, využitelného pro řešení krizových stavů a specifikace úlohy státu, samosprávných orgánů a soukromoprávních subjektů při jeho zajišťování*. Číslo projektu 1F84C/003/030. Období: 1. 2. 2008-31. 12. 2009, 304 stran.
- [3] *Zákon č. 2/1969 Sb.*, o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy (kompetenční zákon) ve znění pozdějších předpisů.
- [4] *Zákon č. 222/1999 Sb.*, o zajišťování obrany České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- [5] *Zákon č. 239/2000 Sb.*, o integrovaném záchranném systému, ve znění pozdějších předpisů.
- [6] *Zákon č. 240/2000 Sb.*, o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- [7] *Zákon č. 241/2000 Sb.*, o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- [8] *Narřízení vlády č. 51/2004 Sb.*, o plánování obrany státu, ve znění pozdějších předpisů.
- [9] *Vyhláška č. 280/1999 Sb.*, ve znění pozdějších předpisů, kterou se stanoví postup při uplatňování požadavku na určení věcných prostředků a jejich převzetí, postup při uplatňování požadavku na určení fyzických osob k pracovní výpomoci nebo k pracovní povinnosti a kterou se stanoví náležitosti a vzor dodávacího příkazu, náležitosti a vzor dokladu o převzetí věcného prostředku, náležitosti a vzor dokladu o vrácení věcného prostředku a náležitosti a vzory povolávacích příkazů.
- [10] *Vyhláška č. 498/2000 Sb.*, o plánování a provádění hospodářských opatření pro krizové stavy, ve znění pozdějších předpisů.
- [11] SOUŠEK, R. – VISKUP, P. a kol. *Nový systém obnovy železniční infrastruktury za krizových stavů*. Pardubice: Institut Jana Pernera, 2011. 142 stran, ISBN 978-80-86530-75-8.
- [12] SOUŠEK, R. a kol. *Doprava a krizový management*, 260 stran, Pardubice: Institut Jana Pernera, o.p.s., 2010, ISBN 80-86530-19-1.
- [13] ENGLISH, J., SOUŠEK, R., STRBAČKA, J. Problematika technické ochrany železnice jako nedílné součásti operační přípravy státního území a její perspektivy, *Vojenské rozhledy*, 2005, roč. 14 (46), č. 4, s. 43-50, ISSN 1210-3292.

Některé zkratky a termíny použité v textu:

OPSÚ	operační příprava státního území – je souhrnem opatření vojenského, ekonomického a obranného charakteru, která se plánují a provádějí v míru, za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu.
IZS	integrovaný záchranný systém – koordinovaný postup složek a orgánů při přípravě na mimořádné události, při záchranných a likvidačních pracích a při ochraně obyvatelstva.

KISKD	krizový informační systém kolejové dopravy – softwarový produkt vyvinutý pro potřebu ministerstva dopravy, umožňující plánování a řízení procesů souvisejících s dopravou na základě sledování všech zdrojů vstupujících do systému, včetně vedení evidenčního modulu pro materiál a techniku.
KRIZKOM	krizový komunikační systém – celostátní softwarový produkt o zdrojích použitelných pro řešení krizových situací vyvinutý podle požadavků Správy státních hmotných rezerv pro řešení krizových situací v systému hospodářských opatření pro krizové stavy.
KZ 1000	krácející zhutňovač – stroj pro hutnění zemních násypů technikou rychlostí 1000 m/hod. v šířce 2,7 m.
HNS	Host National Support – zabezpečení hostitelským státem (zemí) silám či organizacím NATO, které jsou na jeho území rozmístěny, operují z něj, anebo přes něj přejíždí.
MS	mostová souprava – prefabrikovaná ocelová rozebíratelná konstrukce pro stavbu zatímních silničních mostů.
PIŽMO	pilíř železniční mostní – ocelová rozebíratelná konstrukce pro stavbu zatímních mostních podpěr (využitelný i pro silniční mosty).
PRM 1	speciální drážní stroj schopný hydraulickým ústrojím provádět příčnou směrovou úpravu koleje v rozmezí +/- 10 cm v jednom cyklu.
SDC	Správa dopravní cesty – organizační jednotka státní organizace Správy železniční dopravní cesty (SŽDC) s předmětem podnikání na území příslušného kraje.
SOŽ	Stavební obnova železnic – specializovaná nezisková akciová společnost (a.s.) předurčená zejména pro řešení krizových situací velkého rozsahu na železnici z hlediska obnovy železniční infrastruktury, jejíž činnost je dána podmínkami stanovenými usnesením vlády ČR číslo 527 ze dne 27. srpna 1998 a úkoly jsou stanoveny statutem ministra dopravy. Společnost SOŽ, a.s., vznikla privatizací SOŽ ČR r.o., nástupnické organizace zrušeného železničního vojska. Privatizace byla realizována k 1. 12. 1998, kdy SOŽ, a.s., zahájila svoji obchodní činnost.
SPDB 40	speciální přívěs pro přepravu břemen po silnici o hmotnosti do 40 tun a délky 30 m.
SŽDC, s.o.	Správa železniční dopravní cesty – státní organizace, která plní funkci vlastníka dráhy celostátní a drah regionálních ve vlastnictví státu, zajišťuje jejich provozování, provozuschopnost, modernizaci a rozvoj v rozsahu nezbytném pro zajištění dopravních potřeb státu a dopravní obslužnosti, hospodaří s majetkem, který tvoří železniční dopravní cestu; lidově vojsko ministerstva dopravy, bezpečnostní sbor železnic, součást OS ČR. Počátky SŽDC se kladou do r. 1990, kdy vzniká sloučením Sboru ozbrojené ochrany železnic a zbytků železničního vojska ČSLA Stráž železniční dopravní cesty (SŽDC). Důležitým milníkem je rok 2003, kdy se Stráž železniční dopravní cesty, přejmenovává na Správu železniční dopravní cesty a dostává některé nové kompetence (zkratka SŽDC je zachována).
TMS	těžká mostová souprava – ocelová rozebíratelná konstrukce pro stavbu zatímních silničních mostů.
VVŮŘ	Vojenský vlečkový úřad Praha byl zřízen v r. 1995 MO ČR jako samostatná rozpočtová organizace, v r. 2001 se stal organizační složkou státu a považuje se za účetní jednotku. Jeho základním úkolem je provozování drah v oboru působnosti MO (tj. vojenských vleček) a drážní dopravy na nich podle zákona č.266/1994 Sb., o dráhách, ve znění pozdějších předpisů.
ZOZ MD ČR	Zvláštní obnovovací závody Ministerstva dopravy České republiky, a.s. , plní úlohu ochraňovatelů pohotovostních zásob a zásob humanitární pomoci, zabezpečují jejich vývoz při krizových situacích ve prospěch krajů, měst a obcí ČR, při výdeji a vývozu mezinárodní humanitární pomoci. Příprava a výstavba ZOZ MD ČR je vykonávána v souladu se smlouvami na mobilizační dodávky pro technickou ochranu železnic za stavu ohrožení státu a za válečného stavu uzavřenými se SŽDC, s.o., a MO ČR.
ŽM 16	ocelová rozebíratelná konstrukce pro stavbu zatímních jednokolejných železničních mostů v modernizované verzi do rozpětí mostního pole 66 m.

Svévolná kontaminace potravin za účelem terorismu je reálnou a aktuální hrozbou, přičemž úmyslná kontaminace potravin v jednom místě může mít zdravotní důsledky po celém světě. Tento článek reaguje na fakt, že chemické, biologické nebo radioaktivní látky by mohly být zneužity tak, aby poškodily civilní obyvatelstvo, a že právě potraviny by mohly být prostředkem pro rozšiřování takových látek. Jeho cílem je poskytnout čtenáři stručné informace o agroterorismu a potravinovém terorismu jako o možných formách terorismu. Článek čerpá z volně dostupných informačních zdrojů a neklade si za cíl být vyčerpávajícím pojednáním o daném tématu.

Pod teroristickým útokem si lidé zpravidla představí únos letadla, sebevražedný atentát či nástražné zařízení v odpadkovém koši v metru. Avšak terčem teroristů se mohou stát potraviny, suroviny pole s obilím nebo stádo hospodářských zvířat. Na zdroje potravy a vody se zaměřují tzv. agroteroristé a potravinoví teroristé. O agroterorismu ani potravinovém terorismu se v České republice příliš nemluví a povědomí o nich není tak rozšířené jako například o možnostech terorismu souvisejícího s islámským fundamentalismem. Například ve Spojených státech amerických se toto téma dostalo do popředí a objevuje již na podzim roku 2001 v souvislosti s antraxovými útoky prostřednictvím dopisů.

Agroterorismus

Agroterorismus lze definovat jako útok proti dobytku či zemědělské úrodě, ale i vodním zdrojům. Agroteroristické útoky mohou zapříčinit mnohamilionové škody, narušení národní ekonomiky, politického systému, způsobit rozsáhlou paniku a obrátit pozornost široké veřejnosti na osoby za útok zodpovědné. [1]

Agroterorismus může být úzce spojen s ekoterorismem. Na ekoterorismus lze nahlížet z několika úhlů pohledu. V nejobecnější rovině představuje terorismus spojený s environmentálními tématy. Nejčastěji je ekoterorismem označována teroristická činnost motivovaná bojem za životní prostředí jako celek nebo jeho součástí, může ovšem označovat i činnost s cílem přesně opačným, tj. snahu životní prostředí poškodit za účelem zastrašení. Environmentalisté pod pojmem ekoterorismus také někdy chápou celkové poškozování životního prostředí či útoky proti příslušníkům environmentalistických skupin. [2] Aby bylo možné spojovat agroterorismus s ekoterorismem, je nutné použít definici ekoterorismu jako „záměrných útoků proti životnímu prostředí či jeho součástí“.

Agroterorismus lze zařadit pod *nekonvenční terorismus* spočívající ve zneužití zbraní hromadného ničení (chemických, biologických, radiologických a jaderných). Biologické zbraně lze vymezit jako živé mikroorganismy či jejich toxické produkty určené k vyvolání onemocnění a smrti u lidí, zvířat nebo rostlin. Jako první údajně použili

biologické zbraně Chetitě, když poslali berany nakažené tularémií ke svým nepřítelům, aby je oslabili. Usuzuje se tak z dochované korespondence mezi Chetity a egyptským faraonem Achnatonem. [3] Chetitě poté dobyli oslabené fénické město Symira, avšak zanedlouho po útoku se epidemie rozšířila i do jejich řad, pravděpodobně ze zvířat, která získali z dobytého území. Případ Chetitů a jejich využití zvířat k přenosu nemocí lze považovat nejen za první použití biologické zbraně, ale i za první projev agroterrorismu. Tularémie (známá také jako zaječí nemoc) je možnou potenciální biologickou zbraní i dnes, protože proti ní neexistuje žádná vakcína. Bez příslušné léčby antibiotiky okolo 15 % nakažených osob umírá. [4]

Dobytěk a zemědělské plodiny byly za potenciální vojenské cíle považovány také během světových válek i po jejich skončení. Už v době první světové války němečtí agenti infikovali tažná zvířata a zvířata chovaná pro jídlo ve Spojených státech amerických, Argentině, Rumunsku, Francii a dalších zemích antraxem a vozňřivkou, aby tak narušili transporty spojenců a jejich zásobovací cesty. Za druhé světové války se biologickým zbráním věnovaly obě zneprátelené strany. Němci experimentovali s mandelinkou bramborovou, nosatcem, můrou luční, plísní bramborovou a dalšími. Francouzský program byl zaměřen na mandelinku bramborovou a její využití proti německému zásobování potravinami. Zvažovalo však i využití dobytčího moru. Také Japonsko mělo svůj výzkumný program zaměřený na zemědělské biologické zbraně, který prozkoumal účinky hub, bakterií a hlístic na téměř všechny druhy obilí a zeleniny rostoucí v Mandžusku a na Sibiři. Výzkum a experimenty pokračovaly i po skončení války. Sověti experimentovali s kulhalkou a slintavkou, dobytčím morem, africkým morem prasat, vzteklinou, plicní nákazou skotu či ptačí chřipkou. Úspěšně se jim povedlo pomoci klíšťat docílit přenosu slintavky a kulhalky na dobytek a psitakózy na kuřata. Proti rostlinám uplatnili viry napadající brambory, ječmen, tabák či kukuřici. [5]

Teroristé mohou použít stejné metody boje, jaké zkoumali vojenští odborníci na biologické zbraně. Stejně tak však mohou použít i další látky jako jsou například toxiny. V roce 1952 použila africká povstalecká skupina Mau Mau toxin z rostliny *Synadenium grantii* k otravě dobytka v keňské misijní stanici.

Dnes se zemědělci obávají zejména rozšíření slintavky a kulhalky, která je dvacetkrát infekčnější než pravé neštovice a u sudokopytníků způsobuje bolestivé puchýře na jazyku, kopytech a vemenech. [6] Původcem nemoci je virus z rodu *Aphthovirů*. Po vdechnutí viru, konzumaci kontaminovaného mléka či vniknutí viru do oděrek v kůži, dochází k onemocnění u lidí pouze zřídka. Inkubace trvá obvykle 2-7 dnů. Nemoc se projevuje zvýšením teploty, puchýři v ústech, vzácně mezi prsty na nohou a na ruce. Příznaky brzy samovolně ustupují a lidé často ani nevyhledají pomoc lékaře. [7] Nejběžnějším opatřením proti slintavce a kulhavce je metoda *stamping out*, kdy jsou všechna nemocná a vnímavá zvířata (ta, která se mohou nakazit), která s nimi byla ve styku, poražena. Těla se pájí nebo zakopávají. Převoz v uzavřených kontejnerech je riskantní a při velkých počtech zvířat neproveditelný. V ochranném pásmu, minimálně 3 km od ohniska, a v zóně zvýšeného dozoru, minimálně 10 km od ohniska, se provádí další opatření jako sčítání všech vnímavých druhů zvířat (skotu, ovcí, prasat apod.), jejich prohlídka veterinárními lékaři, dezinfekce, zákaz shromažďování a transportu, zákaz používání dopravních prostředků a omezení pohybu lidí. Z postiženého regionu je zakázán vývoz živých vnímavých zvířat, čerstvého masa a mléka a výrobků z nich, usní a kůží. [8]

Po vypuknutí slintavky a kulhavky by došlo k masovému vybíjení zvířat a nutná by byla manipulace s velkým počtem mrtvých těl. Došlo by k zastavení domácího a mezinárodního prodeje masa a masných produktů na měsíce či roky. Na základě epidemie slintavky a kulhavky ve Velké Británii v roce 2001 experti odhadují, že by teroristický útok proti americkému masnému průmyslu přinesl škody ve výši na 60 miliard USD. [9]

V souvislosti s opatřeními proti agroterorismu se v USA hovoří o tzv. agrobezpečnosti [10] (*agrosecurity*), která se zabývá chorobami zvířat a rostlin, hospodářskými škůdci a invazivními druhy živočichů s potenciálem ovlivnit zdraví a ekonomický prospěch zemědělské komunity a široké veřejnosti. V České republice se tato problematika řadí pod bezpečnost (zdravotní nezávadnost) potravin, o které bude pojednáno dále.

Za hlavní opatření proti agroterorismu lze považovat práci zpravodajských služeb, které by měly odhalit potenciální hrozbu a včas jí zabránit. Dalšími opatřeními jsou bezpečnostní programy jednotlivých zemědělských producentů zaměřené na prevenci proti chorobám a škůdcům, školení a vzdělávání osob pracujících v zemědělství, národní a mezinárodní legislativa či očkování zemědělských zvířat proti nejzávažnějším onemocněním.

Agroterorismus a vodní zdroje

Možným cílem agroteroristů se mohou stát i vodní zdroje, které lze ohrozit několika způsoby. Jedním z nich je biologická kontaminace viry, cystami (ve smyslu stadia) či bakteriemi, například druhem *Escherichia coli* či sporami *Bacillus anthracis antraxu*. Z cyst mohou teroristé využít lamblie střevní (*Giardia intestinalis*) nebo kryptosporidie (*Cryptosporidium hominis* či *Cryptosporidium parvum*). Rozhodující je velikost kontaminantu, který musí být menší než póry ve filtrech v úpravnách vod, které však dnes dokáží většinu typů infekčních agens, dříve než se dostanou do systému distribuce vody, odstranit pomocí flokulace, filtrace či dezinfekce. Další možností kontaminace vody jsou chemické látky, z nichž se jako nejvhodnější jeví syntetické organické chemikálie, či radioaktivní látky. Ačkoli mnoho organických látek je redukováno pomocí aktivního uhlí ve filtrech, anorganické kontaminanty jsou účinněji odstraňovány spíše pomocí reverzní osmózy a destilace. Třetí možností útoku na zásobování vodou je přímé napadení vodohospodářské společnosti, úpravny vody nebo rezervoárů s cílem narušit dodávku vody či způsobit antropogenní povodeň. [11]

Běžné způsoby úpravy vody mohou zneškodnit některé látky použité teroristy jako jsou dostatečně velké bakterie a viry, ochrana proti jiným by si však často žádala příliš vysoké náklady, a také by pro zlepšení bezpečnostních opatření bylo nutné zajistit fyzickou ostrahu vodních nádrží a potrubí, což je z ekonomických důvodů nerealizovatelné. [12]

Ochraně vodních zdrojů před teroristickým útokem věnuje velkou pozornost Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO), která financuje výzkum probíhající na izraelském Technion's Grand Water Research Institute. Chemické látky se ve vodním zdroji zředí a pro útok by jich bylo potřeba velké množství. Profesor Israel Schechter našel způsob, kdy by k otrávení vodního zdroje stačilo pouze nepatrné množství chemikálie. Nyní pracuje na vývoji přístrojů schopných otravnou látku detekovat a neutralizovat. Profesor Yechezkel Kashi vytváří systém rychlé detekce patogenních

bakterií (např. cholery) obsažených ve vodě. Identifikace je založena na sekvencích DNA, pomocí kterých lze přesně určit druh bakterie. Otázku, kam umístit scannery bakterií i zařízení pro monitoring a neutralizaci, vyřešil doktor Avi Ostfeld, který sestavil matematický model simulující proudění, tlak vody a pohyb kontaminantů pro vodní systém zahrnující sto tisíc vodních linek v Tel Avivu. Rozpočet projektu byl stanoven na 300 000 eur. [13]

V 70. letech 20. století o získání biologických agens ke kontaminaci vody usilovaly například ekoteroristická skupina R.I.S.E. a levicově zaměřená Weatherman. [14] V roce 2002 byli v Římě zatčeni čtyři Maročané, u kterých bylo nalezeno větší množství sloučenin kyanidu a mapa s označeným městským vodovodem. V následujících dnech bylo zatčeno pět dalších Maročanů. Při analýze se ukázalo, že sloučenina kyanidu běžně používaná v zemědělství a průmyslu je pro otravu vody nepoužitelná, lze ji však využít k výrobě otravného plynu. Označené místo na mapě se ukázalo jako restaurace. Všichni zatčení byli propuštěni. [15]

Česká legislativa řeší problematiku toxicity vod pouze staticky. Toxicitu či ekotoxicitu zemědělských chemikálií, odpadů i chemických látek obecně ukládá posoudit určenými postupy, jejichž výsledkem je informace o tom, zda zkoumaný vzorek vykazuje známky toxicity či nikoli. Opomíjena je nezbytná permanentní detekce kontaminace. Kontaminace bývá často zjištěna až na základě symptomů jako je silný zápach, nezvyklé zbarvení vody, pěna na hladině, nebo plovoucí mrtvé ryby. [16] Přestože v České republice ke kontaminaci vody teroristy nedošlo, nelze tuto možnost do budoucna vyloučit. České vodárny používají k detekci otravných látek ve vodě živé ryby v akváriu. Například brněnská vodárna používá pstruhy, kteří jsou na kvalitu vody velmi citliví. [17] V Německu se v některých městech používá ke zjišťování velice malého množství olova a trichlóretylénu ve vodárnách rypoun Petersův. [18]

Kontinuální sledování toxicity je možné zajistit pomocí běžně nabízených systémů. Tato zařízení jsou však často kritizována ochránci zvířat, protože k detekci využívají živé organismy, například ryby. [19] Takovým zařízením určeným k ochraně vodárenských systémů pro zásobování obyvatelstva pitnou vodou je například ToxProtect 64 Fischtoximeter, který detekuje akutně působící toxické látky při chemických nehodách či teroristických útocích. Přístroj využívá pro monitorování 4 – 6 cm dlouhé ryby umístěné v akváriu. Jejich pohyby jsou registrovány fotosenzory přes základní matici. Mikroprocesor vypočítává časově závislou vodorovnou případně vertikální polohu každé ryby. Přítok kontaminované vody změní pohybovou aktivitu ryb. Pokus o únik vede ke zvýšené pohybové aktivitě, intoxikace k redukci pohybu až k nehybnosti v případě smrti. Integrovaný software kombinuje zjištěnou pohybovou aktivitu s vertikálním rozlišením polohy ryby v akváriu a vypočte případný alarmující stav. K ověření alarmujícího stavu slouží podráždění světelnou stimulací. [20]

Potravinový terorismus

Potravinový terorismus (*food terrorism*) lze stejně jako agroterorismus zařadit pod nekonvenční terorismus spočívající ve zneužití zbraní hromadného ničení. Tomuto tématu věnuje pozornost i Světová zdravotnická organizace (WHO), která pro otázku bezpečnosti potravin vydala Směrnici pro zřízení a posilování systémů prevence a reakce (Guidance for Establishing and Strengthening Prevention and Response Systems),

v níž potravinový terorismus definuje jako: „*Čin nebo hrozbu úmyslnou kontaminací potravin, které jsou určeny pro lidskou spotřebu, a to chemickými, biologickými nebo radioaktivními látkami, s cílem poškodit zdraví nebo způsobit smrt civilního obyvatelstva a/nebo narušit sociální, ekonomickou nebo politickou stabilitu.*“ [21]

Biologickými agens se rozumí „*přenosně infekční nebo neinfekční patogenní mikroorganismy, jako viry, bakterie a parazité*“, [22] chemickými agens uměle vytvořené nebo přírodní toxiny. Fyzikální agens zahrnují široké spektrum objektů jako sklo, jehly či kovové fragmenty. Radioaktivní materiály představují radioaktivní chemické sloučeniny schopné způsobit poškození organismu, pokud jsou přítomné v nepřijatelném množství. [23]

Potravinový terorismus není pouhou fikcí či potenciální hrozbou. Objevila se již celá řada případů. V roce 1984 se v městě Dalles v americkém státě Oregon objevil neobyklý počet pacientů s gastrointestinálními problémy. Oblastní zdravotnické autority zahájily pátrání, které mělo zjistit, zda se jedná o otravu jídlem či propuknutí chřipky. Po ročním vyšetřování bylo zjištěno, že šlo o útok náboženské skupiny Rajneeshee, která kontaminovala salát bakterií *Salmonella typhimurium*, aby ovlivnila výsledek nadcházejících voleb, které na ní v budoucnu mohly mít negativní dopad. V deseti napadených restauracích se nakazilo celkem 751 osob. [24]

Za projev potravinového terorismu lze považovat i incidenty s otrávenými izraelskými pomeranči, které se odehrály v letech 1977-1979. Palestinská organizace označující se jako Arabská revoluční armáda – palestinské oddíly (Arab Revolutionary Army – Palestinian Commandos) otrávil izraelské pomeranče, citrony a grapefruity distribuované na evropském trhu. Citrusy byly kontaminovány rtutí, která byla pravděpodobně injekční stříkačkou vpravena pod jejich slupku. Zasaženo bylo dvanáct osob, které však neutrpěly vážnou otravu, protože rtuť byla obsažena pouze v malém množství. Cílem nebyla smrt zasažených osob, ale destabilizace izraelské ekonomiky, která utrpěla vážné ztráty, když se po Evropě rozšířila panika a poplašné zprávy, přestože skutečný počet pomerančů otrávených rtutí nebyl velký. [25]

Z příkladu otravy izraelských citrusů vyplývá důležitost bezpečnosti potravin pro národní hospodářství zejména u států, které jsou na zemědělské výrobě závislé. Provedený teroristický útok nemusí být příliš rozsáhlý, a přesto dokáže způsobit mnohamilionové škody a vyvolat mezi obyvatelstvem paniku. Američtí experti [26] v roce 2004 odhadli roční ztráty produktivity a náklady na léčbu onemocnění z jídla vzniklých z přirozených příčin na 7 až 37 miliard dolarů.

Po útocích z 11. září 2001 a následných obavách z útoků s využitím antraxu a jiných biologických agens identifikovala americká CDC (Centers for Disease Control and Prevention) jako nejpravděpodobnější kontaminanty využitelné k teroristickému útoku *Bacillus anthracis* a *Clostridium botulinum*. Za další agens potenciálně zneužitelné ke kontaminaci potravin označila *Salmonella*, *Shigella dysenteriae*, *Escherichia coli* a ricin, které mají nižší úmrtnost, jsou však relativně snadno dostupné. CDC vyjádřila obavy i z kontaminace arzenem, olovem, rtutí, pesticidy, dioxiny, furany či polychlorovanými bifenoly. [27]

Potravinový terorismus s sebou přináší celou řadu potenciálních dopadů. Patří mezi ně ohrožení veřejnosti onemocněními, zraněními či úmrtími, přetížení zdravotnického systému, narušení běžného chodu města či uzavření nejrůznějších zařízení. Dále sem lze zahrnout ekonomické následky narušení obchodu, politickou nestabilitu, sníženou

důvěru ve vládu, sociální nestabilitu, veřejné nepokoje, paniku a chaos. Dopadem potravinového terorismu by bylo i narušení zásobovacího řetězce a poškození veřejné důvěry v bezpečnost potravin. [28]

Bezpečnost potravin

Potraviny mohou být kontaminovány v jakékoli části potravního řetězce složeného z produkce, transportu, skladování, přípravy a servírování. Je proto nezbytné zajistit jejich bezpečnost ve všech těchto fázích pomocí technických prostředků, školení personálu a kontroly měřicími přístroji.

Americká Správa potravin a léčiv (FDA – Food and Drug Administration) rozlišuje mezi pojmy obrana potravin (*food defense*) a bezpečností potravin (*food safety*). Obrana potravin spočívá v ochraně potravin před úmyslným znehodnocením potravin prostřednictvím biologických, chemických, radioaktivních látek či předmětů jako jsou skleněné střepy, hřebíky či ocelové piliny. Bezpečnost potravin je zaměřena na nezáměrnou kontaminaci potravin. Úkolem obrany potravin je zabránit útoku na potraviny a pokud se mu předejít nepodaří, získat co nejrychleji zpět důvěru zákazníků v zásobování potravinami. [29]

S Food and Drug Administration spolupracuje Food Safety and Inspection Service (FSIS), která je agenturou pro veřejné zdraví spadající pod americké Ministerstvo zemědělství. FSIS doporučuje producentům potravin tříkrokový plán [30] pro obranu potravin. Prvním krokem je zhodnocení bezpečnostních opatření v podniku sestávající z prověření opatření uvnitř i vně provozu, postupů zabíjení dobytka či procesu výroby potravin, bezpečnosti skladových prostor, opatření týkající se dodavatelů a prověření vlastních zaměstnanců i zaměstnanců kontraktorů. Druhým krokem je vytvoření vlastního plánu pro obranu potravin a třetím jeho implementace.

V České republice se používá pouze pojem bezpečnost potravin, případně zdravotní nezávadnost potravin. Systém zajišťování bezpečnosti potravin v České republice je založen na usnesení vlády č. 1320 ze dne 10. prosince 2001 ke strategii bezpečnosti (nezávadnosti) potravin v ČR. Koordinací úkolů bylo pověřeno Ministerstvo zemědělství ČR, které za tímto účelem vytvořilo mezirezortní koordinační skupinu. Legislativně je bezpečnost potravin zajištěna zákonem č.110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška Ministerstva zemědělství č. 147/1998 Sb., o způsobu stanovení kritických bodů v technologii výroby ze dne 18. června 1998 určila všem výrobcům potravin povinnost nejpozději do 31. prosince 1999 vytvořit systém kritických bodů. Analýza nebezpečí a kritických kontrolních bodů (HACCP – Hazard Analysis and Critical Control Point) zajišťuje včasnou identifikaci zdravotní závadnosti potravin a jejího odstranění. Aplikace tohoto systému snižuje zdravotní rizika ale i ekonomické ztráty.

Na úrovni Evropské unie funguje systém rychlého varování pro potraviny a krmiva (RASFF – Rapid Alert System for Food and Feed), do kterého členské státy povinně hlásí případy potravin zdravotně závadných, které byly zjištěny kontrolou v tržní síti a mohou se vyskytovat na společném trhu Evropské unie (nejedná se o výrobky, které se nevyvážejí). [31] Hlavním orgánem Evropské unie zabývající se analýzou rizika týkající se potravin a krmiv je Evropský úřad pro bezpečnost potravin (EFSA – European Food Safety Authority).

Díky přísné kontrole bezpečnosti potravin, která je ve vyspělých zemích zajišťována státem i soukromým sektorem, by v mnoha ohledech mohla být kontaminace potravin pro teroristy obtížnější než například kontaminace vzduchu či vody. Důležitou roli při snižování pravděpodobnosti kontaminace potravin hraje v rozvinutých zemích i vysoká rozmanitost stravy. Avšak v rozvojových zemích základní systémy bezpečnosti potravin často chybí a lidé bývají mnohdy závislí na jednom druhu či omezeném počtu několika druhů potravin, a potraviny jsou zde tedy snazším cílem. [32]

Závěr

Teroristický útok neznamená vždy jen nálož ukrytou v hustě zalidněných prostorech či únos letadla. Teroristé mohou ke svému útoku využít i poměrně netradiční cíle a prostředky, které mají své počátky již v dobách před naším letopočtem a svého rozmachu dosáhly za druhé světové a poté studené války. Jedněmi z nich jsou i hospodářská zvířata, polní plodiny, vodní zdroje či potraviny určené ke konzumaci. Útok lze provést pomocí biologických, chemických či radioaktivních látek. Agroterorismus a potravinový terorismus se do středu zájmu dostaly zejména po teroristických útocích z 11. září 2001 a po incidentech s rozesláním antraxu v dopisech. Jejich cílem nemusí být nutně velký počet obětí, jsou zaměřeny spíše na velké ekonomické ztráty, vyvolání strachu a paniky mezi obyvatelstvem a k rozvracení politických systémů jednotlivých zemí či regionů. Zkušenosti z Izraele ze 70. let 20. století či následky epidemie slintavky a kulhavky ve Velké Británii z roku 2001 ukazují, jak velké ekonomické škody by potenciální teroristický útok způsobil. Kontaminace malého množství potravin může přinést ztráty až ve výši několika desítek milionu dolarů.

Organizace světového významu jako Světová zdravotnická organizace či NATO si uvědomují závažnost této hrozby a hledají možnosti, jak útokům předcházet. Jednotlivé státy od roku 2001 značně zvýšily počty či zvýšily aktivitu současných autorit zabývajících se bezpečností potravin. Avšak věnovat důslednou pozornost všem ohroženým oblastem je velmi obtížné a ekonomicky značně náročné. K možnosti snížení napadení vyspělých zemí přispívá i fakt, že potrava obyvatel je na rozdíl od potravy v chudých zemích velmi rozmanitá a pestrá, a také používání systémů k zajištění bezpečnosti. Významnou roli hrají i legislativní úpravy, které ukládají producentům potravin povinnosti zajišťující dostatečnou kvalitu a bezpečnost potravin, například systém HACCP. V oblasti ochrany vodních zdrojů před záměrnou kontaminací mají hlavní úlohu moderní technologické postupy schopné z vody odstranit chemické i biologické agens. Kontinuální sledování kvality vody bývá často kritizováno ekologickými aktivisty kvůli využívání živých tvorů.

Přestože agroterorismus a potravinový terorismus nejsou příliš obecně známými pojmy, Česká republika přijala legislativní kroky k zajištění bezpečnosti potravin a je zapojena do aktivit Evropské unie týkajících se této problematiky.

Poznámky k textu:

- [1] POLYAK, Mark G. *The Threat of Agroterrorism: Economics of Bioterrorism*, str. 1.
- [2] MAREŠ, Miroslav. *Ekoterorismus v České republice*, str. 2.
- [3] KHAMSI, Roxanne. *Were 'cursed' rams the first biological weapons?* [online]
- [4] Tamtéž.

- [5] BAN, Jonathan. *Agricultural Biological Warfare: An Overview*, str. 1-2.
- [6] U.S. Department of Justice. *Agroterrorism—Why We're Not Ready: A Look at the Role of Law Enforcement*, str. 1.
- [7] PLESNÍK, Vladimír. *Slintavka a kulhavka u lidí*, str. 3.
- [8] Tamtéž, str. 2.
- [9] U.S. Department of Justice. *Agroterrorism—Why We're Not Ready: A Look at the Role of Law Enforcement*, str. 1.
- [10] Cornell University. *Agrosecurity & Agroterrorism*. [online]
- [11] APEC. *Terrorist attacks on water supplies*. [online]
- [12] BAILEY, Kathleen C. *The Biological and Toxin Weapons Threat to the United States*, str. 9.
- [13] *NATO Finances Interdisciplinary Research at the Technion to Protect Water Against Biological or Chemical Terrorism*, str. 1-2.
- [14] TUCKER, Jonathan B. *Historical Trends Related to Bioterrorism: An Empirical Analysis*.
- [15] *Context of February 19, 2002: Alleged Cyanide Bomb Plot against US Embassy Uncovered in Rome*. [online]
- [16] *Kontinuální měření toxicity*. [online]
- [17] *Voda pro Brno má i kojeneckou kvalitu. Je však tvrdá*. [online]
- [18] *A ryba promluvila ...* [online]
- [19] *Nevýhody „standardních“ biotestů (ryba, dafnie, řasa)*. [online]
- [20] *ToxProtect 64 Fischtoximeter*. [online]
- [21] Světová zdravotnická organizace. *Otázky bezpečnosti potravin: Směrnice pro zřízení a posilování systémů prevence a reakce*, str. 7.
- [22] Tamtéž.
- [23] Tamtéž.
- [24] McCANN, S. Anthony. *Food Terrorism. Laboratory Emergency Preparedness Newsletter*. [online]
- [25] SPRINZAK, Ehud, KARMON, Ely. *Why So Little? The Palestinian Terrorist Organizations and Unconventional Terrorism*. [online]
- [26] U.S. Department of Health and Human Services. *Terrorism and the Food Supply*, str. 3.
- [27] *Food Security and Terrorism* [online]
- [28] GISBORNE, Kenneth D. *Defending the Food Supply Chain: A Look at Bioterrorism, Agroterrorism & Food Terrorism*.
- [29] *Protecting the Food Supply: An Introductory Session to Raise Awareness on Food Defense*, str. 2.
- [30] United States Department of Agriculture, Food Safety and Inspection Service. *Guide to Food Defense in Slaughter and Processing Facilities*.
- [31] *Usnesení vlády České republiky ze dne 10. prosince 2001 č. 1320 ke strategii bezpečnosti (nezávadnosti) potravin v České republice*.
- [32] Světová zdravotnická organizace. *Otázky bezpečnosti potravin: Směrnice pro zřízení a posilování systémů prevence a reakce*, str. 9-10.

Použité zdroje a literatura:

- BAILEY, Kathleen C. *The Biological and Toxin Weapons Threat to the United States*. Fairfax: National Institute for Public Policy, 2001. 20 s. Zpráva. Dostupný z [www: <http://www.nipp.org/Adobe/Toxin%20Weapons2.pdf>](http://www.nipp.org/Adobe/Toxin%20Weapons2.pdf).
- BAN, Jonathan. *Agricultural Biological Warfare: An Overview*. [s.l.]: The Chemical and Biological Arms Control Institute, 2000. 8 s. *Issue paper series*. Dostupný z [www: <http://www.mipt.org/pdf/agrobio-warfareoverview.pdf>](http://www.mipt.org/pdf/agrobio-warfareoverview.pdf).
- GISBORNE, Kenneth D. *Defending the Food Supply Chain: A Look at Bioterrorism, Agroterrorism & Food Terrorism*. [s.l.], 2007. 22 s. Prezentace. Dostupný z [www: <http://www.bcfpa.net/Attachments/Presentations/Conference2007/Defending%20the%20Food%20Supply%20Chain%20\(K.%20Gisborne\)%2018%20Oct%2007.pdf>](http://www.bcfpa.net/Attachments/Presentations/Conference2007/Defending%20the%20Food%20Supply%20Chain%20(K.%20Gisborne)%2018%20Oct%2007.pdf).
- KHAMSI, Roxanne. *Were 'cursed' rams the first biological weapons?* [online] Copyright Reed Business Information Ltd., 2007 [cit. 2008-11-11]. Dostupný z [www: <http://www.newscientist.com/article/dn12960-were-cursed-rams-the-first-biological-weapons-.html>](http://www.newscientist.com/article/dn12960-were-cursed-rams-the-first-biological-weapons-.html).
- KUNZ, Vladimír. *A ryba promluvila ...* [online] c1996-2009, 19. 12. 2007 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z [www: <http://www.ceskatelevize.cz/program/port/biologie/234-a-ryba-promluvila/>](http://www.ceskatelevize.cz/program/port/biologie/234-a-ryba-promluvila/).

- MAREŠ, Miroslav. Ekoterorismus v České republice. *Rexter* [politologický časopis online]. 2004, roč. 2004, č. 1 [cit. 2008-11-20]. Dostupný z www: <<http://www.barrister.cz/strat/rexter/page.php?id=19>>. ISSN 1214-7737.
- McCANN, S. Anthony. Food Terrorism. *Laboratory Emergency Preparedness Newsletter* [online] 2005, vol. 5, no. 2 [cit. 2008-11-12], s. 1-4. Dostupný z www: <<http://www.dhnh.state.md.us/labs/pdf/btnews/LEP%20Newsletter%20-%200805.pdf>>.
- PLESNÍK, Vladimír. *Slintavka a kulhavka u lidí*. [s.l.], 2001. 4 s. Studijní materiál. Dostupný z www: <<http://www.zuova.cz/informace/smd/smd086.pdf>>.
- POLYAK, Mark G. The Threat of Agroterrorism: Economics of Bioterrorism. *Georgetown Journal of International Affairs* [online] 2004, vol. 2004, is. 5.2 [cit. 2008-11-07], s. 31-38. Dostupný z www: <<http://www12.georgetown.edu/sfs/publications/journal/Issues/sf04/B&F%20Polyak.pdf>>.
- SPRINZAK, Ehud, KARMON, Ely. *Why So Little? The Palestinian Terrorist Organizations and Unconventional Terrorism* [online] 2007 [cit. 2008-11-07]. Dostupný z www: <<http://www.ict.org.il/Articles/tabid/66/Articlesid/246/currentpage/5/Default.aspx>>.
- TUCKER, Jonathan B. *Historical Trends Related to Bioterrorism: An Empirical Analysis* [online] Monterey, California: 1999, 1. 7. 1999 [cit. 2008-11-08]. Dostupný z www: <<http://www.cdc.gov/ncidod/EID/vol5no4/tucker.htm>>.
- Agroterrorism—Why We're Not Ready: A Look at the Role of Law Enforcement*. [s.l.]: [s.n.], [2006]. 8 s. U.S. Department of Justice. Dostupný z www: <<http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/214752.pdf>>.
- Agrosecurity & Agroterrorism* [online] c2009 [cit. 2009-12-29]. Cornell University. Dostupný z www: <<http://emergencypreparedness.cce.cornell.edu/agrosecurity/Pages/AgrosecurityResources.aspx>>.
- Context of February 19, 2002: Alleged Cyanide Bomb Plot against US Embassy Uncovered in Rome* [online] [2007] [cit. 2008-11-10]. Dostupný z www: <<http://www.historycommons.org/context.jsp?item=a021902cyanideplot#a042804acquitted>>.
- Food Security and Terrorism* [online] c2010 [cit. 2010-01-02]. Dostupný z www: <<http://www.lifeintheusa.com/food/foodterrorism.htm>>.
- Guide to Food Defense in Slaughter and Processing Facilities*. [s.l.]: [s.n.], 2 s. United States Department of Agriculture Food Safety and Inspection Service. Dostupný z www: <http://www.fsis.usda.gov/PDF/Food_Defense_Plan_Brochure.pdf>.
- Kontinuální měření toxicity* [online] [1997] [cit. 2008-11-11]. Dostupný z www: <<http://www.toxicita.cz/kontinualni-mereni-toxicity/>>.
- NATO Finances Interdisciplinary Research at the Technion to Protect Water Against Biological or Chemical Terrorism. [s.l.]: Technion, 2007. 3 s. *Press Release*. Dostupný z www: <www.bionorth.org.il/BioNorth/SendFile.asp?GID=501>.
- Nevýhody „standardních“ biotestů (ryba, dafnie, řasa)* [online] [1997] [cit. 2008-11-11]. Dostupný z www: <<http://www.toxicita.cz/biotesty/nevyhody-biotestu-ryba-dafnie-rasa/>>.
- Otázky bezpečnosti potravin: Směrnice pro zřízení a posilování systémů prevence a reakce*. [s.l.]: [s.n.], 2002. 52 s. Světová zdravotnická organizace. Dostupný z www: <http://www.szpi.gov.cz/news_files/files/3/E797560F-3244-4988-87A2-49BE52014607.doc>. ISBN 92 4 154584 4.
- Protecting the Food Supply: An Introductory Session to Raise Awareness on Food Defense*. [s.l.]: Food and Drug Administration, 2006. x s. Prezentace. Dostupný z www: <<http://www.fiphd.org/files/Food%20Defense%20Basic.pdf>>.
- Terrorism and the Food Supply*. [s.l.]: [s.n.], 2006. 8 s. U.S. Department of Health and Human Services. Dostupný z www: <<http://www.hhs.gov/disasters/press/newsroom/mediaguide/06.pdf>>.
- Terrorist attacks on water supplies* [online] [2008] [cit. 2008-11-19], APEC. Dostupný z www: <http://www.freedrinkingwater.com/water_quality/quality/1/1-terrorist-attacks-on-your-water-supply.htm>.
- ToxProtect 64 Fischtoximeter* [online] [1997] [cit. 2008-11-11]. Dostupný z www: <<http://www.toxicita.cz/kontinualni-mereni-toxicity/tox-protect-64/>>.
- Usnesení Vlády České republiky ze dne 10. prosince 2001 č. 1320 ke strategii bezpečnosti (nezávadnosti) potravin v České republice*. Dostupný z www: <http://www.chpr.szu.cz/vedvybor/ruzne/strategie-bezpecnosti_potravin%201320_2001.pdf>
- Voda pro Brno má i kojeneckou kvalitu. Je však tvrdá*. [online] 2003-2008, 06.06.2007 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z www: <http://www.enviweb.cz/?env=voda_archiv_gedfi&print=true>.

PhDr. Ing. Matěj Fichtner, MBA

Opomíjená realita: praktické dopady veřejnoprávní povahy služebního poměru příslušníků bezpečnostních sborů a vojáků z povolání

**VOJENSKÉ
PŘÁVO**

Tento článek se zabývá veřejnoprávní povahou služebního poměru a z ní vyplývajících důsledků. Naznačuje dosavadní neexistenci všeobecně dostupného uplatnitelného teoretického aparátu (explicitního paradigmatu), který by popisoval služebněprávní vztahy v kontextu ustálené judikatury českého soudnictví. Právě z této judikatury článek derivuje základní poznatky o principech služebního práva procesního a systémově je spojuje v jednotnou teorii. Ve výsledku zdůrazňuje, že služební poměr, resp. služebního právo obecně je zvláštním odvětvím správního práva, zejména zdůrazňuje nutnost diskuze služebního práva procesního, při jehož aplikaci vzniká v praxi nejvíce problémů a nedorozumění. Věnuje se rovněž dopadům poslední novely zákona o vojácích z povolání, která si klade za cíl zprůhlednit oblast služebního práva procesního v ozbrojených silách.

Úvod

Korektní a zákonné jednání zaměstnavatele vůči svým zaměstnancům je dnes elementárním požadavkem, který společnost prostřednictvím právního řádu klade na každý ekonomický subjekt, který v roli zaměstnavatele vystupuje. Úroveň právní kultury v této oblasti se odráží nejen do celkové spokojenosti zaměstnanců, ale i do kvality ekonomicko-sociálních vztahů napříč strukturou celé společnosti. Je proto žádoucí a vhodné dbát na to, aby zaměstnavatelé i zaměstnanci byli o svých právech a povinnostech řádně informováni.

Významnou skupinu zaměstnavatelů dnes tvoří veřejná správa. Odhlédneme-li od specifické činnosti daného veřejnoprávního subjektu a soustředíme-li se pouze na oblast řízení lidských zdrojů, konkrétně vztah mezi veřejnoprávním subjektem a jeho zaměstnancem, pak lze zaměstnance veřejné správy rozdělit do dvou skupin: zaměstnance v pracovněprávním poměru a zaměstnance ve služebním poměru. Vzhledem k tomu, že není významnějšího rozdílu mezi povahou pracovněprávních poměrů zaměstnanců veřejné správy a zaměstnanců soukromého sektoru, je dosavadní zevrubná diskuze o právních poměrech zaměstnanců soukromého sektoru na pracovněprávní vztahy zaměstnanců ve veřejné správě plně aplikovatelná. [1]

Mírně stranou této diskuze však dosud zůstávaly právní poměry zaměstnanců veřejné správy ve služebním poměru. Existují sice publikace, které se služebním poměrem zabývají, jen málo z nich však směřuje do roviny uplatnitelné teorie – buď se jedná o publikace charakteru příručky obsahující konkrétní ustanovení právních předpisů použitelná v konkrétních situacích, nebo publikace abstraktního charakteru pojednávající o služebním poměru a službě v širokých historických, politologických a státovědných souvislostech. Vzniká tak mezera v teoretickém poznání, která se následně projevuje opakovaným selháním ve schopnosti logicky a systémově kombinovat jednotlivé

prameny práva pro získání správného závěru. Jaké fatální důsledky pro praktický život tento nedostatek má, netřeba zdůrazňovat.

Boj o právní povahu služebního poměru

Služební poměr je institutem v našem právním řádu poměrně dobře zakotveným, s bohatou historií, která sahá až do dob rakousko-uherské monarchie. S postupem času dospěl od volného označení pro zaměstnání ve státní službě do přesně definovaného vztahu mezi státem a občanem, který službu vykonává jako svoje povolání.

Služební poměr je dnes upraven především zákonem o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů [2] a zákonem o vojácích z povolání. [3] Prvně jmenovaný zákon vznikl jako paušální a sjednocující náhrada dílčích úprav služebních poměrů zaměstnanců jednotlivých bezpečnostních sborů, roztroušeně obsažených v právních předpisech. [4] Zákon o vojácích z povolání je pak přímou náhradou dřívější právní úpravy služebního poměru vojáků z povolání. [5] Oba služební předpisy mají shodnou povahu a velmi podobnou strukturu a společně tvoří právní základ personálního řízení v silových složkách státu.

Služebním poměrem se dnes rozumí vztah mezi fyzickou osobou vykonávající službu na straně jedné a státem, resp. veřejným sborem, na straně druhé. Na první pohled by se mohl zdát obdobný pracovněprávnímu poměru, tyto dva poměry však nelze zaměňovat, neboť z hlediska českého práva jde o odlišný institut, který se pracovněprávnímu poměru v některých aspektech pouze podobá.

Zatímco služební poměr je ve své podstatě vztahem veřejnoprávním, pracovní poměr je typickým reprezentantem vztahu soukromoprávního. Rozhodujícím kritériem pro určení, zda daný právní vztah je vztahem soukromoprávním nebo veřejnoprávním, je přitom vzájemné postavení účastníků. Mají-li subjekty rovné postavení, tedy nemůže-li jeden druhému jednostranně určovat jeho práva a povinnosti, jedná se o poměr soukromoprávní. Naopak o poměr veřejnoprávní se jedná tam, kde subjekty nemají rovné postavení a jeden z nich tak může druhému jeho práva a povinnosti jednostranně (vrchnostensky) stanovovat, byť v mezích zákona.

Rozdíly mezi těmito dvěma přístupy ve vztahu ke služebnímu poměru nebyly v průběhu 90. let příliš patrné. Vzhledem však k tomu, že s postupnou kultivací právního prostředí ČR se stále větší množství osob domáhalo svých nároků ze služebního poměru soudní cestou, musela se i judikatura otázky právní povahy služebního poměru dříve či později dotknout, neboť tato měla na praktické uplatňování služebního práva velmi významný vliv.

Porevoluční judikatura nebyla až do roku 2005 v názoru na povahu služebního poměru jednotná. Zřejmě z důvodu překotného vývoje v oblasti správního práva, které bylo významně ovlivněno obnovením plnohodnotného správního soudnictví v souvislosti s přijetím soudního řádu správního, [6] některé soudy považovaly služební poměr za soukromoprávní vztah a vzájemná práva a povinnosti mezi státem a osobou ve služebním poměru za soukromoprávní věc. Tím také odůvodňovaly, ve spojení s § 68 písm. b) soudního řádu správního, nemožnost domáhání se nároků ze služebního poměru ve správním soudnictví a odkazovaly účastníky na občanskoprávní řízení před obecným soudem. [7] Tento přístup tak znamenal, že služební poměr byl částí odborné veřejnosti vnímán jako pracovněprávní vztah obohacený o procesní prvky (tedy z dnešního

pohledu o část dvanáctou zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů a o část devátou zákona o vojácích z povolání), tedy o řízení, ve kterém služební orgán rozhoduje o soukromoprávních věcech. Pro pořádek je však třeba dodat, že v té době již existovala i protikladná judikatura, která se přikláněla k veřejnoprávnímu charakteru služebního poměru. [8]

Z pohledu jednotnosti judikatury nastal zlomový okamžik v roce 2005, kdy zvláštní senát [9] rozhodl kompetenční spor mezi Městským soudem v Brně a Krajským soudem v Brně. Spor se týkal povahy služebního poměru a ve vztahu k ní i opakovaně se objevující otázky, zda je o žalobě proti rozhodnutí služebního orgánu příslušný rozhodovat správní soud nebo obecný soud.

Ve svém usnesení čj. Konf 76/2004-12 a čj. Konf 49/2005-4 ze dne 17. 8. 2005 zvláštní senát judikoval, že služební poměr [10] „vzniká mocenským aktem služebního funkcionáře a po celou dobu svého průběhu se výrazně odlišuje od poměru pracovního, který je naopak typickým poměrem soukromoprávním, jehož účastníci mají rovné postavení“.

Dále zvláštní senát judikoval, že: „Právní povaha služebního poměru příslušníků Policie České republiky postihuje zvláštní povahu zaměstnavatele jako primárního nositele veřejné moci, potřebu pevného začlenění policisty do organismu veřejné moci a účast na jejím výkonu. Tato potřeba zasahuje tak daleko, že tu nejde o modifikaci soukromoprávního poměru, ale (stejně jako u některých dalších kategorií veřejných a zvláště státních zaměstnanců) o specifický státně zaměstnanecký poměr veřejného práva.“

Tento judikát z vrcholové úrovně českého soudnictví sjednotil náhled na podstatu služebního poměru a poskytl budoucím účastníkům určitou procesní jistotu ve vztahu k posouzení právní povahy služebního poměru, neboť je nepravděpodobné, že by soudy nižší instance ignorovaly takto závažnou argumentaci, a ještě nepravděpodobnější, že by při případné kasační stížnosti Nejvyšší správní soud posoudil věc jinak než v souladu s judikátem, na jehož obsahu se velkou měrou sám podílel. [11]

K soudnímu projednávání sporů ze služebního poměru je tedy příslušný soud ve správním soudnictví. Této linie se nadále judikatura drží – bez ohledu na to, zda je v daném případě žalobcem stát nebo osoba ve služebním poměru. [12]

Nový fenomén: služební právo procesní

Je-li z předchozího textu veřejnoprávní povaha služebního poměru spolehlivě prokázána, pak lze chápat služební poměr mnohem komplexněji a v naprosto odlišném světle, než jak byla odborná i laická veřejnost až doposud zvyklá. Služební poměr totiž v tomto veřejnoprávním pojetí dokonale zapadá do systému českého správního práva a většina problémů, na které lze při uplatňování služebního práva narazit, tak rázem dostává logičtější a přehlednější rámeček.

Základní kategorií v problematice služebního poměru je rozhodovací činnost služebního orgánu, na který je pravomoc rozhodovat zákonem delegována. [13] Vzhledem k tomu, že podstatou této rozhodovací činnosti služebního orgánu je jednostranné mocenské určování práv a povinností dotčených osob, **jsou rozhodnutí vydávaná služebními orgány ve věcech souvisejících se služebním poměrem nepochybně správními rozhodnutími.** Služební orgán tak má postavení správního orgánu.

Této judikaturou verifikované hypotéze svědčí i definice obsažená v § 67 odst. 1 správního řádu [14]: „*Rozhodnutím správní orgán v určité věci zakládá, mění nebo ruší práva anebo povinnosti jmenovitě určené osoby nebo v určité věci prohlašuje, že taková osoba práva nebo povinnosti má anebo nemá, nebo v zákonem stanovených případech rozhoduje o procesních otázkách.*“

Tedy kritériem pro určení, zda se v daném případě jedná nebo nejedná o správní rozhodnutí služebního orgánu, je především to, zda rozhodnutí v daném případě zakládá, mění nebo ruší práva anebo povinnosti osoby ve služebním poměru, nikoliv formální označení daného dokumentu.

Je-li nyní známo, že služební poměr a služební právo svou povahou patří do oblasti správního práva, potom lze popsat vzájemné souvislosti a vztahy služebních zákonů s ostatními právními předpisy. V mechanismu aplikace lze přitom s úspěchem použít analogie se zvláštními částmi správního práva, např. se stavebním právem, živnostenským právem nebo právem sociálního zabezpečení. Služební právo zde představuje samostatnou zvláštní část správního práva, kterou lze dále rozdělit na služební právo hmotné a služební právo procesní. Služební právo hmotné je souborem ustanovení popisujících, jaká práva a povinnosti osobě ve služebním poměru přísluší. Typicky se jedná například o rozsah dovolené, výši platových a výsluhových náležitostí, pracovní dobu, apod. Služební právo hmotné je obsaženo jednak v obou zmiňovaných služebních zákonech a jednak v předpisech, na které služební zákony odkazují. Právě služebnímu právu hmotnému se věnuje většina dostupných odborných publikací včetně drtivé většiny kvalifikačních prací.

Naopak služebnímu právu procesnímu byla dosud věnována jen malá pozornost. Přitom právě tato oblast je nejčastějším kamenem úrazu na cestě k vymahatelnosti práva, a to jak ze strany státu, tak ze strany osob ve služebním poměru. Navíc zde existuje zcela nepochybný přesah např. do výkonu advokátní praxe (uvažujeme-li advokáta zastupujícího klienta, který se domáhá svých práv plynoucích ze služebního poměru) a do praxe právních útvarů silových rezortů (zde bude situace zrcadlově obrácená).

Služební právo procesní je souborem ustanovení právních norem určujících způsob (postup, proces), jakým je služební právo hmotné uplatňováno, tedy jinými slovy způsob, jakým jsou práva a povinnosti dotčených osob služebním orgánem závazně určovány. Základním pramenem všech odvětví správního práva je správní řád, kterým jsou všechny správní orgány vázány. [15] Je-li však k dispozici pro danou věc, ve které se rozhoduje, konkrétnější úprava, má tato před správním řádem aplikační přednost (zásada speciality). Postup v dané věci se tak bude řídit správním řádem tehdy, nestanoví-li konkrétnější úprava jinak [16] (zásada subsidiarity). Za konkrétnější úpravu je třeba považovat především část devátou zákona o vojácích z povolání a část dvanáctou zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

V zásadě tedy při každém vydávání rozhodnutí se služební orgán řídí (pomineme-li navazující předpisy) jednak správním řádem a jednak příslušným služebním zákonem, obsahuje-li pro rozhodovanou věc ustanovení konkrétnější. Typicky se jedná například o situaci, kdy služební orgán rozhoduje o propuštění ze služebního poměru. V této souvislosti jsou velmi zajímavá dvě následující zjištění.

Zprvče zákon o vojácích z povolání okruh věcí, pro něž se použije konkrétnější úprava, vymezuje pozitivně, [17] zatímco zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních

sborů tento okruh vymezuje negativně. [18] Na první pohled by se ve světle výše uvedené argumentace zdálo, že pozitivní vymezení v zákoně o vojácích z povolání si klade za cíl, aby služební orgán ve vyjmenovaných věcech postupoval se zvláštní péčí, která je od obecné úpravy odlišná. Situace je však jiná a bohužel velmi tristní. Pozitivní vymezení použití konkrétnější úpravy se v zákoně o vojácích z povolání objevilo s jeho první novelou z roku 2009. [19]

Při pohledu do důvodové zprávy, [20] kterou předložila Poslanecké sněmovně vláda spolu s návrhem této novely, je patrné, že ze strany předkladatele evidentně absentují základy právní logiky. Předkladatel novely se zřejmě domníval, že nebude-li služební orgán rozhodovat podle konkrétnější úpravy obsažené v zákoně o vojácích z povolání, může rozhodovat zcela svévolně. [21] Tato domněnka je však mylná, neboť v takovém případě služební orgán sice nepoužije konkrétní úpravu, ale použije úpravu obecnou, která je obsažena ve správním řádu (zásada legality [22]).

Za druhé zákon o vojácích z povolání narozdíl od zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů obsahuje zmínku o platnosti správného řádu pro řízení ve věcech služebního poměru. [23] Tento odkaz je však nadbytečný, když použití správného řádu vyplývá přímo z něho samého.

Opustíme-li však detaily a pohlédneme-li na služební právo procesní v nižším systémoveém rozlišení, pak je patrná ještě jedna podstatná souvislost. Totiž že proti každému rozhodnutí služebního orgánu se lze odvolat, [24] a že každé rozhodnutí ve druhém stupni (rozhodnutí odvolacího orgánu) lze napadnout správní žalobou pro nezákonnost. [25] Je přitom nerozhodné, zda je daná listina jako rozhodnutí formálně označena či nikoliv. Podstatné je, aby naplňovala materiální znaky rozhodnutí, tedy aby se jí zakládala, měnila nebo rušila práva anebo povinnosti dotčené osoby. Proto je za rozhodnutí považován i např. platový výměr. [26] Každé rozhodnutí navíc musí z formálního hlediska obsahovat základní části, kterými jsou výrok, odůvodnění a poučení o odvolání. Obsahuje-li rozhodnutí například pouze výrok nebo není-li řádně odůvodněno, je z formálních důvodů nezákonné.

Praktické dopady a diskuze *de lege ferenda*

Až do této chvíle by se mohlo zdát, že spor o právní povahu služebního poměru a následná krystalizace teorie služebního práva procesního je s trochou nadsázky záležitostí několika právníků, kteří se přou o to, zda byla dříve slepice či vejce. Opak je však pravdou – tato problematika prolíná každodenním životem osob ve služebním poměru více, než si možná uvědomují, a má přímý dopad na vymahatelnost práv plynoucích ze služebního poměru. V několika praktických bodech lze uvést shrnutí, které vyplývá z celé diskuze *de lege lata*.

1. Služební poměr je poměrem veřejnoprávním a spadá do odvětví správního práva.
2. Všechny úkony služebního orgánu, kterými se zakládají, mění nebo ruší práva anebo povinnosti dotčené osoby, jsou správními rozhodnutími, bez ohledu na to, jak je služební orgán formálně označí.
3. Rozhodnutí služebního orgánu musí splňovat materiální i formální náležitosti. Zejména musí být zjištěn a prokázán skutkový stav a rozhodnutí musí obsahovat výrok, odůvodnění a poučení o odvolání.

4. Odvolat se lze proti každému rozhodnutí služebního orgánu, včetně např. platového výměru.
5. Každé rozhodnutí služebního orgánu ve druhé instanci (tedy rozhodnutí o odvolání) lze napadnout správní žalobou.
6. Občanskoprávní žaloba ve věcech, které vyplývají ze služebního poměru, je nepřijatelná.

De lege ferenda je právě rozhodování služebního orgánu ve věcech služebního poměru předmětem vládou navrhované úpravy zákona o vojácích z povolání, která je v současné době projednávána v prvním čtení v Poslanecké sněmovně. [27] V § 145a zavádí novela nový pojem „personální rozkaz“, kterým se rozhoduje ve věcech služebního poměru v taxativně vymezených případech, např. o služebním zařazení vojáka, jmenování do hodnosti nebo přeložení. Personálním rozkazem se rozhoduje rovněž o poskytnutí platu. Novela stanovuje k personálnímu rozkazu, že tento je prvním úkonem v řízení a vyhlašuje se vojákově ústně, přičemž lhůty jsou z operativních důvodů významně zkráceny a u některých věcí není vyžadováno odůvodnění.

Zajímavé je postavení ustanovení obsaženého v § 145a zákona o vojácích z povolání v systému služebního práva procesního. Protože § 145a novely nenahrazuje původní § 145 popisující rozhodování ve věcech služebního poměru, jsou po navrhované změně za sebou řazeny v zákoně o vojácích z povolání oba paragrafy, a tedy je upraven dvojitý režim řízení o právech a povinnostech vojáka pro dvě taxativně vymezené věcné oblasti, ve kterých je těmito řízeními rozhodováno. Z tohoto hlediska by se nabízel myšlenka, že zákonodárce chtěl zákonem upravit dvě významově rovnocenná řízení týkající se služebního poměru, do kterých rozčlenil jednotlivé rozhodované agendy podle toho, jaký režim rozhodování je pro danou agendu vhodnější.

Tento výklad vede při použití argumentu *ad absurdum* k tvrzení, že zatímco pro řízení ve věcech služebního poměru neplatí podle § 144 některá ustanovení správního řádu, [23] pro vydávání personálního rozkazu platí správní řád bez výjimek uvedených v § 144. Systematické zařazení § 145a v zákoně o vojácích z povolání naproti tomu svědčí o snaze zákonodárce vymezit personální rozkaz coby zvláštní druh řízení ve věcech služebního poměru, který je upraven obecnými předpisy správního práva, dále konkrétnější úpravou rozhodování ve věcech služebního poměru a nejkonkrétněji úpravou personálního rozkazu. V takovém případě by pro personální rozkaz platila výjimka v § 144 stejně jako pro rozhodování ve věcech služebního poměru.

Dalším zajímavým aspektem je skutečnost, že úprava navrhovaná novelou vede vzhledem k taxativnímu vymezení věcného rozsahu obou druhů řízení k tomu, že vyjmenované věci mají být rozhodovány buď personálním rozkazem podle § 145a nebo řízením ve věcech služebního poměru podle § 145, a všechny ostatní záležitosti musí být tedy rozhodovány podle obecných předpisů správního práva (tedy podle správního řádu). Je navíc otázkou do diskuze, nakolik je vůbec úprava řízení ve věcech služebního poměru nutná, když v současném znění zákona o vojácích z povolání je v důsledku přijatých novelizací většina zvláštní úpravy řízení odlišné od správního řádu vypuštěna.

V takovém stavu však především postrádá smysl taxativně vymezovat věci, o kterých má být rozhodováno v řízení ve věcech služebního poměru, a způsobovat tím navíc pochybnosti o výkladu zákona z hlediska postavení § 145a v systému služebního práva procesního. Pro řádnou systematiku začlenění personálního rozkazu do zákona

o vojácích z povolání by postačilo změnit § 145 v tom smyslu, že v řízení ve věcech služebního poměru se rozhoduje o vzniku, změně, nebo zániku práva a povinnosti vojáka, což by zcela vyloučilo možnost aplikace správného řádu bez výjimek podle § 144 a poskytlo tak všem zúčastněným aktérům (tedy účastníkovi – vojákově a služebnímu orgánu – nadřízenému) určitou procesní jistotu. Výčet uvedený v § 145 by fakultativně mohl zůstat nezměněn, nezbytná by však byla jeho změna za demonstrativní namísto taxativního.

Navrhovaná novela je však přesto významným krokem vedoucím ke zpřehlednění současného stavu, neboť fakticky zapracovává soudní judikaturu, která konzistentně tvrdí, že jakýkoliv úkon služebního orgánu spojený se vznikem, změnou, nebo zánikem práva a povinnosti vojáka, je rozhodnutím orgánu veřejné správy a musí splňovat požadavky, které na něj klade zákon. Jinými slovy, že rozhodování ve věcech služebního poměru je zvláštním odvětvím správního práva. K prospěchu novely navíc hovoří skutečnost, že předkladatel tak činí zcela vědomě, neboť stejnou argumentaci uvádí i její důvodová zpráva.

Z pohledu vojáků z povolání v aktivní službě je novela zcela průlomová, neboť poskytuje dosud Ministerstvem obrany odmítanou možnost odvolání proti vydanému platovému výměru. V případě sporů o výši platu tím odpadají zbytečně přidružené spory o tom, zda platový výměr je či není rozhodnutím orgánu veřejné správy a zda je či není možné se proti němu odvolat.

Závěr

Jak analýza v současnosti dostupné judikatury, tak navazující diskuze prokázaly, že služební poměr je svým charakterem poměrem veřejnoprávním a služební právo procesní je zvláštním druhem správního práva. Přesto až dosud převažoval v silových rezortech právní názor, že služební poměr je poměrem soukromoprávním s jistými prvky správního práva, čemuž odpovídala legislativní činnost ministerstev i aplikační praxe při bezprostředním uplatňování právních předpisů služebního práva. Tento přístup v obou oblastech však byl při konfrontaci s judikaturou soustavně zpochybňován, což vedlo v rozhodovací činnosti služebních orgánů k tomu, že žalobami napadená rozhodnutí u soudů často neobstála pro svou nezákonnost. V oblasti legislativní činnosti Ministerstva obrany též tento přístup vedl k prudkým systémovým změnám v právní úpravě řízení ve věcech služebního poměru vojáků z povolání.

S poslední vládní novelou zákona o vojácích z povolání ze září 2011 lze pozorovat názorový odklon Ministerstva obrany při své legislativní činnosti od dosud prosazovaného soukromoprávního pojetí služebního poměru. Novela zavádí **personální rozkaz** jako zvláštní druh rozhodnutí služebního orgánu, který je vydáván coby nástroj personálního řízení v jednotlivých taxativně vyjmenovaných případech, včetně např. poskytování platu. Vzhledem k tomu, že právní úprava personálního rozkazu navržená novelou obsahuje i ustanovení upravující možnost odvolání, prakticky **je tím kodifikována eventualita odvolání proti platovému výměru**, což lze považovat za zásadní posun směrem ke zprůhlednění právního prostředí v oblasti řízení lidských zdrojů v ozbrojených silách.

Podstatnou otázkou přehodnocení přístupu Ministerstva obrany k právním základům personální práce v ozbrojených silách je jeho vazba na širší, koncepční změny

právní úpravy služebního poměru. Ve veřejnosti předložené *Bílé knize o obraně* [28] je obsažen z této oblasti především požadavek vzniku fungujícího kariérního řádu a dílčí změny v odměňování (nahrazení přídatku na bydlení). U obou záležitostí Bílá kniha předpokládá legislativní změny, tedy novelizaci primární nebo sekundární legislativy nebo přijetí nového zákona. Vzhledem k tomu, že shora diskutovaná novela je novelou dílčí a zřejmě nebyla určena pro vytvoření podmínek pro zavedení kariérního řádu, lze očekávat další legislativní návrhy z dílny Ministerstva obrany.

Nahlédnutím do výhledu legislativních prací vlády na léta 2012 až 2014 [29] lze zjistit, že ve čtvrtém kvartále 2012 má být vládě předložen návrh zákona o službě vojáků z povolání, o průběhu vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze (vojenský služební zákon), a také návrh zákona o platových poměrech vojáků, tedy dva zcela nové zákony upravující vojenskou službu. Snad tyto návrhy zachovají v otázce služebního práva procesní přístup, který je obsažen v poslední novele zákona o vojácích z povolání.

Poznámky k textu a literatura:

- [1] Existují samozřejmě minoritní rozdíly, nicméně uvedené mírně zjednodušené konstatování lze pro metodické účely považovat za přijatelné.
- [2] *Zákon č. 361/2003 Sb.*, o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů.
- [3] *Zákon č. 221/1999 Sb.*, o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.
- [4] Např. v zákoně č. 238/2000 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů, zákoně č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě, nebo v zákoně č. 186/1992 Sb., o služebním poměru příslušníků Policie České republiky.
- [5] *Zákon č. 76/1959 Sb.*, o některých služebních poměrech vojáků.
- [6] *Zákon č. 150/2002 Sb.*, soudní řád správní.
- [7] Viz např. *Usnesení Krajského soudu v Brně čj. 30 Ca 16/2003-22* ze dne 13. února 2003.
- [8] Nejsilnější argumenty poskytoval zřejmě *rozsudek Nejvyššího správního soudu čj. 6 As 29/2003-97* ze dne 30.10.2003.
- [9] K povaze zvláštního senátu viz *zákon č. 131/2002 Sb.*, o rozhodování některých kompetenčních sporů.
- [10] Zde služební poměr příslušníka Policie České republiky.
- [11] Zmíněná usnesení čj. *Konf 76/2004-12* a čj. *Konf 49/2005-4* ze dne 17.8.2005 v zásadě přebírají dřívější argumentaci a právní názor Nejvyššího správního soudu.
- [12] Viz např. *Usnesení Nejvyššího soudu ČR čj. 21 Cdo 1170/2008* ze dne 3. června 2009, *Usnesení Městského soudu v Praze čj. 23 Co 411/2005-51* ze dne 30. září 2005 nebo *Usnesení Nejvyššího soudu ČR čj. 21 Cdo 3854/2008* ze dne 4. listopadu 2009.
- [13] Srov. též:
 - a) znění § 2 odst. 1 *zákona č. 361/2003 Sb.*, o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů: „Ve věcech služebního poměru příslušníků jedná a rozhoduje jménem státu ředitel bezpečnostního sboru, není-li dále stanoveno jinak. V rozsahu jím stanoveném jedná a rozhoduje též vedoucí organizační části bezpečnostního sboru.“, a
 - b) znění § 2 odst. 2 *zákona č. 221/1999 Sb.*, o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů: „Právní úkony ve věcech služebního poměru jménem České republiky činí služební orgány, kterými jsou prezident republiky (dále jen „prezident“), ministr obrany (dále jen „ministr“) a v rozsahu určeném rozkazem prezidenta nebo rozkazem ministra velitelé, náčelníci, ředitelé a jiní vedoucí zaměstnanci.“
- [14] *Zákon č. 500/2004 Sb.*, správní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- [15] § 1 odst. 1 správního řádu: „Tento zákon upravuje postup orgánů moci výkonné, orgánů územních samosprávných celků a jiných orgánů, právnických a fyzických osob, pokud vykonávají působnost v oblasti veřejné správy (dále jen „správní orgán“).“

- [16] Srov. § 1 odst. 2 správního řádu: „Tento zákon nebo jeho jednotlivá ustanovení se použijí, nestanoví-li zvláštní zákon jiný postup.“
- [17] § 145 zákona o vojácích z povolání: „V řízení ve věcech služebního poměru se rozhoduje o...“. A contrario na jiné věci než níže vyjmenované se konkrétnější úprava nevztahuje.
- [18] § 171 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů: „Řízení ve věcech služebního poměru se nevztahuje na...“ A contrario na všechny ostatní věci se použije tato konkrétnější úprava.
- [19] *Zákon č. 272/2009 Sb.*, kterým se mění zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
- [20] *Sněmovní tisk č. 752/0*, Vládní návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech, ve znění pozdějších předpisů – Důvodová zpráva. Dostupné online: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=752&CT1=0>.
- [21] Viz výrok v důvodové zprávě (k bodu 27) „Na základě toho, se navrhuje zákonem pozitivně vymezit právní úkony, na které se v případě řízení ve věcech služebního poměru vztahuje správní řád. Výsledkem tohoto řízení bude písemné rozhodnutí příslušného služebního orgánu. V ostatních, nevyzražených případech, bude příslušný služební orgán, který je stanoven interním normativním aktem, rozhodovat zpravidla formou rozkazu.“
- [22] Srov. čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod: „Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.“
- [23] § 144 zákona o vojácích z povolání: „Nestanoví-li tento zákon jinak, platí pro řízení ve věcech služebního poměru správní řád, s výjimkou § 10 až 12, § 14, části druhé hlavy XI a § 175.“
- [24] Právo na odvolání je obsaženo v obou služebních zákonech i v správním řádu.
- [25] § 65 odst. 1 soudního řádu správního.
- [26] Usnesení Nejvyššího správního soudu čj. 5 Ao 2/2008 – 2 ze dne 19.5.2008.
- [27] *Sněmovní tisk č. 476/0*: Vládní návrh na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné online: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=476&CT1=0>.
- [28] *Bílá kniha o obraně*. První vydání, 168 s. Ministerstvo obrany ČR – Odbor komunikace a propagace (OKP), 2011. ISBN 978-80-7278-564-3, str. 151. Dostupné online: <http://www.mocr.army.cz/scripts/file.php?id=78392&down=yes>.
- [29] *Výhled legislativních prací vlády na léta 2012 až 2014*. 53 s. Vláda České republiky, 2011. Dostupné online: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/usneseni69_P02.pdf.

ČR dává přednost aktivnímu předcházení ozbrojeným konfliktům a preventivní diplomacii. V případě vypuknutí krize či ozbrojeného konfliktu usiluje o řešení politickými a diplomatickými prostředky. Pokud tyto selžou, může ČR – v souladu s ústavním pořádkem, zákony, principy Charty OSN a v rámci spojeneckých závazků a solidarity – použít sílu k ochraně svých životních a v případě nutnosti i strategických zájmů.

Základními východisky pro zajištění obrany a bezpečnosti ČR jsou aktivní účast v systému kolektivní obrany NATO opírajícím se o silnou transatlantickou vazbu, rozvoj schopností EU pro zvládání krizí a spolupráce s partnerskými zeměmi. Členství v NATO a EU přináší výhody kolektivního zajištění vlastní obrany a bezpečnosti, stejně jako závazek ke společné obraně a bezpečnosti přispívat. Bezpečnostní strategie proto bere v úvahu základní koncepční dokumenty těchto organizací. Členství v mezinárodních organizacích z ČR nesmí má její prvotní odpovědnost za vlastní obranu.

Bezpečnostní strategie České republiky 2011.
Praha: MZV ČR, 2011, 21 s., ISBN 978-80-7441-005-5.
Schváleno vládou České republiky v září 2011

Hlavní zásady mezinárodního
humanitárního práva

Války jako násilné střety mezi státy a národy či organizovanými skupinami v rámci téhož státního útvaru provázejí lidstvo od úsvitu historie států. Po stejnou dobu se rovněž vyvíjejí pravidla různé povahy – normy právní i morální – a různého stupně závaznosti upravující řadu aspektů s válkami spojenými. Tato pravidla se zabývají jak vymezerováním důvodů, kdy lze k válce sáhnout, přes zásady pro její zahájení či skončení, tak v jisté míře též způsoby jejího vedení.

Jde-li o způsoby vedení válek, nakládání s osobami neúčastníci se boje či osobami z boje vyřazenými, pak nezbyvá než citovat výrok Ciceronův *inter arma silent leges* (za války právo mlčí), který po staletí, téměř do poloviny 19. století, charakterizoval nazírání na právní regulaci způsobu vedení válek. Teprve v tuto dobu totiž začínají vznikat co do místa a času univerzálně platné normy mezinárodního práva omezující použitelné násilí a chránící oběti válek – tehdy se teprve rodí mezinárodní humanitární právo v dnešním slova smyslu.

Soudobé mezinárodní právo veřejné disponuje obsáhlým souborem norem, jejichž obsahem je právní regulace ozbrojených konfliktů (válek). [1] Z hlediska funkce jednotlivých norem tohoto práva můžeme je dále vnitřně rozdělit na dvě oblasti:

- normy upravující legalitu použití síly mezi subjekty mezinárodního práva (*ius ad bellum*) [2] a
- normy upravující způsob použití síly v rámci ozbrojeného konfliktu (*ius in bello*).

Znakem tohoto dělení, a to zcela zásadního významu, je skutečnost, že obě tyto oblasti jsou navzájem **nezávislé** (disjunktní). [3]

Z této nezávislosti plyne zejména, že aplikace norem upravujících **způsob vedení** ozbrojeného konfliktu není nijak závislá na tom, zda sám ozbrojený konflikt je legální či ne, která ze stran je agresorem a která obětí (tedy např. vedení boje zakázaným způsobem zůstává válečným zločinem i přes eventuální oprávněné použití síly danou stranou konfliktu a naopak, válečným zločinem se nestává jednání agresora neporušující pravidla vedení boje i přesto, že agrese je porušením práva na použití síly).

Předmětem našeho zájmu bude právě druhá skupina norem, nazývaná mezinárodní humanitární právo, resp. právo ozbrojeného konfliktu nebo válečné právo. Možný dodatek „v užším slova smyslu“ se obvykle nepoužívá.

Mezinárodní humanitární právo (MHP) můžeme vymezit jako *soubor norem mezinárodního práva upravujících způsob vedení ozbrojených konfliktů za účelem zmírnění lidského utrpení způsobeného ozbrojeným konfliktem a poskytnutí ochrany vybraným skupinám osob v době ozbrojeného konfliktu, a to především těm, které se přímo neúčastní boje nebo z něj byly vyřazený*. [4]

Tak jak je tomu i v jiných právních odvětvích, můžeme i pro mezinárodní humanitární právo nalézt jeho *zásady*. Předložení (jednoho z možných) systému jeho základních zásad je hlavním cílem tohoto textu.

Hlavní zásady MHP

Při vedení ozbrojeného konfliktu proti sobě vždy stojí dva protichůdné zájmy, a to na jedné straně snaha násilnými prostředky přemoci protivníka, a na druhé straně snaha omezit násilí působící lidské utrpení a ochránit osoby přímo se neúčastnící, nebo již se neúčastnící, boje. Hovoříme o střetu dvou základních (primárních) zásad ovládajících ozbrojený konflikt. Jedná se o zásadu válečné účelnosti a zásadu humanity (lidskosti).

- **Zásada válečné účelnosti**, vycházejíc z toho, že zlomení odporu protivníka je cílem války, uznává, že tohoto cíle lze dosáhnout poškozováním protivníka všemi k tomu účelnými prostředky, zejména též použitím ozbrojené síly. Tato zásada není vyjádřena v žádné specifické normě mezinárodního práva. [5]
- **Zásada humanity** (lidskosti) vyjadřuje přesvědčení, že válečné násilí (násilí provádějící ozbrojený konflikt) není neomezené – nesmí zasahovat ty, kteří nejsou na konfliktu přímo účastníky nebo z něj byli vyřazeni, a nesmí jeho účastníkům působit nadměrné útrapy (tj. aby konflikt byl humanizován). Tato zásada, jako obecná zásada humanitárního práva, prolíná **všechny** normy MHP.

Zásadu humanity je zapotřebí vykládat vždy **extenzivně**, tj. aplikovat ji i na případy výslovně normami MHP neupravené. [6] Zásadu **válečné účelnosti** je naopak třeba vykládat vždy **restriktivně**. [7]

Mezinárodní humanitární právo klade v zájmu výkonu zásady humanity právní meze výkonu zásady válečné účelnosti. Obrazně řečeno, MHP vymezením prostoru pro výkon zásady humanity omezuje prostor pro přípustné válečné násilí, neboli, slovy petrohradské deklarace (1868), [8] předepisuje „*hranice, kde se potřeby války musejí zastaviti před požadavky humanity*“.

MHP tak představuje, slovy G. Mencera, [9] kompromis mezi těmito dvěma požadavky. Konkrétní prostor pro přípustné násilí je dán vždy konkrétním stupněm vývoje MHP. Pokrokový rozvoj MHP se projevuje přijímáním dalších zákazů a omezení přípustného násilí. Neznamená to však, že by se tím činilo válčení nemožné (srv. zásada vojenské nezbytnosti). Mění se však pohled na to, co je v dané době legitimním způsobem vedení boje.

Pro snadnější uchopení (i pochopení) mezinárodního humanitárního práva lze odvodit zásady (principy), shrnující obsahové prvky vždy určité skupiny platných norem MHP. Těmito (odvozenými) zásadami mohou být:

- zásada rovnosti stran konfliktu,
- zásada rozlišování,
- zásada vojenské nezbytnosti,
- zásada přiměřenosti,
- zásada omezenosti volby prostředků a způsobů vedení boje,
- zásada nestrannosti.

■ Zásada rovnosti stran konfliktu:

Obě strany konfliktu jsou si za všech okolností rovny v právech a povinnostech plynoucích z mezinárodního humanitárního práva.

Tato zásada přímo vyplývá z účelu MHP, kterým jsou humanitární ohledy vůči účastníkům ozbrojeného konfliktu a vytváří nutný předpoklad pro jeho naplnění. Je

odrazem nezávislosti MHP a práva na použití síly, explicitně ji vyjadřují mnohé ze smluv MHP. [10]

Podle této zásady se při aplikaci MHP nesmí brát v úvahu povaha či původ ozbrojeného konfliktu ani právní postavení stran konfliktu v něm – nehraje tedy roli kdo je v konfliktu agresorem, zda rozpoutání konfliktu bylo v souladu s Chartou OSN apod.

■ **Zásada rozlišování:**

Každá strana konfliktu povinna rozlišovat mezi osobami a objekty civilními na jedné straně a osobami a objekty vojenskými na straně druhé s tím, že útok [11] je přípustný jen proti příslušníkům ozbrojených sil s výjimkou zdravotnického a duchovního personálu a proti objektům vojenským. Útok dále není přípustný proti osobám vyrazeným z boje v důsledku nemoci, zranění či zajetí. [12]

Osoby chráněné před útokem ztrácí nárok na tuto ochranu jen v případě, kdy se účastní přímo nepřátelství, a jen po takovou dobu.

Způsoby a prostředky vedení boje musí být zvoleny tak, aby zaručily omezení následků útoku na vojenské objekty a osoby.

Tato zásada stanoví, co je legitimním cílem útoku (bojové činnosti). Byla poprvé explicitně uznána v již zmíněné petrohradské deklaraci z r. 1868 a dnes bývá mezi zásadami MHP řazena na první místo.

Současně však požaduje, aby strany konfliktu věnovaly *maximální možnou pozornost* tzv. **preventivním opatřením** při útoku. Důležité je totiž nejen vymezení cíle útoku (první část zásady), ale také to, aby i útok sám skutečně rozlišoval, vyplývá odtud např. zákaz tzv. kobercového bombardování. Je povinností stran konfliktu učinit vše, co je za daných okolností možné, aby byly vyloučeny a, není-li to objektivně možné, tak na nejnížší možnou míru sníženy případné nezamýšlené (neboť zamýšlené vylučuje první část zásady) ztráty na civilních osobách či objektech a tomu přizpůsobit výběr způsobů a prostředků boje, tj. plánování útoku, výběr zbraní a taktické situace apod. Stane-li se zřejmým, že útok tyto požadavky nesplňuje nebo přestal splňovat, musí být odvolán nebo ukončen. Zásada úzce souvisí se zásadou přiměřenosti a vojenské nezbytnosti.

Zásada rovněž – naprosto logicky – *pozastavuje* chráněným osobám ochranu před útokem po dobu, kdy se ony samy *přímo* účastní nepřátelství; mimo tuto dobu se však ochrana opět obnovuje. *Přímo účastí v nepřátelství* není *jakákoli* podpora bojující strany (není jí např. práce v muniční továrně, propagační akce na podporu válečného úsilí, zásobování armády potravinami apod.), ale jen takové činy, které bezprostředně daného jedince zapojují do bojů (např. užití, resp. obsluha, zbraně, obsluha radiolokátoru, záškodnická činnost v blízkosti fronty atd.), tedy které lze popsat jako účast v bojové činnosti v obvyklém slova smyslu. [13]

■ **Zásada vojenské nezbytnosti:**

Násilí používané v ozbrojeném konfliktu musí být omezeno na takové, jež MHP explicitně nezakazuje a které je skutečně za převažujících okolností nezbytné k dosažení legitimního vojenského účelu. [14]

Tato zásada (nazývaná též *zásadou vojenské nutnosti*) omezuje druh a stupeň použité síly. Zdůrazňuje, že sám cíl útoku (objekt, osoba) nesmí požívat ochrany před útokem, ani použité způsoby a prostředky nesmí být zakázány. Dále však stanoví, že ani v tomto

případě není druh a stupeň použité síly libovolný, ale musí představovat nejmenší možné násilí nezbytné k dosažení daného vojenského účelu. Násilí převyšující tuto nezbytnou úroveň tak představuje zakázané jednání.

Nelze pominout, že do úvahy je třeba brát i okolnosti, jež v danou chvíli převažují. V MHP neexistuje např. povinnost *vždy* nepřítele raději zajmout než usmrtit. Avšak pokud za daných okolností je zjevné, že není vojensky nezbytné užití proti osobě přímo se účastnící nepřátelství smrtící síly (tedy nevzniká tak např. dodatečné riziko zasahujícím silám), pak její užití či neposkytnutí možnosti vzdát se odporuje MHP. Jde pochopitelně zejména o situace, kdy daná strana konfliktu kontroluje poměry a daný prostor a ozbrojené síly operují spíše proti jednotlivcům, tedy především v situacích okupace či vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. [15]

Připomeňme dále, že nelze zaměňovat pojmy *zásada* vojenské nezbytnosti a *požadavek* vojenské nezbytnosti (v němž se projevuje zásada válečné účelnosti) – z požadavků nezbytných pro dosažení jisté vojenské výhody (byť jakkoli vojensky důležitých), lze vyhovět pouze těm, jejichž realizace není v rozporu s MHP – jak požaduje zásada vojenské nezbytnosti.

Zásada vojenské nezbytnosti tak nepředstavuje v žádném případě ospravedlnění k ničení či k omezení ochrany, pokud odchylku od ochranných ustanovení z důvodů vojenské nezbytnosti neumožňuje výslovně samo MHP (srv. např. čl. 33 či 34 ŽÚ I, čl. 28 ŽÚ II, čl. 53 ŽÚ IV nebo čl. 54 a 67 DP I či čl. 4 a 11 haagské úmluvy o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu (1954). [16] Zásada již vůbec nemůže sloužit k legalizaci jednání, které je MHP zakázáno, byť by bylo nezbytné k poškození protivníka. [17] Jednání, které je v rozporu se zásadou vojenské nezbytnosti, je naopak kvalifikováno jako válečný zločin (srv. např. čl. 50/51/147 ŽU I/II/IV).

■ Zásada přiměřenosti:

Nejsou přípustné útoky, u nichž se dá očekávat, že mohou způsobit ztráty na životech chráněných osob, jejich zranění nebo poškození chráněných objektů, které by převyšovaly předpokládanou konkrétní a přímou vojenskou výhodu.

Každý útok, i když je namířen, jak požaduje zásada rozlišování, nikoli na chráněné osoby a objekty, ale na osoby a objekty vojenské, může způsobit nezamýšlené ohrožení i chráněných osob a objektů, např. civilistů. Pokud by však možné ztráty na chráněných osobách a objektech převyšovaly konkrétní (tj. zřejmou a jasně vyčíslitelnou) a přímou (tj. bezprostřední, aktuální, nikoli jen potenciální) výhodu, kterou útočící od daného útoku může objektivně očekávat, je takový útok **zakázán**.

Je třeba mít na paměti, že tato zásada se uplatňuje současně se zásadami ostatními, tedy i zásadami vojenské nezbytnosti a zásadou rozlišování, tedy touto zásadou uvažované ztráty jsou až ty, k nimž může dojít i přes omezení druhu a stupně použité síly na nejmenší nezbytnou úroveň a i přesto, že byly vybrány takové způsoby a prostředky boje, které tyto možné ztráty co nejvíce minimalizují. Nelze tedy tuto zásadu použít k ospravedlnění útoku, při němž ztráty na chráněných osobách sice nepřevýšily získanou vojenskou výhodu, ale bylo lze jim zcela předejít nebo je snížit.

Naskýtá se přirozená otázka, zda v závislosti na růstu očekávané vojenské výhody mohou přípustné ztráty na civilních osobách a objektech opravdu růst nade všechny meze. Domníváme se, že nikoli. Pokud by bylo přípustné, aby souběžně s legitimní bojovou činností, tedy dosahováním oprávněné vojenské výhody, docházelo k rozsáhlým

ztrátám na chráněných osobách a objektech, byla by tím nepochybně paralyzována jejich ochrana a účelu MHP by tak *de facto* nebylo dosaženo. Zásadě přiměřenosti je tedy třeba rozumět tak, že nezamýšlené ztráty, mají-li být z hlediska MHP přípustné, nejenže nesmí přesahovat výše specifikovanou vojenskou výhodu, ale současně **musí být jen ojedinělé, nikoli rozsáhlé.** [18] Uvedená zásada bývá též nazývána *zásadou proporcionality*.

■ **Zásada omezení volby prostředků a způsobů vedení boje:**

Způsoby a prostředky vedení boje nejsou neomezené. Nesmí působit nadměrná zranění nebo útrapy.

Zatímco zásada rozlišování vymezuje legitimní cíl bojové činnosti, omezuje tato zásada *výběr jejich způsobů a prostředků*. Tato zásada úzce souvisí se zásadou vojenské nezbytnosti.

I když je na dané osoby útok přípustný, neznamená to – s ohledem na zásadu humanity – že je lhostejno, jaké způsobí následky. Řada zbraní je z tohoto titulu zcela zakázána (rozšiřující se střely, výbušné střely, chemické zbraně apod.) a toto pravidlo je jedním z nejstarších pravidel válečného práva vůbec. První smlouva z oblasti haagského práva vůbec je právě již citovaná petrohradská deklarace. Dalším příkladem je zákaz výbušných zbraní produkujících střepiny nezjistitelné RTG zářením – vyřazení protivníka z boje je střepinami rozmetanými explozí (granát) dosaženo bez ohledu na to, jsou-li kovové či skleněné. V druhém případě je však výrazně omezena možnost následné účinné léčby, protože polohu střepin vniklých do těla nelze rentgenovým vyšetřením zjistit, což již představuje nadměrné útrapy.

I v případě, že daná zbraň není explicitně zakázána, nesmí být poškození protivníka ve zjevném nepoměru k výhodě získané jeho vyřazením z boje a, je-li možné za v danou chvíli převažujících okolností (poměr počtu bojovníků, vývoj taktické situace apod.) dosáhnout vyřazení nepřítele z boje humánnějším způsobem, je třeba jej použít (jde o analogii zásady přiměřenosti). Např. jedno z pravidel obyčejového MHP vztahující se k použití zápalných zbraní (plamenomet) stanoví, že je-li možné protivníka vyřadit z boje jinou, humánnější, zbraní, musí být použita. [19]

Tato zásada je jednou z nejstarších zásad pro vedení válek (konkrétně např. zákaz používat jedy). Kodifikována byla poprvé v již zmíněné petrohradské deklaraci.

■ **Zásada nestrannosti:**

Při aplikaci mezinárodního humanitárního práva je při zacházení s civilními osobami a osobami vyřazenými z boje zakázáno jakékoli nepříznivé rozlišování založené na příslušnosti ke straně konfliktu, rase, barvě pleti, pohlaví, jazyku, náboženském vyznání, politickém či jiném přesvědčení, národnosti, státní příslušnosti, sociálním původu, majetku, rodu či jiném podobném znaku.

Tato zásada, konkrétně se projevující v příslušných normách MHP (srv. např. čl. 12 ŽÚ I, čl. 12 ŽÚ II, čl. 16 ŽÚ III, čl. 13 ŽÚ IV, čl. 9 DP I, čl. 4 DP II), se objevuje již v první smlouvě soudobého MHP – *Ženevské úmluvě o zlepšení osudu raněných v polních armádách* z r. 1864, která zaručuje rovnou péči raněným příslušníkům ozbrojených sil bez ohledu na příslušnost k té či oné straně konfliktu. Zdůrazněme, že je zakázáno pouze rozlišování nepříznivé. Např. při rozdělování pomoci lze upřednostnit skupiny osob, u nichž je její potřeba vyšší (srv. čl. 70 DP I).

Závěrem

Uvedená soustava zásad, tvořená principy válečné účelnosti a humanity a výše uvedenými odvozenými zásadami, není přirozeně jediným možným systémem zásad MHP – některé systémy např. zásadu *válečné účelnosti* jako samostatnou neuvádějí, domníváme se však, že její zavedení umožňuje lépe pochopit MHP jako dynamický systém regulující střet zmíněných dvou antagonistických zájmů ovládajících ozbrojený konflikt.

Uvedené zásady MHP platí ve všech ozbrojených konfliktech (mezinárodních i vnitrostátních). Předložený výčet není přirozeně konečný a jednotlivé zásady tvoří nezávislý systém.

Poznámky k textu a literatura:

- [1] Tato skutečnost je odrazem přesvědčení, že válka musí být podřízena právní úpravě, což se někdy označuje jako *zásada právní regulace války*. Část mezinárodního práva, upravující nejrůznější aspekty s válkou spojené, bývala nazývána válečné právo v širším slova smyslu (*ius belli*), dnes bychom spíše použili termín právo ozbrojeného konfliktu v širším slova smyslu. Jde o jednu z nejstarších součástí mezinárodního práva vůbec, která prodělala dlouhý vývoj.
- [2] V současné době, kdy přijetím Briand-Kellogova paktu (1928), a především Charty OSN (1945), zaniklo do té doby uznávané a spíše jen formálně procedurálními náležitostmi jejího počátku upravené **právo státu na útočnou válku** – srv. např. haagská Úmluva o počátku nepřátelství (1907) či Pakt o Společnosti národů (1919) – se též hovoří o *ius contra bellum*. I přes zákaz útočné války Chartou OSN proběhlo ve světě po r. 1945 několik set ozbrojených konfliktů, což zdůrazňuje význam existence a pokrokového rozvoje mezinárodního humanitárního práva jako samostatného mezinárodněprávního odvětví. Setkáváme se navíc od poslední třetiny 20. století s nárůstem počtu konfliktů vnitrostátních, kde mezinárodní úprava analogická *ius ad bellum* neexistuje vůbec, na rozdíl od úpravy v oblasti *ius in bello*.
- [3] Motivem existence *iuris in bello* je pouze humanitární zájem ochrany obětí ozbrojených konfliktů a tuto ochranu reálně poskytnout jedině tehdy, oddělíme-li humanitární pravidla od pravidel řídicích použitím síly. O tom, kdo je agresor, mezi stranami konfliktu shoda zpravidla nepanuje.
- [4] V důsledku zranění, nemoci či zajetí.
- [5] Srv. POTOČNÝ Miroslav: *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vyd. Praha: Panorama, 1978, 452 s.
- [6] Vyjadřuje to např. tzv. *Martensova doložka*, uváděna také jako Martensova klauzule (poprvé se objevuje již v Úmluvě o zákonech a obyčejích války pozemní (Haag 1899), v moderní podobě pak v čl. 1 odst. 2 DP I a v preambuli DP II). Podle této zásady „v případech, které nejsou upraveny platným právem, zůstává lidská osobnost **pod ochranou zásady humanity** a požadavků společenského vědomí“ (viz posledně cit. zdroj). Neexistují tedy žádné situace, kdy bylo možné násilí používat libovolně.
- [7] Viz zásadu vojenské nezbytnosti.
- [8] Deklarace petrohradská o zákazu používání výbušných nábojů ve válce. In *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva*. 1. vyd., II. díl. Praha: MO-Správa sociálního řízení, 1993, ISBN 80-85469-41-3, str. 40-41.
- [9] MENCER, Gejza: *Nové mezinárodní humanitární právo: vybrané problémy*. Praha: Academia, 1983, 216 s.
- [10] Tento všeobecně uznávaný fakt odráží např. slova preambule DP I: „Vysoké smluvní strany ... potvrzující rovněž, že ustanovení ženevských úmluv ... a tohoto protokolu musí být plně aplikována za všech okolností bez jakéhokoli nepřiznivého rozlišování založeného na povaze či původu ozbrojeného konfliktu nebo na příčinách, jichž se dovolávají nebo jim připisují strany v konfliktu.“, dále srv. např. společný čl. 1 ŽÚ, čl. 1 odst. 1 DP I.
- [11] Již na tomto místě je třeba upozornit, že termínem **útok** se v MHP rozumí každý násilný čin zaměřený proti protivníkovi, bez ohledu na to, zda jeho povaha je ofenzivní či defenzivní.
- [12] Tyto osoby jsou nazývány osobami *hors de combat* (francouzsky doslova „mimo boj“).
- [13] Objasněním pojmu přímá účast v nepřátelství se zabývá výkladová směrnice MVČK *Interpretive Guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law*. [Směrnice k výkladu pojmu přímá účast v nepřátelství], autor Nils MELZER. Geneva: International

- Committee of the Red Cross, 2009, 85 s. Viz též JUKL, M. K pojmu přímé účasti na nepřátelství. *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 3, s. 168-180, ISSN 1210-3292.
- [14] Tato formulace je převzata z citované Výkladové směrnice MVČK (str. 79) a odpovídá již první formulaci této zásady v tzv. *Lieberově kodexu* (1863). Viz též MULINEN Frédéric. *Příručka mezinárodního humanitárního práva pro ozbrojené síly*. Praha: Magnet-Press, 1991, 230 s., pravidlo č. 352 a násl. (orig.: Handbook on the law of war for armed forces. Geneva: ICRC, 1987).
- [15] Srv. *Výkladová studie MVČK* v komentáři k bodu IX (str.81) a Jukl, op. cit. v předešlé poznámce.
- [16] Za jistých okolností je tak např. možné zřídít pozorovatelnu na věži kostela, naproti tomu za žádných okolností ji však např. nelze umístit do objektu nemocnice, byť by toto umístění mělo sebevětší vojenský význam.
- [17] Posledně zmíněný obsah se sousloví *vojenská nezbytnost* snažila dát pruská vojenská doktrína 19. století, razíc poučku, že „co je nezbytné k přemožení protivníka, může být učiněno bez jakýchkoli dalších ohledů“ – *Kriegsraison geht vor Kriegsmanier*. Toto je však v jasném protikladu k normám MHP, znamená popření zásady humanity a neomezené uplatnění zásady válečné účelnosti a vyústilo ostatně ve zločinnou doktrínu totální války, uplatněnou za druhé světové války.
- [18] Tuto argumentaci podporuje samotný zákaz nerozlišujících útoků (srv. čl. 51 odst. 4 DP I) a k témuž závěru dospívá např. komentář k čl. 51 odst. 5 písm. b) Dodatkovému protokolu I (viz SANDOZ, Y., SWINARSKI, C., ZIMMERMANN, B. (eds.) *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. 1st ed. Geneva: International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, 1987, který označuje snahu o odůvodnění rozsáhlých ztrát na civilním obyvatelstvu velikostí vojenské výhody za „protiřečící základním principům [Dodatkového protokolu]“.
- [19] Viz např. pravidlo č. 85 studie Henckaerts, J.;M., Doswald-Beck, L. (Eds.). *Customary International Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. Soupis norem obyčejového práva dle uvedené studie [překlad separátu Obyčejové právo z *International Review of the Red Cross*, březen 2005, č. 857, MVČK-RD Budapest, 2005, k dispozici na http://www.cervenýkriz.eu/docs/mhp/Customary_IHL.pdf., cit. 6. 6. 2011].

Některé zkratky:

ŽÚ	<i>ženevské úmluvy</i> , čtyři ženevské úmluvy o ochraně obětí války z 12. 8. 1949 jsou obvykle číslovány ŽÚ I až ŽÚ IV; vyhlášeny ve Sbírce zákonů pod č. 65/1954 Sb. Elektronická podoba – viz např. http://www.cervenýkriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_uumlvy.pdf [cit. 6. 6. 2011]
ŽÚ I	<i>Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli ze dne 12. srpna 1949</i> (1. ženevská úmluva)
ŽÚ II	<i>Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři ze dne 12. srpna 1949</i> (2. ženevská úmluva)
ŽÚ III	<i>Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci ze dne 12. srpna 1949</i> (3. ženevská úmluva)
ŽÚ IV	<i>Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války ze dne 12. srpna 1949</i> (4. ženevská úmluva)
DP	tři dodatkové protokoly k ženevským úmluvám ze dne 12.8.1949; vyhlášeny ve Sbírce zákonů pod č. 168/1991 Sb. (první a druhý) a ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 85/2007 Sb.m.s. Elektronická podoba DP I a II – viz např. http://www.cervenýkriz.eu/cz/mhp_knihovna/zenevske_uumlvy.pdf [cit. 6. 6. 2011], DP III – viz např. http://www.cervenýkriz.eu/cz/novy_znak/III_Dodatkovy_protokol.pdf [cit. 6. 6. 2011]
DP I	<i>Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů</i> (Protokol I)
DP II	<i>Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter</i> (Protokol II)
DP III	<i>Dodatkový protokol k ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o přijetí dalšího rozzevnávacího znaku</i> (Protokol III)

Ing. Bohuslav Vlček, Ph.D.

Každý má právo odmítnout

*(Pacifismus, registrované církve a náboženské společnosti)***VOJENSKÁ
SOCIOLOGIE**

Za stavu ohrožení státu a válečného stavu se budou ozbrojené síly České republiky [1] doplňovat vojáky ze zálohy, kteří podle stávajícího branného zákona [2] nastoupí do mimořádné služby. Jestliže odmítnutí mimořádné služby bylo při nejvýznamnějším vystoupení ozbrojených sil v dějinách našeho státu v roce 1938 podle branných předpisů z náboženských důvodů zakázáno, [3] v současné době má každý voják v záloze možnost mimořádnou službu z důvodů svědomí a náboženského vyznání odmítnout. Jak by bylo doplňování vojáků ze zálohy ovlivňováno pacifismem – sociálně politickou teorií o odporu k válkám a o odmítání vojenské služby – věřícími jednotlivých církví a náboženských společností, hodnotí následující příspěvek.

Úvod

Současné bezpečnostní prostředí je obecně charakterizováno rostoucí komplexností, proměnlivostí, obtížnou předvídatelností a vysokou mírou asymetrie, což vyžaduje jeho neustálé vyhodnocování. Mezi hlavní hrozby, které mohou přímo či nepřímo ohrozit bezpečnostní zájmy České republiky nebo jejích spojenců, patří nárůst různých forem extremismu, terorismus a šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů včetně balistických střel. Nelze opomenout další hrozby: nestabilní prostředí zhroucených států, narušení toků či cílené zastavení dodávek strategických surovin a spory o jejich kontrolu. Hlavní vědecký poradce britské vlády profesor John Beddington varuje, že kolem roku 2030 postihne lidstvo znásobený efekt několika krizí najednou, které budou souviset s nedostatkem potravin, pitné vody a energie. Co může pak následovat?

Migrace obyvatelstva do zemí, kde tyto problémy nebudou. A to se může týkat i České republiky. Policie, která je v našem státě početně skoro dvakrát větší jak armáda, situaci rozhodně nezvládne a bude potřebovat posílit. Jsou samozřejmě i další situace, jež bude nutné řešit, a s tím souvisí doplňování ozbrojených sil vojáků ze zálohy. Závísí tedy na okolnostech, které budou občané hodnotit a zvažovat, zda nastoupí do mimořádné služby, či nikoliv.

Branný zákon jim totiž dává možnost odmítnout nastoupení do mimořádné služby z důvodu svědomí nebo náboženského vyznání. Mezi důvody, které mohou vojákům v záloze bránit k nastoupení mimořádné služby za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu, lze zahrnout i pacifismus. [4]

Pacifismus

Pacifismus je původně druh náboženského hnutí, vycházejícího z biblického přikázání „nezabiješ“, které hlásá mír, odsouzení všech válek a „neodporování zlu násilím“. Pacifismus nerozlišuje mezi válkami spravedlivými a nespravedlivými, vede věřící k odporu ke všem válkám a k odmítání vojenské služby. U některých náboženských

sekt jde odpor tak daleko, že odmítají i ozbrojené pořádkové hlídky. [5] Pacifismus lze chápat jako vnitřní princip odmítání násilí, jako individuální etiku nebo jako toto přesvědčení, transformované do kodexu jednání. [6] První projevy pacifismu lze najít již v dobách raného křesťanství ve starém Římě. S dalšími projevy pacifismu se lze setkat v myšlení některých pozdě středověkých náboženských sekt. Na začátku 19. století vznikají první hnutí, která si přímo kladou za hlavní úkol boj za mír a za zmírnění mezinárodního napětí. [7] V roce 1815 ve Spojených státech vzniká první pacifistická organizace. V průběhu 20. století se utvořily i nenáboženské formy pacifismu a o pacifismu se začalo hovořit především jako o sociálně-politické teorii, preferující mír před jakoukoliv válkou a považující válku jako takovou za amorální.

V České republice je oficiálně registrováno u Ministerstva kultury k 31. 3. 2011 dvaatřicet církví a náboženských společností, [8] mezi jejichž věřícími jsou i pacifisté, kteří by mohli být povoláni v případě vyhlášení stavu ohrožení státu nebo válečného stavu do mimořádné služby. Vzhledem k tomu, že žádný voják v záloze nemá ve svém evidenčním listě uvedeno náboženské vyznání a ani není v současné době konkrétně stanoveno, které ročníky by byly v případě potřeby povolány do mimořádné služby, byly osloveny všechny církve a náboženské společnosti, jak problematiku pacifismu a doplňování ozbrojených sil České republiky hodnotí.

Názory církví a náboženských společností na pacifismus

Církve a náboženské společnosti, které jsou registrovány u Ministerstva kultury České republiky, byly písemně osloveny s následujícími otázkami, týkajícími se problematiky pacifismu v jejich učení:

1. Obsahuje vaše náboženské učení program pacifismu?
2. Obsahuje vaše náboženské učení myšlenky pacifismu?
3. Může být pacifista věřícím (příslušníkem) vaší církve (náboženské společnosti)?
4. Může být věřící (příslušník) vaší církve (náboženské společnosti) držitelem zbraně?
5. Může věřící (příslušník) vaší církve (náboženské společnosti) použít zbraň na svoji ochranu?
6. Může věřící (příslušník) vaší církve (náboženské společnosti) odmítnout výkon vojenské činné služby za stavu ohrožení státu a válečného stavu v případě povolání do ozbrojených sil České republiky?
7. Může být věřící (příslušník) vaší církve (náboženské společnosti), který by byl za stavu ohrožení státu a válečného stavu povolán do ozbrojených sil České republiky, zařazen do bojových a dalších operací, které předpokládají použití zbraně proti nepříteli, nebo mohou být tyto věřící (příslušníci) zařazeni maximálně u jednotek v rámci záchranných a evakuačních operací?

Na uvedené jednotlivé otázky měly církve a náboženské společnosti odpovědět jednoduchým způsobem „ano“ nebo „ne“. V případě, že chtěly odpovědět jinak, mohly využít způsob vyjádření podle vlastního uvážení a rozsah jim nebyl stanoven a ani jinak nebyly ničím konkrétním omezeny.

Podle mého předpokladu byla většina odpovědí uvedena na původním dopise s vyjádřením „ano“ nebo „ne“. Minimum pak přišlo zvláštním dopisem, ve kterém byly

odpovědi rozepsány detailněji podle názorů představitelů, tajemníků, mluvčích, případně vedoucích kanceláří církví nebo náboženských společností, kam byl uvedený dopis doručen. Soudím, že málokdo se taky podle mého názoru chtěl takovým zvědavým dopisem příliš zabývat, neboť se asi s ničím podobným dosud nesetkal. Proč taky řešit problematiku doplňování armády za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu, když v současné době je plně profesionální, na hromadná vojenská cvičení se už nechodí a žádná občanská válka v Evropě v současné době není a v dohledné době jí ani nehrozí.

Všechny církve a náboženské společnosti odpověděly na první zadanou otázku negativně, což tedy jednoznačně vyjadřuje, že nikdo z nich nemá ve svém náboženském učení žádný program pacifismu. Řeckokatolická církev a církev římskokatolická odpovídají na druhou otázku, obsahuje-li jejich učení myšlenku pacifismu, různě. Přitom se fakticky jedná o dvě úzce spřízněné církve, které obě podléhají papežské autoritě a vedle jednotného hierarchického uspořádání mezi nimi existuje i takřka úplná doktrinální shoda. Podobně lze poukázat na Českobratrskou církev evangelickou, Evangelickou církev augsburského vyznání v České republice a Jednotou bratrskou, které jsou si v mnoha ohledech velmi blízké, ale přesto se odpovědi na tuto otázku neshodují. Výsledek je uveden v prvním sloupci tabulky. Odpověď na třetí otázku byla u všech stejná a znamenala, že pacifista může být věřícím u každé církve nebo náboženské společnosti. Na čtvrtou otázku odpověděly všechny shodně až na Náboženskou společnost Svědkové Jehovovi, která držení a nošení zbraně odmítá z důvodů mravních či náboženských, neboť její členové se vyhýbají všem konfliktům a válkám. Odpovědi na pátou otázku byly stejné jako u čtvrté. Zajímavou slovní odpověď pak přidala Bratrská jednota baptistů, jež (která) tvrdí, že 99 % věřících zbraně na svoji obranu asi nepoužije a když, tak zase především pro ochranu – druhých. Použití zbraně na svoji ochranu by považovali za naprostou výjimku. Šestá otázka byla pro církve a náboženské společnosti spíš otázkou na jednotlivé věřící, což znamená, že případné odmítnutí výkonu vojenské činné služby by bylo jejich svobodné rozhodnutí, a především záležitost jejich svědomí.

Velkým překvapením pro mě byl dopis hlavního kaplana AČR, pplk. Mgr. Jana Kozlera, kterému nebyl žádný dopis adresován, ale byl pověřen patriarchou Církve československé husitské, aby se k uvedeným otázkám vyjádřil. Přitom pracovník kanceláře patriarchy již na uvedené otázky odpověděl a paradoxně konkrétně. Zatímco na první dvě otázky hlavní kaplan odpověděl, že na ně nelze odpovědět, pan Petr Šandera z kanceláře patriarchy jednoznačně zaškrtl „ne“. Z jeho odpovědi tedy vyplývá, že náboženské učení církve neobsahuje program ani myšlenku pacifismu.

Jedna z nejzajímavějších odpovědí byla zaslána farářem Frankem Peschelem, předsedou synody Obce křesťanů v České republice, kterou zde odcituji: „Vzhledem k tomu, že v naší náboženské společnosti platí naprostá svoboda svědomí i učení, nemohu ani na jednu z Vašich otázek zodpovědět ano či ne. Co se týká věřících, musí každý rozhodnout sám za sebe, zdali bere do ruky zbraň, či ne, zdali odmítá vojenskou službu, či ne, atd. Před oltářem si jsou všichni rovni. Co se týká náboženského učení, nemá Obec křesťanů zavazující učení, myšlenky pacifismu tedy může zastávat jen jednotlivec.“

Další zajímavou odpovědí na odmítnutí výkonu vojenské činné služby je odpověď Joela Rumla z Českobratrské církve evangelické: „Opět neexistuje oficiální stanovisko evangelické církve, jistěže se křesťan bude chtít v případě povolání do ozbrojených sil ČR hlásit k službám v týlu, ovšem jelikož v takovém případě nezáleží na jeho mínění,

bude jistě schopen se zbraní pomáhat bránit zemi; v případě útočné války se bude takovému zapojení pochopitelně bránit.“

Pro mě zvláštním způsobem zareagovala na zasláný dopis Náboženská společnost Svědkové Jehovovi, která do dopisu přiložila okopírovaný článek z oficiálního mateřského časopisu “Probudte se!“ s dovětkem, abych si odpovědi v článku našel sám. Snad jsem je našel a snad i správně... I přesto jsem za odpovědi raději připojil otazník, abych ukázal na možnou nejednoznačnost nebo možná i nesprávnost uvedené odpovědi. Důvodem byl poslední odstavec zmíněného článku z časopisu, kde se píše: „Praví křesťané milují pokoj. Ve vojenských, politických a etnických konfliktech světa zůstávají naprosto neutrální. Ale nejsou pacifisty v pravém smyslu slova. Proč? Protože vítají Boží válku, která na konec prosadí Boží vůli na zemi – válku, která vyřeší velký spor o neomezenou svrchovanost a jednou provždy zbaví zemi všech nepřátel pokoje.“

Tab.: Seznam registrovaných církví a náboženských společností v České republice a jejich vyjádření k zadaným otázkám

P.č.	Název církve nebo náboženské společnosti	Myšlenky pacifismu	Držení zbraně	Odmítnutí voj. služby
1.	Apoštolská církev	ano	ano	ne
2.	Bratrská jednota baptistů	ano	ano	ano
3.	Buddhismus Diamantové cesty linie Karma Kagjü	ne	ano	ano
4.	Církev adventistů sedmého dne	ano	ano	ano
5.	Církev bratrská	ne	ano	ano
6.	Církev československá husitská	ne	ano	ano
7.	Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů v České republice			
8.	Církev Křesťanská společenství	ne	ano	ano
9.	Církev řeckokatolická	ano	ano	ano
10.	Církev Nová naděje	ne	ano	ano
11.	Církev římskokatolická	ne	ano	ano
12.	Církev Slovo života	ne	ano	ano
13.	Církev živého Boha	ano	ano	ano
14.	Česká hinduistická náboženská společnost	ano	ano	ano
15.	Českoobrátorská církev evangelická	ano	ano	ano
16.	Evangelická církev augsburského vyznání v České republice	částečně ano	ano	ano
17.	Evangelická církev metodistická			
18.	Federace židovských obcí v České republice	ano	ano	ne
19.	Jednota bratrská	ne	ano	ano
20.	Křesťanské sbory			
21.	Luterská evangelická církev a.v. v České republice	ano	ano	ne
22.	Mezinárodní společnost pro vědomí Krišny, Hnutí Hare Krišna	ne	ano	nelze zodpovědět
23.	Náboženská společnost českých unitářů	ano	ano	ano
24.	Náboženská společnost Svědkové Jehovovi	ano?	ne?	ano?
25.	Novoapoštolská církev v ČR	ne	ano	ano
26.	Obec křesťanů v České republice	nelze zodpovědět	ano či ne	
27.	Pravoslavná církev v českých zemích	ano	ano	ne
28.	Ruská pravoslavná církev, podvoje patriarchy moskevského a celé Rusi v České republice			
29.	Slezská církev evangelická augsburského vyznání	ano	ano	ano
30.	Starokatolická církev v České republice			

P.č.	Název církve nebo náboženské společnosti	Myšlenky pacifismu	Držení zbraně	Odmítání voj. služby
31.	Ústředí muslimských obcí	ano	ano	ne
32.	Višva Nirmala Dharma	ne	ano	ano

Pozn.: Círky a náboženské společnosti, u kterých nejsou ve sloupcích uvedeny odpovědi, na zaslany dopis s dotazy nereagovaly a neodpověděly ani na opakované doručení dalšího, nyní již doporučeného dopisu.

Závěry výzkumné zprávy

Na základě sdělených odpovědí z dotazníků a detailnějších písemných informací, zaslanych jednotlivými církvemi a náboženskými společnostmi, lze konstatovat, že v případě doplňování ozbrojených sil České republiky za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu může dojít k odmítnutí nastoupení mimořádné služby vojáky v záloze – věřícími vyznávajícími pacifismus, a tím i k nenaplnění požadovaných počtů mobilizovaných ozbrojených sil. Zároveň nelze žádným důvěryhodným způsobem doložit, že věřící je opravdu zastáncem pacifismu, neboť ani jedna církev a náboženská společnost žádným způsobem neneviduje názorovou orientaci svých věřících.

K odmítnutí výkonu mimořádné služby tedy stačí jen tvrdit, že moje svědomí mi nedovoluje vykonávat vojenskou službu, a vojenská správa ji musí brát jako dogma, a tedy ji ani nebude dále prověřovat. Voják v záloze tak mimořádnou službu jednoduše nenastoupí. A co se pak stane, když odmítnutí mimořádné služby si vezme za své každý mobilizovaný voják v záloze nebo možná většina povolanych, která o této možnosti bude informována, například novináři? Za těchto okolností lze snadno předvídat případné katastrofické důsledky... Nebo si snad myslíme, že v nadcházející době bude vždy taková příznivá společenská atmosféra jako při mobilizaci v Československu v září roku 1938? Že je situace ve světě značně nestabilní nám dokazuje například v posledním roce africký kontinent a jeho blízké okolí.

Poznámky a použitá literatura:

- [1] *Zákon č. 219/1999 Sb.*, o ozbrojených silách České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- [2] *Zákon č. 585/2004 Sb.*, o branné povinnosti a jejím zajišťování (branný zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- [3] *Zákon č. 193/1920 Sb.*, Branný zákon Republiky československé.
- [4] VLČEK, Bohuslav. Právní aspekty institutu „svědomí a náboženské vyznání“ v české a řecké branné legislativě. *Vojenské rozhledy*, Praha, 2008, roč. 17, č. 2, s. 118-124. ISSN 1210-3292.
- [5] Autor používá termín „sekta“, který je v současném, moderním religionistickém diskurzu odmítán jako hodnotící, nicméně pro laického čtenáře je srozumitelný a nepotřebuje dalšího vysvětlení. Více informací např. stránkách Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů, <http://www.sekty.cz/www/index.php>.
- [6] *Velký sociologický slovník*, Praha: Karolinum, 1996. s. 370. ISBN 80-7184-164-1.
- [7] KOTÍK Ota, ŠTĚPANOVSKÝ Jiří. *Pacifismus a mírové hnutí*. Praha: Československý výbor obránců míru, 1967, s. 35, ISBN 80-7239-0.
- [8] *Zákon č.3/2002 Sb.*, o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů.

Elektronické zdroje:

www.aspi.cz, www.wikipedia.cz

Nová optika geopolitiky

Štefan Volner: *Geopolitika (Klasická, nová, EU ako geopolitický aktér 21. storočí)*. Vydateľstvo IRIS 2010, 496 stran.

Stejně jako u nás, tak i na Slovensku stoupá zájem o publikace s bezpečnostní problematikou. Řada z nich vychází v nových vydáních, většinou upravených a rozšířených (např. Kapitoly o bezpečnosti, práce Jana Eichlera ad.), jiná jako syntéza a doplnění více prací. Tak je tomu i u díla Štefana Volnera „Geopolitika“ s podtitulem *Klasická, nová, Európska únia ako geopolitický aktér 21. storočia*. Tím práci dává nejen studijní, ale obecně vědeckovýzkumný charakter.

Volnerova nová kniha je pokračováním, syntézou a doplněním Volnerových publikací *Geopolitika: Metodológia – Zdroje – Prax – História (2004)*, *Geopolitika pre 21. storočie? Stret námorných a pozemných síl ako varovanie pre 21. storočí (2004)*, *Nová geopolitika. Teoreticko-metodologické východiská (2004)* a *Európska únia – geopolitický aktér 21. storočia (2006)*.

Autor vychází z přesvědčení, že „svět a spolu s ním i dnešní geopolitické jevy a procesy nabývají mimořádně složitý, protikladný, paradoxní, různorodý a často konfliktní charakter. Jsou jim vlastní náhlé změny, fluktuace, anomálie, chaos, nerovnováha, diverzifikace, difundace (*pronikání, postupování, prolínání, prosakování – ar*), entropie, bifurkace (*rozdvojení, rozvětvení – ar*) a nevratnost... Vznikají nové struktury, vztahy, na které již není možné pohlížet ‚starou optikou‘, resp. které tradiční ‚starou optikou‘ nejsou viditelné“. To vyžaduje novou optiku, vnímání, metodologii, paradigma, teorie, nový determinismus, syntézu.

Volner přitom chápe geopolitiku jako hraniční teorii mezi přírodními a společenskými vědami, čímž se vystavuje jisté kritice zástupců společenských věd, zvláště ocitají-li se v popředí především přírodovědní poznatky, konkrétně termodynamické zákony, teorie chaosu atd., což často přehlíží kvalitativní odlišnost společenských procesů.

Klasická geopolitika

Štefan Volner se v první části publikace o klasické geopolitice zabývá základními geopolitickými školami – panslovanickou, německou, anglickou, atlantickou, francouzskou, kontinentální, euroasijskou a současnými geopolitickými koncepcemi (Huntington, Brzezinski, Friedman, Dugin). Zdrojem jeho poznatků jsou zejména *Osnovy geopolitiky A. G. Dugina* a práce Oskara Krejčího.

V podkapitole *Geopolitika a panslovanstvo* vychází autor především z prací Kollára, Havlíčka, Palackého, Štúra, Masaryka, Hodži a Danilevského. Z jejich koncepcí měla jistou životnost jen Masarykova. Z Volnerovy práce je patrné, že panslovanické úvahy jako by se aktuálně z publicistiky v podstatě vytratily. V české veřejnosti by narazily na odpor (viz např. kritický postoj k této problematice u Tomáše Halíka a dalších). Momentálně je tedy tato problematika v podstatě mrtvá a je zajímavá jen jako historie. Konečně o tom svědčí nepřilíhající úspěšná visegrádská politika, integrační snahy zemí v tomto prostoru se spíše orientují na Evropskou unii a Severoatlantickou alianci.

Pro nás samozřejmě má přímo osudový význam německá geopolitická škola. Její zakladatel Friedrich Ratzel (*Politische Geographie*, 1897) vycházel z geografického determinismu a dospěl k teorii životního prostoru, pověstného „lebensraum“, který se zdál Němcům nedostatečný, nebyli v něm schopni zajistit autarkii (také německý pojem), tedy soběstačnost, a orientoval je do střední Evropy a dále na východ. Není nejspíš nezajímavé, že jeho pokračovatel švédský politolog Rudolf Kjellén poprvé přišel s pojmem geopolitika. Do popředí se stále více dostávala role státu, pro něho „skutečným principem státu je politická účelnost, ne právo a spravedlnost“. Geopolitiku chápe jako formu života a vědu o státě jako o geografickém organismu nebo jevu v prostoru. F. Naumann už přišel s pangermánským modelem Evropy soustředěným kolem Německa a pod jeho vedením. Vzniká i myšlenka *Mitteleuropy* pod německým vlivem jako prostoru mezi Západem a Ruskem (1915). Práce K. Haushofera a K. Schmitta už byly přímým zdrojem nacistické agresivní politiky.

V této souvislosti je nutné uvést, že např. francouzská geopolitická škola se rozvíjela jako reakce na německou; teprve po druhé světové válce, kdy se Francie sblížovala s Německem, tíhla francouzská geopolitická škola ke kontinentalismu, zvláště za de Gaulla.

Kontinentalismus jako protiklad atlantismu vychází z přesvědčení, že Evropa je natolik autarkní kontinent, že se může rozvíjet zcela samostatně; předpokládal ovšem spojení se Sovětským svazem a aktuálně s Ruskem. V rámci geopolitického kontinentalismu má významné a nezastupitelné místo euroasijská geopolitická škola, kterou rozvíjejí logicky především Rusové. Mezi těmito kontinenty neexistuje konveční hranice.

Neoeuroasijství stojí před závažným problémem reagovat na nejnovější západní geopolitické projekty, dokázat objasnit geopolitickou logiku probíhajících historických událostí a vypracovat projekty schopné západním konkurovat. Ne ale novou koncepcí bipolarity.

Zakladatelem anglosaské geopolitiky je Američan Alfred Thayer Mahan s teorií „mořské moci“, která vznikla na přelomu 19. a 20. století, kdy Angličané s výjimkou Panamského průplavu kontrolovali všechny klíčové mořské uzly. Její kontrapozicí je teorie „pozemní síly“ Halforda Mackindera (1904), která se později stala i strategií USA a NATO, v níž je z geopolitických poloh nejdůležitější centrální poloha – Heartland; tu lokalizuje v podstatě do prostoru Ruska (západní Rusko, Ukrajina, střední Evropa), které díky svému surovinovému bohatství má největší dispozici k autarkii a k světovládě. Ale jak víme, od potenciality k realitě je většinou daleko.

Tento autor se zabýval i problematikou Euroasie, střední Evropy jako nárazníkového pásma mezi Německem a Ruskem a byl průkopníkem filozofie „zadržování Ruska“. Jejich pokračovatel Nicholas John Spykman se domníval, že „stát musí být připravený a ochotný jít do války nejen kvůli obraně, ale i kvůli udržení své relativní mocenské rovnováhy“. Za centrum považuje Rimland – prostor Středozemního moře. Následovník S. B. Cohen upozornil, že „v jaderném věku jsou myšlenky dosažení svrchovanosti a dominance dost nevhodné“. USA to nerespektovaly, a tak na sebe převzaly příliš mnoho odpovědnosti. Cohen věřil, že multipolární svět může být bezpečnější než bipolární.

Výraznou pozornost autor věnuje zvláště americkému atlantickému *mondialismu*, jehož cílem je globální integrace pod vládou „mořské síly“, tj. Západu (Rockefeller, Brzezinski, Kissinger atd.). Teorie konvergence byla i základem Gorbačovovy perestrojky; ta však ustupovala od ideologických základů rychleji než v Číně. S autorem

však nelze souhlasit, že špatné geostrategické rozhodnutí sovětského vedení bylo příčinou pádu SSSR. Ty příčiny byly hlubší, komplexní, systémové. Nemluvě o tom, že Sověti na takový krok už neměli sílu. Z hlediska Západu měl spíš pravdu Wolfowitz a republikán Huntington než demokrat Fukuyama.

Mezi autory současných a všeobecně známých geopolitických koncepcí patří S. P. Huntington, Z. Brzezinski a G. Friedman; Volner k nim ještě přiřazuje A. G. Dugina, který je známý méně.

Huntington je známý svou konfliktní teorií střetu civilizací (1993), která však začíná mít blíže k realitě než Fukuyamův konec civilizace (1989) jako vítězství západního liberalismu. Zatímco nedávno zesnulý Huntington ideově reprezentuje americké republikány, Fukuyama demokraty. Huntington nevidí nebezpečí ani ne tak v Rusku, jako spíše v nějakém novém euroasijském bloku. Spojení Ruska s Čínou by narušilo mocenskou rovnováhu v neprospěch Západu.

Z Huntingtonova Střetu civilizací je obecně známo vymezení civilizací: západní (evropská a severoamerická), latinskoamerická, rusko-ortodoxní, čínská (konfuciánská), japonská, hinduistická, islámská, africká. Podle něho bude svět uspořádaný podle civilizací nebo vůbec.

V současné době jsou zdrojem uspořádání ústřední státy (USA, Francie, Německo, Rusko, Čína, Indie, Japonsko, ignoruje tedy Velkou Británii). Za největší nebezpečí lze považovat západní aroganci, islámskou netoleranci a čínskou asertivitu.

Zatímco křesťanství se šíří konverzí, islám navíc reprodukcí. S úpadkem západní moci zároveň klesá schopnost Západu vnutit jiným civilizacím západní chápání lidských práv, liberalizaci a demokracii. S růstem moci islámu klesá přitažlivost západní kultury. Nejnebezpečnějším zdrojem nestability a potenciálního globálního konfliktu je intervence Západu do záležitostí jiných civilizací v multicivilizačním světě. Zajímavá a inspirativní je představa „studeného míru“

Lze připomenout i Huntingtonovo dělení ideologií: liberalismus, socialismus, anarchismus, korporativismus, marxismus, komunismus, sociáldemokratismus, konzervatismus, nacionalismus, fašismus a křesťanská demokracie. I když proti tomuto dělení je jistě možné vyslovit řadu výhrad, stejně jako k dělení podle civilizací, je tu dost důvodů ke střetům.

Brzezinski je ve Velké šachovnici (1997) přesvědčen, že po konci dominance Spojených států a jejich odchodu z ostatních kontinentů by ve světě nastal chaos. Proto musí svět přijmout americké vedení. Ale zároveň si uvědomuje, že tato dominance jednou skončí a USA budou v této roli poslední. Pokud k tomu lze něco dodat, tak svět je velký i pro Spojené státy. Osud světa se bude řešit v Euroasii, zvláště ovládne-li ji mocnost nepřátelská Západu. Evropu považuje za nejorganizovanější území na světě s perspektivou sjednocení půl miliardy lidí. Integrace je i její osud. Pro USA je geostrategickým přemostím v Euroasii. Sjednocení Německa však považuje za geopolitickou porážku Ruska a Francie. Na vztazích těchto tří mocností závisí osud Evropy a Spojené státy musí podporovat jejich spolupráci. Spojené státy a Evropská unie vytvářejí pevné jádro globální politické stability jako záruky ekonomického bohatství. I vojensky silná Evropa by komplikovala americké postavení a mohla by se angažovat se všemi důsledky i v Latinské Americe. Domnívá se také, že bude směřovat i na Střední východ. Rozhodujícím nástrojem amerického vlivu v Evropě je Aliance; proto se musí stejně jako Evropská unie dále rozšiřovat, včetně v budoucnosti přijetí Ukrajiny, zakavkazských

zemí a Ruska. Americkou nadvládu může ohrozit jen Rusko a Čína, i když Rusko je již s výjimkou vlastnictví jaderných zbraní mocností druhého řádu. Aliance Ruska s Čínou by znamenala, aby se Rusko podřídko. To vytváří prostor pro západní pronikání do Euroasie. Klíčovým problémem je dosídlení a rozvoj nerostně bohaté Sibíře. Podobně je tomu s Ukrajinou, bez níž nemůže být Rusko světovým, nýbrž jen asijským impériem, ale o kterou se USA ani Evropská unie příliš nestaraly, a tak to dopadlo, jak to dopadlo. Vzdálíme-li se do Asie, kromě Číny tu má významné místo hinduistická Indie obklopená muslimským světem. Je sice ve svazku BRICS (Brazílie, Rusko, Indie, Čína a Jižní Afrika), ale zároveň v jistém ohrožení ze spojení Číny s Pákistánem. Zajímavé by bylo vytvoření čínsko-japonského bloku.

Podle George Friedmana (2009) se do poloviny 21. století vynoří tři mocnosti: Japonsko, Turecko a Polsko. Ta třetí jako mocnost čelící Rusku. Vztahy mezi těmito čtyřmi zeměmi povedou k neklasické světové válce. Spojené státy si udrží pozici supervelmoci a jejich jediným cílem bude zabránit, aby v Euroasii vznikla jiná supervelmoc. Korea bude sjednocena do roku 2030 a bude mít přes 70 milionů obyvatel a jejich počtem se pomalu bude blížit snižujícímu se počtu obyvatel Japonska; Korea se bude opírat o moc USA.

Štefan Volner věnuje rozsáhlou pozornost (čtyřicet, tj. téměř desetina textu) u nás méně známému pokračovateli neoeuroasijské geopolitické školy z pozice politického realismu **Alexandru Geljeviči Duginovi** (ročník 1962), který se zabývá především geopolitickou budoucností Ruska jako protiváhy atlantismu a mondialismu. Rusko nepovažuje ani za Západ, ani za Východ, ale centrální zemi kontinentu, osu dějin, střed impéria – Heartland jako kdysi Rimland. Z toho vyplývá i role tvůrce euroasijského paktu. Strategickou tezí podle něho musí být i Východ, i Západ. Jen kontinentální integrace Euroasie s Ruskem v centru může garantovat všem jeho národům i státům skutečnou suverenitu, maximum politické a ekonomické autarkie (euroasiansismus). Jinou možnost nevidí. Po rozpadu SSSR nastoupila neurčitost, nejasnost další budoucnosti Ruska, neexistuje jasně definovaný politický subjekt, o jaký stát jde. Důkazem je nejasnost, co je to Ruská federace nebo Společenství nezávislých států. Gorbačovova perestrojka byla podporou mondialismu. Označení Ruska za regionální velmoc považuje za urážku ruského národa. Sám ale uznává, že Rusko je jen potenciálním impériem, jde o obnovu impéria. Toto impérium si představuje jako svazek imperiálního Ruska s „Evropským impériem“ pod vedením Německa se střední Evropou, „Tichomořského impéria“ pod vedením Japonska a „Středoasijského impéria“ kolem Íránu. S Čínou si poněkud neví rady a považuje ji za zvláštní region. Kromě Západu bude existovat také Indie, panafriický svět a panarabský svět. Snad mají Rusové i jiné geopolitiky.

Nová geopolitika

Ve druhé části studie se Štefan Volner zabývá teoreticko-metodologickými východisky konstituování geopolitiky jako vědecké disciplíny, dále vytvářením teoretických základů nové geopolitiky a teoretickými problémy geopolitického působení. Po druhé světové válce, kdy se pojem geopolitika pro její zneužívání nacistickými teoretiky neuzívala, přijala nové dva významy:

- jako synonymum pro geostrategii sledování určitých diplomatických a vojenských cílů,

- jako ekvivalent pro politickou geografii ve smyslu územních variací, politický jev v různých podobách včetně celosvětových.

Geopolitikou se rozumí na jedné straně teoretický systém (geopolitika jako teorie a geopolitika jako věda), na druhé straně praktická činnost geopolitických aktérů. Předmětem geopolitiky je činnost aktérů mezinárodní politiky, kde má blízko k teorii mezinárodních vztahů. Funkcí geopolitiky jako vědecké disciplíny je poznání praxe politických aktérů. Geopolitické teorie se vytvářejí na základě deduktivně-axiomatického, induktivního a deduktivně-induktivního přístupu. V geopolitice rozeznáváme pozitivní a normativní přístup.

Součástí této části je i problematika vytváření teoretických základů nové geopolitiky, v níž se autor zabývá determinismem i diskutovaným vztahem geopolitiky a termodynamickými zákony.

Pozoruhodná je kapitola o geopolitických aktérech jako společenských subjektech, které jsou schopné, resp. mají dostatek moci a síly vyvíjet mocenskopolitický tlak s cílem realizovat své geopolitické zájmy a cíle i mimo svůj geopolitický prostor. Rozumí se jimi společenství států, států a institucí s globálním dosahem. Za základní geopolitický subjekt je pokládán stát. Základními druhy geopolitické moci aktérů jsou politická, ekonomická, vojenská, vědecko-technická, morálně duchovní a informační a kybernetická moc.

Evropská unie – geopolitický aktér 21. století

Třetí část publikace je věnována Evropské unii, problematice integrace a mocenské rovnováhy. Zrod nové geopolitické Evropy – Evropské unie znamená nejen změnu její vnitřní struktury, ale i růst její geopolitické moci a síly a růst její hodnoty a váhy v globální geopolitické struktuře, a to zvláště z perspektivního hlediska. Prvořadou a rozsáhlou pozornost autor věnuje energetické bezpečnosti, kosmickému prostoru a kyberprostoru.

Pro Evropu má základní geopolitický význam vztah se Spojenými státy; v této souvislosti se autor zabývá Monroeovou doktrínou (znemožnila evropským zemím ovlivňovat Latinskou Ameriku), první a druhou světovou válkou, balkánskou válkou a spojeneckými operacemi v Iráku a v Afghánistánu, které vedly i ke složité globální a ekonomické situaci.

Volnerova práce je velmi rozsáhlá, je určena především pro studijní účely. Speciálně určité budou jako u každé syntetické práce číst jen části, které je bezprostředně zajímají. Mají jak gnoseologickou, tak teoreticko-metodologickou hodnotu. Kniha by neměla chybět v žádné knihovně bezpečnostních a vojenských expertů.

-ar-

Poznávání budoucnosti jako výzva

Martin Potůček a kol.: *Poznávání budoucnosti jako výzva*. Univerzita Karlova. Nakladatelství Karolinum Praha 2011, 154 stran.

RECENZE

Mnoho lidí se domnívá, že o budoucnosti nemůžeme vědět vůbec nic. Mají z 99,99 % pravdu v doslovném chápání této teze, ale velmi se mýlí v praktickém smyslu. Téměř všechno, co nevíme o budoucnosti, nemá pro nás žádný velký praktický význam, ale to málo, co o budoucnosti vědět můžeme, má pro nás význam zcela zásadní, protože nám to může pomoci činit lepší rozhodnutí. Pokud jde o budoucnost, naším úkolem není ji předpovědět – alespoň ne bezchybně – ale zlepšit ji.

Edward Cornish

Identifikace bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik, na nichž je založena tvorba bezpečnostní a vojenské strategie a příslušných politik, se neobejde bez jejich predikce, bez prognostiky, tvorby prognostických bezpečnostních scénářů i divokých karet, resp. černých labutí. [1] Proto je třeba přivítat každou publikaci, která se touto problematikou zabývá a je schopna metodologicky i obsahově přispět přímo nebo zprostředkovaně rozvoji bezpečnostního výzkumu.

Recenzovaná publikace *Poznávání budoucnosti jako výzva* tuto úlohu plní, je třetí studií trilogie, [2] která shrnuje poznatky a zkušenosti Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze (CESES), dosud jediného pracoviště, které se v České republice po listopadu 1989 systematicky zabývá tvorbou vizí a strategií pro český stát. První publikace obsahuje rozbor teoretických a hodnotových základů sociálního prognózování (Potůček – Musil – Mašková 2008), vycházela z předpokladu, že vývoj je směsí kontinuity i změny a že identifikace vývojových trendů je důležitou složkou sociálního prognózování – druhá se soustředila na empirický popis vnějších a vnitřních vývojových trendů (Potůček – Mašková 2009). Publikace má tedy zjevně syntetickou povahu.

Obsah knihy se skládá ze sedmi výzev pod názvy Pronostika (autor Arnošt Veselý), Teorie a kritéria (Martin Potůček), Metodologie a metody (Arnošt Veselý), Elity a veřejnost (Pavol Frič, Martin Nekola), Institucionální rámec (František Ochraňa), Svět v pohybu (Miloš Balabán), Poznávat budoucnost země (Martin Potůček). V příloze je přehled klíčových prognóz globálního vývoje a strategických trendů (Libor Stejskal, Jakub Kašík).

František Ochraňa a Martin Potůček v úvodu píší: „*Rozumět lépe budoucnosti znamená především umět se na to, co teprve přijde, dobře připravit. Může jít o cokoli: o fluktuace na kapitálovém trhu, o technologické inovace, o politické zvraty, o šíření nakažlivých nemocí, o proměnu geopolitických neoklimatických poměrů.*“

Autoři upozorňují i na slepé uličky nebo na hrozící zbytečně vynaloženou energii a úsilí tam, kde cesta k cíli může vést rychleji, spolehlivěji a s vynaložením nižších nákladů. Nezasťurají ani, jak náročný je to úkol „vzhledem k rychle se měnící povaze globálního vývoje světa, k růstu složitosti sociálních a ekonomických vztahů a politických poměrů, ke stále vyšší propojenosti jednotlivých aktérů, k zamýšleným i nezamýšleným důsledkům jejich činů...“. Předkládané poznatky autoři opírají o desetiletou zkušenost

se souhrnným prognózováním vývoje české společnosti. Věří, že mohou být užitečné všem, kteří se vydají na obtížnou cestu poznávání možných budoucností. Nemusí přitom záležet na specifické aplikační oblasti – tedy zda půjde o úroveň nadnárodní, celostátní, krajskou či municipální, zda se v centru pozornosti ocitne veřejná či soukromá instituce, veřejný, komerční nebo občanský sektor, nebo zda budou prognózy, vize a strategie věnované průřezovým či sektorovým problematikám, např. bezpečnosti.

Výzva první: Prognostika

Výzva chce odpovědět na otázku *Jakým způsobem lze vlastně zkoumat budoucnost?* Čerpá ze zkušeností průkopníků prognostických (futurologických) studií a snaží se kriticky na ně navazovat. Před současností leží množina možných budoucích stavů světa, tedy jak těch, na které sociální aktéři normativně nahlížejí jako na ty, „které by se měly stát“ (resp. je uceleně reflektují v normativních teoriích či je projektují jako cíle své činnosti), tak těch, které vypovídají o možných budoucnostech, podmíněných specifickou konstelací podmínek, faktorů, rozhodnutí a aktivit bez ohledu na hodnoty, přání a tužby konkrétních aktérů. Prognostiku charakterizuje neustálá konfrontace obou těchto typů možných budoucností, odpovídá jen na otázky typu „Co by se mohlo stát, pokud bychom za určitých podmínek vykonali toto a toto?“, případně „Jaké podmínky je třeba vytvořit a co je třeba rozhodnout a vykonat, aby bylo dosaženo tohoto cíle (respektive aby nedošlo k tomu, čemu se chceme vyhnout)?“. Otázku „Co nastane?“ je nutno odmítnout jako špatně položenou, a tudíž irelevantní. Je možné rozlišit budoucnost nožnou, pravděpodobnou a preferovanou. Americké pojetí preferuje budoucnosti pravděpodobné, francouzské preferované a české možné. Kapitola věnuje pozornost především nenormativnímu prognózování, v němž rozlišuje tři základní typy: projekce (založené na extrapolaci, např. v demografii), predikce (založené na teoretických předpokladech a odhad (na názorech expertů).

Klíčovými charakteristikami prognostiky jsou: transdisciplinarita, komplexnost, globálnost, normativita, vědeckost, dynamičnost, participativita.

Arnošt Veselý shrnuje zkušenosti CESES v sedmi bodech. Podle něho dobrá prognostická práce:

1. Vychází z nejlepších možných empirických fakt, a to jak kvantitativních, tak kvalitativních.
2. Rozlišuje normativní a nenormativní rovinu uvažování o budoucnosti.
3. Je vnitřně konzistentní.
4. Za formulací prognózy existuje jasná, o teoretická východiska opřená představa, „jak věci fungují“ a jaký je spouštěcí mechanismus klíčových jevů.
5. Bere v úvahu kontext, ve kterém se změny odehrávají.
6. Dokáže propojit rovinu individuálních zkušeností s rovinou společenskou.
7. Dokáže propojit několik faktorů a trendů, často studovaných izolovaně.

Výzva druhá: Teorie a kritéria

Autor Martin Potůček se domnívá, že je třeba věnovat maximální pozornost teoretickým základům a explicitně také kritériím, z nichž vycházíme při formulaci prognóz, vizí a strategií. Bez toho se dobrá prognostická práce neobejde. Cesta ke spolupráci různých

věd při zkoumání možných budoucností bývá trnitá. Jejich porozumění může usnadnit, a komunikaci a spolupráci v mezioborovém týmu ulehčit, dohoda o výkladovém rámci, resp. konceptuálním modelu, který by byl dostatečně konkrétní, aby byl schopen zachytit souvislosti významné pro porozumění celku, a zároveň by byl kompatibilní s teoretickými přístupy spolupracujících disciplín. Takových výkladových rámců může být vytvořeno i více. Příkladem jednoho z nich je uvedený konceptuální model základních souvislostí vývoje české společnosti a její modernizace v globálním kontextu. Zároveň je nutno prognózování explicitně kritériálně ukotvit. Výsledkem je návrh souhrnného kritéria kvality a udržitelnosti života, opřené o pilíře hospodářské konkurenceschopnosti, sociální soudržnosti, environmentální odpovědnosti a bezpečnosti. Je zřejmé, že prognostika nemůže ignorovat axiologický přístup, hodnotová kritéria.

V této souvislosti je možné citovat z pracovního rukopisu filozofa Josefa Šmajse: *„Chybí-li přiměřená společenskovední úroveň poznání, chybí-li ontologie kultury, lidí, vědy ani instituce nenalézají intelektuální oporu v žádném relativně pravdivém konceptu skutečnosti. Politika, právo ani morálka proto nemohou ohroženou kulturu chránit, jsou nuceny spoléhat na lidskou přirozenost, tradici, dílčí vědění, osud, či neviditelnou a nevidoucí ruku trhu. V takové situaci se ovšem příznaky krize mohou dále prohlubovat a zkáza může přestoupit pomyslnou mez vratnosti.“*

Výzva třetí: Metodologie a metody

Dosavadní zkušenosti z tvorby vizí a strategií pro Českou republiku vedly autory k jednoznačnému závěru, že jde o mnohovrstevnatý a permanentní proces neustálého učení, uplatnění mnoha metod, doplňování poznatků a získávání dalších metodologických zkušeností. K odpovědím na tyto metodologické „výzvy“ řadí orientaci prognostické práce na formulaci klíčových společenských problémů. Jedním z příkladů toho, jak je možné „skládat“ postup tvorby a uplatnění prognóz do funkčního celku, je modulární přístup k tvorbě vizí a strategií, tj. vymezení základních skladebných prvků prognostické práce a jejich vzájemných vztahů. Nabízí také typologii a přehled hlavních v praxi užívaných prognostických metod.

V prognostice existují v zásadě dva okruhy metod. První je založen na analýze dat z minulosti a jejich projekci či predikci do budoucna. Druhý je založen na formulaci žádoucích cílů, od kterých se dále postupuje „dozadu“ a hledají se možné cesty k naplnění těchto cílů. V praxi je často potřeba tyto přístupy zkombinovat. Základní metodou uplatněnou při formulování variantních možných budoucností České republiky a české společnosti je psaní scénářů. Výhodou jejího uplatnění je variabilita a sdělnost příběhů, které nabízejí, jakož i možnost soustředit se na základní vývojové souvislosti a důsledky uplatnění strategických voleb. Kromě „klasických“ scénářů mohou být zpracovávány i „divoké karty“, to je náhlé a neočekávané změny poměrů a jejich důsledky. Strategické inovace jsou takové změny zavedených způsobů uspokojování potřeb země a jejích obyvatel, u nichž se předpokládá, že pozitivně ovlivní kvalitu a udržitelnost života v budoucích desetiletích a přesáhnou hranice jediného sektoru, funkční sféry či regionu. Mohou to být buď strategie nebo její součásti vznikající shora, z centrální úrovně státní správy, nebo již výše zmíněné tzv. „vynořující se“ strategie, které se realizují především na základě alespoň zpočátku nepříliš organizovaných aktivit lidí a institucí, podpořených horizontálními sítěmi komunikace a spolupráce.

Výzva čtvrtá: Elity a veřejnost

Pro tvorbu a uplatnění prognóz v životě společnosti je podle Pavla Friče a Martina Nekoly klíčové, jak porozumět výzvám budoucnosti aktéři, kteří ji mohou a chtějí ovlivnit. Budoucnost společnosti není a ani nikdy nebude něčím, co je předurčeno okolnostmi, nezáviselými na lidské vůli a chtění. Představy aktérů o budoucnosti tuto budoucnost formují možná více, než jsou si prognostici ochotni sami připustit. Proto je důležité s těmito představami počítat a do úvah o budoucnosti je zahrnout. Autor rozebírá subjektivní předpoklady dvou klíčových aktérů ovlivňujících budoucnost České republiky – elit a veřejnosti, porozumět své vlastní budoucnosti – a v případě, že existuje prostor pro uplatnění participativního přístupu k prognózování, tak do formování této budoucnosti také aktivně zasahovat, angažovat se v samotném procesu prognostické tvorby. Jak upozorňuje Sartorri, je velký rozdíl mezi vůdcovstvím a vládcovstvím. Vůdcovství znamená mít přirozenou autoritu a schopnost přesvědčit ostatní, aby se dobrovolně zúčastnili realizace nějaké společné vize. Vládcovství nemá žádnou vizi, nepřesvědčuje, ale nařizuje, používá donucení, aby se mu ostatní podřídili. Autorita vládcovství nevyplývá z osobnosti jeho nositele, ale z formální mocenské pozice vládce. Elity jsou občansky neaktivnější částí populace. Představují *spiritus movens* (hybnou sílu) všeho důležitého.

Autoři na základě sociologického výzkumu uvádějí, že lze mluvit o vzájemném despektu mezi elitami a veřejností, kdy česká veřejnost nedůvěřuje svým elitám, a pokud má vůči nim nějaká očekávání, tak je současné elity rozhodně nenaplnují. Podobně však ani elity nepovažují veřejnost za vyrovnaného mocenského partnera a jsou si jisty tím, že lze veřejností snadno manipulovat. Tomu také odpovídá jejich jednání, které naznačuje, jak moc jsou si české elity jisté, že jim projde skoro vše, od ovlivňování justice, přes urážlivé chování k soupeřům po zmanipulované veřejné zakázky. Rozpor mezi veřejností a elitami spočívá jak v hodnocení vůdcovských schopností elit, tak v hodnocení jejich morální integrity. Většina elit se domnívá, že elity vůdcovské schopnosti mají a že nejsou zkorumpované. Naopak většina veřejnosti považuje elity za neschopné vůdcovství, a také za zkorumpované. Důsledkem je, že veřejnost elity buď nenásleduje, případně že elity svým příkladem nevedou veřejnost správně.

Výzva pátá: Institucionální rámec

Vlády mohou přistupovat k budoucnosti, včetně bezpečnostní a armádní, koncepčně různě. Zjednodušeně řečeno, mohou buď spoléhat na autonomnost společenského vývoje, volnou hru společenských sil, a odmítat „plánování budoucnosti“, nebo naopak mohou přijímat „aktivní účast na tvorbě budoucnosti“, vytvářet plány a projekty jako ideální obrazy budoucích stavů společnosti, o nichž se předpokládá, že jsou v principu dosažitelné. Tyto postoje přímo ovlivňují i samotnou existenci, případně konkrétní podobu inistitucionálního rámce pro prognostickou tvorbu. Mohou působit na úrovni centrálních vlád jako strategické jednotky, trvale fungující komise, rady či jinak učeněné instituce. Jak dokumentujeme retrospektivní analýzou a popisem institucionálního zázemí pro strategické vládnutí a strategické řízení v ČSFR, resp. ČR, vidíme, že pokusy o vytvoření obdobných strategických jednotek na úrovni centrální vlády nebyly (přes přílivy a odlivy zájmu politické reprezentace) po roce 1989 nikdy příliš úspěšné. Týká se to

bohužel i armády a vojenství, takže vojenská veřejnost je oprávněně zvědavá na osud Bílé knihy o obraně České republiky 2011.

Autor František Ochraňa se domnívá, že k tomu, aby byla v ČR realizována idea strategického řízení společnosti, je třeba naplnit řadu předpokladů, z nichž klíčové jsou politická vůle chtít strategicky řídit a praktická schopnost umět strategicky řídit společnost. Z těchto předpokladů je pak možné dekomponovat řadu dílčích předpokladů a faktorů legislativního, personálního, odborného, finančního, věcného, institucionálního, organizačního a informačního charakteru. Samotné generování idejí strategického řízení je samo o sobě nedostatečné pro realizaci idejí strategického vládnutí v praxi. Zkušenosti z historie Rady vlády pro sociální a ekonomickou strategii vedou k závěru, že soudobá praxe státní veřejné správy není připravena „transformovat“ a „dekomponovat“ vize společenského vývoje do odpovídajících strategií. V ústřední státní správě nejsou však potřebné kapacity, které by zajistily transformaci a dekomponování teoretických vizí do polohy východisek jednotlivých rezortních strategií a koncepcí. Výzvy budoucnosti tak zůstávají v praktické rovině odpovídajících aktérů bez patřičné odezvy. Existující stav si žádá změnu. Je to výzva k výzvě provést reformní změny.

Výzva šestá: Svět v pohybu

I když jsou vznikající prognózy, vize a strategie vázány na konkrétní společnost/stát, nelze je formulovat bez ohledu na kontext globalizujícího se světového společenství. V případě České republiky jsou to především vzájemně spjaté souvislosti a kontexty globalizace a evropské integrace. Novým, dosud ne zcela pochopeným fenoménem je globální krize otřásající světem od roku 2007, její příčiny a bezprostřední i dlouhodobé důsledky. Podle autora Miloše Balabána se také formuje nová mocenská rovnováha, reprezentovaná politickým a ekonomickým vzestupem nových aktérů globální politiky. Vystává úloha zajišťování ekonomické, energetické a klimatické bezpečnosti na globální úrovni, neřešitelná bez nalézání nových nástrojů strategického vládnutí. Je také nutno respektovat novou dynamiku evropské integrace, symbolizovanou přijetím Lisabonské smlouvy, která má posílit pozici Evropské unie v utvářejícím se multipolárním světě.

Výzva sedmá: Poznávat budoucnost země

Závěrečná kapitola shrnuje dosavadní zkušenosti CESES v podobě praktických doporučení, jak v sociálním prognózování postupovat a čemu se raději vyhnout. Uzávirá ji výčet klíčových meritorních výzev budoucnosti pro Českou republiku v končící první dekádě 21. století: nízké důvěry občanů v instituce a aktéry politického systému a jejich malá ochota podílet se na veřejném životě, pokračující oslabování státu a jeho institucí, a také postupující rozklad veřejných a sociálních služeb.

I pro prognostiku podle autora Martina Potůčka platí maxima: kdo není schopen se poučit ze svých minulých chyb, je odsouzen k tomu si je znovu zopakovat. Pojďme si tedy říci, jaké hlavní závěry lze vyvodit z dosavadní historie našich pokusů o lepší porozumění možným budoucnostem:

1. Jen těžko je možno se uchýlovat k jednoznačným výpovědím o tom, co nastane.

2. Je nutné věnovat velkou pozornost vnějšímu kontextu oblasti, o jejíž budoucnost se zajímáme.
3. Zvolit výkladový rámec, schéma, konceptuální model, který se stane organizačním principem postupu poznání a předpokladem formulace užitečných výpovědí o budoucnosti.
4. Aplikovat více metod.
5. Uvažovat ve variantách možného.
6. Vytvářet podmínky pro účast diferencovaných aktérů na tvorbě a užití prognóz.

Součástí publikace je i přehled nejdůležitějších prognostických studií publikovaných ve světě v poslední době.

Publikace vychází z teorie výzev a odezev, jak ji charakterizuje Martin Potůček:

„Lidské civilizace vytvářejí vnitřní řád, který je vystaven tlaku vnitřních i vnějších změn. Tyto tlaky představují výzvy a schopnost společností je zvládat a integrovat nové prvky, které přinášejí, tvoří odezvy... Inspirativní východisko pro prognostickou praxi nám nabízí model výzev a odezev jako zkoumání podmíněných možných budoucností: nesnažíme se o nemožné, totiž předpovědět, co se v budoucnu stane, ale pokoušíme se co nejlépe odpovídat na otázku, co by se stalo, kdyby – jaké mohou být možné budoucí důsledky našich současných rozhodnutí. To umožňuje lépe formulovat výzvy a odezvy jako podklad pro strategické rozhodování.“

Je ovšem otázkou, jak dalece jde v konkrétním případě této publikace o skutečné výzvy nebo spíše o velmi zdařilé a poučné díly syntetizující v úsporně podobě desetileté prognostické zkušenosti tohoto pracoviště.

-ar-

Poznámky k textu:

- [1] Viz např. BALABÁN, M., RAŠEK, A., Divoké karty v budoucím vývoji světové bezpečnosti (Trendy do roku 2040). *Vojenské rozhledy*, 2/2008, s. 3-17; BALABÁN, M., RAŠEK, A., Bezpečnost. In: Potůček, M., Mašková, M. a kol., *Česká republika – trendy, ohrožení, příležitosti*. Praha: Karolinum, 2008, s. 280-306; BALABÁN, M., RAŠEK, A., Klíčové geopolitické, ekonomické a sociální bezpečnostní hrozby v Evropě a jejich dopady na ochranu kritické infrastruktury. In: *Operační příprava státního území České republiky 2009*. Sborník konference GŠ MO Praha 3.-4. 11. 2009, s. 3-12; BALABÁN, M., RAŠEK, A., Evropská bezpečnost v globálním kontextu (Reflexe bezpečnostních analýz a prognóz ve světě, v EU a v ČR v letech 2003-2008). *Vojenské rozhledy*, 1/2009, s. 22-30; BALABÁN, M., RAŠEK, A. a kolektiv. *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*. Praha: Karolinum, 2010; KARAFFA, V., BALABÁN, M., RAŠEK, A. Vývoj bezpečnostní politiky a strategie ČR v období 1990-2009. *Vojenské rozhledy*, 4/2009.
- [2] POTŮČEK, M.; MUSIL, J.; MAŠKOVÁ, M. Strategické volby pro Českou republiku: teoretická východiska. 1. vyd., Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, 375 s. ISBN 978-80-86429-86-1. POTŮČEK, M.; MAŠKOVÁ, M. Česká republika – trendy, ohrožení, příležitosti. 1. vyd., Praha: Karolinum, 2009, 364 s. ISBN 978-80-246-1655-1. POTŮČEK, M. a kol. Poznávání budoucnosti jako výzva. 1. vyd., Praha: Karolinum, 2011, 154 s. ISBN 978-80-246-1897-5.

Padl v bitvě o Británii

Plk. in memoriam Antonín Velebnovský

PERSONÁLIE

* 15. dubna 1915

† 16. červenec 1941

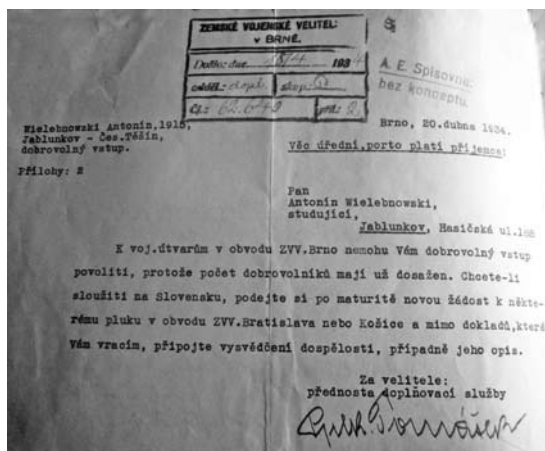
V letošním roce uplynulo 70 let, kdy pilot 1. peruť RAF nadporučík Antonín Velebnovský zahynul v bitvě o Británii. [1] Svou statečností přispěl k porážce nacistického Německa ve druhé světové válce. Bylo mu pouhých 26 let. Antonín Velebnovský se narodil se v Jablunkově 15. dubna 1915. Měl tři sestry, (dnes žijí dvě, devadesátiletá Valérie v Domově sv. Alžběty v Jablunkově a o tři roky mladší sestra Hilda Gřešková bydlí v Čáslavi). Jeho otec pracoval jako vlakvedoucí u dráhy, maminka se starala o domácnost a výchovu dětí. Antonín v roce 1921 nastoupil do české obecné školy a pokračoval ve studiu na reálném gymnáziu v Českém Těšíně, kde v roce 1934 odmaturoval.

„Bratr vždy toužil po vojenské kariéře, proto v roce 1934 požádal o přijetí do armády. Podařilo se mu to až na podruhé a vím, že byl moc rád, byl to jeho sen. Byl velkým vlastencem, věnoval se hodně sportu, lyžoval, házel oštěpem, hrál tenis, ale ze všeho nejraději běhal. Denně dva i tři kilometry v létě i v zimě,“ řekla jeho sestra Valérie při našem setkání letos v červenci v Jablunkově. Ve skromné dokumentaci se zachoval jeho dopis ze 16. dubna 1934, kdy žádal o dobrovolný vstup do vojska.

Přednosta doplňovací služby zemského velitelství v Brně pplk. Tomášek však jeho žádost nepřijal a odůvodnil své rozhodnutí následovně (viz foto vpravo dole).

Prezenční službu nastoupil ve svých devatenácti letech, 16. července 1934, k 54. dělostřeleckému pluku do Bratislavy. Po měsíčním výcviku byl přemístěn do Trenčína k pěšímu pluku 17 a zařazen do školy pro důstojníky v záloze. Po jejím absolvování mu byla udělena hodnost četaře aspiranta. Dne 30. září 1935 byl jako kadet přemístěn do Vojenské akademie v Hranicích na Moravě

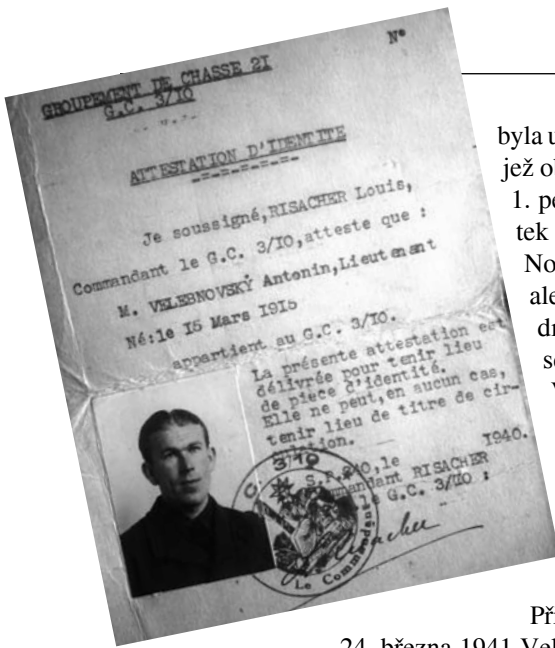
a 1. prosince 1935 byl povýšen do hodnosti podporučíka pěchoty prezenční služby. V roce 1936 byl zařazen do Vojenského leteckého učiliště v Prostějově do druhého leteckého školního oddílu. V dubnu 1937 byl jmenován letcem-pozorovatelem a 31. července 1937 v Prostějově zdárně ukončil studium. V srpnu 1937 byl povýšen do hodnosti poručíka. Následovalo přemístění k 37. stíhací letce leteckého pluku č. 3 do Piešťan. Dne 1. 10. 1937 byl znovu přemístěn do aplikačního kurzu pro stíhací letce v Prostějově a 1. 4. 1938 byl jmenován pilotem-letcem. Po absolvování kurzu se vrátil ke své jednotce do Piešťan. Po vzniku Slovenského státu a po vytvoření protektorátu Čechy a Morava a se poručík Antonín Velebnovský rozhodl pro emigraci. Jeho sestra živě vzpomíná, jak se spolu setkali na Morávce, kdy byl její bratr Antonín již rozhodnut opustit svou vlast. „Studovala jsem v Českém Těšíně, mým snem bylo stát se učitelkou. Po zabrání Těšínska Polskem v říjnu 1938 byly však české školy zavřeny, proto jsem odešla do Frýdku, kde jsem pokračovala ve studiu. V té době odcházelo z protektorátu hodně lidí do Polska a pro tuto cestu se rozhodl i můj bratr. Jela jsem autobusem a ve školní tašce jsem měla mezi knihami schované jeho doklady. To bylo proto, že v autobusech dělali Němci důkladné kontroly. Na autobusové zastávce v Raškovcích jsem mu ty doklady dala, stiskli jsme si ruku a naposled se na sebe podívali...“.

Dvacátý červnový den roku 1939 přešel Antonín Velebnovský hranice do Polska a dostal se do Krakova, kde se přihlásil na čs. konzulátu. O tři dny později byl prezentován u čs. vojenské skupiny v Krakově. Společně s dalšími emigranty byl pak ubytován v táboře v Malých Bronowicích. Otec Antonína Velebnovského bydlel v té době stále v Jablunkově a za Antonínem do Krakova pravidelně přijížděl. Vozil našim vojákům dopisy z domova. Pomáhala mu dcera Valérie, která mu dopisy z protektorátu Čechy a Morava předávala. „Nebylo to jednoduché a měla jsem strach,“ vzpomíná na dobu před více jak sedmdesáti léty. „Dopisy pro naše vojáky, které jsem měla otci předat, aby je mohl dát adresátům, jsem si zastrkala do holínek a pak následovala dlouhá cesta z Morávky přes hřebeny Beskyd do Jablunkova. Kamenitému se musíš vyhnout, tam je posádka – upozornil mě švagr. Při zpáteční cestě jsem převzala od otce zase dopisy do protektorátu rodinám našich vojáků, které mi předal, když se vrátil.“ Koncem července 1939 se poručík Antonín Velebnovský nalodil s dalšími vojáky z Malých Bronowic v polském přístavu Gdyně na loď Castelholme, která 25. 7. 1939 odplula do Francie. Z přístavu Calais v Normandii byli přepraveni po železnici do Paříže.

Dne 2. října 1939 byl v Paříži odveden a v květnu 1940 byl zařazen k francouzskému letectvu, kde v Grupement de chasse 3/10 působil jako operační pilot. Létal na stíhacím letounu M. B. 152 C 1. Začátkem června 1940 byl ještě převelen ke Grupement de chasse I/4.

Letecký výcvik však vzhledem ke kapitulaci Francie 22. 6. 1940 nedokončil. V tento den odletěl se svojí jednotkou z letiště La Senia do Maroka na letiště Meknés, kde po třech dnech pokračoval vlakem do Casablanky a odsud lodí Gig-el-Dersa do Gibraltaru. Zde s ostatními piloty přestoupil na další loď Cidonia a po osmidenní plavbě zakotvili v britském přístavu Liverpool. Odsud se přesunuli do Cholmondeley parku, kde byli soustředěni českoslovenští vojáci. Po vykonání vojenské přísahy byl přemístěn do čs. oddělení RAF v Crosfordu a po operačním výcviku v Sutton Bridge stal se pilotem u 85. perutě RAF, která byla umístěna v městě Church Fenton.

Antonín Velebnovský patřil mezi československé letce, jež působili v britských perutích. Dne 22. října 1940 byl nadporučík Velebnovský zařazen k 1. peruti RAF, která

byla umístěna ve Witteringu a byla první jednotkou, jež obdržela stíhačky Hawker Hurricane. Personál 1. perutě byl smíšený, jak to bylo tehdy u jednotek RAF zvykem. Tvořili ho Britové, Kanadáné, Novozélandáné, Francouzi, také jeden Litevec, ale hlavně Češi. Již v říjnu 1940 jich u 1. squadrony působilo jedenáct a během dvou let se jich u jednotky vystřídal rovných třicet. V květnu 1941 tvořili téměř polovinu létajícího personálu. V jejím čele – ve funkci velitele letky – stál nadporučík Antonín Velebnovský až do své smrti. Létalo u něj i několik našich es. Kromě K. Kuttelwaschera to byli například V. Jícha, B. Krátkoruký, J. Příhoda, E. Čížek nebo J. Dygrýn.

Při bojovém nasazení jihovýchodně od Hastingsu

24. března 1941 Velebnovský poškodil německý letoun Me 109.

Dne 21. května 1941 vyřadil v leteckém souboji druhý Me 109. V leteckém souboji byl úspěšný také do třetice o několik dnů později 9. června 1941, kdy se vši pravděpodobností sestřelil německý messerschmitt. Osudným se mu stal 16. červenec 1941. Jednalo se o noční cvičný let, ovšem až do chvíle, než došlo ke střetu s německými stíhačkami. Ve stejnou dobu se totiž ve směru od Holandska blížila k anglickým břehům velká skupina letounů luftwaffe. Nadporučík Velebnovský se svým letounem Hawker Hurricane Z-3902 dostal rozkaz změnit kurz letounu a napadnout nepřátelskou skupinu z týlu. Protože se mu nedostávalo palivo, rozhodl se k návratu na základnu. Jeho letoun byl však zasažen a Antonín Velebnovský i přes těžké zranění dokázal přeletět kanál La Manche. Jeho letoun se zřítil necelých 12 km od letecké základny Tangmere u vesnice Graffkam a jeho tělo bylo nalezeno druhý den v lese. Je pochován na anglickém vojenském hřbitově Chichester v hrabství West Sussex v jižní Anglii.

Za své hrdinství byl oceněn britským pamětním odznakem Evropská letecká hvězda (Air Crew Europa Star), Čs. válečným křížem 1939, který mu byl udělen v roce 1947, vojenskou pamětní medailí F-VB, čs. medailí Za zásluhy 1. stupně, všechny in memoriam. Na jeho rodném domě v Jablunkově je umístěna pamětní deska a na místním hřbitově má pomníček, kde byla uložena prst' z jeho hrobu v Chichesteru.

V roce 1991 byl nadporučík Antonín Velebnovský povýšen in memoriam do hodnosti plukovníka ve výslužbě. Jestliže si po 70 letech připomínáme naše hrdiny, činíme tak především proto, že si jich vážíme, že si vážíme jejich nezměrné touhy po svobodě, opravdového vlastenectví, lásky ke své rodné zemi za kterou položili svůj život.

Plk. v. v. Petr Majer,

člen Republikového výboru ČsOl a tajemník ČsOl jednoty Frýdek Místek

Foto: soukromý archiv Valérie Varvařovské

Pozn.:

[1] Povýšen na štábního kapitána letectva 31. prosince 1946.

English Annotations

Emerging New Threats in Unstable World by PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc., PhDr. Antonín Rašek. The article identifies new threats of global character influencing global security and quality of life. The inspiration is drawn from the debate over proposed updated Czech security strategy 2011, where several security scenarios were drafted. It is a free sequel to the study "Wild Cards in Future Development of World Security" published in this review in No. 2, 2008. The titles of some chapters are as follows: The Collapse of World's Monetary System and Global Economic Warfare, Crisis of Global Government, The Shortage of Key Commodities (oil, gas, coal, raw materials, water, foodstuffs), Migration, Organized Crime, European Union prior to Disintegration, The Crisis of NATO, New Religions, Will Rich People Live Longer?, etc.

Forming Security Culture of the European Union (European Security Strategy) by Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. The Document ESS 2003 laid down foundations of our present-day security and strategy culture. It was formed as a summary of several historical and political factors that are introduced in two starting chapters, followed by the more detailed analysis into ESS 2003, its main characteristics influencing EU security and strategic culture. The ESS 2003 is compared with the American doctrinal document NSS 2002. The European security strategy of 2003 is not compared with following American strategical documents, as they were unknown in time of its drafting. The author comes into the conclusion that in spite of indisputable differences, the EU shares the same values as the US, and the EU as an American strategical ally is facing the same threats and challenges as the US does, and in case of need, there is a possibility of combined military actions.

The Security System of the CR and the Necessity of its Adaptation to Cumulative Effects of Threats by PhDr. Libor Stejskal. The term of "growing complex of threats" covers higher and higher probability of concatenation of various intercommoned, mutually tied factors reflecting structured technological and informational reality of global society, making their solving by traditional means of security system extremely difficult. "Crisis situation" represents more general problem of natural disasters or technology breakdowns that are influencing one another, that cause great distress or destruction, in an unexpected manner, activating subsequent threats of so far unforeseen threats. For that reason we must adapt Czech security system to new liquid, instant and indivisible complex threats.

MILITARY ART

Prospective Attitudes to the Reform of Security System by Ing. Vladimír Krulík. Potential improvements of our security system depend above all on the governmental concern to really implement the reform, as a complicated, laborious and sensitive process. The preparing work being done in

2001-2002 proved deficiency in Czech security system. The author says that it is practicable to set rules by issuing clear directives, further it is necessary to prevent unreasoned manoeuvring within boundaries of implementation programmes, whatever manoeuvring could be motivated, by political, local, regional or subjective interests. This essay places emphasis on the presentation of various methods by which the security system could be changed for the better, explaining them in rather non-traditional ways, from more broad angle, embedded into a wide frame of knowledge, experiences and recommendations both for theoretical and pragmatic advancements in preparing and implementation periods.

Decisive Points Concept (Part II) by Ing. Ján Spišák. The article continues explanation basic operational terms, familiarizes readers with true theoretical fundamentals of the key element of operational design – the decisive point. Basic doctrinal interpretations are described and explained. Its introduction and utilization is visible during the operational planning process and elaboration of operational design. The concept of decisive point has a close connection to the other concepts, namely lines of operations, the centre of gravity and the end state. The concept is further evolved via example of peace support military operation planning process. Key words: decisive points, decisive conditions, lines of operations, centre of gravity, effect, kinetic, non-kinetic operations, doctrine.

The Relative Leverage of Combat Powers by Ing. Jaroslav Kulíšek. The overall purpose of this paper is to describe the way the Alliance and also the Czech Army is going to apply the leverage of powers while conducting operations in the future. The article shows in details that the relative combat power analysis requires an assessment of factors either directly or indirectly affecting the potential outcome of the operation. In order to improve military knowledge and operational thinking within the Czech Army it is recommended to improve the quality of officers' military training and personnel preparation in accordance with Czech MoD White Paper on Defence. The views expressed in this assessment are those of the author and do not reflect the official policy or position of Alliance or the Czech Ministry of Defence.

OPINIONS, CONTROVERSY

The White Paper and the Security of the Czech Republic by PhDr. Antonín Rašek. The existence of the Czech Army is at stake. We need to get over present cuts in military budget, ill-advised savings, without searching for new appropriate financial and material sources. To save something important means always to sacrifice or to give up something. Some security and military experts wish to dissociate themselves with approved methods. They think that the White Paper doesn't express opinions on many important things. It is assumed that after five years there will be need to revise this

White Paper. So, the author proposes, wouldn't be better for us to regard the White Paper only as an analytical document containing certain proposals for the following Defence Strategy of the CR, as originally intended?

Operational Art: A Different View by Ing. Ján Spišák, Doc. Ing. Milan Kubeša, CSc., Ing. Pavel Žána, MSS. The article polemize against the content of the article "Operational Art" that was published in the previous issue of this Czech Military Review, 3/2011. The polemics points out that the author of the criticized article applied doctrinally incorrect terminology, he did not respect the valid standards of the military terminology and is cross-indexing to the old Allied standards. Such articles should present new lessons from field theory and practice, which would contribute to the professional preparedness of the military personnel, and to the required interoperability with our coalition partners. But according to the authors, criticized article is rather misleading. Key words: operational art, operations, operational concept, center of gravity.

INFORMATION PAGES

National Security Planning and the Issue of Varying Prices: MoD Case Study by Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. Government controls state executives by planning, i.e. a bureaucratic process providing sets of documents. Such plans ought to be feasible in an expecting resource environment. Approach and methods using for working out respective plans are supposed to be conforming to the purpose. In order to be realistic, a financial plan, a budget, should cope with environment of increasing and decreasing prices and exchange rates. This essay, as a case study, deals with the issue of adapting of the short and medium-term plans working out by the Czech MoD for purpose of programming, budgeting and purchasing. The case study shows that generally there is a long-run lack of interest in adapting of such plans to an environment of changing prices and volatile exchange rates.

Public Procurements: Themes for Further Developing backed by White Paper on Defence in Connection with Governmental Assessment of Public Procurements by Prof. PhDr. František Ochrana, DrSc. The White Paper on Defence is a frame document that only points out main directions of military activities that further must be worked up in detail at all levels of defence department. This study presents all possible themes in the field of public procurements. As the set principles in the White Paper correspond to those set in the governmental document Public Procurements, it depends only on MoD experts to what measure they would meet governmental requirements and implement them into drafted concept materials, incorporating rules for placing, assignment, rating, examination and audit.

Islamism as a Security Threat to the Czech Republic by Doc. PhDr. JUDr. Miroslav Mareš, Ph.D. This paper deals with various forms of Islamist threats to the Czech Republic, with specific attention paid to military issues. It defines the basic terms and describes the role of the Czech Republic in Islamist strategies. Threats of terrorism and jihadism, extremism and riots, violation of women's rights, including the so-called "honour crimes", and internal clashes within the Muslim community are analyzed. Contemporary situation of the Czech Republic can be characterized mostly as a "logistic area" to Islamism. Even though there is not an eminent danger, the intensity of several Islamist

threats could be higher in the future. The primary purpose of this article is to form a basic frame for identification of prospective terrorist attacks by means of extrapolation.

WikiLeaks Case and Its Reflections in World's Security Community. Czech dailies and weeklies publicised their analyses of the diplomatic dispatches released by WikiLeaks. Some were concerned in world's politics, but higher attention was paid to 1,271 dispatches from Prague. According to the dispatches, the U.S. Navy wanted to purchase 23 Russian anti-ship missiles to obtain the weapons from Belarus through Ukraine, with a Czech arms dealer. However, the Czech government decided to derail the plan by not granting the Czech middleman the needed permission to export weapons from a dictatorship like Belarus. Various cables also detailed a dispute in the area of arms technology. Some observations from the dispatches dealing with characteristics of Czech prominent politicians are amusing. Overall, the United States evaluated the Czech Republic positively, as an economically mature country and as the ally.

MILITARY PROFESSIONAL

Strong and Weak Features of "Responsible Ownership of Technology" Concept by Ing. Marie Poláková. There is an urgent need to recognize changed priorities and evolve new approaches to non-proliferation and disarmament objectives for a sharper focus on the real and present dangers to international peace and stability. The focus must now shift to more effective monitoring and verification of compliance at various levels. The proposed ROOT system (Responsible Ownership of Technology) might be one of such means to meet above mentioned challenges that could eliminate present-day dangers and contribute to international peace and stability. It is the technology for security in the 21st century.

The Operational Preparation of State Territory and a New System of Railroad Structure Reconstruction by Ing. Jan English, Doc. Ing. Radovan Soušek, Ph.D., Ing. Jan Strbačka, CSc., Ing. Pavel Viskup. The paper offers new looks at the system of railroad reconstruction in crisis and emergency situations. It originates from The Operational Plan of State Territory Preparation that is implemented in harmony with The Plan of Technology Protection of Railroad. This article is a free sequel to information published in this Military Revue No. 4/2005 dealing with drafting the plan of railroad technology protection. The authors' main purpose is to give readers basic knowledge on key changes in railroad security system and main security measurements till 2013. The protection system is intended to be more flexible and economic.

Food Terrorism and Agroterrorism by Ing. Hana Vlachová. People commonly imagine terrorist attack as hijacking or improvised explosive device hidden in crowded place. However terrorists can also attack against food, cattle, farm crops or water resources. These kinds of attacks can be ranked among agroterrorism or food terrorism, whereas agroterrorists attack against cattle, farm crops or water resources; food terrorists attack against foodstuffs. This paper is intended to provide information about agroterrorism and food terrorism as possible forms of wilful violence. Food security became discussed issue especially after anthrax incidents in 2001. There are many authorities that deal with these issues, for example the EU, NATO or World Health Organization.

MILITARY LAW

Left Aside: Applicative Impact of Public Legal Nature of the Service Relationship of Servicemen by PhDr. Ing. Matěj Fichtner, MBA. The paper is devoted to the public legal nature of the service relationship and consequences that arise from this fact. It implies the non-existence of publicly available applicable theoretical apparatus (explicit paradigm), which would describe service legal relationships in context of stabilized principles of Czech judicature. It is the judicature from which this paper derives basic knowledge about the service procedural law and systematically connects them in a unified theory. As a result, it concludes that the service relationship, or the service law, is a special branch of the administration law. It points out the necessity of a discussion about procedural service law that is a source of most problems and misunderstandings.

Main Principles of International Humanitarian Law by RNDr. Marek Jukl, Ph.D. Contemporary International Humanitarian Law (IHL) is the law of armed conflict or law of war and their effects. The goal of IHL is to limit the effects of warfare on people and property and to protect particularly vulnerable persons. The IHL does not exclude war activities as it acknowledges the principle of the so-called war necessity. Humanitarian law is a branch of public international law that comprises the rules, which, in times of armed conflict, seek to protect persons who are not or are no longer taking part in the hostilities, restricts the methods and means of warfare employed, and resolve matters of humanitarian concern resulting from war. This article is intended to help to soldiers to understand better IHL rules and principles.

MILITARY SOCIOLOGY

Everyone Has the Right to Refuse (*Pacifism, Registered Denominations and Church Societies*) by Ing. Bohuslav Vlček, Ph.D. The study deals with pacifism in programmes of church denominations and societies acting legally in the Czech Republic and its supposed influence for manning Czech forces by retired ex-servicemen in times of war. During the state of emergency, war danger or even a war, the armed forces will be replenished by retired servicemen that under actual Defence Act are obliged to rejoin the forces. Today, all men, citizens, have a legal right to refuse to serve in army. We have an official list of 32 church denominations; all of them have a special policy towards war, defence, and military service. The author asked denominations to reply several questions concerning their attitudes to country defence and military service. Their answers and evaluations present the contents of this article.

BOOK REVIEW

Geopolitics: A New Optics. In his new book, *Geopolitics*, its author Štefan Volner examines geopolitical theories as if through the prism of new images. It is in fact a free sequel to his previous books on political science. He puts geopolitics somewhere in between natural and social sciences, which is rather ambivalent attitude, namely in cases of using terms thermodynamics, chaos theory and so on. He mentions names such as Huntington, Brzezinski, Friedman, but surprisingly he pays his attention also to less known – at least in our country – Aleksandr Dugin, as a representative of ‘new Eurasianism’, a new ideology of present-day Russian ‘national patriots’. In the second part of his book, Štefan Volner lays down theoretical and methodical foundations for forming geopolitics as scholarly discipline; the third part of this book is concentrated on the EU.

Discovering Future as a Challenge. The identification of security threats and subsequent risks is the base on which we form security and military strategies. It is also the core of all security scenarios. That’s why we must welcome all books dealing with futurology predictions, like *The Cognition of Future as a Challenge* by Martin Potůček et al. Karolinum, Charles University. He summarizes knowledge and experiences done by CESES, the only scholarly lab dealing systematically with drafting up visions and strategies the Czech state might be confronted with. The CESES is a Czech acronym, which stands for the Centre for Social and Economic Strategies, at the Faculty of Social Sciences, Charles University, Prague.

PERSONAL DATA

He Died at the Battle of Britain: Colonel in memoriam Antonín Velebnovský. This year we mark the 70th anniversary when the commander of 1st Squadron, RAF, L/VO Antonín Velebnovský died in the Battle of Britain. He was only 26 years old. His biography is typical for Czechoslovak airmen. After German occupation of Czech lands, he fled abroad, to France. In Britain Antonín Velebnovský belonged among those officers who were assigned to British squadrons. His 1st Squadron was the first that was furnished with fighters Hawker Hurricane. Under his command served several legendary flying aces: Kuttelwascher, Jícha, Krátkoruký, Přihoda, Čížek, Dygrýn. His Hurricane was damaged in air combat and crushed down nearby the air base Tangmere, West Sussex. Among others he was decorated by Air Crew Europe Star, Czechoslovak War Cross 1939, and Military Commemorative Medal F-VB.

Představení autorů tohoto čísla

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D. (plk. v zál.), nar. 1962, absolvent VA, 1983-2001 v armádě, zást. vedoucího odd. veřejných vztahů, vedoucí odd. výkonné komunikace odboru pro styk s veřejností MO, autor a člen řídících výborů dvou mezinárodních projektů EU/PHARE, 1992-1995 viceprezident a člen výkonného výboru Evropské rady braneckých svazů (ECCO), od r. 2001 spolupráce s Centrem pro sociální a ekonomické strategie FSV UK Praha, 2004 vedoucí Střediska bezpečnostní politiky CESES FSV UK. V letech 2008-2009 působil v pracovní skupině „Foresight and Scenarios“ European Security Research and Innovation Forum. Člen vědecké rady generálního ředitele Hasičského záchranného sboru ČR, člen redakční rady Vojenských rozhledů.

Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc., nar. 1952, po absolvování vojenské akademie pracoval na tehdejší ministerstvu národní obrany v Praze, 1979-82 působil na československém velvyslanectví v Paříži. V 80. letech se zabýval se vyhodnocováním vojenské politiky ozbrojených sil Francie, 1991-94 Institut pro strategická studia. V současné době pracuje v Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, kde se zabývá problematikou bezpečnosti. Je autorem učebních textů Mezinárodní bezpečnostní vztahy (2004), Francouzská armáda od Gaulla k Mitterrandovi (NV 1990), Terorismus a války na počátku 21. století (Karolinum 2007). Mezinárodní bezpečnost v době globalizace (Portál 2009). Vystupuje v rozhlasu, publikuje v řadě odborných časopisů, mj. v časopisech Mezinárodní politika a Mezinárodní vztahy, Défense nationale, Défense et stratégie (oba Francie).

Ing. Jan English (plk v. v.), nar. 1947, Vojenské železniční učiliště ve Vlašském Meziříčí, Vojenská fakulta VŠDS Žilina. Do roku 1993 zastával na všech stupních řízení velitelské a štábní funkce u železničního vojska (naposlady NŠ VzeIV). Od roku 1994 až do odchodu do penze v roce 2002 pracoval na GŠ AČR, naposlady jako zástupce náčelníka oddělení operační přípravy státního území. V současné době pracuje u Stavební obnovy železnic jako referent strategického plánování. Publikoval ve Sborníku železničního vojska, ve Vojenských rozhledech a v současné době v časopise Doprava a ve vědecko-odborném časopise Fakulty speciálního inženýrstva Žilinské univerzity v Žilině. Je spoluautorem publikace Doprava a krizový management, vydané Univerzitou Pardubice, kde externě přednáší.

PhDr. Ing. Matěj Fichtner, MBA, nar. 1984, bakalářské studium na FVT ÚO (zbraně a munice), inženýrské studium na Technické fakultě České zemědělské univerzity v Praze (silniční a městská automobilová doprava), magisterské studium na Policejní akademii ČR (policejní management a kriminalistika) a studium MBA na Vysoké škole ekonomie a managementu. Rigorózní řízení v oboru management absolvoval na Fakultě managementu Univerzity Komenského v Bratislavě. V současné době je studentem doktorského studia na katedře řízení lidských zdrojů Fakulty ekonomiky a managementu Univerzity obrany. Do r. 2009 pracoval v resortu obrany, později ve finančním sektoru jako bezpečnostní a ekonomický analytik. Nyní zastává pozici radního Městské části Praha 8.

RNDr. Marek Jukl, Ph.D., nar. 1969, Univerzita Palackého v Olomouci, na níž je též akademickým pracovníkem, prezident Českého červeného kříže. Jeho činnost na poli mezinárodního humanitárního práva (MHP) je spojena především s jeho působením v Českém červeném kříži, kde koordinuje projekt šíření MHP. Účastník pravidelných seminářů pořádaných Mezinárodním výborem Červeného

kříže zaměřených na MHP a jeho šíření. V r. 2005 členem delegace ČR na diplomatické konferenci o přijetí 3. dodatkového protokolu k ženevským úmluvám v Ženevě. Účastník mezinárodních konferencí Červeného kříže a Červeného púlměsíce v letech 2003, 2006 a 2007. Člen pracovní skupiny pro mezinárodní humanitární právo při mezinárodně-právním odboru Ministerstva zahraničí ČR.

Ing. Vladimír Krulík (plk. v zál.), nar. 1953, VA Brno, VŠE Praha: kurz Ekonomika a manažerské řízení v krizových situacích, VA Brno: kurz Problematika Evropské unie, Středisko obranných studií univerzity v Aberdeenu, Středisko bezpečnostních studií univerzity v Groningenu: kurz bezpečnostní politiky a řízení obrany (ukončil v r. 2000). Zastával technické a velitelské funkce u radiotechnických a protiletadlových raketových útvarů PVOS, vedoucí funkce u vojenských územních správních úřadů, na MO, GŠ AČR, mj. zástupce velitele protiletadlové raketové brigády PVOS, zástupce zmocněnce vlády ČR pro přípravu reformy ozbrojených sil ČR a poradce několika náměstků ministra obrany. V současnosti působí na sekci obranné politiky a strategie MO.

Doc. Ing. Milan Kubeša, CSc., (plk. gšt. v zál.), nar. 1949, VA v Brně, včetně VAK-GŠ, prošel velitelskými funkcemi na taktických a štábními na operačních stupních, působil mj. jako vědecký pracovník Institutu výzkumu operačního umění v Brně a v různých funkcích na katedře řízení obrany státu Fakulty velitelské a štábní na VA v Brně. Několik let vykonával funkci pedagogického vedoucího kurzu generálního štábu. Vypracoval řadu studijních materiálů a metodických pomůcek pro potřeby výuky studentů a podílel se rovněž na vypracování vědeckých prací a odborných textů z dané oblasti. V současné době pracuje jako akademický pracovník katedry celoživotního vzdělávání FEM. Je vojenským odborníkem v problematice vojensko-strategických a operačních aspektů výstavby, přípravy a použití ozbrojených sil.

Ing. Jaroslav Kulíšek (pplk. v zál.), nar. 1953, VVŠ PV LS Vyškov, VAAZ Brno, Integrovaná škola nizozemských královských ozbrojených sil NIAGOS. Na operačním velitelství EU působil v oblasti operačního plánování a řízení operační činnosti pozemních sil, na GŠ AČR pracoval na úseku výstavby systému velení a řízení bojových jednotek pro vedení expedičních operací, operačního použití Battle Groups EU, budování operační schopnosti komplexně integrovaného bojového informačního prostředí (NEC) v podmínkách AČR a procesu zavádění operační standardizace. Účastník misí OSN (UNOMIG), NATO (SFOR, NTMI) a EU (EUFOR RD CONGO). Zkušenosti z vedení operací získal v zónách válečných konfliktů na Kavkaze a v Iráku. V současnosti pracuje u SOC MO jako specialista v oblasti systému zvládnutí a řešení krizí, procesu operačního plánování a krizového řízení.

Dr. Petr Majer (plk. v. v.), nar. 1950, Vyšší dělostřelecké učiliště v Martině, Vojensko-pedagogická fakulta VA v Bratislavě (1981), kurz pro informace a komunikaci ve Strausbergu v Německu (1995), studium na Právnické fakultě UK v Praze (1996, 1999). Prošel různými velitelskými funkcemi, starší učitel VDS v Hranicích na Moravě. Od r. 1990 až do svého odchodu do důchodu v r. 2006 na tiskovém a informačním oddělení MO, od r. 1993 zástupce náčelníka odd. informací a analýz AVIS-MO, inspektora Inspekce ministra obrany, pracovník zpětnovazebního informačního systému náčelníka GŠ AČR, téměř sedm let vedl Linku Armády České republiky. V r. 2010 mu byla udělena Cena

veřejnosti Český patriot Asociace nositelů legionářských tradic (ANLET), v letošním roce byl zvolen do republikového výboru ČSOL.

Doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D., nar. 1974, filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Právnická fakulta Masarykovy univerzity. V roce 2007 získal certifikát Ministerstva zahraničí USA za studium Institutu národních bezpečnostních Spojených států na Institute on Global Conflict and Cooperation, University of California, San Diego. Je vedoucím oddělení bezpečnostních a strategických studií katedry politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity a pracovníkem Institutu pro srovnávací politologický výzkum téže fakulty. 2001-2008 působil jako soudní znalec v oboru kriminalistika, zapsaný u krajského soudu v Brně, člen European Expert Network on Terrorism Issues. Odborně se zaměřuje na výzkum politického extremismu a terorismu v evropském prostoru. Je autorem či spoluautorem více než 150 odborných publikací v ČR a v zahraničí, mj. Právicový extremismus a radikalismus v ČR (2003) a Terorismus v ČR (2005). Člen redakční rady Vojenských rozhledů.

Prof. PhDr. František Ochrana, DrSc., (plk. v zál.), nar. 1952, VPA Bratislava, postgraduální studium FF UK (filozofie, historie, 1994), European Business School (1995). Po studiu vědecké aspirantury učitelem na VPA, později na VVPŠ, 1991-1996 pracovníkem ekonomického úseku MO, 1996-2007 učitelem katedry veřejných financí na Fakultě financí a účetnictví na Vysoké škole ekonomické v Praze. V současné době působí na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy (Centrum pro sociální a ekonomické strategie). Přednáší na domácích a zahraničních univerzitách. Je řešitelem několika desítek mezinárodních projektů a projektů domácích (z toho dvou projektů Grantové agentury ČR). Pracuje jako mezinárodní expert. Profesně se zabývá optimalizačními alokačními modely.

Plk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., nar. 1973, VVŠ PV ve Vyskově, sloužil jako náčelník finančních služeb protiletického raketového pluku, 1998-2007 odborný asistent ve vojenském vysokém školství (VVŠ PV, UO). 2007-2009 působil jako analytik na GŠ AČR a MO ČR, v r. 2010 pracoval na Velitelství výcviku ve Vyskově-Vojenská akademie jako náčelník odboru, od 1.12.2010 poradcem prvního náměstka MO. Věnuje se ekonomickým aspektům fungování a financování profesionálních ozbrojených sil, zejména otázkou postavení ozbrojených sil na trhu práce, problémům udržitelnosti jejich personální struktury a otázkám místa ozbrojených sil ve veřejných financích. Je autorem odborných knih a publikací. Člen redakční rady Vojenských rozhledů.

Ing. Marie Poláchová, nar. v roce 1976, absolventka Masarykovy univerzity v Brně, Ekonomicko-správní fakulty, oboru národní hospodářství. V současnosti studuje v rámci doktorského studia na Ekonomicko-správní fakultě, MU v Brně obor ekonomické teorie. Od roku 2007 působí na UO v Brně jako odborná asistentka katedry ekonomie, Fakulty ekonomiky a managementu. Věnuje se a publikuje v oblasti dějin ekonomických teorií a veřejné ekonomie a financí. V rámci výzkumného záměru se zabývala a nadále i zabývá problematikou vhodnosti aplikace principů modelu otevřených inovací do oblasti veřejného sektoru včetně rezortu obrany.

Prof. PhDr. Martin Potůček CSc., MSc., nar. 1948, MÚ v Brně, do r. 1989 působil jako výzkumný pracovník, studium na London School of Economics and Political Science, stipendista Eisenhower Exchange Fellowships v USA, na univerzitách v Oxfordu, v Kostnici, na Institutu pro humanitní studia ve Vídni a na CEU Budapešť. Od r. 1990 působí na nově vzniklé FSV UK, 1994-2003 ředitel Institutu sociologických studií (1994-2003), od r. 2000 vede Centrum pro sociální a ekonomické strategie (CESES). 1999-2004 působil ve funkci 1. místopředsedy Rady pro výzkum a vývoj vlády ČR, v r. 1995 byl zvolen do funkce předsedy (1994 a 1996 místopředsedy) Masarykovy české sociologické společnosti. 1997-2003 člen řídicího výboru

Network of Institutes and Schools of Public Administration in Central and Eastern Europe (NISPAce), 2000-2002 jeho prezidentem.

PhDr. Antonín Rašek (genmj. v. v.), nar. 1935; absolvoval vojenskou školu Jana Žižky a pěchotní učiliště. Sloužil šest let u letectva. Vystudoval Filozofickou fakultu UK v Praze, obor filozofie a historie (1961). Poté se stal vojenským novinářem a pracoval ve společenských organizacích armády. V aspirantském studiu se zaměřil na sociologii. Po srpnu 1968 z armády propuštěn, věnoval se jako výzkumný pracovník, lektor a poradce průmyslové sociologii řízení. V letech 1990-1992 byl civilním náměstkem ministra obrany pro sociální a humanitární věci a v roce 1993 ředitelem Institutu pro strategická studia. Spolupracuje se Střediskem bezpečnostní politiky CESES FSV UK. Autor devatenácti románů. Za svou literární činnost dostal řadu cen.

Doc. Ing. Řadovan Soušek, Ph.D., nar. 1973, VŠ dopravy a spojů v Zilině, studia dokončil na Dopravní fakultě Jana Pernera Univerzity Pardubice. V r. 2005 se habilitoval v oboru vojenská doprava a vojenské stavby. V současnosti působí na Dopravní fakultě Jana Pernera Univerzity Pardubice a na Fakultě dopravní ČVUT v Praze. Odbornou a vědeckou činnost rozvíjí v oblasti bezpečnosti, krizového řízení a dopravy. Je řešitelem a spolurešitelem řady grantů, studií a projektů. Z jeho publikační činnosti v Evropě, Spojených státech Amerických, Austrálii, ale také v Asii je možné zmínit publikaci o Historii železničního vojska, kterou v současnosti přepracovává a doplňuje, měla by vyjít pod názvem Dějiny železničního vojska.

Ing. Ján Spišák (plk. gšt. v zál.), nar. 1958, VVŠ PV ve Vyskově, praporní velitelský kurz v roce 1997, brigádní velitelský kurz v roce 2001 a kurz generálního štábu v roce 2007. Od roku 1983 do roku 2003 prošel velitelskými a štábními funkcemi u vojsk po mechanizovanou divizi, 2003 až 2007 působil na operačním odboru a Správě doktrín ŘeVD, 2007-2009 náčelník oddělení řízení obrany státu Ústavu operačně taktických studií (ÚOTS) a vedoucí oddělení studií vojenského umění Ústavu strategických a obranných studií (ÚSOS) Univerzity obrany Brno. V současné době pracuje jako akademický pracovník na katedře celoživotního vzdělávání Fakulty ekonomiky managementu UO v Brně. Zabývá se problematikou vojenské strategie a operačního umění.

PhDr. Libor Stejskal, nar. 1977, FSV UK, 2003-2004 studijní pobyt v Dánsku na Kodaňské univerzitě, duben 2008-únor 2009 bezpečnostní expert v provinčním rekonstrukčním týmu vedeném Českou republikou v provincii Logar v Afghánistánu, v současnosti je vědeckým pracovníkem Střediska bezpečnostní politiky v rámci Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK. Zabývá se koncepty a teorií bezpečnosti, rolí občanů při zajišťování bezpečnosti v moderní společnosti, reformou bezpečnostního systému a bezpečnostní politikou EU a ČR. Je spoluautorem několika knih, jeho texty vyšly v několika sbornících a časopisech.

Ing. Jan Strbačka, CSc., (plk. v.z.), nar. 1952, VVŠ PV ve Vyskově, odborný asistent na katedře všeobecné taktiky ve VA v Brně, vedoucí starší důstojník na oddělení územní obrany, operační správy 2. armádního sboru v Olomouci, odborný asistent pro výuku operačního umění a strategie na katedře řízení obrany státu FVŠ VA v Brně. 2001-2003 zastával funkci náčelníka oddělení operační přípravy státního území odboru perspektivního plánování sekce perspektivního plánování (dnes sekce plánování sil) GŠ AČR. 2006-2009 bezpečnostní manažer na MO, sekce ekonomická. V současné době externí učitel-metodik v autoškole při oddělení vzdělávání zaměstnanců Dopravního podniku města Brna, a.s.

Ing. Pavel Viskup, nar. 1982, Univerzita Pardubice, Dopravní fakulta Jana Pernera, obor technologie a řízení dopravy v roce 2007. V současné době pracuje jako referent plánování a výcviku u Stavební obnovy železnice a.s. a zároveň studuje externí doktorské studium se zaměřením na obnovu a údržbu železniční infrastruktury za kri-

zových stavů. Provádí školení pracovníků ve Výcvikovém středisku ministerstva dopravy v Kojetíně se specializací na konstrukce PIZMO a ŽM 16. Je spoluautorem publikace „Nový systém obnovy železniční infrastruktury za krizových stavů“.

Ing. Bohuslav Vlček, Ph.D., nar. 1958, v roce 1982 absolvoval Vojenskou akademii v Brně, poté vykonával různé technické funkce u útvarů. V letech 1988-95 zastával funkci staršího důstojníka na Okresní vojenské správě Brno-venkov. V letech 1995-2006 pracoval jako odborný asistent skupiny mírového a válečného doplňování oddělení řízení obrany státu Ústavu operačně taktických studií Univerzity obrany. Zde také získal pedagogické vzdělání v rámci doplňujícího studia. V roce 2005 absolvoval tříměsíční odborný štábní kurz II. – brigádní úkolové uskupení. V roce 2008 obhájil dizertační práci na téma „Problematika činnosti vojenských správních úřadů při mobilizaci ozbrojených sil ČR“. V současnosti mimo armádu.

Ing. Hana Vlachová, Ph.D., nar. 1983. V letech 2003-2008 vystudovala na Fakultě ekonomiky a managementu Univerzity obrany v Brně obor ekonomika obrany státu ve studijním modulu Ochrana obyvatelstva a následně v letech 2008-

2011 absolvovala doktorský studijní program Ekonomika obrany státu. Jako interní doktorandka na katedře logistiky na Univerzitě obrany se věnovala problematice zabezpečení logistických řetězců a jejich bodů rozpojení před teroristickými útoky, ekonomickým aspektům terorismu a jejich vlivu na leteckou dopravu. V současné době pracuje v Centru pojištění v Brně.

Ing. Pavel Zůna, MSS (plk. gšt. v zál.), nar. 1962, VVŠ PV Vyškov, absolvent kurzu evropské bezpečnostní politiky při Ženevském centru bezpečnostní politiky a kurzu strategického řízení při americké Válečné škole pozemního vojska. Mj. pracoval jako zástupce přidělenec obrany ČR v Belgii, ve Velké Británii s akreditací v Irské republice, byl ředitelem odboru vojenské diplomacie Vojenské zpravodajské služby, zástupce ředitele Vojenského zpravodajství. V letech 2005-2010 pracovník Institutu doktrín Velitelství výcviku – Vojenská akademie. Od 1. března 2010 vedoucí katedry celoživotního vzdělávání Fakulty ekonomiky managementu UO v Brně. Zabývá se problematikou získávání poznatků a zevšeobecňování zkušeností z vojenských operací. V rámci doktorského studia řeší otázky informační podpory vojenských rozhodovacích procesů na taktické úrovni.

Informace pro autory časopisu Vojenské rozhledy

Příspěvky v českém jazyce zasílejte na adresu redakce na disketě v textovém editoru (T 602, RTF, Word), případně v jednom vytištěném exempláři, nebo prostřednictvím E-mailu voj.rozhledy@army.cz.

Pokud užíváte Office 2007 použijte funkci „uložit v nižší verzi“.

Grafy musí být co nejjednodušší, přehledné. Tiskárna zpracovává pouze dvě barvy, černou a modrou.

Obrázky posílejte zvlášť, odděleně od textu (týká se hlavně příspěvků ve Wordu); studio zpracovává obrázky (grafiku) v programovém balíku Adobe Photoshop. Materiály určené ke skenování (fotografie, mapy) mají být kvalitní, obrázky dodávané v digitální podobě musí být skenované nejméně na 300 dpi velikosti 1:1 a uložené ve formátu EPS, TIFF, BMP, RAW či JPEG s minimální kompresí (tj. komprese = 10).

Vlastní text příspěvku pište vždy hned od prvního sloupce, pro odstavce nepoužívejte tabulátor (tj. zarážku), ale funkci: Formát \ Odstavec \ Speciální \ První řádek. Slova na konci řádku nedělte a nezarovnávejte. Tvrdé ukončení řádku (pomocí klávesy Enter) používejte pouze na ukončení odstavce, respektive titulu ap., ne jednotlivé řádky. Za textovými znaky: . , : ? ! nechte vždy mezeru. V textu na zdůraznění používejte pouze *kurzivu* nebo **tučné písmo**, nikoliv podtržené písmo. Poznámky v textu označujte číslicí (ne indexem), nejlépe v hranaté závorce. Poznámkový aparát připojte souhrnně za celým textem, nikoliv na jednotlivých stranách pod čarou, bez použití poznámkového aparátu textových editorů (funkce: Poznámky pod čarou). Je-li to v možnostech autora, je vítané ke každému příspěvku přiložit stručné resumé v angličtině, v rozsahu cca 15 řádek.

Na konec každého příspěvku uveďte pod čarou svůj krátký životopis, včetně adresy, rodného čísla; u voj. z povolání či o.z. též číslo jeho VÚ respektive VZ a číslo příslušného RFO. Nastane-li v období od zaslání rukopisu redakci změna čísla VÚ/VZ či čísla RFO, okamžitě prosím tuto změnu ohlaste do redakce VR, ať již telefonem (973-215 733) nebo nejlépe prostřednictvím e-mailu (voj.rozhledy@army.cz). Čísla jsou důležitá pro počítačové zpracování honorářového výkazu.

Osoby mimo resort (nikoli VZP a o. z.) uvádí také číslo účtu na nějž je možné zasílat honorář. To je třeba zaslat okopírované, stačí část výpisu účtu s tímto číslem, bez jakýchkoli dalších údajů. Stačí poslat např. faxem (973) 215 523 „pro Vojenské rozhledy“. Důležité je uvést způsob kontaktu (telefonní číslo, fax, e-mail, kontaktní adresa).

Článek by měl mít ideálně rozsah zhruba do 15 tzv. normostran. Jedna normostrana představuje třicet řádek na jedné straně při formátu A 4 řádkování 2 - a šedesát úderů (písmen + mezer) na řádku, respektive 1800 znaků. Počet znaků se zjistí, když si otevřete funkci: Soubor \ Vlastnosti \ Statistické údaje \ Znaků s mezerami).

Co se týče uvádění použité literatury za článkem: od roku 1996 platí nová norma ČSN ISO 690: *bibliografické citace. Obsah, forma, struktura*. Praha: Český normalizační institut, 1996.

V odkazech na prameny dodržujte toto pořadí údajů: **Monografie**: Jméno autora (v pořadí PŘÍJMENÍ [velkým písmem], křestní jméno) – spoluautoři. *Název: Podnázev* [kurzivou]. Vydání, místo vydání, nakladatel, rok vydání, rozmezí stran, ISBN. **Stať ze sborníku**: Autor stati – spoluautoři [viz výše]. *Název: Podnázev* [ne kurzivou]. In: Editor sborníku – spolueditoři [obdobně jako u autora monografie] (ed.). *Název sborníku: Podnázev* [kurzivou]. Místo vydání: nakladatel, rok vydání, rozmezí stran, ISBN. **Stať z časopisu**: Autor stati – spoluautoři [viz výše]. *Název: Podnázev*. In: *Název časopisu* [kurzivou], ročník, číslo (rok), rozmezí stran, ISSN. **Stať z denního tisku**. Autor stati [viz výše]. *Název: Podnázev*. In: *Název Novin* [kurzivou], přesné datum, rozmezí stran, ISSN.

Příklady:

- MELOUN, Milan; MILITKÝ, Jiří. *Statistické zpracování experimentálních dat: v chemometrii, biometrii, ekonometrii a v dalších oborech přírodních, technických a společenských věd*. 2. vyd., v East Publishing první. Praha: East Publishing, 1998. 839 s. ISBN 80-7219-003-2.
- MACÍK, Karel. Marketing vysokých škol – představy a skutečnost. In *Marketing vysokých škol: sborník příspěvků mezinárodní konference Projekt Tempus Phare CME 97-3026, Praha 16.-17. března 2000*. Ed. František FREIBERG et al. Praha: Fakulta strojní ČVUT, 2000, s. 117-126. ISBN 80-01-02163-7.
- VLACH, Josef. JE Temelín a zásobování teplem. *Energetika*, 2001, roč. 51, č. 3, s. 84-85. ISSN 0375-8842.

Vojenské rozhledy jsou recenzovaným časopisem který musí splňovat jak po stránce obsahové, tak formální určité předpoklady. Proto je nutné mj. správně zapisovat užitou literaturu i časopisy, podle současné platné normy. Je třeba zvláště neopomíjet uvádět čísla ISBN u monografií, ISSN u tzv. seriálů (novin a časopisů). Zde je nutné nezapomínat uvádět též ročník. Tento údaj patří mezi „povinné údaje“, jež norma výslovně zmiňuje.

V odkazech na archivní fondy a sbírky dodržujte toto pořadí údajů: název archivu a jeho umístění (při opakovaném odkazu jen jeho vžitá zkratka), název a značka fondu (sbírky), signatura, název nebo popis dokumentu.

Dvojtečka uvozuje pouze podtitul knihy, dále se užívá za jménem místa vydání, před názvem vydavatele či nakladatelství.

Více viz mj. článek J. Golembievské a V. Vincence *Bibliografické citace* ve VR 1/2003.

SUBJECT INDEX 2011

	No	Page
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., PhDr. Antonín Rašek Starting Points for the Preparation of Updated Security Strategy of the Czech Republic 2011	2	3
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D. New Global and Regional Actors and World and European Security	2	30
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc., PhDr. Antonín Rašek Emerging New Threats in Unstable World	4	3
Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. Forming Security Culture of the European Union (European Security Strategy)	4	22
Ing. Vlastimil Galatík, CSc., Lt.Col. GSO Ing. Ivo Píkner, Ph.D., Lt.Col. Ing. Miroslav Krčmář New Approaches to Long-term Defence Planning: Scenarios and Operational Concepts in the Future Security Environment	3	23
Ing. Vladimír Krulík The Strategic Control of Czech Republic Defence: a Part of National Security	3	3
Lt.Col. Ing. Ivo Píkner, Ph.D., Lt.Col. Ing. Miroslav Krčmář, Doc. Ing. Milan Kubeša, CSc. New defence capabilities for new NATO Missions (Lisbon 2010)	1	3
PhDr. Antonín Rašek Global Security: System Approach (Barack Obama's First Midterm)	1	9
Ing. Petr Ryp, Col. Ing. Robert Bieleny Command and Control as an Important Part of Military Science (Getting on for Information Age)	3	29
PhDr. Libor Stejskal The Security System of the CR and the Necessity of its Adaptation to Cumulative Effects of Threats	4	37
Ing. Pavel Zona, Ph.D. The Various Ways of Civil-Military Development (Concept and Doctrines)	2	20
Security Preconditions and Threats (Economy, Religious and Cybernetic Menaces)	2	38
MILITARY ART		
Ing. Ladislav Koláček, Lt.Col. Ing. Petr Ryp The Command Post Exercise "Good Neighbourhood 2010" (CPX GN 2010): Lessons and Experiences	1	50
Ing. Vladimír Krulík Prospective Attitudes to the Reform of Security System	4	48
Doc. Ing. Milan Kubeša, CSc. Present-day Notions on Military Deceptions	3	60
Ing. Jaroslav Kulíšek Private Military and Security Companies (New Elements in Operational Environment)	2	71

Ing. Jaroslav Kulíšek		
Operational Art	3	41
Ing. Jaroslav Kulíšek		
The Relative Leverage of Combat Powers	4	74
Ing. Ján Spišák		
The Lines of Operation Concept (Part I)	1	38
Ing. Ján Spišák.		
The Lines of Operation Concept – Doctrinal Application (Part II)	2	53
Ing. Ján Spišák		
Decisive Points Concept (Part I)	3	34
Ing. Ján Spišák		
Decisive Points Concept (Part II)	4	65
The Shift in Character of Future Operations: Joint Doctrine Publication 3-40	2	69
The Comprehensive Operations Planning Directive (COPD): Revised Instruction	2	65

OPINIONS, CONTROVERSY

Doc. RNDr. Ladislav Halberštát, CSc., Col. Ing. Vladan Holcner, Ph.D., Maj. Ing. Pavel Foltin, Ph.D.		
What Type of University Education Military Professionals is Necessary?	1	60
Doc. Ing. Milan Kubeša, CSc.		
Will Military Deception Pass Away?	2	97
Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.		
The Czech Fiscal Policy for Internal and External Security after 1998	3	66
PhDr. Antonín Rašek		
The White Paper and the Security of the Czech Republic	4	86
Ing. Ján Spišák, Doc. Ing. Milan Kubeša, CSc., Ing. Pavel Zůna, MSS		
Operational Art: A different view	4	93

INFORMATION PAGES

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., PhDr. Antonín Rašek		
Does China Conquer Also Europe? (Reflections over Security Analyses and Prognoses)	3	94
Mgr. Oldřich Bureš, M.A., Ph.D., Mgr. Vendula Nedvědícká		
A History of the Use of Private Military Forces	3	76
Mgr. Tomáš Kučera		
Civil-Military Reflections: Does the Army Need Its Own Value Code? <i>(Military Culture, Professionalism, and Constabulary Force)</i>	1	71
Ing. Jaroslav Kulíšek		
Posttraumatic Stress Disorder	1	94
Doc. Dr. Ladislav Lašček, CSc., Ing. Alojz Flachbart		
The Preparation of the Armed Forces of the SR for International Crisis Management Operations in the Context of NATO Lisbon Strategy	3	103
Doc. PhDr. JUDr. Miroslav Mareš, Ph.D.		
Islamism as a Security Threat to the Czech Republic	4	118
PhDr. Viktor Meca, Ph.D.		
The Analysis of Main Problems of New War Veterans (ret.) with the Accent on their Admittance to Labour Market	2	114

Ing. Jakub Odehnal, Lt. Bc. Ladislav Dudek The Assessment of Political Risks in the Selected Countries: Multivariate Statistical Methods	3	111
Prof. PhDr. František Ochrana, DrSc. Public Procurements: Themes for Further Developing backed by <i>White Paper on Defence</i> in Connection with Governmental Assessment of Public Procurements	4	105
Lt.Col. MUDr. Vladimír Pavlík, Ph.D., Lt.Col. MUDr. Jana Fajfrová, Capt. MUDr. Michaela Husárová, Doc. MUDr. Pavol Hlúbik, CSc. The Preventive Aspects of the Overweight and Obesity in the Army of the Czech Republic	2	130
Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. The Participation of Civilians in Military Activities: Military-Governmental and Military-Industrial Complex	2	101
Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. National Security Planning and the Issue of Varying Prices: MoD Case Study	4	97
Lt.Col. Ing. Martin Rejzek, Ph.D., Lt.Col. Ing. Luděk Hradecký The Czech Republic and Its Participation in European Military Transport Organizations	1	83
WikiLeaks Case and Its Reflections in World's Security Community	4	129
MILITARY PROFESSIONAL		
Ing. Jan English, Doc. Ing. Radovan Soušek, Ph.D., Ing. Jan Strbačka, CSc., Ing. Pavel Viskup The Operational Preparation of State Territory and a New System of Railroad Structure Reconstruction	4	145
Prof. Ing. Petr Hajna, CSc., Ing. Jaroslav Linhart, Ph.D. Priorities of Czech Army Logistics in Upcoming Period	2	136
Prof. Ing. Aleš Komár, CSc. Knowledge from the Research into Nourishment Background of Czech Servicemen Abroad	2	148
Maj. Ing. Pavel Otrřisal Some Aspects of Forming Modular Task Force in Chemical Units (Groupings), ACR	3	138
Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. The Creation of Lowest Army Rank Corps	1	114
Ing. Marie Poláchová Strong and Weak Features of "Responsible Ownership of Technology" Concept	4	138
Col. PaedDr. Lubomír Přívětivý, CSc. Military Physical Training in Department of Defence (A New DoD Management Regulation)	2	142
Doc. Dr. Luboš Štancl, CSc., Lt.Col. Ing. Karel Vávra Management of Sources at a Level of Army Unit: Commander's Position	3	120
Lt.Col. Ing. Lubomír Střída Tactical Communications	2	164
Ing. Vladislav Vincenc, Ph.D., Doc. Ing. Miroslav Cempírek, CSc. Water Purification Done by Special Logistics Troops of Bundeswehr in Afghanistan	1	119
Ing. Hana Vlachová, Ph.D. Food Terrorism and Agroterrorism	4	160

Doc. Ing. Jaroslav Zelený, CSc., Ing. Jan Mazal, CSc.

Engineering Aspects of Doctrine “Deployment of Ground Forces in Operations”	3	146
--	---	-----

MILITARY LAW

PhDr. Ing. Matěj Fichtner, MBA

Left Aside: Applicative Impact of Public Legal Nature of Service Relationship of Servicemen	4	169
--	---	-----

RNDr. Marek Jukl, Ph.D.

Main Principles of International Humanitarian Law	4	178
--	---	-----

MILITARY SOCIOLOGY

Ing. Bohuslav Vlček, Ph.D.

Everyone Has the Right to Refuse (<i>Pacifism, Registered Denominations and Church Societies</i>)	4	185
---	---	-----

LANGUAGE PREPARATION

PhDr. Ivana Čechová, Ph.D., Mgr Radek Nedoma, RNDr. Oldřich Kříž, Jiří Mrenka

Partnership for Learning Program: Online Drill with Native Speaker As a Supplement to Full-time Study of English at the Defence University	1	128
---	---	-----

Lt.Col. Mgr. Jan Šmíd

Language Training within the MoD in the Context of the MoD Order 1/2007	3	162
--	---	-----

BOOK REVIEW

Bedřich Reicin: Criminal and Victim	3	167
--	---	-----

Nine Memories for the Czech Future (<i>Illustrations Instead of Critiques</i>)	2	175
---	---	-----

Two Monographs on Security from Slovakia	1	137
---	---	-----

Jan Eichler: Terrorism and Wars in Era of Globalisation (<i>Is it possible to prevent wars?</i>)	2	172
--	---	-----

Chapters on Security for the Second Time (<i>Prognosis of World's Development</i>)	2	184
---	---	-----

Geopolitics: A New Optics	4	190
--	---	-----

Discovering Future as a Challenge	4	195
--	---	-----

Strategical Command and Control in Public Administration and Policy (<i>A Book on Czech Strategic Documents</i>)	2	170
--	---	-----

PERSONAL DATA

Lieutenant Stanislav Drong (ret.), War Veteran, First Czechoslovak Army Corps in the USSR	1	144
--	---	-----

PhDr. František Pavel Novotný: Founder of Military Chaplaincy system in Post-November Army (<i>Fifteen Years of Military Chaplaincy in the ACR</i>)	2	186
--	---	-----

Life Story of One from the Last Defenders of Czajánek Barracks: Prisoner 89821, Miroslav Šolc	3	172
--	---	-----

He Died at the Battle of Britain Colonel in memoriam Antonín Velebnovský	4	201
---	---	-----

OBSAH ROČNÍKU 2011

	Číslo	Str.
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., PhDr. Antonín Rašek Východiska přípravy aktualizované Bezpečnostní strategie České republiky 2011	2	3
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D. Noví globální a regionální aktéři a světová a evropská bezpečnost	2	30
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc., PhDr. Antonín Rašek Rodičí se nová ohrožení v neklidném světě	4	3
Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. Formování bezpečnostní kultury Evropské unie (Evropská bezpečnostní strategie)	4	22
Ing. Vlastimil Galatík, CSc., pplk. gšt. Ing. Ivo Pikner, Ph.D., pplk. Ing. Miroslav Krčmář Nové přístupy k obrannému plánování v dlouhodobém horizontu – scénáře a operační koncepce pro budoucí bezpečnostní prostředí	3	23
Ing. Vladimír Krulík Strategické řízení zajišťování obrany České republiky – součást zajišťování bezpečnosti státu	3	3
Pplk. Ing. Ivo Pikner, Ph.D., pplk. Ing. Miroslav Krčmář, doc. Ing. Milan Kubeša, CSc. Nová posláná NATO vyžadují nové schopnosti (Lisabonský summit 2010)	1	3
PhDr. Antonín Rašek Systémový přístup ke globální bezpečnosti (Barack Obama v polovině prezidentského mandátu)	1	3
Ing. Petr Ryp, plk. Ing. Robert Bieleny Velení a řízení jako důležitá součást vojenské vědy (Přechod do informačního věku)	3	29
PhDr. Libor Stejskal Bezpečnostní systém ČR a nutnost jeho adaptace na rostoucí komplexitu hrozeb	4	37
Ing. Pavel Zona, Ph.D. Cesty rozvoje civilně-vojenské spolupráce (Konceptuální a doktrinální vývoj)	2	20
Bezpečnostní předpoklady a hrozby (Ekonomická, religiozní a kybernetická bezpečnostní rizika)	2	38
VOJENSKÉ UMĚNÍ		
Ing. Ladislav Koláček, pplk. Ing. Petr Ryp Velitelsko štábní cvičení „Dobré sousedství“ – poznatky a zkušenosti (CPX Good Neighbourhood)	1	50
Ing. Vladimír Krulík Možné přístupy k reformě bezpečnostního systému	4	48
Doc. Ing. Milan Kubeša, CSc. Soudobé pohledy na vojenské klamání	3	60
Ing. Jaroslav Kulíšek Soukromé vojenské společnosti (Nový faktor společného operačního prostředí)	2	71
Ing. Jaroslav Kulíšek Operační umění	3	41

Ing. Jaroslav Kulíšek		
Relativní převaha sil	4	74
Ing. Ján Spišák		
Koncept operačních směrů (1. část)	1	38
Ing. Ján Spišák		
Koncept operačních směrů – doktrinální aplikace (2. část)	2	53
Ing. Ján Spišák		
Koncept rozhodujících bodů (1. část)	3	34
Ing. Ján Spišák		
Koncept rozhodujících bodů (2. část)	4	65
Posun v charakteru jak budoucích operací: Joint Doctrine Publication 3-40	2	69
The Comprehensive Operations Planning Directive (COPD)		
– novelizovaná směrnice operačního plánování	2	65

NÁZORY, POLEMIKA

Doc. RNDr. Ladislav Halberštát, CSc., plk. Ing. Vladan Holner, Ph.D., mjr. Ing. Pavel Foltín, Ph.D.		
Jaké vysokoškolské vzdělání potřebují vojenští profesionálové?	1	60
Doc. Ing. Milan Kubeša, CSc.		
Zajde vojenské klamání na úbytě?	2	97
Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.		
Rozpočtová politika české vlády ve věcech vnitřní a vnější bezpečnosti po roce 1998	3	66
PhDr. Antonín Rašek		
Bílá kniha o obraně České republiky	4	86
Ing. Ján Spišák, doc. Ing. Milan Kubeša, CSc., Ing. Pavel Zůna, MSS		
Operační umění z jiného pohledu	4	93

INFORMACE

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., PhDr. Antonín Rašek		
Dobývá Čína i Evropu? (Reflexe bezpečnostních analýz a prognóz)	3	94
Mgr. Oldřich Bureš, M.A., Ph.D., Mgr. Vendula Nedvědícká		
Historie využívání soukromých vojenských sil	3	76
Mgr. Tomáš Kučera		
Potřebuje armáda vlastní hodnotový řád? Reflexe anglosaského diskurzu oboru civilně-vojenských vztahů (Vojenská kultura, professionalismus a Constabulary Force)	1	71
Ing. Jaroslav Kulíšek		
Posttraumatická stresová porucha	1	94
Doc. dr. Ladislav Lašček, CSc., Ing. Alojz Flachbart		
Příprava jednotek Ozbrojených sil SR pro operace mezinárodního krizového managementu v kontextu lisabonské strategie NATO	3	103
Doc. PhDr. JUDr. Miroslav Mareš, Ph.D.		
Islamismus jako bezpečnostní hrozba pro Českou republiku	4	118
PhDr. Viktor Meca, Ph.D.		
Analýza hlavních problémů novodobých válečných veteránů mimo činnou službu s důrazem na uplatnění na trhu práce	2	114

Ing. Jakub Odehnal, por. Bc. Ladislav Dudek Užití vícerozměrných statistických metod k hodnocení politického rizika vybraných zemí	3	111
Prof. PhDr. František Ochrana, DrSc. Veřejné zakázky: náměty pro rozpracování závěrů <i>Bílé knihy o obraně</i> v kontextu vládního dokumentu <i>Hodnocení veřejných zakázek</i>	4	105
Pplk. MUDr. Pavlík Vladimír Ph.D., pplk. MUDr. Jana Fajfrová, kpt. MUDr. Michaela Husárová, doc. MUDr. Pavol Hlúbik, CSc. Preventivní aspekty nadváhy a obezity v Armádě České republiky	2	130
Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. Zapojování civilního sektoru do činnosti ozbrojených sil: vojensko-správní a vojensko-průmyslový komplex	2	101
Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. Plánování v bezpečnostním systému a problém pohybu cen na příkladu Ministerstva obrany	4	97
Pplk. Ing. Martin Rejzek, Ph.D., pplk. Ing. Luděk Hradecký Česká republika a její účast v evropských vojenských dopravních organizacích	1	83
Případ WikiLeaks a jeho odezvy ve světovém bezpečnostním prostředí	4	129

VOJENSKÝ PROFESIONÁL

Ing. Jan English, doc. Ing. Radovan Soušek, Ph.D., Ing. Jan Strbačka, CSc., Ing. Pavel Viskup Operační příprava státního území a nový systém obnovy železniční infrastruktury	4	145
Prof. Ing. Petr Hajna, CSc., Ing. Jaroslav Linhart, Ph.D. Priority logistiky AČR v nadcházejícím období	2	136
Prof. Ing. Aleš Komár, CSc. Poznátky z výzkumu výživového stavu vojáků v zahraničí	2	148
Mjr. Ing. Pavel Otřisal Některé aspekty přístupu ke tvorbě modulárně strukturovaných úkolových uskupení vojsk s příspěvkem jednotek (útvárů) CHV AČR	3	138
Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. Budování nejnižšího hodnostního sboru	1	114
Ing. Marie Poláchová Vymezení silných a slabých stránek konceptu „Responsible Ownership of Technology“	4	138
Plk. PaedDr. Lubomír Přívětivý, CSc. Služební tělesná výchova v rezortu Ministerstva obrany (<i>Nový normativní výnos MO</i>)	2	142
Doc. dr. Luboš Štancl, CSc., pplk. Ing. Karel Vávra Hospodaření s prostředky na stupni útvar a postavení velitele	3	120
Pplk. Ing. Lubomír Střída Taktické komunikace	2	164
Ing. Vladislav Vincenec, Ph.D., doc. Ing. Miroslav Cempírek, CSc. Úprava pitné vody prováděná speciálními ženijními jednotkami Bundeswehru v Afghánistánu	1	119
Ing. Hana Vlachová, Ph.D. Potravinový terorismus a agroterorismus	4	160
Doc. Ing. Jaroslav Zelený, CSc., Ing. Jan Mazal, CSc. Ženíjní aspekty související s tvorbou doktríny „Použití pozemních sil v operacích“	3	146

VOJENSKÉ PRÁVO

PhDr. Ing. Matěj Fichtner, MBA

Opomíjená realita: praktické dopady veřejnoprávní povahy služebního poměru příslušníků bezpečnostních sborů a vojáků z povolání	4	169
--	---	-----

RNDr. Marek Jukl, Ph.D.

Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva	4	178
--	---	-----

VOJENSKÁ SOCIOLOGIE

Ing. Bohuslav Vlček, Ph.D.

Každý má právo odmítnout (<i>Pacifismus, registrované církve a náboženské společnosti</i>)	4	185
---	---	-----

JAZYKOVÁ PŘÍPRAVA

PhDr. Ivana Čechová Ph.D., Mgr. Radek Nedoma, RNDr. Oldřich Kříž, Jiří Mrenka

Partnership for Learning Program: online výuka s rodilým mluvčím jako doplněk k prezenční výuce anglického jazyka na Univerzitě obrany	1	128
---	---	-----

Pplk. Mgr. Jan Šmíd

Jazyková příprava v rezortu MO v kontextu RMO č. 1/2007	3	162
--	---	-----

RECENZE

Bedřich Reicin: zločincem i obětí	3	167
--	---	-----

Devět vzpomínek na českou budoucnost (<i>Ukázky místo recenze</i>)	2	175
---	---	-----

Dvě monografie o bezpečnosti ze Slovenska	1	137
--	---	-----

Jan Eichler: Terorismus a války v době globalizace (<i>Je možné vyhnout se válkám?</i>)	2	172
--	---	-----

Kapitoly o bezpečnosti podruhé (<i>Prognózy světového vývoje</i>)	2	184
--	---	-----

Nová optika geopolitiky	4	190
--------------------------------------	---	-----

Poznávání budoucnosti jako výzva	4	195
---	---	-----

Strategické řízení ve veřejné správě a přístupy k tvorbě politiky (<i>Návrh struktury strategických dokumentů ČR</i>)	2	170
---	---	-----

PERSONÁLIE

Poručík ve výslužbě Stanislav Drong, válečný veterán, příslušník 1. čs. armádního sboru v SSSR	1	144
---	---	-----

PhDr. František Pavel Novotný Zakladatel duchovní služby v polistopadové armádě (<i>15 let duchovní služby v AČR</i>)	2	186
--	---	-----

Životní osud jednoho z posledních obránců Czajánkových kasáren: Vězeň číslo 89821 Miroslav Šolc	3	172
--	---	-----

Padl v bitvě o Británii Plk. in memoriam Antonín Velebnovský	4	201
---	---	-----

CONTENTS

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., Prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc., PhDr. Antonín Rašek Emerging New Threats in Unstable World	3
Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. Forming Security Culture of the European Union <i>(European Security Strategy)</i>	22
PhDr. Libor Stejskal The Security System of the CR and the Necessity of its Adaptation to Cumulative Effects of Threats	37
MILITARY ARTS	
Ing. Vladimír Krulík Prospective Attitudes to the Reform of Security System	48
Ing. Ján Spišák Decisive Points Concept (Part II)	65
Ing. Jaroslav Kulíšek The Relative Leverage of Combat Powers	74
OPINIONS, CONTROVERSY	
PhDr. Antonín Rašek The White Paper and the Security of the Czech Republic	86
Ing. Ján Spišák, Doc. Ing. Milan Kubeša, CSc., Ing. Pavel Zůna, MSS Operational Art: A different view	93
INFORMATION PAGES	
Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. National Security Planning and the Issue of Varying Prices: MoD Case Study	97
Prof. PhDr. František Ochrana, DrSc. Public Procurements: Themes for Further Developing backed by White Paper on Defence in Connection with Governmental Assessment of Public Procurements	105
Doc. PhDr. JUDr. Miroslav Mareš, Ph.D. Islamism as a Security Threat to the Czech Republic	118
WikiLeaks Case and Its Reflections in World's Security Community	129
MILITARY PROFESSIONAL	
Ing. Marie Poláchová Strong and Weak Features of “Responsible Ownership of Technology“ Concept	138
Ing. Jan English, Doc. Ing. Radovan Soušek, Ph.D., Ing. Jan Strbačka, CSc., Ing. Pavel Viskup The Operational Preparation of State Territory and a New System of Railroad Structure Reconstruction	145

Ing. Hana Vlachová, Ph.D.	
Food Terrorism and Agroterrorism	160
MILITARY LAW	
PhDr. Ing. Matěj Fichtner, MBA	
Left Aside: Applicative Impact of Public Legal Nature of Service Relationship of Servicemen	169
RNDr. Marek Jukl, Ph.D.	
Main Principles of International Humanitarian Law	178
MILITARY SOCIOLOGY	
Ing. Bohuslav Vlček, Ph.D.	
Everyone Has the Right to Refuse <i>(Pacifism, Registered Denominations and Church Societies)</i>	185
BOOK REVIEW	
Geopolitics: A New Optics	190
Discovering Future as a Challenge	195
PERSONAL DATA	
He Died at the Battle of Britain Colonel in memoriam Antonín Velebnovský	201
English Annotations	204
Who is Who in This Issue	207
English Subject Index 2011	212
Czech Subject Index 2011	216
Contents in English	220
Contents	222

O B S A H

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., prof. PhDr. Martin Potůček, CSc., MSc., PhDr. Antonín Rašek Rodičí se nová ohrožení v neklidném světě	3
Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. Formování bezpečnostní kultury Evropské unie (<i>Evropská bezpečnostní strategie</i>)	22
PhDr. Libor Stejskal Bezpečnostní systém ČR a nutnost jeho adaptace na rostoucí komplexitu hrozeb	37
VOJENSKÉ UMĚNÍ	
Ing. Vladimír Krulík Možné přístupy k reformě bezpečnostního systému	48
Ing. Ján Spišák Koncept rozhodujících bodů (2. část)	65
Ing. Jaroslav Kulíšek Relativní převaha sil	74
NÁZORY, POLEMIKA	
PhDr. Antonín Rašek Bílá kniha o obraně České republiky	86
Ing. Ján Spišák, doc. Ing. Milan Kubeša, CSc., Ing. Pavel Zůna, MSS Operační umění z jiného pohledu	93
INFORMACE	
Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. Plánování v bezpečnostním systému a problém pohybu cen na příkladu Ministerstva obrany	97
Prof. PhDr. František Ochrana, DrSc. Věřejné zakázky: náměty pro rozpracování závěrů Bílé knihy o obraně v kontextu vládního dokumentu Hodnocení veřejných zakázek	105
Doc. PhDr. JUDr. Miroslav Mareš, Ph.D. Islamismus jako bezpečnostní hrozba pro Českou republiku	118
Případ WikiLeaks a jeho odezvy ve světovém bezpečnostním prostředí	129
VOJENSKÝ PROFESIONÁL	
Ing. Marie Poláchová Vymezení silných a slabých stránek konceptu „Responsible Ownership of Technology“	138
Ing. Jan English, doc. Ing. Radovan Soušek, Ph.D., Ing. Jan Strbačka, CSc., Ing. Pavel Viskup Operační příprava státního území a nový systém obnovy železniční infrastruktury	145

Ing. Hana Vlachová, Ph.D.

Potravinový terorismus a agroterorismus	160
--	-----

VOJENSKÉ PRÁVO

PhDr. Ing. Matěj Fichtner, MBA

Opomíjená realita: praktické dopady veřejnoprávní povahy služebního poměru příslušníků bezpečnostních sborů a vojáků z povolání	169
--	-----

RNDr. Marek Jukl, Ph.D.

Hlavní zásady mezinárodního humanitárního práva	178
--	-----

VOJENSKÁ SOCIOLOGIE

Ing. Bohuslav Vlček, Ph.D.

Každý má právo odmítnout <i>(Pacifismus, registrované církve a náboženské společnosti)</i>	185
--	-----

RECENZE

Nová optika geopolitiky	190
--------------------------------------	-----

Poznávání budoucnosti jako výzva	195
---	-----

PERSONÁLIE

Padl v bitvě o Británii Plk. in memoriam Antonín Velebnovský	201
---	-----

Anglické anotace	204
-------------------------------	-----

Představení autorů tohoto čísla	207
--	-----

English Subject Index 2011	212
---	-----

Obsah ročníku 2011	216
---------------------------------	-----

Obsah v angličtině	220
---------------------------------	-----

Obsah	222
--------------------	-----

VOJENSKÉ ROZHLEDY

Časopis **VOJENSKÉ ROZHLEDY**
čtvrtletník

Vydává:

Ministerstvo obrany České republiky – Odbor komunikace a propagace MO
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

IČO: 60162694

Vojenské rozhledy, číslo 4/2011

Ročník: XX. (LII.)

Datum vydání: 21. listopadu 2011

Rozšiřuje:

OKP MO, distribuce, Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6
Olga Endlová, tel. (973) 215 563, endlovao@army.cz

Redakce:

Jaroslav Furmánek (šéfredaktor), telefon: (973) 215 733
E-mail: voj.rozhledy@army.cz
Fax: (973) 215 523

Redakční rada: Ing. Vladimír Karaffa, CSc., prof. Ing. Petr Hajna, CSc.,
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., doc. PhDr. Oldřich Bureš, M.A., Ph.D.,
doc. PhDr. Felix Černocho, CSc., prof. Ing. Aleš Komár, CSc.,
plk. gšt. Ing. Imrich Kutný, CSc., doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D.,
plk. gšt. prof. MUDr. Jan Österreicher, Ph.D.,
pplk. Ing. Bohuslav Perníca, Ph.D., pplk. Ing. Ivo Pikner, Ph.D.,
kpt. PhDr. et Mgr. Hana Ševčíková, DEA, Ph.D.,
plk. prof. Ing. Miroslav Vala, CSc., brig. gen. Ing. Jaromír Zůna, MSc.

Sídlo redakce: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

Adresa pro zaslání pošty: Ministerstvo obrany
Odbor komunikace a propagace – Vojenské rozhledy
Tychonova 1, 160 01 Praha 6

Časopis Vojenské rozhledy v elektronické podobě naleznete na:

http://www.army.cz/avis/voj_rozhl.htm (1998-2003)
<http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?pgid=200>

Časopis je evidován v databázi České národní bibliografie:

<http://aip.nkp.cz/engine/webtor.cgi>
<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=503642>

Články ve všeobecné části a některé další jsou recenzovány.

Grafická úprava: Andrea Bělohávková

Tiskne: VGHMÚř Dobruška

Evidenční číslo: MK ČR E 6059

Identifikační číslo: ISSN 1210-3292

